

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Чмутова І. М.
Азізова К. М.
Лебідь О. В.

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ

Навчальний посібник

УДК 657:336.71(075)
ББК 65.052.226я7
Ч-74

Рецензенти: докт. екон. наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, декан обліково-фінансового факультету ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України" *Савченко Т. Г.*; докт. екон. наук, доцент, завідувач кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України *Самородов Б. В.*; докт. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ, заслужений економіст України *Вовк В. Я.*

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.
Протокол № 3 від 29.10.2014 р.

Авторський колектив: канд. екон. наук, доцент Чмутова І. М. – вступ, п. 1, 2, 9; канд. екон. наук, доцент Азізова К. М. – п. 6 – 8; канд. екон. наук, доцент Лебідь О. В. – п. 3 – 5.

Чмутова І. М.

Ч-74 Фінансовий облік у банках : навчальний посібник для студентів
напряму підготовки 6.030508 "Фінанси і кредит" / І. М. Чмутова, К. М. Азі-
зова, О. В. Лебідь. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 360 с. (Укр. мов.)
ISBN 978-966-676-621-5

Розкрито теоретичні (сутність, функції, принципи, методики, підходи) і практичні (бухгалтерські проведення, формування звітності, ведення обліку в автоматизованій банківській системі) основи фінансового обліку в банках. Викладено особливості системи фінансового обліку в банках України з посиланням на чинні законодавчі та нормативні акти, враховано Положення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Охоплено питання ведення обліку основних видів банківських операцій. Наведено методику обліку капіталу банку, операцій за безготівковими розрахунками, з готівковими коштами, депозитних та кредитних операцій, операцій з цінними паперами, операцій в іноземній валюті, доходів і витрат банку.

Рекомендовано керівникам, фінансовим директорам, бухгалтерам банків, фахівцям з економіки й фінансів, студентам і аспірантам економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 657:336.71(075)
ББК 65.052.226я7

ISBN 978-966-676-621-5

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2015
© Чмутова І. М., Азізова К. М.,
Лебідь О. В., 2015

Вступ

Для успішного функціонування та розвитку банківського сектору в сучасних умовах вітчизняної економіки необхідне створення ефективного механізму управління. Активність функціонування цього механізму сприятиме формуванню інформаційної бази для прийняття стратегічних та оперативних управлінських рішень з урахуванням постійних змін зовнішнього середовища та внутрішніх можливостей банківської установи. Основний обсяг інформації для обґрунтування таких рішень продукує фінансовий облік як система, що включає сукупність правил, методик і процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про господарську діяльність банку зовнішнім користувачам та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Фінансовий облік у банках є інформаційною системою, що містить вичерпні фінансові відомості про банк як про суб'єкт господарювання. Бухгалтерська інформація дозволяє простежити активи, зобов'язання та капітал банку від моменту їх виникнення до моменту реалізації або погашення. Завдяки такому обліку керівництво банку може постійно простежувати перебіг його діяльності, зокрема й ризику, яким він піддається в процесі здійснення банківських операцій. Важливе завдання фінансового обліку полягає в оптимізації способів підготовки та передавання інформації менеджерам усіх рівнів системи управління, для забезпечення своєчасності прийняття та реалізації управлінських рішень. Отже, облік у банках – це інформаційна система для управління банком, яка є важливою складовою цього процесу.

У сучасних умовах ставляться високі вимоги до рівня професійної підготовки спеціалістів з економічної сфери діяльності. Майбутній спеціаліст у галузі банківської справи поряд із суто теоретичними, повинен володіти питаннями практичного характеру, насамперед відносно здійснення процесу бухгалтерського обліку. Облік, у широкому розумінні, – це мова бізнесу. Саме тому організація обліку має враховувати принципи діяльності банківських установ, зокрема такі найзагальніші, як принцип прибутковості, принцип ризикованості банківських операцій, принцип платності банківських ресурсів. Більш того, всі банківські операції потрібно простежувати впродовж усього періоду здійснення: від їх початку й до складання фінансових звітів.

Загалом на практиці не існує схеми, що гарантує повну фінансову безпеку та стійкість банку. За цих умов вирішального значення набуває розумне регулювання банківської діяльності, що базується на правдивій бухгалтерській інформації та сприяє попередженню, а відтак, виключенню негативних процесів, до яких призводять неефективні управлінські рішення.

Сучасні умови ведення бізнесу висувають підвищені вимоги до інформаційних систем управління: в умовах динамічного зовнішнього середовища та жорсткої конкуренції все більш значну роль відіграють методи та моделі, що дозволяють оперативно реагувати на виниклі проблеми та наявні можливості банківської діяльності. За тривалу історію свого розвитку теорія та практика управління сприяли появі цілого ряду різноманітних підходів, методів і моделей, націлених на підвищення ефективності управління фінансами та банківськими операціями. Ці методи і моделі, у свою чергу, зумовили появу і розвиток різноманітних інтелектуальних інформаційних систем. Такі системи займають провідне положення в інформаційній інфраструктурі сучасного банку та відіграють значну роль у процесах управління ним. Усе це створює об'єктивні передумови для підвищення фахової кваліфікації спеціалістів, які займаються управлінням фінансами суб'єктів господарювання, та розробка якісно нових підходів до організації роботи фінансових служб. Враховуючи зазначене вище, у даному навчальному посібнику наводяться ілюстративні приклади ведення обліку банківських операцій в автоматизованій банківській системі.

Метою засвоєння навчальної дисципліни "Фінансовий облік у банках" є формування у студентів системи теоретичних знань і практичних навичок у галузі організації та ведення обліку в банку, оцінювання результатів та виявлення резервів підвищення ефективності банківської діяльності.

Навчальну дисципліну "Фінансовий облік у банках" віднесено до групи освітньо-професійних дисциплін підготовки бакалаврів за спеціалізацією "Банківська справа". У даному навчальному посібнику викладено основні питання побудови фінансового обліку в Україні. Викладений матеріал згруповано у логічні за змістом модулі в розрізі програми навчальної дисципліни, що допомагає студентам узагальнити знання.

З метою кращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знаннями та навичками в галузі грошей та кредиту, банківських операцій, бухгалтерського обліку.

При викладенні навчальної дисципліни "Фінансовий облік у банках" основна увага приділяється поєднанню теорії і практики, що сприяє оволодінню студентами певних компетентностей.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни студенти мають володіти такими **КОМПЕТЕНТНОСТЯМИ**:

- організовувати облікову роботу банку;
- обліковувати готівкові кошти банку;
- оформлювати відкриття та закриття поточних рахунків клієнтів;
- обліковувати розрахункові операції банку
- обліковувати власний капітал банку;
- обліковувати депозитні операції банку;
- обліковувати кредитні операції банку;
- обліковувати інвестиційні та комісійно-посередницькі операції банку;
- обліковувати доходи та витрати банку;
- складати фінансову звітність банку.

Викладання навчальної дисципліни передбачає проведення лекцій, семінарів, практичних занять. Певна частина програмного матеріалу має бути засвоєна студентами під час самостійної роботи, виконання розрахунково-аналітичних та індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Даний навчальний посібник є зручним засобом опанування навчальною дисципліною "Фінансовий облік у банках" і складається з дев'яти розділів, що відповідають темам робочої програми навчальної дисципліни. За кожною темою студент може знайти ґрунтовні науково-теоретичні та практичні відповіді на питання, запропоновані до розгляду.

Перший тематичний розділ посібника присвячено визначенню сутності фінансового обліку у банках, його призначення, функцій, принципів, складових. Також у першому розділі визначається місце фінансового обліку в системі управління банком, особливості опрацювання інформації в обліковій системі, охарактеризовані параметри та форми аналітичного обліку.

Другий розділ посібника розглядає основні питання обліку операцій банку з готівковими коштами, а саме: види касових операцій банку, організація касової роботи, прибуткові та видаткові касові документи, характеристика грошових коштів та їх місце у балансі банку, облік прибуткових та видаткових касових операцій банку, облік операцій з підкріплення каси банку готівкою, особливості обліку операцій з готівковою іноземною валютою.

Третій тематичний розділ посібника присвячено інструментам безготівкових розрахунків та обліку операцій за цими розрахунками. Охарактеризована сутність грошового обігу та принципи його організації, описано призначення поточних рахунків і процедура їх відкриття для суб'єктів господарювання та фізичних осіб, формування аналітичної складової номера поточного рахунку, облік операцій при розрахунках платіжними дорученнями та іншими платіжними інструментами.

У четвертому розділі посібника описується облік депозитів та інших зобов'язань банку, визначено види зобов'язань і джерела формування ресурсів банку, проілюстровано облік депозитних операцій.

П'ятий та шостий розділи розглядають облік власного капіталу банку та кредитних операцій банку, відповідно, у тому числі відображено особливості обліку формування та використання резервів під кредитні ризики.

Сьомий тематичний розділ посібника присвячено обліку операцій банку з цінними паперами. Розкрито питання відображення в обліку цінних паперів на продаж за справедливою вартістю, собівартістю або амортизованою собівартістю, облік придбання, переоцінки, нарахування доходів, реалізації цінних паперів в портфелі банку на продаж та до погашення, правила відображення в обліку формування резервів під знецінення цінних паперів.

У восьмому розділі подано стислу характеристику обліку операцій в іноземній валюті. Дев'ятий розділ присвячено обліку доходів і витрат банку.

Після розкриття сутності питань доцільно скористатися запитаннями для самоперевірки та тестами за темою. Практичні аспекти аналізованих питань відпрацьовуються завдяки вирішенню ситуаційних завдань та розв'язанню розрахункових задач, що містяться після кожної теми посібника. Автори заздальгідь вдячні всім, хто матиме зауваження та побажання щодо вдосконалення даного посібника. Зауваження та пропозиції чекаємо за адресами:

irinabank@mail.ru;

azizova_em@mail.ru;

olesya.lebed@mail.ru.

Розділ 1. Облік розрахунково-касових операцій та формування ресурсів банку

1. Система бухгалтерського обліку в банках

Мета – визначити сутність, функції та складові обліку в банку, розкрити його призначення, показати місце в системі управління банком, навчитися читати фінансову звітність банку.

Основні питання

- 1.1. Роль обліку в системі управління банком та його види.
- 1.2. Склад фінансової звітності банків України.
- 1.3. Опрацювання інформації в обліковій системі.
- 1.4. Параметри та форми аналітичного обліку.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: сутність, обліку в банках, обіг економічної інформації в системі фінансового обліку в банках, види рахунків обліку банківських операцій, особливості побудови плану рахунків обліку діяльності банку, зміст кожного класу плану рахунків;

уміння: відрізняти фінансовий облік від інших видів обліку, заповнювати форми звітності банку, читати фінансову звітність банку, визначати вплив банківської операції на фундаментальну облікову модель, знаходити необхідні для обліку рахунки в Плані рахунків, аналізувати операції банку з метою їх обліку;

комунікації: донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду щодо сутності фінансового обліку в банках та опрацювання інформації в обліковій системі;

автономність і відповідальність: відповідати за правильність оформлення форм звітності банку, відповідати за реєстрацію змін у формах звітності банку.

Ключові терміни: облік, система обліку, фінансовий облік, управлінський облік, податковий облік, аналітичний облік, фінансова звітність, форми фінансової звітності банку, фундаментальна облікова модель, активні рахунки, пасивні рахунки, активно-пасивні рахунки, контрактивні рахунки, контрпасивні рахунки, план рахунків, зміст операції.

1.1. Роль обліку в системі управління банком та його види

Динаміка змін зовнішнього та внутрішнього середовищ сучасного бізнесу вимагає від керівництва та менеджерів банку прийняття своєчасних рішень. Точність та обґрунтованість рішень значною мірою залежать від якості інформаційного забезпечення, яке для успішного функціонування та розвитку банку відіграє в сучасних умовах провідну роль. На сьогодні роль і можливості бухгалтерського обліку в суспільстві настільки підвищилися, що бухгалтер повинен бути не тільки обліковцем, а й екаунтером, тобто не тільки формувати інформацію, а й активно її використовувати. Для зручності та підвищення швидкості формування й обробки інформації розробляються та використовуються різноманітні інформаційні системи. Зокрема в банках провідною інформаційною системою є автоматизована банківська система. Слід відзначити, що будь-яка автоматизована банківська система є лише інформаційним інструментом, який будується з урахуванням принципів, правил та процедур базових, первинних інформаційних систем банку, найважливішою серед яких вважається облікова система.

Основною системою, яка фіксує, обробляє та надає інформацію для управління банком, є облік [20]. Це пов'язано, передусім, із тим, що ведення фінансового обліку є обов'язковим для всіх суб'єктів господарської діяльності [22]. Загальновідомо, що для прийняття обґрунтованого рішення щодо діяльності банку, яке обов'язково вплине на його результати в майбутньому, відповідальним особам необхідно враховувати інформацію про минулі події діяльності банку. Таку інформацію надає система обліку [20]. Облік також забезпечує зворотний зв'язок за кожним прийнятим рішенням і його наслідками, оскільки, аналізуючи фінансові звіти, які періодично складаються для зацікавлених осіб, можна відстежити наслідки раніше прийнятих рішень [20].

Отже, облік у банках є складовою управлінського процесу та системою, яка забезпечує інформацією прийняття управлінських рішень [20].

Для того щоб розуміти сучасний стан бухгалтерського обліку в Україні, слід стисло розглянути ситуацію в історичному ракурсі. Засновником бухгалтерського обліку вважають Луку Пачолі, який у 1494 р. видав книгу "Трактат про рахунки та записи", хоча першим написав про подвійну бухгалтерію Б. Котруль в 1458 р. У літописах вперше згадується бухгалтер (книготримач) у 1498 р., аудитор (контролер обліку) – у 1324 р.

Українська облікова система розвивалася, як і в країнах Західної Європи, за принципом подвійного запису. Основна відмінність виникла під час переходу до централізованої планової економіки, де бухгалтерський облік використовувався як інструмент у спробі стабілізувати народне господарство. Держава через систему монобанку – Держбанку СРСР – повністю контролювала банківський сектор. Держбанк, як монополіст, здійснював усі операції, відігравав монопольну роль при розробці методології бухгалтерського обліку, звітності та контролю. Існуюча система обліку та звітності давала змогу контролювати кожен крок банку. Бухгалтерський облік працював на потреби радянського устрою, був зорієнтований на підтримку планово-командного методу управління економікою. Таким чином, облік у СРСР за своїми цілями та методами наближався до управлінського. У ринковій економіці такий спосіб ведення бухгалтерського обліку себе не виправдав. Необхідна була нова система, яка б базувалася на міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

У сучасному суспільстві інтеграція економіки набула таких розмірів, що стала необхідною уніфікація бухгалтерського обліку для того, щоб звітність одних держав була зрозумілою в інших державах. Із цією метою в 1973 р. було створено Комітет із міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО) і розпочато розробку міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) – IAS (International accounting standards). У 1998 р. в Україні розпочався процес приведення бухгалтерського обліку до МСБО і національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО). З дати затвердження П(С)БО та нового Плану рахунків бухгалтерський облік в Україні здійснюється відповідно до цих документів [7; 16].

Систему обліку в банках слід подати як складний, багатоаспектний потік даних та інформації щодо стану та руху грошових коштів, майна, коштів, залучених та розміщених ресурсів, а також щодо формування доходів і витрат банку, змін його фінансових результатів. Інформаційний потік, що формується системою обліку, є необхідною умовою ефективного функціонування банку та поточної роботи зовнішніх і внутрішніх користувачів інформації, процесу стратегічного управління банком, так і реалізації контрольних функцій [15].

Цілями фінансового обліку є:

- надавати інформацію, що є корисною для дійсних та потенційних інвесторів, кредиторів та інших користувачів інформації з метою раціонального інвестування, кредитування та прийняття рішень;

- в конкретних ситуаціях надавати керівництву механізм та інструменти для використання в управлінні фінансовими потоками, які мають стати частиною загальної структури управління суб'єктом підприємницької діяльності [23].

Облік у банках може бути визначений як збирання фінансових даних про банк, аналіз, оцінювання, документування фінансової інформації та звітування із цієї інформації перед зацікавленими особами. Обіг облікової інформації, пов'язаної з діяльністю банку, відображено на рис. 1.1.

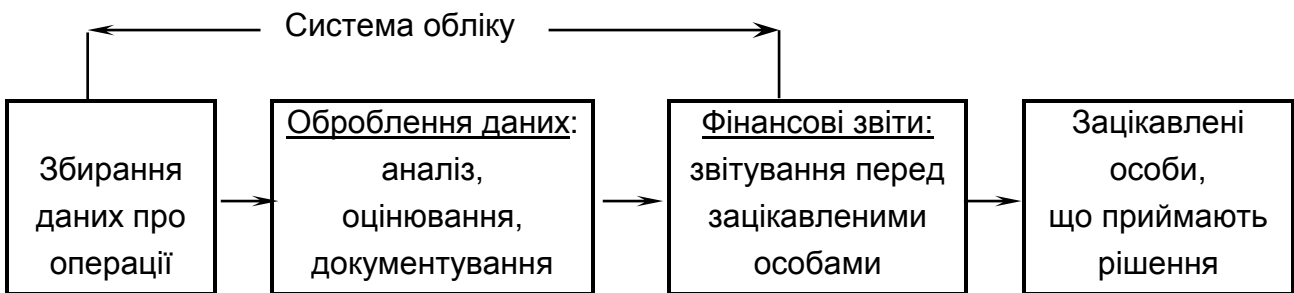

Рис. 1.1. Обіг економічної інформації в системі обліку

Отже, обліковий цикл можна подати таким чином (рис. 1.2).

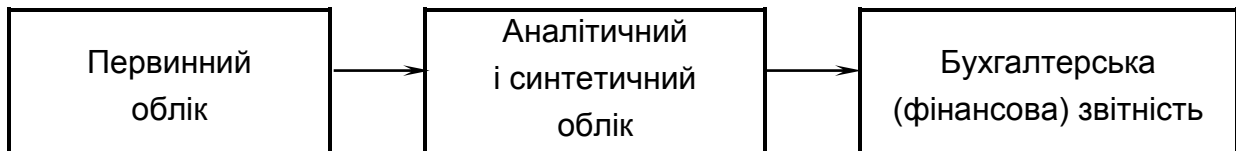

Рис. 1.2. Схема облікового циклу

Дані рис. 1.2 показують, що початковою інформаційною точкою відліку у системі обліку є первинна інформація та первинний облік, що її відображує. У подальшому інформація обробляється за допомогою аналітичної та синтетичної складових системи обліку. На виході системи створюється фінансова звітність.

Облік надає велику кількість інформації, яку слід враховувати під час прийняття рішень. Обіг облікової інформації в процесі прийняття та реалізації рішень наведено на рис. 1.3.

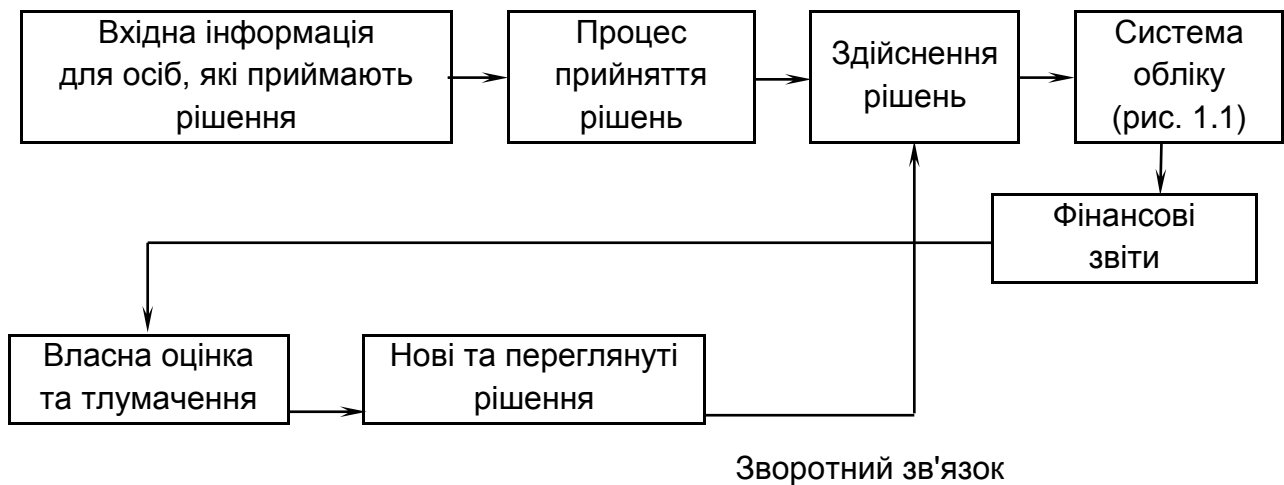

Рис. 1.3. Обіг облікової інформації в процесі прийняття та реалізації рішень

Облік допомагає під час прийняття рішень таким чином:

- надає інформацію, яка допомагає прийняти рішення. Більшість важливих рішень базується на фінансових показниках розрахунків;
- розкриває економічні наслідки управлінських рішень. Наслідки прийнятих рішень мають бути вчасно доведені до зацікавлених осіб, щоб останні завжди мали інформацію про проблеми, що виникають. Отже, облік дає змогу здійснювати зворотний зв'язок. Фінансові звіти, які періодично складаються для зацікавлених осіб, містять у собі відомості про економічні наслідки раніше прийнятих рішень;
- облік – це також необхідний кожному банку запобіжний засіб контролю, оскільки наявність необхідної інформації дозволяє вчасно здійснити контроль за надходженнями та вибуттям коштів, рухом власного капіталу, зростанням зобов'язань та врегулювати ліквідність і платоспроможність банку.

Визначення сутності бухгалтерського обліку зручно подати у вигляді схеми (рис. 1.4), яка показує, що за змістом поняття поєднує в собі складові обліку та бухгалтерії.

За даними стає зрозуміло, що поняття бухгалтерського обліку поєднує в собі сукупність понять, зокрема: спостереження, сприйняття, вимірювання, реєстрація, накопичення, узагальнення.

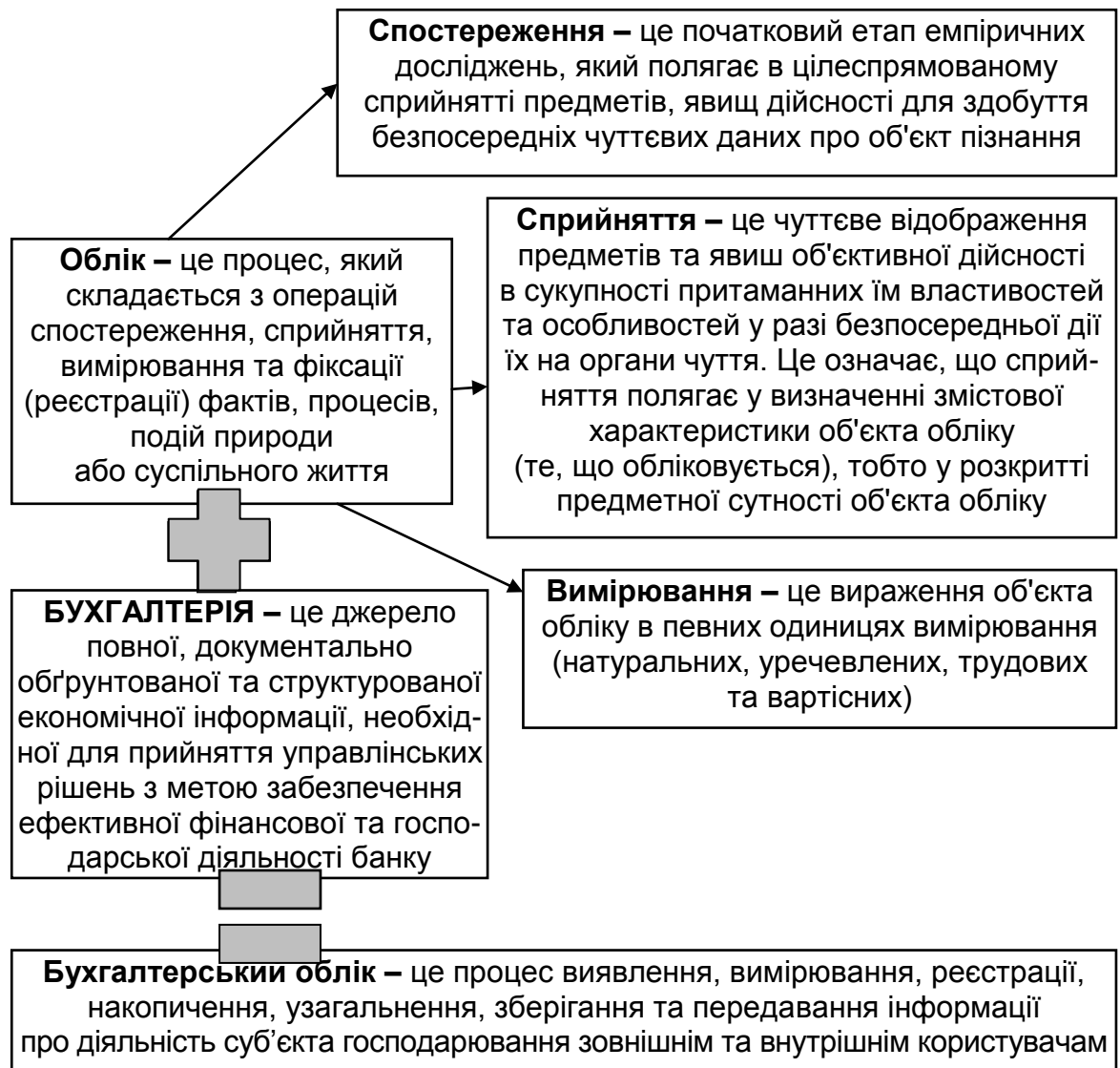

Рис. 1.4. Структурна схема визначення поняття "бухгалтерський облік"

У літературі можна зустріти й інші визначення бухгалтерського обліку або обліку у банках (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення бухгалтерського обліку різними авторами

Автори	Визначення поняття
1	2
Васюренко О. В., Коренєва О. Г.	Бухгалтерський облік у банках – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик і процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність банку зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень

1	2
Герасимович А. М.	Бухгалтерський облік – процес своєчасного та повного відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни
Кіндрацька Л. М.	Бухгалтерський облік банку можна визначити як систему реєстрування та підбиття підсумків операцій, виконуваних у банківському бізнесі, з подальшим аналізом та перевіркою результатів і складанням відповідних звітів

Бухгалтерському обліку притаманні такі риси (рис. 1.5):
 поєднання системного та процесного підходів;
 участь в управлінському процесі.

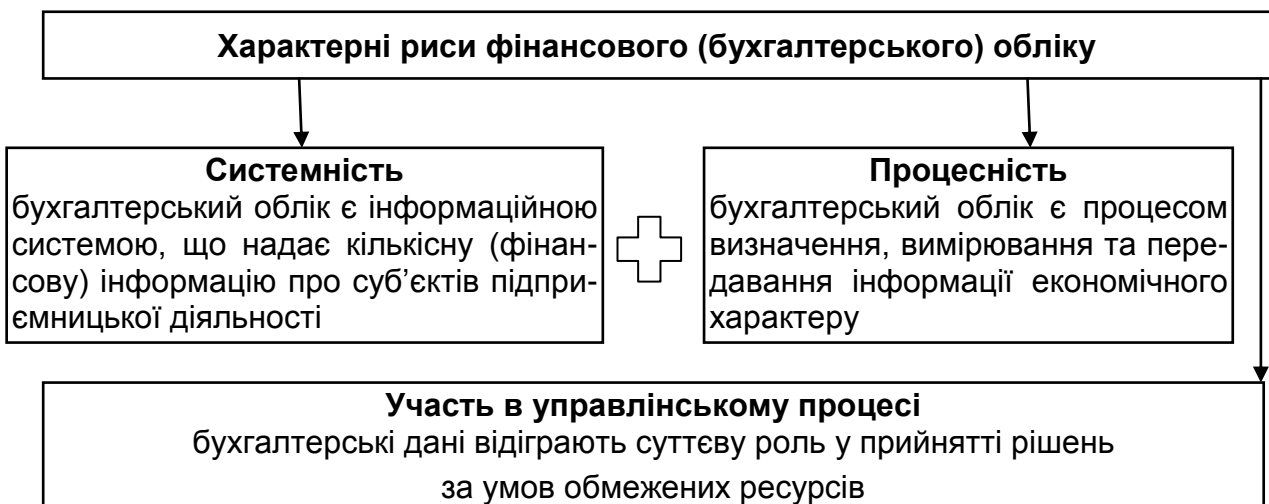

Рис. 1.5. Суттєві характерні ознаки фінансового обліку

Система обліку в банках включає три основні підсистеми (рис. 1.6): фінансовий (бухгалтерський) облік; управлінський облік; податковий облік.

Податковий облік суттєво відрізняється від фінансового та управлінського та ведеться з метою формування повної та достовірної інформації про порядок обліку господарських операцій, що були проведені платником податків упродовж звітного періоду з метою оподаткування, а також забезпечення інформацією внутрішніх і зовнішніх користувачів для контролю за правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю перерахування податків до відповідних бюджетів.

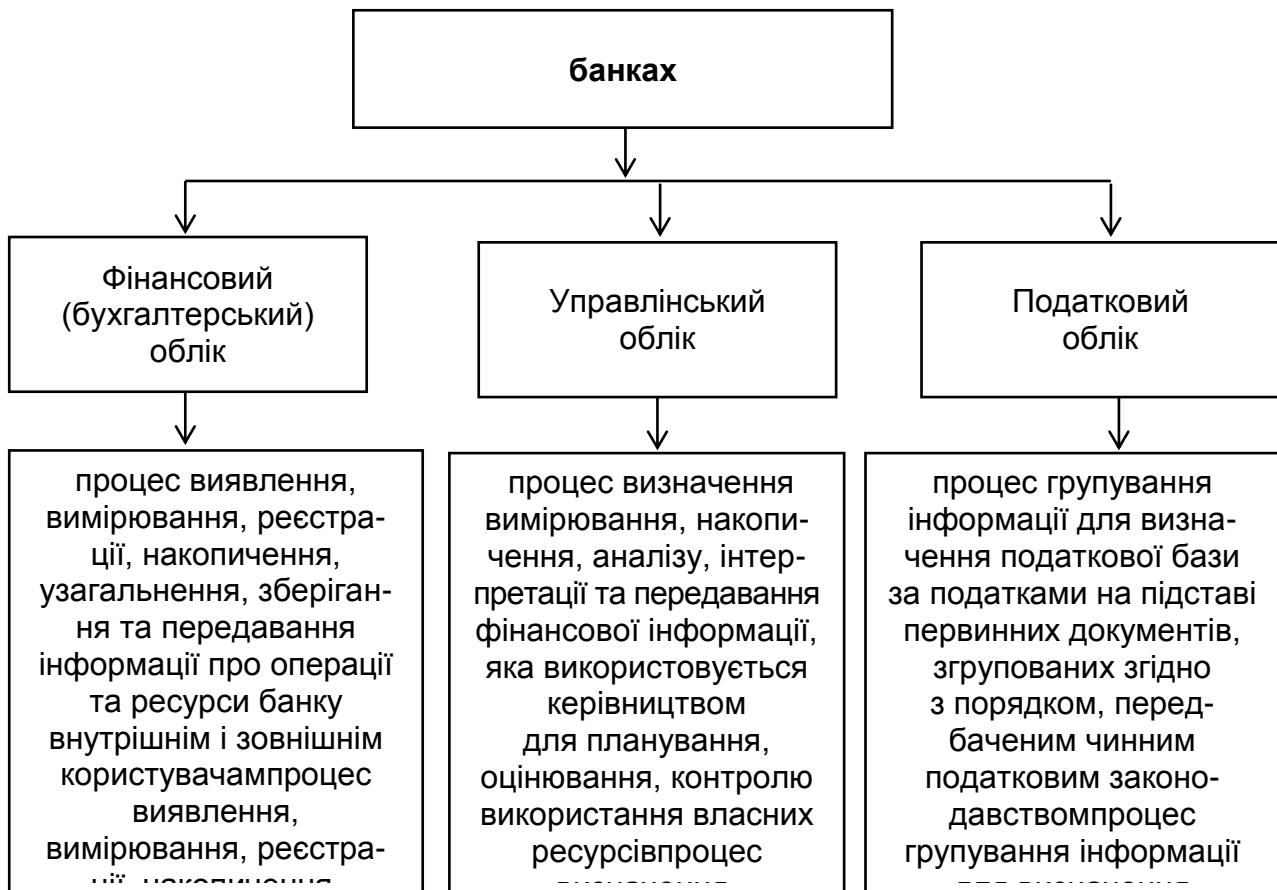

Рис. 1.6. Складові системи обліку в банках

Головне завдання податкового обліку (див. рис. 1.6) – сформувати повну та достовірну інформацію про те, як враховані для цілей оподаткування банківські і небанківські операції. В Україні на законодавчому рівні сформульовані лише загальні принципи організації податкового обліку. Правила його ведення та організації банківські установи мають визначити самостійно. На відміну від податкового обліку, для цілей фінансового обліку існують затверджені спеціальні форми різноманітних документів (касові книги, журнали-реєстри, журнали-ордери тощо). У податковому обліку таких форм не існує.

Дані податкового обліку мають бути підтверджені. Із цією метою використовуються: первинні облікові документи; аналітичні реєстри податкового обліку; розрахунок податкової бази тощо. Податковий облік передбачає використання спеціально розробленої методології та методики обліку, які охоплюють повний цикл обліку, і не залежить від циклу та методології фінансового обліку. Слід зауважити, що порядок ведення податкового обліку встановлюється внутрішніми документами банку, наприклад, наказом про облікову політику. Облікова політика для цілей

оподаткування може повторюватись від одного періоду до іншого, а може бути зміненою.

Фінансовий та управлінський обліки у банку, на відміну від податкового, становлять основу системи обліку та слугують підґрунтям ухвалення ключових управлінських рішень. Попри те, що фінансовий і управлінський облік ґрунтуються на однакових принципах та умовностях, вони суттєво відрізняються, оскільки мають різне призначення.

Кожний банк відповідно до чинного законодавства має самостійно вирішувати завдання ведення управлінського обліку, що в цілому залежить від внутрішніх потреб управління банком. Функції, що їх виконує управлінський облік у банку, відображені на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Функції управлінського обліку в банках

Важливо підкреслити, що інформація управлінського обліку використовується виключно внутрішніми користувачами, інсайдерами банку і не має виходити за його межі. У зв'язку із цим стає зрозумілим, чому НБУ не втручається у процеси формування механізмів, методик, положень щодо організації та ведення управлінського обліку в установах банків. Управлінський облік банку націлений розв'язувати внутрішні завдання управління установою, які пов'язані, наприклад, із підвищенням ефективності діяльності окремих центрів фінансової відповідальності, напрямків діяльності та інших поточних, тактичних і стратегічних завдань [22].

Основні відмінності фінансового обліку від управлінського подані в табл. 1.2.

Порівняльна характеристика фінансового й управлінського обліку [22]

Порівняльна ознака	Фінансовий облік	Управлінський облік
Обов'язковість ведення	Обов'язково	Необов'язково
Об'єкти обліку	Активи, зобов'язання, капітал, доходи, витрати, фінансові результати, документи, матеріальні цінності та інші господарські одиниці	Встановлюються банком самостійно; можуть бути окремі центри фінансові відповідальності, аспекти діяльності
Користувачі інформації	Державні регулюючі та контролюючі органи, акціонери або власники банку, клієнти банку, керівництво банку	Керівництво банку
Відкритість інформації	Частково відкрита інформація	Закрита інформація
Вимоги до оперативності подання інформації	Інформація про підсумки роботи за звітний період (місяць, квартал, рік)	Оперативна, щоденна інформація, плаваючі строки подання інформації
Форми та період звітності	Форми та період звітності регламентовані Національним банком України	Форми та період звітності регламентуються кожним банком самостійно
Часова спрямованість	Фіксація та відображення подій у минулому	Фіксація та відображення подій у минулому з метою здійснення прогнозів

Як видно з даних табл. 1.2, фінансовий облік має відображати господарські та фінансові операції банку за звітний період, а також забезпечити складання фінансової звітності для потреб як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів. Він є обов'язковим для ведення. Об'єктами фінансового обліку в банках є: всі елементи активів банку, зобов'язань і капіталу; всі види доходів і витрат банку; рух грошових коштів банку, фінансові результати діяльності банку та їх розподіл.

Фінансовий облік діяльності банку є жорстко регламентованим з боку чинного законодавства. Законодавча система регулювання фінансового обліку в банках має чотири рівня. Перший рівень становлять закони України, зокрема "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність

в Україні". Другий рівень регулювання – це Національні стандарти (положення) бухгалтерського обліку. Нормативні акти Національного банку України з питань обліку у банках відносяться до третього рівня законодавчого регулювання фінансового обліку в банках. Четвертий рівень – нормативні акти та положення кожного окремого банку, наприклад, облікова політика.

Облікова політика – це сукупність базових теоретичних положень, у тому числі принципів, методів і процедур, що затверджені Правлінням банку та використовуються бухгалтерією банку для організації та здійснення обліку, складання та подання фінансової звітності. Облікова політика визначає методику ведення обліку в конкретній установі банку та частково завжди відображена у річних звітах банків.

1.2. Склад фінансової звітності банків України

Головним засобом повідомлення фінансової інформації щодо банків є фінансові звіти.

Фінансова (бухгалтерська) звітність – це система взаємопов'язаних узагальнюючих показників, що відображують фінансовий стан банку та результати його діяльності за звітний період. Метою складання фінансової звітності є надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і діяльність банку користувачам для прийняття економічних рішень [59].

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, зрозумілої, достовірної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів банку, материнського банку та учасників консолідованої групи як єдиної економічної одиниці [59].

Порядок, періодичність складання, подання й оприлюднення фінансової звітності банківських установ, зразки форм, що входять до складу фінансової звітності, мінімальні вимоги до розкриття інформації визначає Інструкція про порядок складання й оприлюднення фінансової звітності банків України [56; 59]. Основні вимоги до фінансової звітності банків згідно із зазначеною Інструкцією та іншими нормативно-правовими актами [56; 59] подані на рис. 1.8.

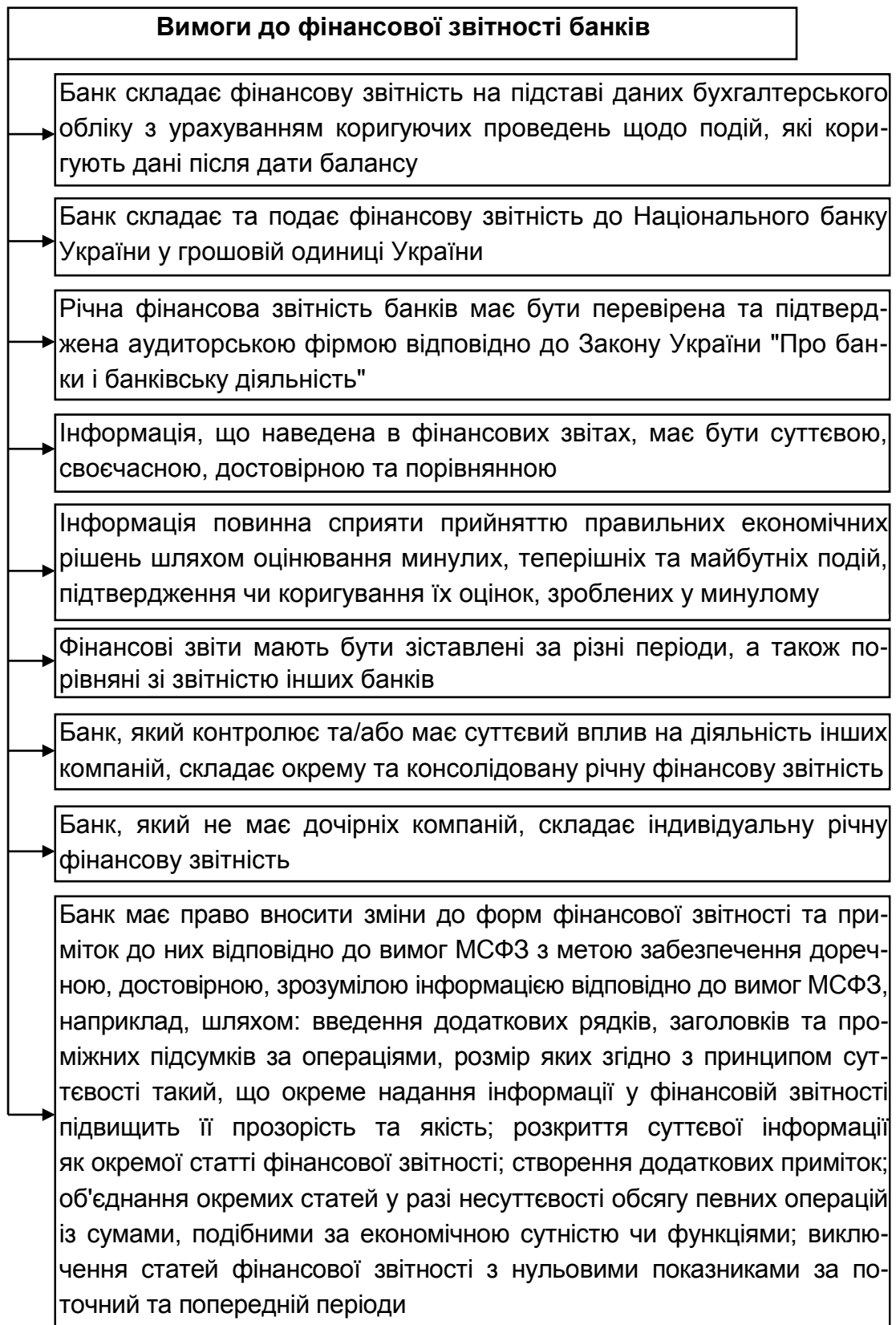

Рис. 1.8. **Вимоги до фінансової звітності банківських установ**

Фінансові звіти бувають зовнішніми та внутрішніми, детально це можна побачити на рис. 1.9.

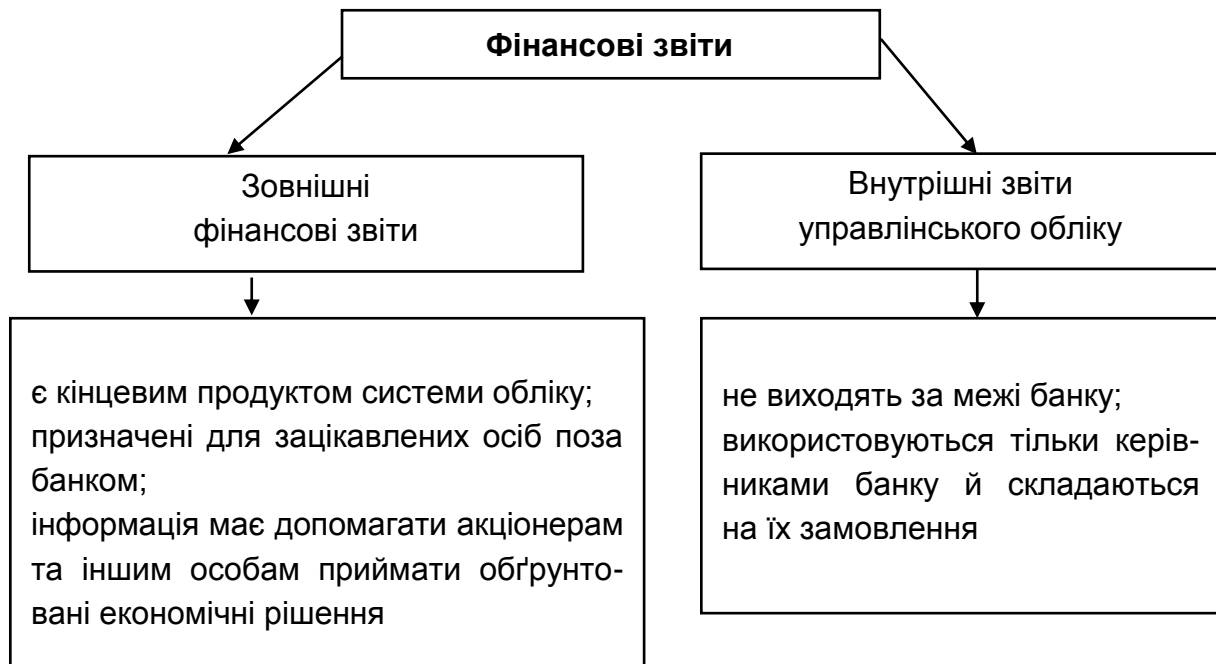

Рис. 1.9. Класифікація фінансових звітів банку

Існують фінансові звіти, обов'язкові для зовнішньої звітності комерційного банку: баланс; звіт про фінансові результати; звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; примітки до звітів.

У цих звітах узагальнюються результати діяльності банку за визначений період часу. Звіти можуть бути складені у будь-який час (наприклад наприкінці року, кварталу чи місяця) і охоплювати будь-який період (рік, квартал чи місяць). Заголовок кожного звіту містить визначення часу, на який чи за який складається цей звіт.

Обов'язковими формами звітності банку, що затверджені НБУ, є:

- 1) звіт про фінансовий стан (Баланс);
- 2) звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати);
- 3) звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал);
- 4) звіт про рух грошових коштів;
- 5) примітки до фінансової звітності.

Звіти про фінансовий стан (Баланс) відображує активи, зобов'язання та власний капітал банку за станом на кінець звітного періоду, іноді на кінець звітного та попереднього періодів. Статті цього балансу банку розміщені в порядку зменшення ліквідності. Приклад форми звіту про фінансовий стан банку подано в табл. 1.3.

Звіт про фінансовий стан (Баланс), тис. грн

Рядок	Назва статті	Звітний рік	Попередній рік
1	2	3	4
Активи			
1	Грошові кошти та їх еквіваленти	982 970	738 005
2	Кошти обов'язкових резервів банку в НБУ	0	0
3	Торгові цінні папери	308 152	80 734
4	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	0	0
5	Кошти в інших банках	1 624 154	670 826
5.1	Кошти в іноземній валюті	755 601	372 581
5.2	Резерви під заборгованість інших банків	-31 092	-4 503
6	Кредити та заборгованість клієнтів	17 536 160	7 513 695
6.1	Овердрафт	627 747	297 538
6.2	Операції РЕПО	0	0
6.3	Враховані векселі	6 585	9 471
6.4	Операції факторингу	0	0
6.5	Кредити в поточну діяльність	12 433 059	5 800 802
6.6	Кредити в інвестиційну діяльність	378 427	349 000
6.7	Іпотечні кредити	4 766 414	1 406 824
6.8	Фінансовий лізинг	0	0
6.9	Кредити, надані органам державної влади	0	0
6.10	Сумнівна заборгованість за гарантіями	0	0
6.11	Резерви під заборгованість за кредитами	-676 072	-349 940
7	Цінні папери в портфелі банку на продаж	306 332	529 784
7.1	Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	(6 845)	(8 268)
8	Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0
8.1	Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	0	0
9	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	87 724	44 979
10	Інвестиційна нерухомість	0	0
11	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0	0
12	Відстрочений податковий актив	0	171
13	Основні засоби та нематеріальні активи	1 165 819	878 721

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4
14	Інші фінансові активи	220 074	104 541
14.1	Резерви під інші фінансові активи	(3 563)	(2 584)
15	Інші активи	138 567	108 250
15.1	Резерви під інші активи	(2 987)	(2 456)
16	Необоротні активи, утримувані для продажу	0	0
17	Усього активів	22 369 952	10 669 706
17.1	Усього активів у іноземній валюті	11 258 456	4 854 951
Зобов'язання			
18	Кошти банків	11 089 625	2 894 744
18.1	У тому числі кредити, які отримані від НБУ	198 000	17 230
19	Кошти клієнтів	6 915 973	5 528 507
19.1	Кошти юридичних осіб		
19.1.1	Кошти юридичних осіб у іноземній валюті		
19.2	Кошти фізичних осіб		
19.2.1	Кошти фізичних осіб у іноземній валюті		
20	Боргові цінні папери, емітовані банком	1 344 470	789 733
20.1	Боргові цінні папери, емітовані банком, у іноземній валюті	0	0
21	Інші залучені кошти	42	542
22	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	12 857	27 580
23	Відстрочені податкові зобов'язання	236 024	171 687
24	Резерви за зобов'язаннями	0	0
25	Інші фінансові зобов'язання	0	0
26	Інші зобов'язання	770 710	308 649
27	Субординований борг	0	0
28	Усього зобов'язань	20 369 701	9 721 442
28.1	Усього зобов'язань у іноземній валюті	11 832 058	5 087 634
Капітал			
29	Статутний капітал	1 750 000	750 000
30	Емісійні різниці	0	0
31	Незарєєстровані внески до статутного капіталу	0	0
32	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	16 679	122 772
33	Резервні та інші фонди банку	158 718	8 189
34	Резерви переоцінки	6 251	22 211
35	Прибуток звітного року, що очікує затвердження	68 603	45 092
36	Усього власного капіталу	2 000 251	948 264
37	Усього зобов'язань та власного капіталу	22 369 952	10 669 706

Облікова формула балансу банку (або інша назва Звіт про фінансовий стан банку) є фундаментальною обліковою моделлю та має такий вигляд:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал.} \quad (1.1)$$

Активи – це ресурси, які контролює банк у результаті минулих подій та за результатами використання яких очікується отримання майбутніх економічних вигід.

Зобов'язання є теперішніми обов'язками банку, що впливають з подій у минулому, в результаті виконання яких очікується відтік ресурсів (активів).

Капітал – це залишкова вартість в активах підприємства після відрахування всіх зобов'язань (різниця між активами та зобов'язаннями [23, с. 11–12]).

У звіті про прибутки і збитки (або інша назва Звіт про фінансові результати банку) міститься інформація про доходи і витрати банку (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку, тис. грн

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
1	2	3	4
1	Чистий процентний дохід	289 110	502 750
1.1	Процентний дохід	614 032	853 348
1.2	Процентні витрати	(324 922)	(350 598)
2	Чистий комісійний дохід	146 127	127 154
2.1	Комісійний дохід	179 675	156 230
2.2	Комісійні витрати	(33 548)	(29 076)
3	Результат від операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку	(8 600)	(2 890)
4	Результат від операцій з хеджування справедливої вартості	0	0
5	Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки через прибутки або збитки	8 031	(6 301)

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4
6	Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	(613)	(3 917)
7	Результат від операцій з іноземною валютою	10 022	9 585
8	Результат від переоцінки іноземної валюти	(1 300)	14 938
9	Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	0	0
10	Доходи/(витрати), які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова	0	0
11	Витрати/(доходи), які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова	0	0
12	Відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках	(36 758)	100 065
13	Відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів	2 898	4 440
14	Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	0
15	Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	0	0
16	Відрахування до резервів за зобов'язаннями	(1 124)	(3 498)
17	Інші операційні доходи	81 752	103 970
18	Адміністративні та інші операційні витрати	(468 062)	(838 191)
19	Частка в прибутку/(збитку) асоційованих компаній	0	0
20	Прибуток/(збиток) після оподаткування	21 483	8 105
21	Витрати на податок на прибуток	(9 376)	(9 599)
22	Прибуток/(збиток) від діяльності, що триває	12 107	17 704
23	Прибуток/(збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	0	0
24	Прибуток/(збиток)	12 107	17 704
	Інший сукупний дохід		
1	Переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж	48	2 741
2	Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів	(309)	(211)
3	Результат переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків	0	0

1	2	3	4
4	Частка іншого сукупного прибутку асоційованих компаній	0	0
5	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	0	0
6	Інший сукупний дохід після оподаткування	(261)	2 530
7	Усього сукупного доходу	11 846	20 234

Облікова формула звіту про фінансові результати має такий вигляд:

Доходи – Витрати = Фінансові результати (Прибутки чи Збитки). (1.2)

Доходи – це збільшення майбутніх економічних вигод протягом звітного періоду у формі притоку або зростання активів чи зменшення зобов'язань, що приводять до збільшення власного капіталу.

Витрати – це зменшення майбутніх вигід за звітний період у формі відтоку або використання активів чи виникнення заборгованості, що ведуть до зменшення власного капіталу.

Прибуток (чи збиток) – це економічний показник діяльності банку [23].

Звіт про власний капітал – це фінансовий звіт, який відображує зміни та рух капіталу за звітний рік. Банк у звіті про зміни у власному капіталі відображує окремо:

- загальний сукупний дохід банку за звітний період із зазначенням окремо загальних сум, що належать власникам материнської компанії та неконтрольованій частці [56; 59];

- для кожного компонента капіталу вплив ретроспективного застосування або перерахунку, визнаного у зв'язку з виправленням помилок та/або впливом змін в обліковій політиці [56; 59];

- для кожного компонента власного капіталу узгодження балансової вартості на початок та кінець звітного періоду із зазначенням кожної зміни, що обумовлена прибутком або збитком; кожної статті іншого сукупного доходу; операцій із власниками (відображення виплат, що здійснюються ними або на їх користь; зміни в частках участі в дочірніх компаніях, які не призводять до втрати контролю) [56; 59].

Компоненти капіталу включають, наприклад, кожну статтю внесеного капіталу, накопичений залишок за кожною статтею сукупного доходу та нерозподілений прибуток [56; 59].

Звіт про рух грошових коштів надає необхідну інформацію, що є основою оцінювання спроможності банку генерувати та ефективно використовувати грошові кошти та їх еквіваленти

Облікова формула для звіту про рух грошових коштів має такий вигляд:

$$\begin{aligned} & \text{Надходження коштів} - \text{Використання коштів} = \\ & = \text{Зміни у сумі грошових коштів (збільшення чи зменшення)}. \end{aligned} \quad (1.3)$$

Звіт про рух грошових коштів містить інформацію про рух грошових коштів за звітний період, пов'язаних з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю [23].

Управлінська звітність – це структуровані певним чином дані про стан і результати діяльності банку. Використовується менеджментом для виконання управлінських функцій (наприклад, планування, контролю, оцінювання) та прийняття відповідних управлінських рішень. Управлінська звітність складається з метою надання оперативної інформації щодо джерел банківських ресурсів, напрямів їх розміщення та використання, а також з метою оцінювання ризиків [23].

Періоди, за які складається управлінська звітність, рівень її деталізації визначається кожним банком самостійно та залежить від затвердженої облікової політики банку та вимог менеджменту. Рекомендованими формами управлінської звітності можуть бути [23]:

- зведений звіт про фінансовий стан банку;
- звіт про динаміку показників балансу;
- аналіз динаміки статей балансу;
- звіт про динаміку показників доходів та витрат;
- аналіз динаміки показників доходів та витрат;
- звіт про динаміку елементів капіталу;
- аналіз структури дохідності банку;
- аналіз структури та причин збитковості банку;
- звіт про активи, придбані для подальшого продажу (в якому передбачена вартість їх придбання та поточне оцінювання можливої ціни реалізації);
- звіт про зміни вартості портфеля інвестиційних цінних паперів;
- звіт про позабалансові зобов'язання;

- звіт про прострочені кредити й інші активи (векселі тощо), розмір відповідних резервів та пояснень стосовно їх розрахунку;
 - звіт про платоспроможність (достатність капіталу) та ліквідність [23].
- Управлінська звітність складається відділом управлінської звітності банку. Основним методом її складання є розрахунок додаткових показників фінансової звітності, її корекція та додаткова деталізація, наприклад:
- включення залишків за взаємними розрахунками при консолідації;
 - перекласифікація за сутністю значних сум, що обліковуються на транзитних та технічних рахунках;
 - корекція акціонерного капіталу та активів;
 - корекція відповідності звітних періодів;
 - виправлення помилок згідно з інформацією та поясненнями, наданими відповідними підрозділами [23].

1.3. Опрацювання інформації в обліковій системі

Діяльність банку в цілому можна поділити на операційну та неопераційну. Операційна діяльність пов'язана з виконанням різноманітних банківських операцій. До неопераційної діяльності відносять аналітичну, маркетингову, господарчу тощо.

Банківська операція є послідовністю дій, виконаних представником банку та спрямованих на задоволення потреб клієнтів щодо банківського обслуговування. Найбільш поширеними операціями в Україні є кредитні, депозитні, розрахункові, касові, операції з купівлі/продажу іноземної валюти, операції з цінними паперами, гарантійні, поручницькі. В аспекті впливу на фінансовий стан банку операції поділяють на активні та пасивні.

Активними банківськими операціями є операції, що ведуть до зростання доходів банку, тобто позитивно впливають на фінансовий результат діяльності та величину активів банку. До таких операцій належать: надання кредитів клієнтам; касове обслуговування клієнтів; здійснення лізингових та факторингових операцій; операції з купівлі/продажу цінних паперів; інвестиційні операції, пов'язані із цінними паперами; інші інвестиційні операції.

Пасивна банківська операція – це операція, яка веде до зростання витрат банку або зменшення його капіталу, тобто зменшує фінансовий результат діяльності та впливає на обсяги пасивів банку. Пасивними операціями є всі операції, спрямовані на залучення ресурсів: депозитні

операції з клієнтами; операції з отримання кредитів від НБУ та інших банків; операції із цінними паперами власного боргу; операції з формування субординованого капіталу.

Виконання будь-якої операції в обліковому процесі називають **подією**. Всі події мають бути зафіксовані, тобто зареєстровані в обліковій системі, оскільки вони обов'язково впливають на результати діяльності банку. Узагальнено діяльність банку та результати такої діяльності можна простежити за допомогою Звіту про фінансовий стан (балансу) банку. Облікову формулу балансу (формула 1.1) у зв'язку із цим називають фундаментальною обліковою моделлю (формула 1.4):

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал.} \quad (1.4)$$

Слід розглянути на прикладі (табл. 1.5) вплив операцій банку на фундаментальну облікову модель.

Таблиця 1.5

Результати аналізу операцій банку в аспекті їх впливу на фундаментальну облікову модель

Зміст операції	Складові фундаментальної облікової моделі		
	Актив	Зобов'язання	Капітал
Банк видав кредит суб'єкту господарювання; кошти за кредитом зараховано на рахунок клієнта	+	+	
Повернено фізичній особі готівкові кошти, які були залучені банком на умовах довгострокового вкладу	-	-	
Отримані перерахуванням з іншого банку відсотки за користування кредитом	+		+
Прибуток поточного року спрямовано на збільшення статутного капіталу банку			+/-
Нараховані відсотки за довгостроковим депозитом спрямовано на збільшення вкладу		+	
Фізична особа повернула готівкою кредит на споживчі потреби	+		
Викуплено власні акції у акціонерів банку	-		-

Як видно з даних табл. 1.5, усі операції можна поділити на чотири типи за їх впливом на фундаментальну облікову модель. Перший тип операцій – це такі, що одночасно збільшують активи та пасиви банку, наприклад видача кредиту в безготівковій формі. Другий тип – операції

одночасно зменшують активи та пасиви банку, наприклад: виплата готівкою депозитів. Третій і четвертий типи операцій не впливають на підсумок балансу, оскільки ведуть до одночасних протилежних впливів в активах або в пасивах, як, наприклад, прийняття готівкових платежів в оплату кредитів або капіталізація відсотків за депозитом. Обов'язковою умовою реєстрації будь-якої операції є зберігання рівності між активами та пасивами банку, тобто права частина фундаментальної облікової моделі має дорівнювати лівій. Отже, стає зрозумілим, що всі події, які фіксуються в системі обліку, мають подвійний вплив, а отже, мають бути зафіксовані подвійним записом.

Окремий запис, який дозволяє фіксувати зміни будь-якого елемента активу, зобов'язання, капіталу, доходів, витрат банку називають **рахунком**. Кожен рахунок має фіксувати як збільшення, так і зменшення статті активу, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат, а отже, складається з двох частин: дебету і кредиту.

Правила запису змін (збільшення або зменшення) на рахунках обліку залежать від типу рахунку. У банківському обліку виокремлюються активні, пасивні, активно-пасивні, контрактивні, контрпасивні рахунки.

Активний рахунок відображує зміни в активах та витратах банку. Збільшення коштів на активних рахунках відображується за дебетом, а зменшення – за кредитом.

Пасивний рахунок відображує зміни в пасивах та доходах банку. Збільшення на пасивних рахунках відображується за кредитом, а зменшення коштів – за дебетом.

Контрарні рахунки – це рахунки, показники яких використовуються для регулювання оцінювання об'єктів, які відображені в інших рахунках. Це регулювання здійснюється з метою визначення справжньої вартості об'єкта, що регулюється [47, с. 17].

Контрактивні рахунки – контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками [47, с. 17].

Контрпасивні рахунки – контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками [23, с. 17].

Усі рахунки мають назву та класифіковані на активні, пасивні, контрактивні або контрпасивні. Щодо активно-пасивних рахунків, то на момент реєстрації операції рахунок визнається або активним, або пасивним, тобто застосовується ситуаційний підхід. Будь-яка операція впливає як мінімум на два рахунки. Відображується вплив за дебетом одного рахунку та за кредитом іншого. Обліковий запис впливу операції (події) на рахунках називається **проведенням**. Точність реєстрації операцій в обліку забезпечується через зберігання двох рівностей:

- 1) активи дорівнюють пасивам;
- 2) дебети дорівнюють кредитам (рис. 1.10).

Активи		=	Зобов'язання		+	Капітал	
Дебет	Кредит		Дебет	Кредит		Дебет	Кредит
+	-		-	+		-	+

Рис. 1.10. **Взаємозв'язок фундаментальної облікової моделі з правилами відображення змін на рахунках** [47, с. 19]

Система, подана на рис. 1.10, використовується також для обліку доходів і витрат банку. Оскільки доходи збільшують прибуток банку, що є складовою власного капіталу, то вони реєструються за правилами обліку капіталу, а саме: збільшення доходів відображується за кредитом, а зменшення – за дебетом. Облік витрат ведеться за правилом: збільшення витрат реєструється за дебетом, оскільки збільшення витрат веде до зменшення прибутку, а отже, й капіталу, а зменшення витрат реєструється за кредитом.

Для максимально повного та точного відображення операцій банків Національний банк України розробив План рахунків, зміст і структуру якого затверджено Постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280 [68]. План рахунків розроблено відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і міжнародних стандартів і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Використання Плану рахунків є обов'язковим для всіх банків України [52].

План рахунків бухгалтерського обліку банків України (надалі – План рахунків) – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності.

У Плані рахунків наведені номери та найменування синтетичних рахунків II, III, IV порядків, що забезпечують запис інформації про наявність і рух активів, зобов'язань, капіталу та результати від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банків. Першою цифрою номера визначено клас рахунків [52]. План рахунків складається з дев'яти класів:

- клас 1. Казначейські та міжбанківські операції;
- клас 2. Операції з клієнтами;
- клас 3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання;
- клас 4. Фінансові та капітальні інвестиції;
- клас 5. Капітал банку;
- клас 6. Доходи;
- клас 7. Витрати;
- клас 8. Управлінський облік;
- клас 9. Позабалансові рахунки [52].

Кожний клас розподілений на:

- рахунки II порядку (двозначні – розділ);
- рахунки III порядку (тризначні – група);
- рахунки IV порядку (чотиризначні – балансовий рахунок) [52].

Клас 1-й Плану рахунків призначений для відображення в обліку взаємовідносин між Національним банком України та банками України, між банками України та іноземними банками, у тому числі операції з готівкою, банківськими металами, кредитами, депозитами та цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України тощо.

У цьому класі обліковуються казначейські та міжбанківські операції банків. До міжбанківських операцій належать кредитні та депозитні операції між банками, ведення кореспондентських рахунків, безготівкові розрахунки між банками, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншим, та іншими операціями згідно із законодавством України. У розділі "Банківські метали" обліковуються дорогоцінні метали, які визначені як банківські згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України [52].

У розділах "Кошти у Національному банку України" та "Кошти Національного банку України" відображуються активи та зобов'язання банку за операціями з Національним банком України. На кореспондентському рахунку банку в Національному банку України обліковуються також обов'язкові резерви банку [52].

У 2-му класі Плану рахунків відображуються операції з клієнтами, зокрема операції за розрахунками, наданими кредитами та залученими вкладками (депозитами). Також в цьому класі відображуються операції кредитного характеру: операції РЕПО, облік векселів, факторингові та лізингові операції клієнтів – не банків. Рахунки цього класу використовуються для обліку операцій за розрахунками з клієнтами (крім банків) – суб'єктами господарювання, органами державної влади та самоврядування, фізичними особами [52].

За рахунками суб'єктів господарювання обліковуються кошти юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [52].

За 3-м класом Плану рахунків відображуються операції з цінними паперами (окрім цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії), обліковуються запаси товарно-матеріальних цінностей, сформовані банківські резерви, субординований борг, розрахунки між філіями одного банку, позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами тощо [52].

У 4-му класі відображуються інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії, операції з основними засобами і нематеріальними активами.

За рахунками 5-го класу відображується капітал банку, який включає статутний капітал, емісійні різниці, загальні резерви та інші фонди, результати минулих років, результати переоцінки [52].

Рахунки цього класу можуть кореспондувати з дебіторами, кредиторами та рахунками готівкових коштів у разі сплати дивідендів, викупу акцій (часток, паїв) в акціонерів (учасників) банку, збільшення капіталу банку шляхом переоцінки активів, з рахунками 6-го та 7-го класів під час формування фінансового результату діяльності банку за звітний рік. В іншому випадку рахунки 5-го класу кореспондують тільки між собою [52].

Доходи та витрати банку відображуються відповідно за рахунками 6-го класу "Доходи" та 7-го класу "Витрати" незалежно від порядку їх оподаткування [52].

Під час формування фінансового результату банку за звітний рік доходи і витрати зараховуються на рахунки 5040 "Прибуток звітного року, що очікує затвердження" або 5041 "Збиток звітного року" [52].

Рахунки 8-го класу відкриваються банками для ведення управлінського обліку та кореспондують тільки між собою. Залишки за рахунками 8-го класу не враховуються під час складання фінансової звітності банку [52].

У 9-му класі обліковуються позабалансові операції. Бухгалтерський облік операцій за позабалансовими рахунками ведеться за системою

подвійного запису. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою. Для відображення операцій за системою подвійного запису використовуються рахунки 99-го розділу. Рахунки можуть кореспондувати між собою без використання контррахунків. Позабалансові рахунки також поділяються на активні та пасивні [52].

Позабалансовий рахунок є активним, якщо під час переведення його на баланс дебетується балансовий рахунок. Наприклад, рахунок 9100 А "Зобов'язання з кредитування, що надані банкам" – активний, тому що в разі надання кредиту банк дебетуватиме балансовий рахунок групи 152 "Кредити, що надані іншим банкам".

Позабалансовий рахунок є пасивним, якщо під час переведення його на баланс кредитується балансовий рахунок. Наприклад, рахунок 9110 "Зобов'язання з кредитування, що отримані від банків" – пасивний, тому що в разі отримання коштів за кредитною лінією банк кредитуватиме балансовий рахунок групи 162 "Кредити, що отримані від інших банків" [52].

Рахунки 90 – 95-го розділів використовуються для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами – такими, як: кредитні лінії; дозволений овердрафт; непокриті безвідкличні акредитиви; різноманітні гарантійні зобов'язання; зобов'язання за цінними паперами; спотові, форвардні контракти та договори з купівлі-продажу іноземної валюти й інших фінансових інструментів.

Рахунки 96 – 98-го розділів використовуються для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління.

Рахунки 99-го розділу – це контррахунки, які використовуються для подвійного запису операцій за рахунками 90 – 98. Контррахунки відкриваються в аналітичному обліку в будь-якому розрізі на розсуд банку [52].

Важливо правильно здійснювати аналіз операцій і їх реєстрацію в системі бухгалтерського обліку. Усі операції, які проводить банк упродовж операційного дня, впливають на результати його діяльності, які відображено у формах звітності банку. Таким чином, усі операції мають бути зареєстровані в системі бухгалтерського обліку відповідно до характеру їх впливу. З метою коректного відображення в обліку банківських і небанківських операцій проводиться їх аналіз. Аналіз операцій – це опис у термінах облікової моделі процесу вивчення операції з метою визначення її подвійного впливу на результати діяльності банку [23]. Фактичним підтвердженням здійснення операції є відповідний документ. Отже, аналіз

операції слід розпочинати тоді, коли з'являється документ, який вказує на її завершеність. Такі документи називаються первинними. Первинні документи складаються під час здійснення операції або одразу після її завершення. Відображення результатів операцій здійснюється на бухгалтерських рахунках.

Для аналізу операцій необхідно:

- 1) встановити зміст операції;
- 2) визначити вплив операції на фундаментальну облікову модель;
- 3) встановити тип операції відповідно до її впливу на облікову модель;
- 4) визначити на яких рахунках обліковується дана операція;
- 5) скласти бухгалтерське проведення.

Слід розглянути на прикладах аналіз операцій банку з метою їх реєстрації в обліковій системі, скориставшись операціями, що були наведені в табл. 1.5.

Перша операція: банк видав кредит суб'єкту господарювання, кошти за кредитом зараховано на рахунок клієнта. Аналіз операції:

1) зміст операції полягає у наданні банком клієнту коштів у тимчасове користування;

2) операція збільшує активи банку, оскільки кредитів, наданих клієнтам стало більше, і збільшує зобов'язання банку, оскільки коштів на рахунках клієнтів стало також більше;

3) тип операції – актив "+", пасив "+". Це говорить про те, що для обліку буде використано один активний рахунок і один пасивний рахунок;

4) дана операція буде обліковуватись на рахунках 2062 – А – "Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання" і 2600 – П – "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання";

5) проведення матиме вигляд:

Дебет 2062 (активний рахунок збільшується за дебетом);

Кредит 2600 (пасивний рахунок збільшується за кредитом).

Друга операція: повернено фізичній особі готівкові кошти, які були залучені банком на умовах довгострокового вкладу. Аналіз операції:

1) зміст операції полягає у закритті депозитного вкладу фізичної особи;

2) операція зменшує активи, оскільки з каси банку видається готівкою сума коштів, та зменшує зобов'язання банку, тому що короткострокових депозитів стало менше;

3) тип операції – актив "-", пасив "-". Це говорить про те, що для обліку буде використано один активний рахунок і один пасивний рахунок;

4) рахунки, за якими необхідно зареєструвати дану операцію будуть 1001 – А – "Банкноти та монети в касі банку" і 2635 – П – "Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб"; проведення матиме вигляд:

Дебет 2635 (пасивний рахунок зменшується за дебетом);

Кредит 1001 (активний рахунок зменшується за кредитом).

Аналогічним чином аналізуються всі інші операції. Оскільки більшість операцій, здійснюваних банком упродовж операційного дня, пов'язана з готівковими або безготівковими розрахунками з контрагентами (іншими банками, фізичними особами, суб'єктами господарювання або філіями банку), то найбільш уживаними рахунками для обліку операцій є:

1001 – А – "Банкноти та монети в касі банку";

1200 – А – "Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України";

2600 – П* – "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання";

2620 – П* – "Кошти на вимогу фізичних осіб";

3901 – АП – "Рахунки, що відкриті для філій банку".

Рахунки 2600 і 2620 є активно-пасивними, проте у 90 % випадків їх слід класифікувати як пасивні. Активними вони стають тільки під час операції овердрафту, тобто перевищення сум за дебетом рахунків над сумами за кредитом. Для спрощення процедури аналізу операцій банку доцільно запам'ятати такі умовні правила.

1. Операції банку, пов'язані з готівковими коштами, обліковуються на рахунку 1001.

2. Операції, пов'язані з розрахунками, що здійснюються із залученням інших банків, відображуються на рахунку 1200.

3. Безготівкові розрахунки з клієнтами банку – суб'єктами господарювання і фізичними особами – як правило, реєструються на рахунках 2600 і 2620 відповідно.

4. Розрахунки з філіями або з клієнтами філій банку в банку відображуються на рахунку 3901.

5. Усі операції в іноземній валюті обліковуються з використанням рахунків 3800 – АП – "Позиція банку щодо іноземної валюти і банківських металів" та 3801 – АП – "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів".

1.4. Параметри та форми аналітичного обліку

Аналітичний облік є складовою системи бухгалтерського обліку, він надає детальну інформацію про кожного контрагента та кожну операцію. Ведення аналітичного обліку забезпечується за допомогою аналітичних рахунків. Відкриття аналітичних рахунків передбачає наявність обов'язкових параметрів згідно з вимогами Національного банку України. Додаткова інформація, що необхідна для складання звітності та управління банком, забезпечується за допомогою додаткових параметрів, які визначаються банком самостійно [52].

Вимоги до нумерації рахунків аналітичного обліку наведено в додатку до Інструкції про застосування Плану рахунків [52].

Усі номери рахунків аналітичного обліку, що відкриваються банками, мають формуватися таким чином:

AAAA K EEEEEEEEEEE, (1.5)

де АААА – номер балансового (позабалансового) рахунку (4 символи);
К – ключовий (контрольний) розряд (1 символ);
EEEEEEEEEE – інформація щодо аналітичного рахунку (до 9 символів).

Довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить 14 символів, мінімальна – 5 символів. Сегмент EEEEEEEEEEE визначається банком самостійно. До складу цього сегмента можуть включатися код контрагента, порядковий номер рахунку, номер філії, код валюти тощо. До розрахунку ключового розряду входять сегменти АААА, EEEEEEEEEEE номера рахунку та коду банку [52].

Доцільно навести такі приклади обчислення ключового розряду в номері рахунку.

Приклад 1. Обчислення ключового (контрольного) розряду за рахунком 1211к728011234 для банку, код банку 300001 (або 30000 – без ключового (контрольного) розряду) здійснюється таким чином.

Рахунок, для якого потрібно обчислити ключовий (контрольний) розряд, записується у такому вигляді: 300001211к728011234.

Далі слід помножити його цифри порозрядно на умовну суму: 1 371 337 137 137 137 137.

$$\begin{array}{r}
300001211\text{k}728011234 \\
\times \\
1\ 371\ 337\ 137\ 137\ 137\ 137 \\
\hline
3\ 000\ 034\ 130\ 766\ 037\ 298
\end{array}$$

В отриманому результаті слід записати лише одиничні розряди, не враховуючи вищі. Отримані цифри слід додати:

$$3 + 0 + 0 + 0 + 0 + 3 + 4 + 1 + 3 + 0 + 7 + 6 + 6 + 0 + 3 + 7 + 2 + 9 + 8 = 62.$$

Далі необхідно додати кількість символів рахунку (у цьому прикладі – 14): $62 + 14 = 76$. Останній розряд отриманої суми завжди множимо на 7: $6 \times 7 = 42$. Останній розряд отриманої суми 2 і є ключовим (контрольним) розрядом для рахунку 1211к728011234. Отже, аналітичний рахунок матиме номер 12112728011234 [52].

Приклад 2. Обчислення ключового (контрольного) розряду за рахунком 1211к7281 для того самого банку здійснюється таким чином.

Необхідно записати рахунок, для якого потрібно обчислити ключовий (контрольний) розряд, у такому вигляді: 300001211к7281.

Наступним кроком слід помножити його цифри порозрядно на умовну суму: 1 371 337 137 137 137 137.

$$\begin{array}{r}
300001211\text{k}7281 \\
\times \\
1\ 371\ 337\ 137\ 137\ 137\ 137 \\
\hline
3\ 000\ 034\ 130\ 766\ 100\ 000
\end{array}$$

В отриманому результаті необхідно записати лише одиничні розряди, не враховуючи вищі. Отримані цифри слід додати:

$$3 + 0 + 0 + 0 + 0 + 3 + 4 + 1 + 3 + 0 + 7 + 6 + 6 + 1 + 0 + 0 + 0 + 0 + 0 = 34.$$

Далі необхідно додати кількість символів рахунку (у цьому прикладі – 9): $34 + 9 = 43$. Останній розряд отриманої суми 3 завжди слід помножити на 7: $3 \cdot 7 = 21$. Останній розряд отриманої суми 1 є ключовим (контрольним)

розрядом для рахунку 1211к7281. Таким чином, аналітичний рахунок має номер 121117281 [52].

Контрагент банку – будь-яка фізична або юридична особа, яка має з банком відносини фінансового характеру, наприклад: надання коштів у вигляді безстрокових або строкових депозитів, надання кредитів, продаж цінних паперів власної емісії тощо. Контрагент може одночасно мати з банком відносини іншого характеру, наприклад трудові. Основними контрагентами банку є фізичні й юридичні особи, причому окремими групами є юридичні особи – банки, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. Як правило, такий підхід для розмежування клієнтів банку є типовим і враховується в процесі розробки АБС (рис. 1.11).

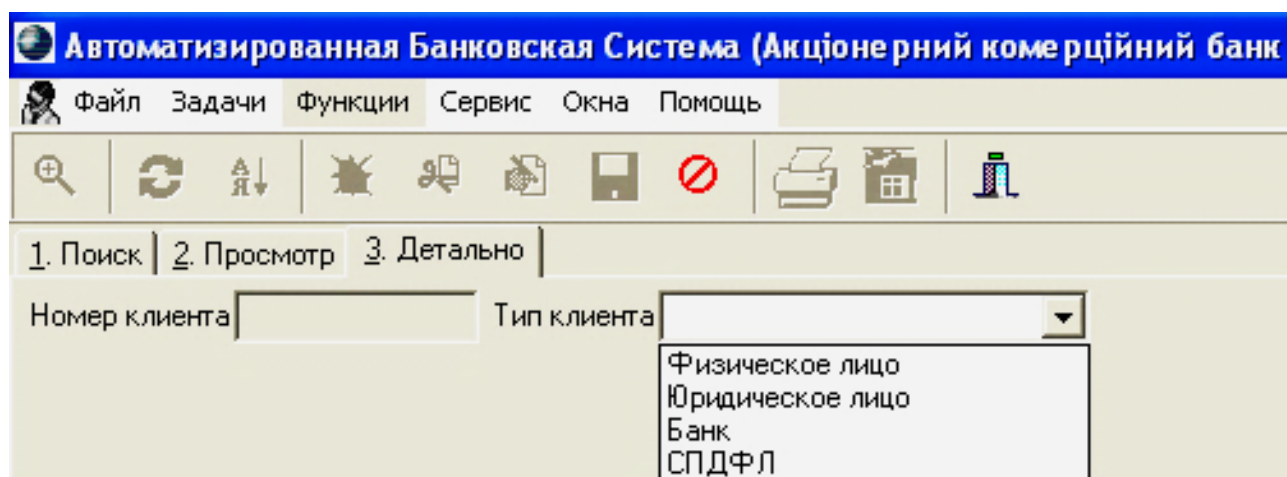

Рис. 1.11. Вікно вибору типу клієнта банку АБС "Віртуальний банк"

Параметри контрагентів (клієнтів) банку – це структуровані дані про них, які деталізують різноманітну інформацію про контрагентів під час відкриття аналітичного рахунку для обліку операцій, а також відкриття рахунку новому клієнтові в даному банку. Зазвичай параметри контрагентів банку прийнято поділяти на обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язкові параметри контрагента банку пов'язані з необхідністю його ідентифікації для забезпечення можливості подальшого обслуговування в банку. Усі обов'язкові параметри клієнтів банку вносяться в АБС згідно з поданими клієнтом документами. Деякі параметри клієнтів, наприклад, такі, як код або номер клієнта, формуються банком самостійно відповідно до загального списку клієнтів банку (рис. 1.12).

Автоматизированная Банковская Система (Акционерный коммерческий банк "Базис") - [Клиенты и контрагенты]

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально |

Номер клиента | 1647 | Тип клиента | Юридическое лицо |

Полное название | ВАТ "Світло шахтаря" |

Сокращенное название | ВАТ "Світло шахтаря" |

Вид клиента по классификации НБУ | Інші суб'єкти господарювання у т.ч. фізичні особи-підприємці |

Страна резидентности | Україна |

Идентификационный код | 00165712 |

Место нахождения юридического дела | Акционерный коммерческий банк "Базис" |

Тип инсайдера | | Дата регистрации в банке | 18.06.2009 |

VIP клиент

Адрес | Регистрационные данные | Статистические данные | Дополнительные данные | Участие в капитале банка |

Регистрации

Страна | Україна | Область | Харківська |

Район (для города-городской) | | Почтовый индекс | 61001 |

Населенный пункт | м. Харків |

Адрес | вул. Світло Шахтаря, 4/6 |

Фактический (заполняется, если отличается от адреса регистрации)

Страна | | Область | |

Район (для города-городской) | | Почтовый индекс | |

Населенный пункт | |

Адрес | |

Телефон | 057-717-35-16 |

Адрес электронной почты | svinloua@ukr.net |

Рис. 1.12. Вікно перегляду даних клієнта банку – юридичної особи в АБС "Віртуальний банк"

Дані рис. 1.12 показують, що параметр "Номер клієнта" підсвічено сірим кольором, що говорить про автоматичне формування даного параметра. Як видно з рис. 1.12, основними параметрами контрагента юридичної особи є:

- номер (код) клієнта: у системі, як правило, формується автоматично й є ідентифікатором контрагента у внутрішньому списку контрагентів банку. Цей параметр є кодом власника рахунку й, як правило, набуває значення порядкового номера клієнта згідно з реєстром контрагентів, який веде банк;
- назва клієнта, у тому числі повна назва відповідно до реєстраційних документів та скорочена назва для зручності користування АБС;
- вид клієнта за класифікацією НБУ;

- країна резидентності клієнта;
- ідентифікаційний код клієнта: для клієнтів – юридичних осіб резидентів України – це номер, під яким особа зареєстрована у Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України (так званий восьмизначний код ЄДРПОУ); для фізичних осіб – це реєстраційний номер облікової картки платника податків із Державного реєстру фізичних осіб – платників податків;
- ознака інсайдера: параметр показує інформацію про належність клієнта до інсайдерів або споріднених осіб банку.

Інсайдером банку є особа, яка завдяки своєму службовому становищу або спорідненим зв'язкам має доступ до конфіденційної інформації про діяльність банку, що недоступна широкій громадськості, та може використати її у власних цілях з метою збагачення, отримання неконкурентних переваг, привілеїв тощо [42].

До інсайдерів – фізичних осіб належать:

- 1) власники істотної участі;
- 2) управлінський персонал банку: а) перші керівники: голова та члени спостережної ради банку, голова правління (ради) директорів, члени правління (ради) директорів, заступники голови правління(ради) директорів (президент, віце-президенти), головний бухгалтер і його заступники; б) інший управлінський персонал: керівники та головні бухгалтери філій; керівники структурних підрозділів банку та члени кредитного комітету (кредитної комісії), які беруть участь у визначенні кредитної, інвестиційної та облікової політики, політики управління активами та пасивами, ключових напрямів діяльності банку; в) працівники внутрішнього аудиту та члени ревізійної комісії;
- 3) контролери: особи, які здійснюють зовнішній аудит банку та керівники державних органів, які відповідно до своїх посадових обов'язків здійснюють контроль за діяльністю банків;
- 4) керівники та контролери афілійованих і споріднених осіб;
- 5) асоційовані особи: рідні брати, сестри, батьки, чоловік, дружина або повнолітні діти керівників, контролерів банку та керівників установ – акціонерів банку, які є власниками істотної участі в банку [42].

До інсайдерів – юридичних осіб належать: 1) власники істотної участі; 2) афілійовані особи: установа, що має істотну участь у банку або в якій банк є власником істотної участі; 3) споріднені особи: установа, в якій власником істотної участі є особа, яка одночасно є власником

істотної участі в банку або керівники якої одночасно є керівниками банку;
 4) асоційована особа – юридична особа, в якій керівником є батьки, брати, сестри, дружина, чоловік або діти тих керівників і контролерів банку, а також установ – акціонерів банку, які є власниками істотної участі в банку [42].

Окремі АБС також містять такий параметр, як код держави, який містить код країни – контрагента (клієнта) згідно з Класифікатором країн світу (ДК 007–96). Цей параметр є дуже важливим за умови мультивалютності Плану рахунків. Саме код держави, як обов'язковий параметр контрагента, вказує на країну – учасника розрахунків. Україна має код 804. Окрім того, у класифікаторі зазначено групу країн (це потрібно для формування звітності): Україна – група 1; країни СНД та Балтії – 2; країни ОЕСР – 3; інші країни – 9. Параметр "код держави" має три цифри. Усього у класифікаторі наведено коди 231-ї держави світу [15; 16; 22].

Автоматизированная Банковская Система (Акционерный коммерческий банк "Базис") - [Клиенты и контрагенты]

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Номер клиента 1647 Тип клиента Юридическое лицо

Полное название ВАТ "Світло шахтаря"

Сокращенное название ВАТ "Світло шахтаря"

Вид клиента по классификации НБУ Інші суб'єкти господарювання у т.ч. фізичні особи-підприємці

Страна резидентности Україна

Идентификационный код 00165712

Место нахождения юридического дела Акционерный коммерческий банк "Базис"

Тип инсайдера VIP клиент Дата регистрации в банке 18.06.2009

Адрес Регистрационные данные Статистические данные Дополнительные данные Участие в капитале банка

Свидетельство о государственной регистрации

Серия XAB Номер 5894123753

Орган регистрации Виконавчий комітет Харківської міської ради

Дата регистрации 25.07.1994 № записи в реестре

Налоговая инспекция

Название ДПА У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

№ регистрации 154656

Дата регистрации 30.07.1994

Рис. 1.13. Вікно перегляду даних клієнта банку – юридичної особи в АБС "Віртуальний банк", вкладка "Реєстраційні дані"

Реєстраційні дані також є обов'язковим параметром клієнта – юридичної особи (рис. 1.13). До таких даних належать: серія та номер свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи; назва органу, що видав реєстраційний документ; дата видачі реєстраційного документа; номер запису в реєстрі; дата та номер реєстрації в податковій інспекції, назва податкової інспекції, в якій зареєстровано юридичну особу та ведеться податковий облік її діяльності.

Такі параметри, як форма власності, організаційно-правова форма господарювання, інституційний сектор економіки, галузь економіки, вид економічної діяльності, зазвичай об'єднуються у статистичні дані контрагента – юридичної особи (рис. 1.14).

Автоматизированная Банковская Система (Акционерный коммерческий банк "Базис") - [Клиенты и контрагенты]

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Номер клиента | 1647 | Тип клиента | Юридическое лицо

Полное название | ВАТ "Світло шахтаря" | [Просмотр/коррекция детальной информации](#)

Сокращенное название | ВАТ "Світло шахтаря"

Вид клиента по классификации НБУ | Інші суб'єкти господарювання у т.ч. фізичні особи-підприємці

Страна резидентности | Україна

Идентификационный код | 00165712

Место нахождения юридического дела | Акционерный коммерческий банк "Базис"

Тип инсайдера | VIP клиент

Дата регистрации в банке | 18.06.2009

Адрес | [Регистрационные данные](#) | [Статистические данные](#) | [Дополнительные данные](#) | [Участие в капитале банка](#)

Форма собственности | 10 Приватна власність

Организационно-правовая форма хоз. | 231 Відкрите акціонерне товариство

Сектор экономики | 11002 Приватні нефінансові корпорації

Отрасль экономики | 14100 Машинобудування

Вид экономической деятельности | 29521

Малый бизнес

Рис. 1.14. Вікно перегляду даних клієнта банку – юридичної особи в АБС "Віртуальний банк", вкладка "Статистичні дані"

Параметр форма власності вказує на поділ клієнтів за формами власності. Визначення параметра наведено в Державному класифікаторі України ДК-001-94 "Класифікація форм власності", що затверджений

Наказом Держстандарту України від 22.11.94 № 288. Визначений формат параметра має дві цифри, а саме:

10 – приватна власність;

20 – колективна власність;

30 – державна власність, у тому числі 31 – загальнодержавна власність, 32 – комунальна власність;

40 – власність інших держав;

50 – власність міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав [16; 20].

З організаційно-правовою формою господарювання можуть бути: приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з повною відповідальністю, публічне акціонерне товариство, приватне акціонерне товариство тощо.

Інституційний сектор економіки – це параметр, що вказує на належність суб'єктів господарської діяльності до секторів економіки за видом діяльності, яку вони здійснюють (рис. 1.14). Параметр визначається за основним видом діяльності згідно з Методичними рекомендаціями щодо класифікації інституційних секторів економіки України, які затверджені Наказом Мінстату України від 25.07.94 № 172 [15; 16; 22].

Для цього параметра формат визначається за допомогою п'яти цифр. Наприклад, промислові підприємства мають код 11002 – приватні нефінансові корпорації (див. рис. 1.10), Національний банк має код 12100, а всі інші банки – 12212 (інституційний сектор – національні приватні депозитні грошові корпорації).

Галузь економіки – це параметр, який визначає належність суб'єктів господарської діяльності до конкретних галузей народного господарства. Під час заповнення цього параметра до уваги береться та галузь економіки, яку зазначено в довідці реєстрації Держкомстату першою [15; 16; 22]. Визначення параметра подано в Класифікації видів економічної діяльності. Встановлено формат параметра в п'ять цифр, і заповнюється він лише для контрагентів – суб'єктів господарської діяльності.

Вид економічної діяльності вказує на поділ суб'єктів за видами економічної діяльності. Визначення параметра подано в Класифікаторі видів економічної діяльності. Параметри клієнта – фізичної особи відрізняються від параметрів інших контрагентів, оскільки для ідентифікації фізичної особи потрібні інші документи (рис. 1.15).

Автоматизированная Банковская Система (Акціонерний комерційний банк "Базис") - [Клиенты и контрагенты]

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Номер клиента | 1635 | Тип клиента | Физическое лицо

ФИО | Міроненко Ірина Вікторівна | Тип клиента |

Фамилия, инициалы | Міроненко Ірина Вікторівна

Вид клиента по классификации НБУ | Інші фізичні особи

Страна резидентности | Україна

Идентификационный код | 0025684000

Место нахождения юридического дела | Відділення № 1

Тип инсайдера |

Дата регистрации в банке | 10.06.2009

№ карточки участника бонусной программы | VIP клиент

Адрес | Документ, удостоверяющий личность | Дополнительные данные | Участие в капитале банка |

Регистрации

Страна | Україна | Область | Харківська

Район (для города-городской) | Дзержинський | Почтовый индекс | 6100

Населенный пункт | Харків

Адрес | вул. Гагаріна, буд. 13, кв. 28

Фактический (заполняется, если отличается от адреса регистрации)

Страна |

Область |

Район (для города-городской) |

Почтовый индекс |

Населенный пункт |

Адрес |

Телефон | 057-357-98-65

Адрес электронной почты | mvi1975@mail.ru

Рис. 1.15. Вікно перегляду даних клієнта банку – фізичної особи в АБС "Віртуальний банк", вкладка "Адреса"

Для контрагентів – фізичних осіб – найважливішими параметрами є:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- вид клієнта за класифікацією НБУ;
- країна резидентності;
- ідентифікаційний код – реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків;
 - адреса реєстрації та фактичного проживання;
 - документ, що посвідчує особу.

Банківський документ – це письмове розпорядження клієнта чи банку, що містить необхідну та достатню інформацію для здійснення банківської операції, підтверджує її законність і слугує основою для

відображення операції у бухгалтерському обліку. За своїм призначенням банківські документи поділяються на розпорядчі та виконавчі. Розпорядчі банківські документи містять дозвіл на виконання операції. Документи надходять до банків від підприємств і установ, інших банків, а також складаються безпосередньо в банку та містять необхідну інформацію про характер операції, що дає змогу перевірити її законність і здійснити банківський контроль [42; 58].

Таким чином, документ є письмовим підтвердженням виконання операції та підставою для відображення її в бухгалтерському обліку. Документ, який засвідчує операцію, називається первинним. На підставі первинних документів можуть складатися зведені документи. Документи за змістом операцій поділяються на: касові; меморіальні; позабалансові [12; 58].

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Дайте визначення фундаментальній обліковій моделі.
2. Поясніть, чому важливо здійснювати облік операцій банку в термінах фундаментальної облікової моделі.
3. Охарактеризуйте типи операцій банку за їх впливом на фундаментальну облікову модель.
4. Які види банківських рахунків ви можете назвати?
5. Дайте визначення активним рахункам банку.
6. Дайте визначення пасивним рахункам банку.
7. Дайте визначення контрактивним рахункам банку.
8. Дайте визначення контрпасивним рахункам банку.
9. Поясніть особливості активно-пасивних рахунків банку.
10. Що таке План рахунків бухгалтерського обліку?
11. Охарактеризуйте структуру Плану рахунків обліку в банках.
12. Опишіть, які операції в яких класах Плану рахунків обліковуються.
13. Яким чином здійснюється аналіз операцій банку в аспекті їх обліку?
14. Які рахунки Плану рахунків використовуються в обліку найчастіше?
15. Що таке аналітичний облік банку?
16. Опишіть схему формування номеру рахунку аналітичного обліку.
17. Дайте визначення контрагентів банку.
18. Назвіть основні види контрагентів банку.

19. Назвіть обов'язкові параметри контрагента банку – суб'єкта підприємницької діяльності.
20. Назвіть обов'язкові параметри контрагента банку – фізичної особи.
21. Назвіть обов'язкові параметри контрагента банку – банку.
22. Що є підставою для визначення параметра контрагента банку.
23. Які параметри контрагентів формуються автоматично?
24. Що означає параметр "ознака інсайдера"?
25. Назвіть інсайдерів банку.
26. Що таке банківський документ?
27. Назвіть види банківських документів.
28. Опишіть обов'язкові параметри банківських документів.

Тести

1. *Рахунок, який відображує зміни в активах та витратах банку – це:*
 - а) активний;
 - б) пасивний;
 - в) контрактивний.
2. *Фундаментальна облікова модель полягає у такому:*
 - а) сума зобов'язань і активів банку становить його капітал;
 - б) сума зобов'язань і капіталу банку дорівнює його активам;
 - в) сума активів і пасивів банку дорівнює його капіталу.
3. *Рахунок, який відображує зміни в пасивах та доходах банку, – це:*
 - а) контрпасивний;
 - б) пасивний;
 - в) активно-пасивний.
4. *Рахунки, показники яких використовуються для регулювання оцінювання об'єктів, які відображені в інших рахунках, – це:*
 - а) активно-пасивні;
 - б) контрарні;
 - в) позабалансові.
5. *Контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників пасивних рахунків, – це:*
 - а) контрактивні рахунки;
 - б) контрпасивні рахунки;
 - в) активно-пасивні рахунки.

6. *Контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків, – це:*

- а) контрпасивні рахунки;
- б) контрактивні рахунки;
- в) активно-пасивні рахунки.

7. *Кредитні операції з клієнтами окрім банків обліковуються у:*

- а) 3-му класі Плану рахунків;
- б) 4-му класі Плану рахунків;
- в) 2-му класі Плану рахунків.

8. *Операції з цінними паперами банку відображуються на рахунках:*

- а) 1-го та 3-го класу Плану рахунків;
- б) 1-го та 2-го класу Плану рахунків;
- в) 2-го та 3-го класу Плану рахунків.

9. *У 4-му класі Плану рахунків обліковуються:*

- а) кредитні та депозитні операції банку з клієнтами – фізичними особами і суб'єктами господарювання;
- б) цінності та документи, бланки цінних паперів;
- в) інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії, операції з основними засобами та нематеріальними активами.

10. *Операції, пов'язані з розрахунками із залученням інших банків, реєструються на рахунку:*

- а) 3901;
- б) 1200;
- в) 2600.

11. *Будь-яка фізична або юридична особа, яка має з банком відносини фінансового характеру, – це:*

- а) акціонер банку;
- б) контрагент банку;
- в) інсайдер банку.

12. *Складова системи бухгалтерського обліку, що надає детальну інформацію про кожного контрагента та кожну операцію, – це:*

- а) автоматизована банківська система;
- б) фінансовий облік;
- в) аналітичний облік.

13. *Максимальна кількість символів у номері аналітичного рахунку банку становить:*

- а) 12 символів;

- б) 14 символів;
- в) 10 символів.

14. Максимальна кількість символів у номері балансового рахунку банку становить:

- а) 10 символів;
- б) 6 символів;
- в) 4 символи.

15. Кількість символів у номері рахунку, що містить аналітичну інформацію становить:

- а) 9 символів;
- б) 4 символів;
- в) 10 символів.

16. Ідентифікаційний код клієнта – юридичної особи – це:

- а) номер реєстрації підприємства у податковій інспекції;
- б) порядковий номер клієнта у списку клієнтів банку;
- в) код ЄДРПОУ.

17. Ідентифікаційний код клієнта – юридичної особи складається з:

- а) 10 символів;
- б) 8 символів;
- в) 4 символів.

18. Ідентифікаційний код клієнта – фізичної особи – це:

- а) реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- б) серія та номер документа, що засвідчує особу;
- в) порядковий номер клієнта у списку клієнтів банку.

19. Особа, яка завдяки своєму службовому становищу або спорідненим зв'язкам має доступ до конфіденційної інформації про діяльність банку, що недоступна широкій громадськості, – це:

- а) акціонер банку;
- б) інсайдер банку;
- в) контрагент банку.

20. Письмове розпорядження клієнта чи банку, що містить необхідну та достатню інформацію для здійснення банківської операції, підтверджує її законність і служить основою для відображення операції у бухгалтерському обліку, – це:

- а) договір обслуговування клієнта;
- б) реквізит банківського документа;
- в) банківський документ.

Практичні завдання

Завдання 1.1. Указати, в яких класах Плану рахунків враховуються такі балансові рахунки:

1. Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність суб'єктам господарської діяльності.
2. Малоцінні та швидкозношувані предмети на складі.
3. Банкноти та монети в касі банку.
4. Інші довгострокові кредити в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності.
5. Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності.
6. Інші цінності та документи.
7. Зареєстрований статутний капітал банку.
8. Основні засоби.
9. Короткострокові депозити інших банків.
10. Довгострокові кредити, які отримані від інших банків.
11. Боргові цінні папери, випущені банками, в торговому портфелі.
12. Бланки цінних паперів.
13. Комісійні доходи за операціями із цінними паперами.
14. Поточні рахунки фізичних осіб.

Завдання 1.2. Використовуючи облікові формули балансового звіту та Звіту про фінансові результати, розрахуйте величини, які було пропущено під час складання табл. 1.6. За даними доповненої таблиці розрахуйте щорічний темп приросту активів банку та зробіть висновок про динаміку розвитку банку.

Таблиця 1.6

Дані щодо підсумків операцій банку, у грн

Дати	Доходи	Активи	Витрати	Зобов'язання	Прибутки (збитки)	Капітал
01.01.2006 р.	528 345	1 158 005		623 005	30 109	
01.01.2007 р.		1 226 281	527 612		31 884	566 544
01.01.2008 р.	545 569		514 478	643 315		552 441
01.01.2009 р.	699 370	1 532 851		824 672	39 855	
01.01.2010 р.	662 130		624 397	780 759		670 470
01.01.2011 р.		1 451 229	624 397		37 733	670 470
01.01.2012 р.		1 741 475	749 276	936 911	45 280	
01.01.2013 р.	892 286	1 955 677	841 437			903 525

Завдання 1.3. АКБ "Бізнес" створено і випущено 500 000 акцій по 100 грн на загальну суму 50 000 тис. грн. Акції були продані за ціною 120 грн кожна, тобто з емісійною різницею. За місяць банком проведено 7 операцій. Необхідно проаналізувати зміни щодо кожної операції так, як це зроблено нижче на прикладі операції 2. Корражунок збільшився на 6 000 грн, депозити населення збільшилися на 6 000 грн. Операція 2: прийнято вклади від населення на суму 6 000 грн перерахуванням на корражунок. Операція 1 показує початкові залишки на рахунках, її пояснювати не варто (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Дані щодо залишків на рахунках банку

Статті балансу	Операції – залишки на рахунках, у грн						
	1	2	3	4	5	6	7
Корражунок в НБУ	10 000	16 000	30 000	2 000	62 000	67 000	48 000
Банкноти та монети	50 000	50 000	25 000	32 000	28 000	24 000	25 000
Кредити видані				28 000	28 000	20 000	21 000
Основні засоби			25 000	25 000	29 000	29 000	29 000
Вклади населення		6 000	6 000	13 000	13 000	9 000	7 000
Депозити юридичних осіб			14 000	14 000	14 000	14 000	8 000
Кредити отримані					60 000	60 000	50 000
Статутний капітал	60 000	60 000	60 000	60 000	60 000	65 000	65 000
Доходи						8 000	9 000
Витрати							

Завдання 1.4. Заповнити табл. 1.8. Продемонструвати вплив операцій банку на фундаментальну облікову модель. Використати позначки "+" або "-" для позначення величин.

Таблиця 1.8

Господарські операції банку "Акцепт"

Операція	Активи	Зобов'язання	Капітал
1	2	3	4
1. Залучені кошти на умовах субординованого боргу			
2. Продані облігації, випущені банком			
3. Повернуто короткостроковий кредит НБУ			

1	2	3	4
4. Надійшов емісійний дохід від операцій			
5. Закрито рахунок АТ "Веселка"			
6. Отримано у власність житловий комплекс, що був заставою кредитної угоди			
7. Використано кошти резерву для сплати штрафу			
8. Видано авансовий платіж клієнту			
9. Надійшли технічні засоби, за якими видано вексель			
10. Продані цінні папери в портфелі банку на продаж			

Завдання 1.5. Класифікуйте статті, наведені в табл. 1.9 на активи та зобов'язання.

Таблиця 1.9

Перелік статей банку

№ п/п	Назва статті
1	Коррахунок у НБУ
2	Короткострокові кредити, які отримані від інших банків
3	Кошти Державного казначейства України
4	Дорожні чеки в касі банку
5	Основні засоби
6	Кредити, надані фізичним особам
7	Акції в портфелі банку на продаж
8	Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання
9	Будівлі та споруди
10	Облігації, емітовані банком
11	Короткострокові депозити суб'єктів господарювання
12	Кошти в розрахунках фізичних осіб
13	Банкноти та монети в касі банку
14	Поточні рахунки суб'єктів господарювання
15	Кредити, які надані суб'єктам господарювання
16	Господарські матеріали на складі
17	Заборгованість клієнтів за фінансовим лізингом

Завдання 1.6. Знайдіть помилки в класифікації (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Перелік статей банку

№ п/п	Рахунки	Помилкові класифікації
1	Заборгованість клієнтів за факторингом	Зобов'язання
2	Інвестиційні цінні папери в портфелі банку	Активи
3	Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання	Зобов'язання
4	Банкноти та монети в касі банку	Активи
5	Субординований борг	Капітал
6	Кредити, надані банкам	Активи
7	Резервні фонди	Зобов'язання
8	Господарські матеріали на складі	Активи
9	Автомобілі спецпризначення	Капітал
10	Кошти ДКУ	Активи
11	Облігації, емітовані банком	Активи
12	Збиток минулих років	Зобов'язання
13	Банківські метали в касі банку	Активи
14	Акції в портфелі банку на продаж	Капітал
15	Короткострокові депозити суб'єктів господарювання	Активи
16	Основні засоби	Зобов'язання
17	Заборгованість клієнтів за вексями	Активи
18	Кредити, які надані суб'єктам господарювання	Зобов'язання
19	Кредити, які отримані від інших банків	Зобов'язання

Завдання 1.7. Складіть фундаментальну облікову модель, виходячи із залишків на рахунках (у грн).

Депозити інших банків – 140 000.

Статутний капітал – 700 000.

Банкноти та монети в касі банку – 120 000.

Нерозподілений прибуток – 40 000.

Вклади населення – 170 000.

Комп'ютерна техніка – 220 000.

Коррахунок в НБУ – 200 000.

Кредити, видані суб'єктам господарювання, – 600 000.

Депозит в інших банках – 70 000.

Поточні рахунки суб'єктів господарювання – 160 000.

Завдання 1.8. Скласти фундаментальну облікову модель, виходячи із залишків на рахунках (у грн).

Довгострокові кредити, отримані від інших банків, – 200 000.

Кореспондентський рахунок в НБУ – 1 400 000.

Кредити, надані фізичним особам на поточні потреби – 350 000.

Зареєстрований статутний капітал банку – 1 000 000.

Акції та інші цінні папери в портфелі банку на продаж – 500 000.

Нерозподілений прибуток – 200 000.

Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності – 500 000.

Цільові кошти позабюджетних фондів – 270 000.

Довгострокові депозити, які розміщені в інших банках, – 150 000.

Кошти в розрахунках фізичних осіб – 230 000.

Висновки за темою

Виконання будь-якої операції в обліковому процесі називають подією. Всі події мають бути зафіксовані, тобто зареєстровані в обліковій системі, оскільки вони обов'язково впливають на результати діяльності банку. Узагальнено діяльність банку та результати такої діяльності можна простежити за допомогою Звіту про фінансовий стан (балансу) банку. Облікова формула балансу полягає у тому, що сума зобов'язань і капіталу банку дорівнює сумі активів банку.

Усі операції банку можна поділити на чотири типи за їх впливом на фундаментальну облікову модель. Перший тип операцій – це такі, що одночасно збільшують активи та пасиви банку, наприклад видача кредиту в безготівковій формі. Другий тип операцій одночасно зменшує активи та пасиви банку, наприклад виплата готівкою депозитів. Третій і четвертий типи операцій не впливають на підсумок балансу, оскільки ведуть до одночасних протилежних впливів в активах або в пасивах, як, наприклад, прийняття готівкових платежів в оплату кредитів або капіталізація відсотків за депозитом. Обов'язковою умовою реєстрації будь-якої операції є зберігання рівності між активами та пасивами банку.

Окремий запис, який дозволяє фіксувати зміни будь-якого елемента активу, зобов'язання, капіталу, доходів, витрат банку називають рахунком. Кожен рахунок має фіксувати як збільшення, так і зменшення статті активу, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат і складається з двох частин: дебету та кредиту.

Усі рахунки мають назву та класифіковані на активні, пасивні, контрактивні або контрпасивні. Щодо активно-пасивних рахунків, то на момент реєстрації операції рахунок визнається або активним, або пасивним, тобто застосовується ситуаційний підхід. Будь-яка операція впливає як мінімум на два рахунки. Відображується вплив за дебетом одного рахунку та за кредитом іншого. Обліковий запис впливу операції (події) на рахунках називається проведенням.

Для максимально повного та точного відображення операцій банків Національний банк України розробив План рахунків. План рахунків бухгалтерського обліку банків України (надалі – План рахунків) – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності. План рахунків складається з дев'яти класів.

Усі операції, які проводить банк упродовж операційного дня, впливають на результати його діяльності, які відображено у формах звітності банку. Таким чином, усі операції мають бути зареєстровані в системі бухгалтерського обліку відповідно до характеру їх впливу. З метою коректного відображення в обліку банківських і небанківських операцій проводиться їх аналіз. Аналіз операцій – це опис у термінах облікової моделі процесу вивчення операції з метою визначення її подвійного впливу на результати діяльності банку.

Аналітичний облік є складовою системи бухгалтерського обліку та надає детальну інформацію про кожного контрагента та кожну операцію. Ведення аналітичного обліку забезпечується за допомогою аналітичних рахунків. Відкриття аналітичних рахунків передбачає наявність обов'язкових параметрів згідно з вимогами Національного банку України. Довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить 14 символів, мінімальна – 5 символів.

Контрагент банку – будь-яка фізична або юридична особа, яка має з банком відносини фінансового характеру, наприклад: надання коштів у вигляді безстрокових або строкових депозитів; надання кредитів; продаж цінних паперів власної емісії тощо. Контрагент може одночасно мати з банком відносини іншого характеру, наприклад трудові. Основними контрагентами банку є фізичні й юридичні особи, причому окремими групами є юридичні особи – банки, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності.

Параметри контрагентів (клієнтів) банку – це структуровані дані про них, які деталізують різноманітну інформацію про контрагентів під час відкриття аналітичного рахунку для обліку операцій, а також відкриття рахунку новому клієнтові в даному банку. Зазвичай параметри контрагентів банку прийнято поділяти на обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язкові параметри контрагента банку пов'язані з необхідністю його ідентифікації для забезпечення можливості подальшого обслуговування в банку. Усі обов'язкові параметри клієнтів банку вносяться в АБС згідно з поданими клієнтом документами. Деякі параметри клієнтів, наприклад, такі, як код або номер клієнта, формуються банком самостійно відповідно до загального списку клієнтів банку. Інсайдером банку є особа, яка завдяки своєму службовому становищу або спорідненим зв'язкам має доступ до конфіденційної інформації про діяльність банку, що недоступна широкій громадськості, та може використати її у власних цілях із метою збагачення, отримання конкурентних переваг, привілеїв.

Банківський документ – це письмове розпорядження клієнта чи банку, що містить необхідну та достатню інформацію для здійснення банківської операції, підтверджує її законність і служить основою для відображення операції у бухгалтерському обліку. Їх поділяють на розпорядчі та виконавчі. Документи за змістом операцій поділяються на касові, меморіальні, позабалансові. Форми документів, що підприємства подають банкам, а також документів, що вони отримують від банків на підтвердження виконання відповідних операції, включені в уніфіковану систему грошово-розрахункової документації. Вони стандартизовані та затверджені Правлінням НБУ.

Література: [1; 2; 6; 9; 15; 16; 20; 22; 23; 39; 42; 51; 52; 58; 68].

2. Облік операцій банку з готівковими коштами

Мета – навчитися вести облік операцій банку з готівковими коштами в національній та іноземній валютах.

Основні питання

2.1. Організація обліку касових операцій банку.

2.2. Облік операцій із підкріплення каси банку готівкою.

2.3. Особливості обліку операцій з готівковою іноземною валютою.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: сутність касових операцій, рахунки обліку касових операцій банку, основи організації фінансового обліку касових операцій в банку, особливості обліку операцій із готівковою іноземною валютою та банківськими металами;

уміння: вести облік прибуткових та видаткових касових операцій банку; вести облік підкріплення каси філії з каси банку, підкріплення каси одного банку з каси іншого банку, підкріплення каси банку з оборотної каси територіального управління НБУ;

комунікації: донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду щодо організації та здійснення обліку касових операцій банку;

автономність і відповідальність: відповідати за сформовані документи обліку касових операцій банку, за правильність здійснених проведення касових операцій клієнтів банку, за правильність здійснених проведення операцій з підкріплення каси банку готівкою.

Ключові терміни: касові операції банку, рахунки обліку касових операцій банку, документи обліку касових операцій банку.

2.1. Організація обліку касових операцій банку

Відповідно до Інструкції про ведення касових операцій банками України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України № 174 від 01.06.2011 р. до касових операцій банку належать [51]:

- приймання через касу банку готівки національної й іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку (філії, відділення);
- видача готівки національної й іноземної валюти клієнтам з їх рахунків через касу банку;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу та виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;
- отримання банком (філією, відділенням) у територіальному управлінні підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;

- обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;

- оброблення готівки [51].

Основні завдання банку під час здійснення касових операцій подані на рис. 2.1.

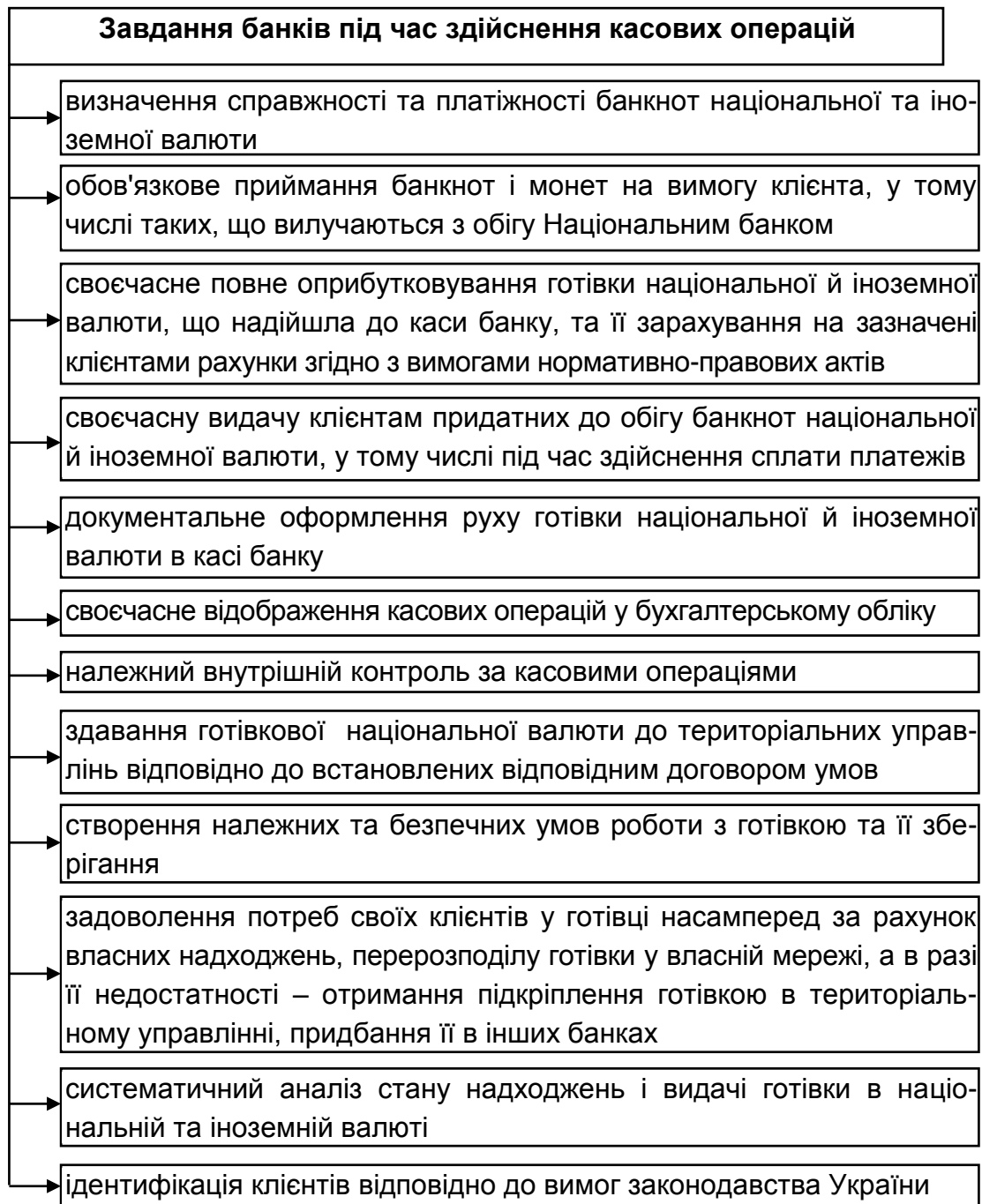

Рис. 2.1. Завдання банку під час здійснення касових операцій

Бухгалтерський облік операцій банків з готівкою здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004 р. № 495 [47]. Найбільш уживаними рахунками, за якими ведеться облік касових операцій, є:

а) балансові рахунки обліку готівкових коштів:

1001 А "Банкноти та монети в касі банку";

1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку";

1003 А "Банкноти та монети в обмінних пунктах";

1004 А "Банкноти та монети в банкоматах";

1005 А "Банкноти та монети, інкасовані до перерахування";

1007 А "Банкноти та монети в дорозі";

б) балансові рахунки обліку коштів банку:

1200 А "Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України";

1500 АП "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках";

1600 АП "Кореспондентські рахунки інших банків";

1811 А "Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою";

1819 А "Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками";

1911 П "Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою";

1919 П "Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками";

в) балансові рахунки обліку коштів клієнтів:

2600 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання";

2603 П "Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання";

2610 П "Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання";

2615 П "Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання";

2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб";

2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток" [47; 68];

2630 П "Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб";

2635 П "Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб";

д) балансові рахунки обліку зобов'язань банку:

2900 П "Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку";

2902 П "Кредиторська заборгованість за прийняті платежі";

2920 АП "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат" [47; 68];

е) балансові рахунки обліку витрат, авансів і нарахувань на працівників:

3500 А "Витрати майбутніх періодів";

3550 А "Аванси працівникам банку на витрати з відрядження";

3551 А "Аванси працівникам банку на господарські витрати";

3552 А "Нестачі та інші нарахування на працівників банку";

є) балансові рахунки обліку валютних позицій:

3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

ж) балансові рахунки обліку розрахунків з філіями;

3906 А "Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку";

3907 П "Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку";

з) балансові рахунки обліку доходів банку:

6110 П "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів" [47; 68];

6114 П "Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів";

6204 П "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами";

и) позабалансові рахунки:

9500 А "Отримана застава";

9703 А "Інші активи на зберіганні";

9819 А "Інші цінності та документи";

9821 А "Бланки суворого обліку";

9892 А "Бланки суворого обліку в підзвіті";

9893 А "Бланки суворого обліку в дорозі";

9898 А "Інші цінності та документи в підзвіті";

9899 А "Інші цінності та документи в дорозі";

990 Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95;

991 Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98 [47; 68].

Операції з приймання готівки в національній і іноземній валютах від клієнтів через каси банків України відображуються в бухгалтерському обліку на підставі відповідних прибуткових касових документів бухгалтерськими проведеннями, які подані на рис. 2.2, 2.3. Прикладами операцій,

що відповідають проведенням, поданим на рис. 2.2 можуть бути приймання та зарахування на рахунки юридичних осіб готівкової торговельної виручки, оплати наданих послуг, виконаних робіт.

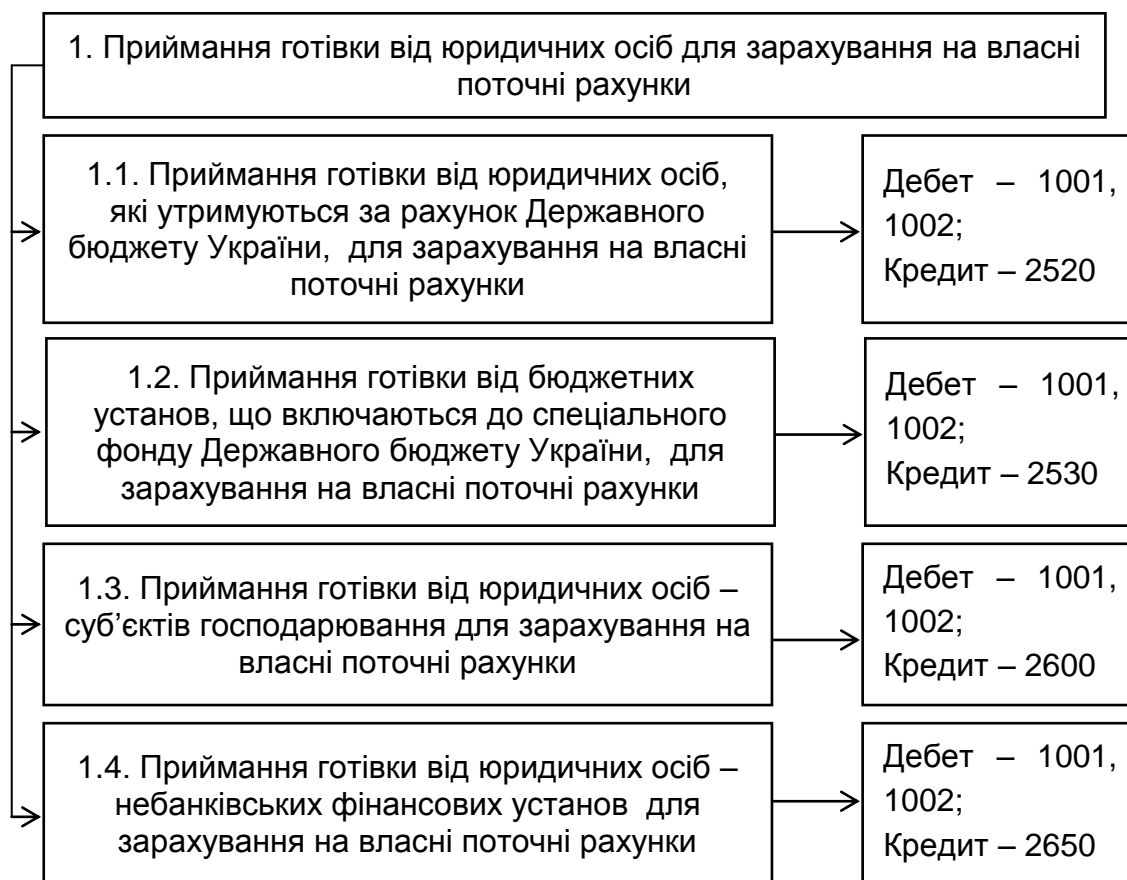

Рис. 2.2. Проведення, що відображують приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки

Підприємства та установи, які мають відносини з нерезидентами, можуть отримувати надходження у іноземній валюті. У цьому випадку для обліку таких надходжень використовуються розподільчі рахунки. Для юридичних осіб таким рахунком є 2603. Проведення, що відображує приймання готівки для зарахування на розподільчі рахунки в іноземній валюті у випадках, передбачених законодавством України, має такий вигляд:

Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2603.

Для обліку операцій приймання готівки від фізичних і юридичних осіб для зарахування на рахунки інших юридичних та фізичних осіб використовуються проведення, аналогічні тим, що подані на рис. 2.2 – 2.3:

Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2520, 2530, 2600, 2620, 2650, 2902 [47].

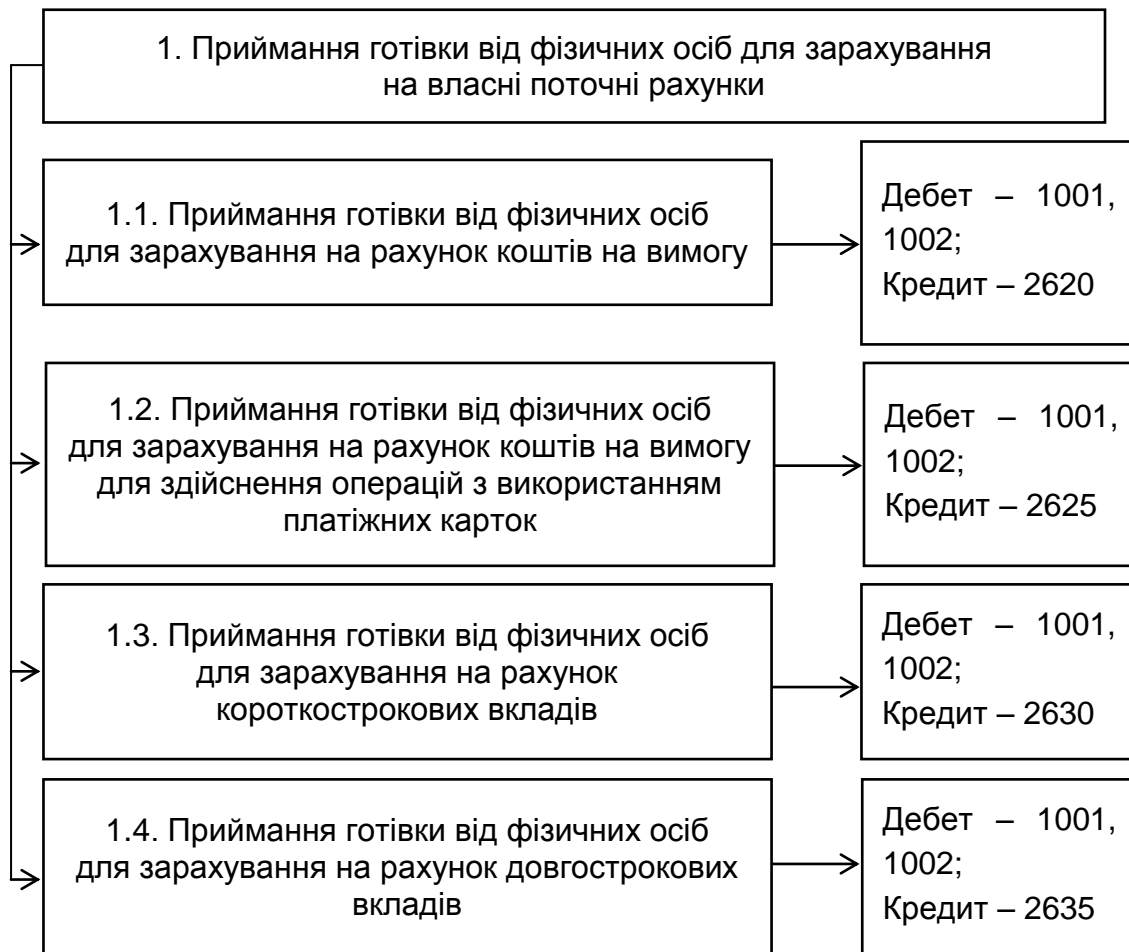

Рис. 2.3. Проведення, що відображують приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки

Операції з видачі клієнтам готівки в національній й іноземній валютах із кас банків відображуються в бухгалтерському обліку на підставі відповідних видаткових документів бухгалтерськими проведеннями, поданими на рис. 2.4, 2.5. Прикладом операцій, що відповідають таким проведенням, можуть бути видача готівкових коштів юридичним особам для виплати заробітної плати працівникам підприємств, установ, організацій; видача готівкових коштів на поточні потреби тощо (рис. 2.4).

Фізичні особи за умови оформлення відповідних касових документів можуть знімати кошти з власних рахунків та отримувати їх через касу банку (рис. 2.4). Також для фізичних осіб є можливою операція здійснення та отримання грошового переказу без відкриття рахунку в банку. Для цього заповнюються окремий бланк документу – заява на переказ готівки.

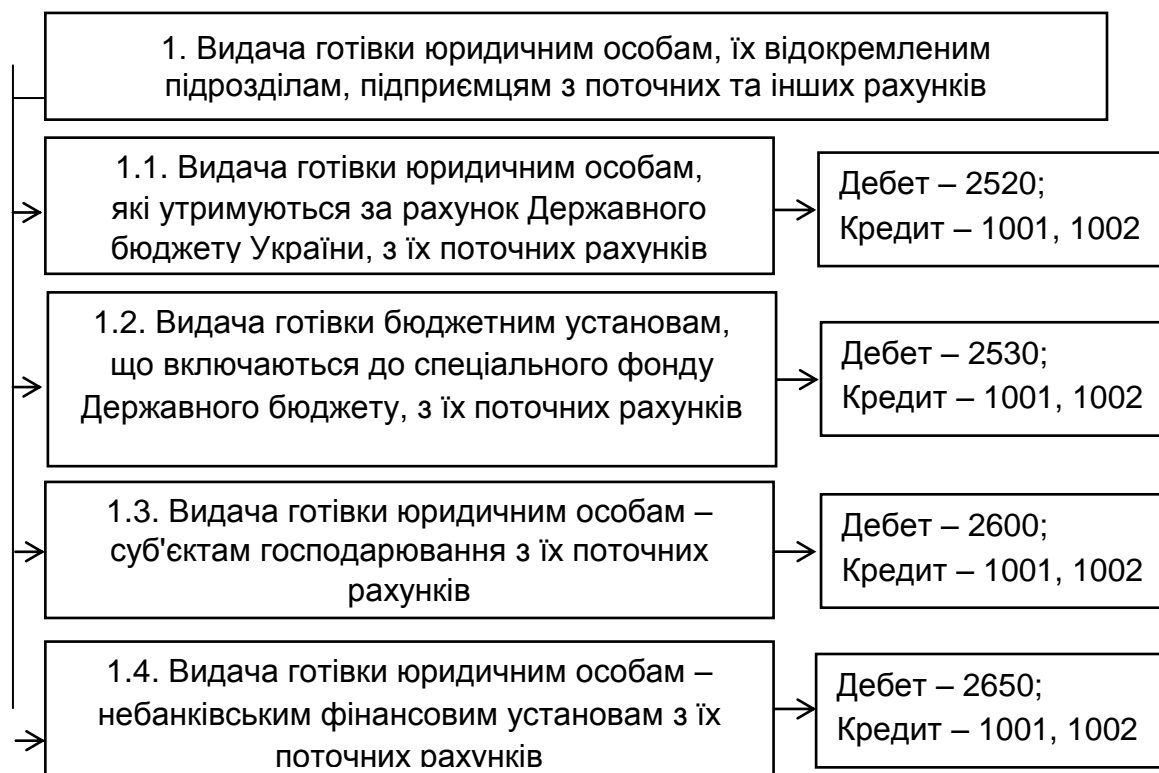

Рис. 2.4. Проведення, що відображують видачу готівки юридичним особам, їх відокремленим підрозділам і підприємцям з їх поточних рахунків

Операції з приймання готівки в національній валюті від фізичних та юридичних осіб і готівки в іноземній валюті від фізичних осіб для здійснення переказу без відкриття рахунку та виплати переказу отримувачу готівкою відображуються такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет – 1001, 1002;

Кредит – 2902, 2909;

видача переказу клієнту без відкриття рахунку в банку:

Дебет – 2902, 2909;

Кредит – 1001, 1002 [47].

Рахунок 2902 використовується, наприклад, для зарахування прийнятих від населення комунальних платежів, а також у подальшому для здійснення цих платежів, тобто перерахування за призначенням на рахунки отримувачів. Як правило, в банківській установі впродовж операційного дня приймається значна кількість таких платежів.

Отримані комісійні за послуги банку, що сплачені готівкою, відображуються в бухгалтерському обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1001, 1002;

Кредит – 6110 [47].

Приймання готівки здійснюється через каси банків за певними прибутковими касовими документами [3], сукупність яких подана на рис. 2.5.

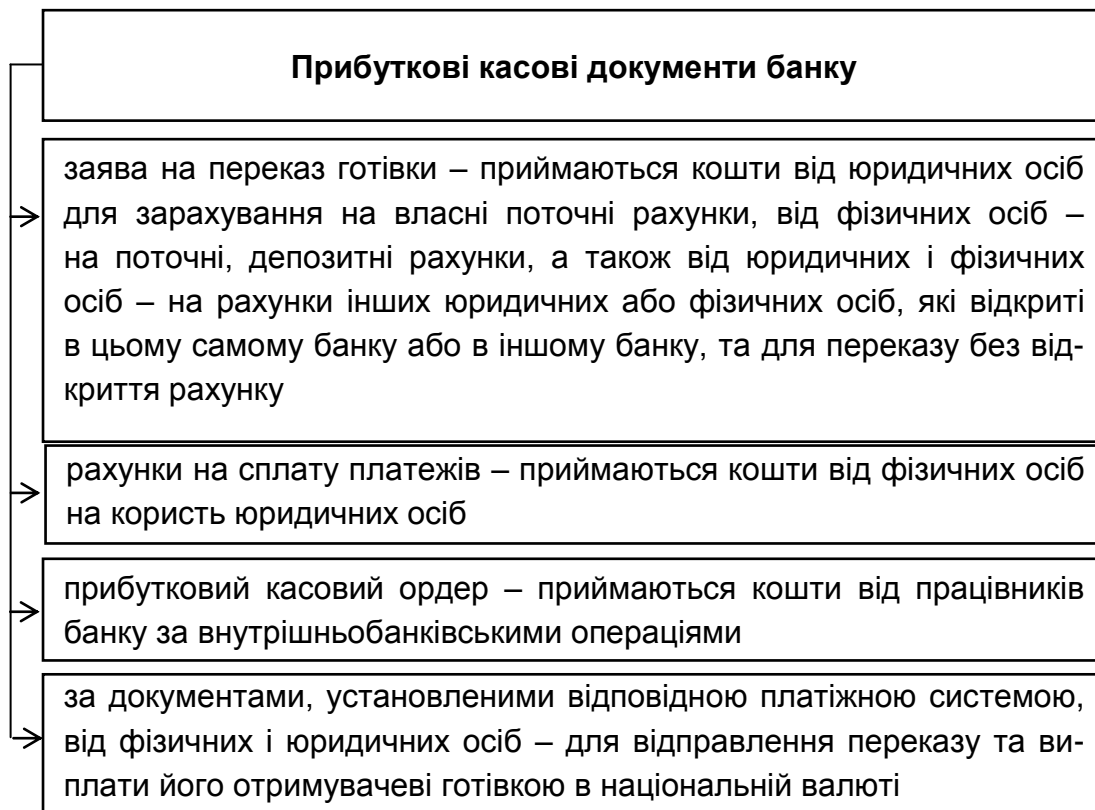

Рис. 2.5. Прибуткові касові документи, за якими здійснюється приймання готівки в касу банку

Клієнт заповнює прибуткові касові документи та передає їх операційному працівнику, який веде рахунок саме цього клієнта. Операціоніст перевіряє правильність заповнення всіх реквізитів за зовнішніми ознаками, а також наявність необхідних підписів на документі та печатки, якщо документ оформлено юридичною особою. Реквізити для ідентифікації осіб обов'язково мають бути зазначені в касових документах за допомогою технічних засобів або від руки на підставі пред'явлених клієнтом відповідних документів [51].

Після перевірки прибуткових касових документів операційний працівник підписує їх та записує внесену суму в прибутковому касовому журналі. Після цього прибуткові касові документи внутрішнім шляхом передаються до каси [23]. На рис. 2.6 подано вікно введення інформації за прибутковим касовим ордером.

Платежи (Акціонерний комерційний банк "Базис") - [Касса приходная за 19.06.2009]

Файл Платежи IsCard Документ Пачка Інформація Предыдущий опередень Сервис Окна

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Вид документа	Прибутковий касовий ордер		
Статусы	- P - - - - -	Пачка	Проведен 19.06.2009 Администратор
№ документа	а24	от 19.06.2009	Принят банком 19.06.2009
Валюта	UAH		
Дебет	1001-2-039	Банкноти та монети в касі банку	
Кредит	2630-3-016430020	Короткострокові вклади Макаренко Макар Макарович	
Код	8000000000		
Сумма	850 656 000,00	Символ кассы	16
Тип платежа	Зарахування на рахунок		
Назначение платежа	Korotkostrokoviy Deposit Makarenko M.M.		
	☐ Не взимать плату за обслуживание кредитуемого счета ☐ Документ оформлен банком		
Плательщик			
	ФИО	Макаренко Макар Макарович	Код 8000000000
Название документа, его №, серия	Паспорт громадянина України ММ 358741		
Кем, когда выдан документ	Фрунзенским РВХ МВС України в Харьковской области 20.02.1994		
Дата рождения, адрес	15.02.1970 Харьков, ул. Победы, 95, 38		

Рис. 2.6. Вікно перегляду формування прибуткового касового ордеру в АБС "Віртуальний банк"

Дані рис. 2.6 показують, що параметрами прибуткового касового ордера є:

- назва (вид) документа;
- номер документа – формується системою автоматично;
- дата здійснення операції за даним документом. Зверніть увагу, що у роздрукованому документі (рис. 2.7) дата здійснення операції зазначається у такому форматі: число – цифрами "ДД", місяць – словом, рік – цифрами "РРРР". Такого підходу вимагають Правила заповнення реквізитів касових документів, що містяться в Інструкції про ведення касових операцій банками України [51];

- платник – зазначаються найменування юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи, що здійснює переказ готівки. Якщо переказ готівки здійснює фізична особа,

то зазначаються її прізвище, ім'я та по батькові та/або реєстраційний номер облікової картки платника податків [51];

- назва банку платника;
- назва валюти;
- дебет і кредит, в яких зазначаються відповідні рахунки;
- сума цифрами;
- еквівалент у гривнях (заповнюється у разі проведення операцій у іноземній валюті);

- загальна сума – зазначаються: сума – словами, а назва національної валюти – повністю "гривень" або скорочено "грн". Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням ставиться "Нуль гривень". Якщо сума виражена в цілих гривнях, то зазначається "00 коп." або "00 копійок". Під час здійснення операцій з іноземною валютою словами зазначаються сума в іноземній валюті та її еквівалент у гривнях в аналогічному порядку [51];

- призначення платежу – у разі видачі готівки з каси зазначається, на які цілі вона видається. Під час приймання готівки зазначається вид платежу або джерела її надходження, а в разі внесення суб'єктами підприємницької діяльності – фізичними особами на поточні рахунки власної готівки за рахунок заощаджень зазначається "внесення власних заощаджень готівкою". За операціями за вкладними (депозитними) рахунками зазначається внесення готівки на вкладний (депозитний) рахунок або видача готівки з нього. За операціями, не пов'язаними з платежами та вкладними (депозитними) рахунками, зазначається "переказ готівки" [51];

- підстава – зазначається номер і дата розпорядчого документа або реєстру, протоколу АБС, у яких зафіксовано здійснені касові операції;

- пред'явлений документ – зазначаються найменування пред'явленого документа (паспорт або документ, що його замінює), серія, номер і дата його видачі, найменування установи, яка видала документ. Дата народження та місце проживання (для нерезидентів – місце тимчасового перебування) зазначаються в разі ідентифікації клієнтів відповідно до вимог законодавства України про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [51];

- підпис платника – платник проставляє підпис власноручно;
- підписи банку – проставляють підпис власноручно посадові особи, визначені банком [51].

Після заповнення всіх необхідних полів документ необхідно зберегти та провести у системі. Після цього його можна роздрукувати та підшити до документів операційного дня (рис. 2.7).

Платежи (Акціонерний комерційний банк "Базис") - [Каса приходная за 19.06.2009 ... Просмотр]

Файл Платежи ИзCard Сервис Окна Помощь

Страница 1 из 1 Экз. 1 На листе По ширине страницы

ПРИБУТКОВИЙ КАСОВИЙ ОРДЕР № a24 Додаток 9
примірник 1

"19" червня 2009
(дата здійснення операції)

Найменування банку **АКБ "Базис", м. Харків**

Платник **Макаренко Макар Макарович**

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет	10012039		
UAH	Кредит	26303016430020	850 656 000,00	
Загальна сума			850 656 000,00	

Загальна сума **Вісімсот п'ятдесят мільйонів шістсот п'ятдесят шість тисяч грн. 00 коп.**

Призначення платежу **Зарахування на рахунок Kоротkостроkoviy Deposit Makarenko M.M.**

Пред'явлений **Паспорт громадянина України ММ 358741**
(паспорт або документ, що його замінює)

Виданий **Фрунзенским РВХ МВС України в Харьковской области 20.02.1994**
(ким виданий, дата видачі)

15.02.1970 Харьков, ул. Победы, 95, 38
(дата народження, адреса особи)

Підпис платника _____ Бухгалтер _____ Касир _____ Контролер _____

Каса приходная за 19.06.2009 ... Просмотр ABS_LOCAL_FINANCE (Администрация 30 Червень 2009 р.)

Рис. 2.7. Вікно роздрукування прибуткового касового ордеру в АБС "Віртуальний банк"

Касир, що отримав прибуткові касові документи, зобов'язаний:

- перевірити наявність і тотожність підписів операційних працівників наявним у нього зразкам;
- звірити відповідність указаних у них сум цифрами та літерами;
- викликати особу, яка вносить гроші, та прийняти їх поаркушним перерахуванням [51].

Уся готівка, яка надійшла до закінчення операційного дня, повинна бути оприбуткована в операційній касі та відображена за дебетом рахунка 1001 "Банкноти та монети в касі банку" або 1002 "Банкноти та монети в касі відділень банку" і кредитом відповідних рахунків за балансом установи банку, на які зараховується готівка [51].

Видача грошей із кас установ банку також здійснюється за спеціальними документами (рис. 2.8).

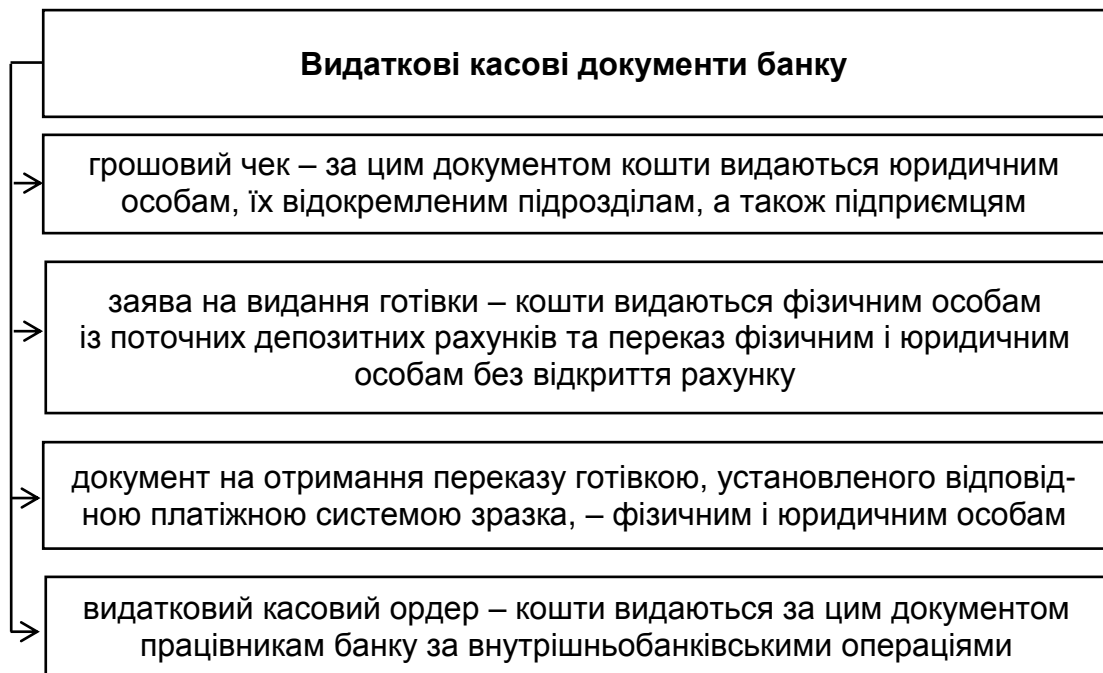

Рис. 2.8. Видаткові касові документи, за якими здійснюється видача готівки з каси банку

Отримавши видатковий касовий документ (рис. 2.8), касир згідно з нормами Інструкції [51] зобов'язаний:

- перевірити наявність підписів службових осіб банку, які мають право дозволяти видання грошей, і тотожність цих підписів зі зразками, що є в нього;
- порівняти суму, проставлену на документі цифрами, із сумою, що зазначена літерами;
- перевірити, чи є розписка в отриманні грошей на документі;
- перевірити наявність даних про пред'явлення паспорта або іншого документа, який засвідчує особу отримувача грошей;
- викликати отримувача грошей за номером видаткового документа та запитати про суму грошей, що отримується;
- звірити номер контрольної марки з номером на чеку;
- підготувати суму грошей, зіставити суму видачі із сумою, яка вказана на видатковому документі, видати їх отримувачу та підписати касовий документ [51].

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо. Наприкінці операційного дня касир звіряє суму прийнятих під звіт грошей із сумою видаткових документів і залишком грошей та складає Довідку

касира видаткової каси, підписує довідку, а наведені в ній касові обороти звіряє із записами в касовому журналі контролера. Звірка підтверджується підписом касира в касовому журналі та контролера – на довідці касира [51].

Залишок грошей, сформований в установленому порядку, і видаткові касові документи за день разом із Довідкою касира видаткової каси касир здає під розпис в Книзі обліку прийнятих і виданих грошей завідувачеві каси, який, перевіривши Довідку, підписує її та підшиває в документи дня.

В установі банку, де видаткові операції здійснюються завідувачем каси, Довідка касира видаткової каси не складається, а видаткові обороти каси долучаються до зведеної Довідки про касові обороти [51].

Установа банку може видавати готівку юридичним і фізичним особам за переказами без відкриття рахунків. За згодою сторін отримувачеві переказу може бути надіслане повідомлення про надходження на його ім'я переказу в порядку, встановленому банком отримувача [51].

У разі звернення до установи банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу працівник установи банку, який має видати готівку отримувачеві, перевіряє наявність інформації про надходження переказу [51].

У разі підтвердження інформації про надходження переказу працівник установи банку отримує заповнене повідомлення про отримання переказу, перевіряє повноту його заповнення та відповідність даних, наведених у ньому, даним отримувача, зазначеним в електронному документі або в розрахункових документах. Для отримувача – фізичної особи працівник установи банку перевіряє паспорт або документ, що його замінює. Для отримувача – юридичної особи працівник установи банку перевіряє паспорт або документ, що його замінює, керівника або уповноваженої ним особи. Якщо переказ на ім'я юридичної особи отримує уповноважена керівником особа, то ця особа подає ще й належним чином оформлену довіреність [51].

На підставі повідомлення працівник установи банку вносить інформацію про виплату переказу до системи грошового переказу. Працівник установи банку роздруковує один примірник повідомлення, проставляє на ньому особистий підпис і відбиток печатки та надає його отримувачеві коштів разом із готівкою за переказом. Часткова виплата переказів не допускається [51].

Після закінчення операційного дня працівник установи банку, який здійснював виплату готівки за переказами отримувачам, формує та друкує

зведений реєстр випланих переказів і звіряє його з даними фактичного залишку готівки. На загальну суму випланих переказів відповідно до зведеного реєстру складається видатковий касовий ордер, який разом із реєстром, повідомленнями та засвідченими довіреностями на уповноважених осіб додається до касових документів дня (якщо виплата готівки здійснюється за генеральною довіреністю, то до касових документів дня додається її копія, засвідчена уповноваженим працівником банку) [51].

Якщо установа банку не може здійснити виплату отримувачеві переказу готівкою через те, що він протягом тридцяти робочих днів від дня надходження цієї суми не з'явився до банку, то установа банку отримувача зобов'язана протягом трьох робочих днів повернути відповідну суму установі банку платника.

Виплата повернутих коштів готівкою здійснюється фізичним особам та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності – як виплата переказу без відкриття рахунку, а юридичним особам – зарахуванням на їх поточні рахунки [51].

Готівка, видана з каси установи банку, повинна бути відображена за дебетом відповідних рахунків за балансом установи банку, з яких вона списується (наприклад, це можуть бути 2600, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635 та інші), а також кредитом рахунка 1001 "Банкноти та монети в касі банку" або 1002 "Банкноти та монети в касі відділень банку".

Операції з приймання готівки в національній й іноземній валютах від клієнтів через каси банків відображуються в бухгалтерському обліку на підставі відповідних прибуткових касових документів, а саме: за заявою на переказ готівки, за прибутковим касовим ордером та іншими документами, встановленими відповідною платіжною системою [51]

Меморіальні документи використовуються для безготівкових переказів за рахунками. Це розрахункові документи, що надаються банку клієнтами (платіжні доручення, вимоги-доручення, розрахункові чеки, меморіальні ордери та ін.) [51].

До позабалансових документів належать прибуткові та видаткові позабалансові ордери. Цими документами оформлюються приймання та видача коштовностей та документів, що зберігаються в касі та сховищі. Форми документів, що підприємства подають банкам, а також документів, що вони отримують від банків на підтвердження виконання відповідних

операцій, включені в уніфіковану систему грошово-розрахункової документації. Вони стандартизовані та затверджені Правлінням НБУ [51].

Обов'язковими реквізитами платіжних доручень, окрім тих, що перелічені для касових ордерів, також є:

- назва підприємства (банку), від імені якого складено документ;
- назва отримувача коштів;
- код отримувача коштів;
- назви банків (отримувача та платника), їх номери за МФО.

Усі грошово-розрахункові документи у своєму складі мають меморіальний ордер, у якому вказано бухгалтерське проведення, тобто визначені бухгалтерські рахунки, що підлягають дебетуванню та кредитуванню. Кількість примірників документів має бути достатньою для відображення операції в обліку за всіма особовими рахунками всіх сторін-учасників, що беруть участь у виконанні банківської операції [58].

2.2. Облік операцій із підкріплення каси банку готівкою

Робота банківських установ має бути налагоджена таким чином, щоб каса банку завжди мала достатню кількість готівкової національної й іноземної валюти. Проте бувають такі операції, які потребують великої кількості готівки. Якщо банк не має її у своєму розпорядженні, то він для поповнення власної операційної каси може звернутися та купити грошову масу в територіальному управлінні НБУ та в інших банках за відповідну плату. Така операція здійснюється згідно з письмовим договором. Доставляти гроші установи банку можуть власними силами або через інкасаторів територіальних управлінь Національного банку. Відповідальність сторін щодо виявлених надлишків або недостачі грошей обумовлюється укладеною між ними угодою [51].

Для підкріплення готівкою банк завчасно надсилає засобами електронної пошти НБУ до територіальних управлінь відповідні заяви за підписом уповноваженої особи банку. Форма, термін і час подання заявок обумовлюються територіальним управлінням за домовленістю з банками в договорах про касове обслуговування. Підкріплення операційної каси установи банку проводиться з оборотної каси територіального управління НБУ з одночасним списанням відповідних сум із кореспондентського

рахунку банку. Одночасно сплачується комісійна винагорода територіальному управлінню Національного банку за продаж готівки [51].

Банки отримують готівку з доставленням власними силами безпосередньо з видаткової каси територіальних управлінь за довіреністю. У разі доставлення готівки службою інкасації територіальних управлінь – за описами цінностей, що перевозяться в національній валюті. Установи банків, які мають надлишок готівки, а також зношені гроші, здають їх до оборотної каси територіального управління з зарахуванням цих сум на кореспондентський рахунок відповідної установи банку. Установи банків, що мають надлишки готівки, можуть також передавати її іншим банкам, які мають потребу в підкріпленнях, за погодженням із територіальним управлінням НБУ [51].

Описані операції мають бути належним чином проведені та відображені у фінансовому обліку та звітності банків. Передавання готівки проводиться після списання відповідної суми з кореспондентського рахунку установи банку – отримувача грошей та зарахування її на кореспондентський рахунок установи банку, що передає гроші [51].

Видавання готівки установою банку, що передає гроші отримувачу, проводиться за прибутково-видатковим касовим ордером і довіреністю. Відділення банків, які не мають самостійного балансу, можуть за дозволом банку, на балансі якого вони обліковуються, передавати готівку філіям і відділенням власного банку, іншим банкам, їх філіям [51].

Підвідомчі філії можуть отримувати підкріплення готівкою з операційної каси комерційного банку. Плата за касове обслуговування під час підкріплення в межах однієї системи банку не береться. Передавання готівки з однієї установи банку до іншої до проведення операцій за кореспондентським рахунком у територіальному управлінні НБУ не допускається. У разі передавання готівки власним філіям, розташованим за межами області, а також іншим банкам незалежно від місця їх розташування у день її передавання надсилається повідомлення про передавання готівки як банком, що передає готівку, так і банком, що її отримує, відповідному територіальному управлінню НБУ. У повідомленні про передавання готівки мають зазначатися назва банку, що видав готівку, дата її видання, сума готівки та назва банку-отримувача [2; 3].

У бухгалтерському обліку зазначені операції відображуються бухгалтерськими проведеннями, поданими на рис. 2.9.

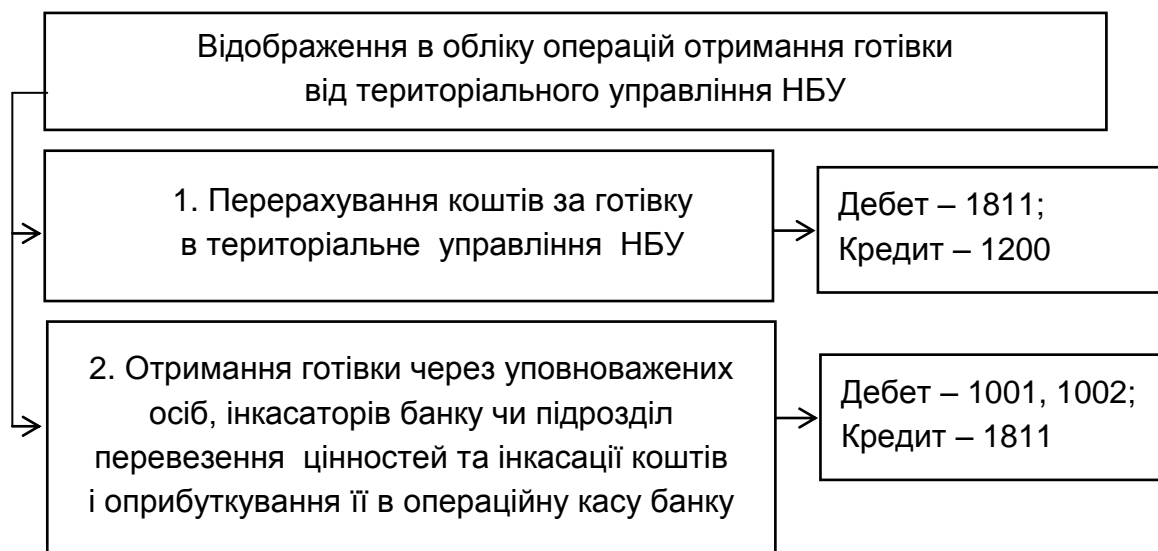

Рис. 2.9. Проведення, що відображують операцію підкріплення каси банку готівкою в територіальному управлінні НБУ

Дані рис. 2.9 показують, що перед отриманням готівкових коштів банківська установа обов'язково має розрахуватись за цю операцію в безготівковій формі.

Банк має відображувати операції зі здавання готівки, у тому числі не придатної до обігу, до територіального управління НБУ такими бухгалтерськими проведеннями:

1) після видачі коштів з операційної каси банку:

Дебет – 1007;

Кредит – 1001, 1002;

2) після надходження коштів на коррахунок банку:

Дебет – 1200;

Кредит – 1911;

одночасно:

Дебет – 1911;

Кредит – 1007 [47; 51].

Відображення в бухгалтерському обліку операцій із передавання готівки між банками здійснюється ними згідно з обліковою політикою та умовами укладених договорів. У разі передавання готівки за наявності попередньої оплати за неї здійснюються бухгалтерські проведення, подані на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Проведення, що відображують операцію передавання готівки між установами банків

На рис. 2.10 подано проведення, яке здійснюють під час передавання готівки між банками за умови попередньої оплати такої готівки. Такі операції є більш поширеними, ніж операції, коли розрахунок за передавання готівки передуює власне відправлення готівки іншому банку.

У разі проведення розрахунку за готівку банком-отримувачем після отримання готівки здійснюються такі бухгалтерські проведення:

1) у банку, що передає готівку:

- у разі відправлення готівки до інших банків власними силами, тобто за допомогою інкасаторської служби банку:

Дебет – 1007;

Кредит – 1001, 1002;

- після отримання повідомлення від банку – покупця готівки – про отримання готівки:

Дебет – 1811;

Кредит – 1007;

- отримання коштів за відправлену готівку:

Дебет – 1200, 1500;

Кредит – 1811;

2) у банку-отримувачі готівки:

- після отримання готівки від підрозділу перевезення цінностей та інкасації коштів:

Дебет – 1001, 1002;

Кредит – 1911;

- під час перерахування коштів за отриману готівку:

Дебет – 1911;

Кредит – 1200, 1500 [47].

Бухгалтерський облік операцій з передавання готівки між банком та його філіями (відділеннями) та між філіями (відділеннями) одного банку визначається банком самостійно з урахуванням його облікової політики, з дотриманням законодавства України.

Під час здійснення розрахунків за готівку між головним банком та його філіями та відділеннями в бухгалтерській моделі використовуються рахунки 3906 "Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку" та 3907 "Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку".

Бухгалтерський облік операцій з отримання та видачі готівки з використанням платіжних карток регулюється Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затвердженими Постановою Правління Національного банку України від 08.04.2005 р. № 123 [47].

2.3. Особливості обліку операцій із готівковою іноземною валютою

Особливо поширеними у відділеннях банку є операції з готівковою іноземною валютою: купівля, продаж, обмін. Для здійснення готівкових операцій з іноземною валютою банківські установи зазвичай організують велику кількість прибуткових, видаткових, прибутково-видаткових

кас та обмінних пунктів. Для здійснення операцій працівникам кас видаються валютні цінності. Видача цінностей зі сховища проводиться під розпис в Книзі обліку прийнятих і виданих цінностей завідуючим касою. Працівники операційних кас приймають і видають цінності на підставі прибуткових і видаткових касових документів. Бланки дорожніх чеків та інші цінності, що обліковуються на позабалансових рахунках, приймаються та видаються за відповідними позабалансовими ордерами [46; 51].

Під час здійснення купівлі-продажу однієї валюти за іншу кінцевим результатом є здійснення операцій за дебетом рахунку в одній валюті та кредитом в іншій. Суми доходів та суми збитків, що виникають при обмінних операціях, проводяться за рахунком 6204 – АП "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

Переоцінка всіх валютних балансових рахунків здійснюється при кожній зміні офіційного курсу НБУ [46; 51].

У бухгалтерському обліку операції в іноземній валюті відображуються відповідно до їх економічної сутності за балансовими і позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 280 від 17.06.2004 р. [46; 68].

Бухгалтерський облік операції в іноземній валюті банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме – в номінальній сумі іноземної валюти та гривневому еквіваленті за офіційним курсом [46]. Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображуються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату здійснення операції [46].

Під час відображення в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах за балансовими рахунками банки можуть використовувати технічні рахунки 3800 та 3801. Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають бути тотожними ордерами [46; 51].

Рахунок 3800 є активно-пасивним і призначений для відображення позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів. На цьому рахунку відображуються валютні кошти банку саме в тій іноземній валюті, в якій було здійснено операцію. Рахунок використовується для відображення операцій, які здійснюються у двох різних валютах, або операцій з банківськими металами. Проведення виконуються за датою валютування.

Дата валютування – це обумовлена угодою дата зарахування коштів, коли вони переходять у розпорядження отримувача. За дебетом рахунку проводиться сума іноземної валюти чи банківських металів, яка збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію. За кредитом рахунку проводиться сума іноземної валюти, яка збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію [46].

Рахунок 3801 є активно-пасивним і призначений для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти та банківських металів.

Проведення виконуються за датою валютування. За дебетом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують довгу або зменшують коротку відкриту валютну позицію. За кредитом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію [46].

Різниці між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти та банківських металів за аналітичними рахунками 3800 та 3801 у розрізі кодів іноземної валюти та банківських металів, що виникають у зв'язку із математичним округленням, відображуються за балансовим рахунком 6204 [46].

Операції з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти відображуються в бухгалтерському обліку за вказаними технічними рахунками, а також рахунками, призначеними для обліку готівкових коштів (рис. 2.11).

Приклад 1: банк купив у фізичної особи 1 000 доларів США за курсом 12,5 грн за 1 долар США, офіційний курс становить 12,96 грн за 1 долар США. Операція буде відображена в обліку таким чином:

1) на суму купленої банком іноземної валюти:

Дебет – 1001 – 1 000 доларів США (маємо на увазі, що це 12 960 грн);

Кредит – 3800 – 1 000 доларів США (маємо на увазі, що це 12 960 грн відповідно до офіційного курсу НБУ);

2) одночасно на суму проданої національної валюти здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 3801 – 12 500 грн;

Кредит – 1001 – 12 500 грн;

3) виникла позитивна різниця у розмірі 460 грн:

Дебет – 3801 – 460 грн;

Кредит – 6204 – 460 грн.

Рис. 2.11. Проведення, що відображують операції з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти банками України

Приклад 2: продаж іноземної валюти банком: банк продав 1 000 євро за курсом 16,70 грн за 1 євро; офіційний курс НБУ 16,29 грн за 1 євро. Операція буде відображена в обліку такими проведеннями:

1) на суму гривневого еквівалента, який отримав касир банку від клієнта, який купує іноземну валюту:

Дебет – 1001 – 16 700 грн;

Кредит – 3801 – 16 700 грн;

2) на суму виданої з каси іноземної валюти:

Дебет – 3800 – 1 000 євро (маємо на увазі 16 290 грн);

Кредит – 1001 – 1 000 євро (маємо на увазі 16 290 грн за офіційним курсом НБУ);

3) на суму торговельного доходу:

Дебет – 3801 – 410 грн;

Кредит – 6204 – 410 грн.

Операції з конвертування готівкової іноземної валюти відображуються у бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

1) на суму купленої іноземної валюти:

Дебет – 1001, 1002, 1003;

Кредит – 3800;

2) на суму проданої іноземної валюти:

Дебет – 3800;

Кредит – 1001, 1002, 1003;

3) на суму вартості купленої іноземної валюти за офіційним курсом:

Дебет – 3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента купленої іноземної валюти);

Кредит – 3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента проданої іноземної валюти) [46; 47].

Сплата комісійної винагороди за здійснення операції з конвертування відображується такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет – 1001, 1002, 1003;

Кредит – 6114 [46; 47].

Готівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти посідають значне місце у структурі операцій банку з готівкою, оскільки виконуються щоденно у значному обсязі та приносять банку торговельний дохід у вигляді різниці ціни продажу та ціни купівлі іноземної валюти.

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Назвіть операції банку, що належать до касових.
2. Як здійснюється організація обліку касових операцій банків?
3. Які приходні касові документи ви знаєте? Укажіть сферу використання кожного з них.
4. Які видаткові касові документи ви знаєте? Укажіть сферу використання кожного з них.
5. Назвіть основні рахунки, що використовуються для обліку касових операцій банку.
6. Як здійснюється облік прибуткових і видаткових касових операцій?
7. Визначте облікові процедури з емісійно-касових операцій банку.
8. У чому полягають особливості обліку операцій із готівковою іноземною валютою?

Тести

1. *Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на поточні рахунки обліковується проведенням:*
 - а) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2630, 2635;
 - б) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2620;
 - в) Дебет – 2620, 2625, 2630, 2635;
Кредит – 1001, 1002.
2. *Приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки обліковується проведенням:*
 - а) Дебет – 2520, 2530, 2600, 2650;
Кредит – 1001, 1002;
 - б) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2620, 2630, 2600, 2650;
 - в) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2520, 2530, 2600, 2650.
3. *Проведення обліку видачі готівки юридичним особам з їх поточних рахунків – це:*
 - а) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2600, 2650;

- б) Дебет – 2600, 2650;
Кредит – 1001, 1002;
- в) Дебет – 2610, 2615;
Кредит – 1001, 1002.

4. *Облік видачі готівки фізичним особам з депозитних рахунків здійснюється проведенням:*

- а) Дебет – 2620;
Кредит – 1001, 1002;
- б) Дебет – 2620, 2600, 2635;
Кредит – 1001, 1002;
- в) Дебет – 2630, 2635;
Кредит – 1001, 1002.

5. *Облік прийняття банком готівкових комунальних платежів від населення здійснюється за допомогою проведення:*

- а) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2603;
- б) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 2902;
- в) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 1200.

6. *Отримані комісійні за послуги банку, що сплачені готівкою, відображуються в бухгалтерському обліку таким бухгалтерським проведенням:*

- а) Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 6110;
- б) Дебет – 6110;
Кредит – 1001, 1002;
- в) Дебет – 1200;
Кредит – 6110.

7. *Видача готівкою переказу клієнту без відкриття рахунку в банку обліковується проведенням:*

- а) Дебет – 2902, 2909;
Кредит – 1200, 1600;
- б) Дебет – 2902, 2909;
Кредит – 2620, 2600;
- в) Дебет – 2902, 2909;
Кредит – 1001, 1002.

8. Під час перерахування коштів за готівку здійснюється проведення:

- а) Дебет – 1911;
Кредит – 1200;
- б) Дебет – 1811;
Кредит – 1200;
- в) Дебет – 1200;
Кредит – 1811.

9. Банк відображує операції зі здавання готівки після видачі коштів з операційної каси банку таким бухгалтерським проведенням:

- а) Дебет – 1007;
Кредит – 1001, 1002;
- б) Дебет – 1200;
Кредит – 1007;
- в) Дебет – 1007;
Кредит – 1911;

10. Негативна різниця, що виникає під час торгівлі іноземною валютою, відображується проведенням:

- а) Дебет – 3800;
Кредит – 6204;
- б) Дебет – 3801;
Кредит – 6204;
- в) Дебет – 6204;
Кредит – 3800.

Практичні завдання

Завдання 2.1. Банком "Профіт" упродовж звітнього періоду здійснені операції:

1. Прийнята готівка 20 000 грн на поточний рахунок Петренко Н. В.
2. Виданий розрахунковий чек на суму 1 000 грн, у тому числі списано з поточного рахунку Петренко Н. В. 700 грн, внесено готівкою – 300 грн.
3. Наш банк здійснив підкріплення готівкою у сумі 300 000 грн іншого банку, кошти доставлялись нашими інкасаторами.
4. З філії іншого банку, що не є нашим кореспондентом, перераховані кошти на довгостроковий депозит Іванієнко О. П. у сумі 2 000 грн.
5. Банк отримав готівкою 5 000 грн як комісійну винагороду за здійснення касових операцій.

6. З вкладу "на вимогу" Пушкаренко І. Н. перераховано в інший банк – 3 500 грн.

7. З вкладу "на вимогу" Сироватенко Н. І. перераховано комунальні платежі – 100 грн (отримувачі коштів обслуговуються в іншому банку).

8. Вкладнику короткострокового депозиту – ПАТ "Мрія", що є клієнтом банку, повернено готівкою депозит – 10 000 грн.

9. Фізична особа – клієнт банку зняв готівкові кошти зі своєї платіжної картки через касу банку.

10. Фізична особа – клієнт банку зняв готівкові кошти зі своєї платіжної картки через банкомат відділення банку.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 2.2. Банком "Успіх" упродовж звітнього періоду здійснені операції:

1. Нараховані комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування ТОВ "Каперс" у розмірі 250 грн.

2. ТОВ "Каперс" перерахувало комісійні банку (операція 1) зі свого поточного рахунку у розмірі 250 грн.

3. Надійшла готівкова торговельна виручка на рахунок ПрАТ "Сюрприз" у розмірі 132 258 грн.

4. На поточний рахунок приватного підприємця Москаленко Т. К. надійшли кошти з іншого банку в розмірі 235 125 грн.

5. На рахунок ПАТ "Марс" надійшла сума від клієнта філії нашого банку.

6. ПАТ "Марс" перерахувало кошти 25 000 грн на довгостроковий депозит у цьому ж банку.

7. Банк здав надлишки готівки до ТУ НБУ у розмірі 150 000 грн.

8. Прийняті від населення готівкові комунальні платежі у розмірі 358 456 грн, отримувач коштів є клієнтом нашого банку.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 2.3. Банком "Тройська унція" впродовж звітнього періоду здійснені операції:

1. Виявлена нестача готівкових коштів у касі банку у розмірі 1 500 грн.

2. Нестачу ліквідовано за рахунок коштів касира.

3. Видано економісту банку готівкою 5 000 грн на витрати з відрядження.

4. Інкасована до перерахування торговельна виручка від ТОВ "Зірка".

5. Банк "Золоте руно" перерахував безготівкові кошти 300 000 грн з метою подальшого підкріплення готівкою каси.

6. Банк "Тройська унція" відправив готівку у розмірі 300 000 грн до банку "Золоте руно".

7. Прийнято 25 000 грн від Ус К. А. на довгостроковий депозит.

8. З каси банку видано 15 000 грн для завантаження банкоматів.

9. Економіст банку повернувся з відрядження та надав звіт із використання авансу на суму 4 800 грн, а 200 грн повернув у касу банку.

10. Прийнято від населення впродовж операційного дня 18 458 грн платежів за комунальні послуги.

11. Прийняті від населення впродовж операційного дня кошти за комунальні платежі, перераховані за призначенням.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Висновки за темою

Касові операції банків здійснюються з метою обслуговування готівкового обігу грошових коштів у господарчому та фінансовому обороті. Касові зали банку мають бути спеціально обладнані згідно з вимогами чинного законодавства. Касові операції банків здійснюються відповідно до чинної Інструкції, виданої та затвердженої НБУ.

Основними касовими операціями банку є:

приймання через касу банку готівки в національній й іноземній валютах від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних та фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;

видача готівки в національній та іноземній валютах клієнтам з їх рахунків через касу банку;

приймання від фізичних та юридичних осіб готівки в національній й іноземній валютах для переказу та виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;

отримання банком у територіальному управлінні підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;

вилучення з обігу сумнівних банкнот та надсилання їх на дослідження;

обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот національної валюти на придатні, монет – на банкноти, банкнот – на монети, банкнот одних номіналів – на банкноти інших номіналів;

обробляння готівки.

Найбільш уживаними рахунками, за якими ведеться облік касових операцій є: а) балансові рахунки обліку готівкових коштів: 1001 А

"Банкноти та монети в касі банку"; 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку"; б) балансові рахунки обліку коштів банку: 1200 А "Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України"; 1811 А "Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою"; 1911 П "Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою"; в) балансові рахунки обліку коштів клієнтів; д) балансові рахунки обліку зобов'язань банку: 2900 П "Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів банку"; 2902 П "Кредиторська заборгованість за прийняті платежі"; 2920 АП "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат"; е) балансові рахунки обліку витрат, авансів і нарахувань на працівників; є) балансові рахунки обліку валютних позицій: 3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів"; 3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів"; ж) балансові рахунки обліку розрахунків з філіями; з) балансові рахунки обліку доходів банку: 6110 П "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"; 6114 П "Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів"; 6204 П "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

Література: [31; 35; 38; 46; 47; 51; 52; 68].

3. Інструменти безготівкових розрахунків та облік операцій банку за цими розрахунками

Мета – сформувані компетентності з ведення обліку безготівкових операцій клієнтів банку.

Основні питання

3.1. Характеристика грошового обігу та платіжних інструментів клієнтів банку.

3.2. Облік операцій із розрахунків платіжними дорученнями.

3.3. Облік операцій із розрахунків платіжними вимогами та платіжними вимогами-дорученнями.

3.4. Облік операцій із розрахунків розрахунковими чеками.

3.5. Облік операцій із розрахунків акредитивами.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: особливості обліку коштів на поточних рахунках і строкових коштів суб'єктів господарської діяльності, принципи обліку коштів до запитання та строкових коштів фізичних осіб;

уміння: обліковувати операції за поточними рахунками клієнтів банку, відкривати рахунки клієнтів, відображати в обліку операції із застосуванням платіжних доручень, вести бухгалтерські записи з відображення розрахунків платіжними вимогами та вимогами-дорученнями, відображати в обліку операції з розрахунковими чеками, вести фінансовий облік операцій при розрахунках акредитивами;

комунікації: донесення до фахівців і нефахівців особливостей, переваг та недоліків використання різноманітних видів платіжних засобів, особливості здійснення кореспондентських відносин, знань, умінь та навичок щодо обліку розрахункових операцій клієнтів банку;

автономність і відповідальність: відповідати за якість сформованих аналітичних рахунків і бухгалтерських проведень, за якість сформованих документів стосовно відносин з контрагентами банку, здатність до подальшого навчання, самовдосконалення та навчання інших осіб.

Ключові терміни: поточний рахунок, платіжне доручення, платіжна вимога, чек, платіжна картка, акредитив, облік розрахункових операцій.

3.1. Характеристика грошового обігу та платіжних інструментів клієнтів банку

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача без участі готівки.

В Україні безготівкові розрахунки здійснюються виключно через банки та регулюються НБУ, зокрема Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [50]. Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків [50]. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта

та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд [50].

Основною передумовою здійснення безготівкових розрахунків є відкриття банками рахунків клієнтів у національній і іноземній валютах. Банки відкривають рахунки зареєстрованим в установленому чинним законодавством порядку юридичним і фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності, філіям, представництвам, відділенням та іншим відокремленим підрозділам підприємств, виборчим фондам, іноземним інвесторам, фізичним особам.

Банки відкривають та обслуговують у національній валюті рахунки таких типів: на вимогу (або поточні); депозитні (вкладні); поточні бюджетні рахунки. Клієнти мають право вільного вибору банку для відкриття власного рахунка (за умови згоди на це самого банку). Порядок відкриття рахунків у національній і іноземній валютах регулюється Інструкцією про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. за № 492 [54].

На сьогодні немає жодних обмежень стосовно кількості банківських рахунків, що їх можуть відкривати клієнти.

Для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів операцій з ними юридичні особи-резиденти та їх підрозділи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – відкривають у банках поточні рахунки. Поточні бюджетні рахунки відкриваються підприємствам, установам, організаціям, які утримуються за рахунок бюджетів. До поточних рахунків також належать: а) рахунки зі спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або рішеннями Кабінету Міністрів України; б) карткові рахунки (картрахунки) [54]. В Україні заборонено відкривати анонімні рахунки. Отже, з метою відкриття поточних рахунків і поточних бюджетних рахунків підприємства для проходження процедури ідентифікації зобов'язані надати банківським установам певні документи (рис. 3.1).

Якщо підприємства зареєстровані у формі господарських товариств, договірних об'єднань, товарних бірж, друкованих засобів масової інформації, то крім документів, вказаних на рис. 3.1, вони згідно з Постановою 492 повинні додатково подати до банку нотаріально засвідчену копію установчого договору [54].

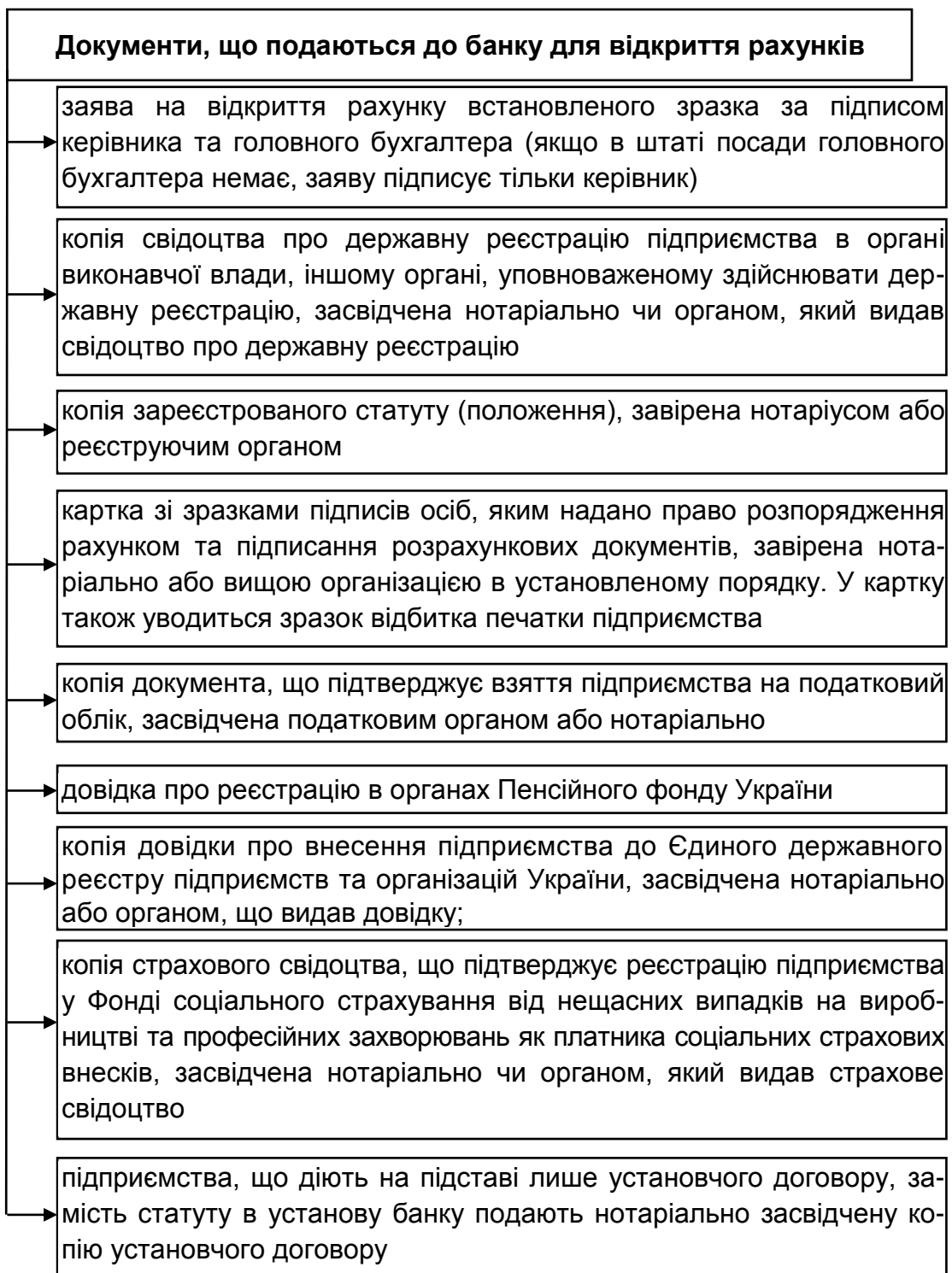

Рис. 3.1. Документи, що подаються клієнтами – юридичними особами для відкриття рахунків в установах банків

Документи на відкриття поточних рахунків підприємств особисто подають до банку особи, які мають право першого та другого підписів. Як правило, це генеральний директор підприємства, головний бухгалтер, а також це може бути фінансовий або комерційний директор. Ці особи

мають пред'явити уповноваженому працівникові банку оригінали таких документів:

- паспорт або документ, що його замінює;
- документ, виданий органом Державної податкової служби, що свідчить про присвоєння ідентифікаційного номера платника податків;
- документи, що підтверджують їх повноваження [54]. Це можуть бути внутрішні розпорядження підприємства, накази, витяги з інших документів клієнта.

Рахунки відкриваються з письмового дозволу керівника установи банку, що проставляється на заяві про відкриття рахунку. Зазвичай в АБС для відкриття рахунків клієнту необхідно зайти в меню "Функції" та вибрати команду із цього меню "Рахунки в нашому банку" (рис. 3.2).

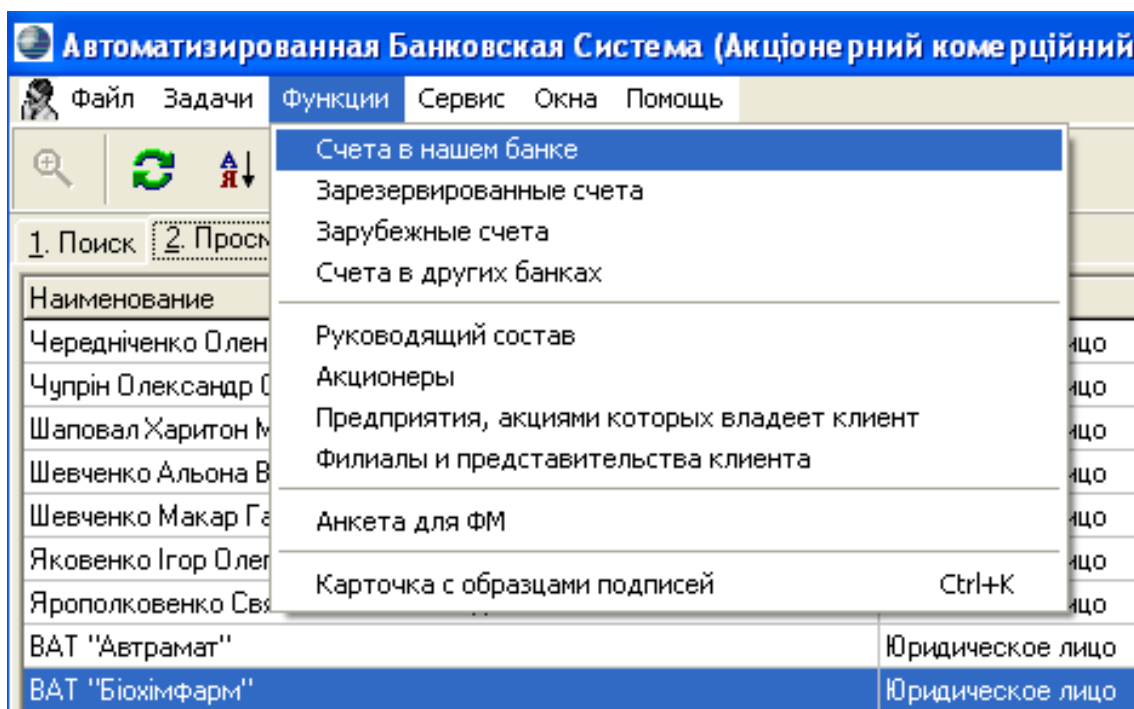

Рис. 3.2. Вікно вибору режиму перегляду рахунків клієнта, що відкриті в нашому банку в АБС "Віртуальний банк"

Уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію осіб, які відкривають поточний рахунок, і робить у присутності цих осіб копії сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять таку інформацію: прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи; дату народження; серію та номер паспорта або документа, що його замінює; дату видання та назву органу, що видав документ; дані про місце проживання або тимчасового перебування фізичної особи; копію документа, виданого органом Державної

податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку, що здійснює ідентифікацію клієнта, як такі, що відповідають оригіналові, і зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунка [54].

Якщо це клієнт новий, щойно зареєстрований, то відкритих рахунків не існує, і система АБС видасть відповідне повідомлення: "Не знайдено жодного запису за умовами пошуку" (рис. 3.3). Якщо клієнт щойно зареєстрований, у нього немає жодного рахунку.

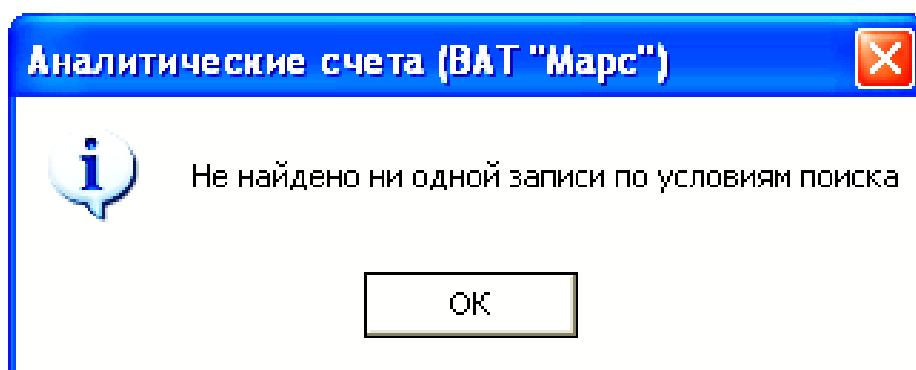

Рис. 3.3. Повідомлення про відсутність відкритих рахунків у клієнта в АБС "Віртуальний банк"

Для відкриття рахунків необхідно скористатися вже знайомою піктограмою "Добавити запис" (рис. 3.4), або натиснути команду "Новий рахунок" у меню "Функції".

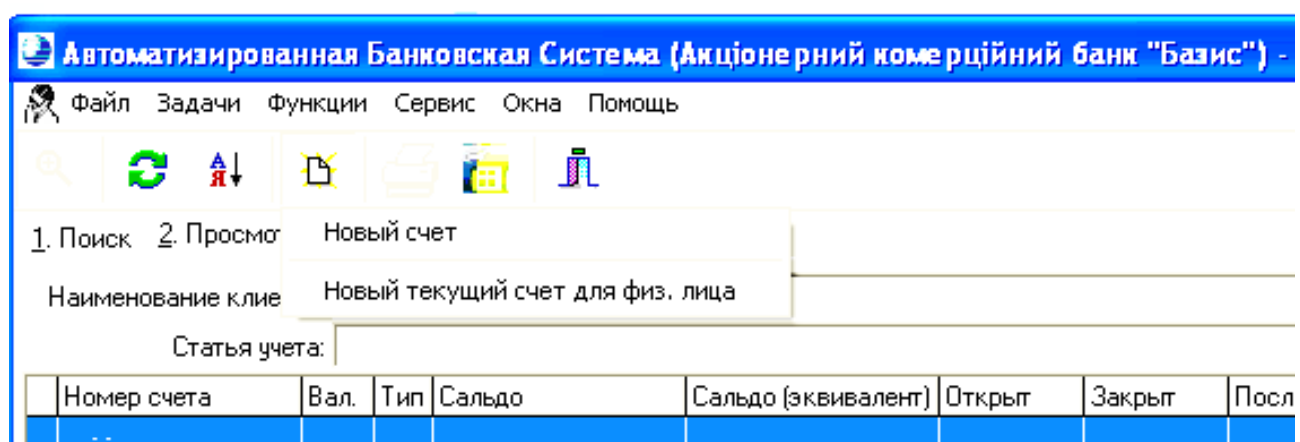

Рис. 3.4. Вибір піктограми "Добавити запис" для відкриття нового рахунку клієнта в АБС "Віртуальний банк"

Після чого на екрані з'явиться вікно для заповнення даних за рахунком (рис. 3.5 і 3.6). Слід зауважити, що поле "Назва клієнта" вже заповнене, оскільки для перегляду інформації щодо рахунків було обрано клієнта, якого працівник банку вже зареєстрував.

Обов'язковими для заповнення є поля: номер рахунку; назва рахунку; вид рахунку; стаття обліку; підстава для відкриття; тип рахунку; валюта (рис. 3.5) [17].

Автоматизированная Банковская Система (Акционерный коммерческий банк)

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Наименование клиента: VAT "Марс"

Номер счета: [Redacted] Зарезервированные

Балансовый счет: [Empty]

Наименование счета: [Empty]

Вид счета: [Empty]

Статья учета: [Empty]

Учет в балансе: [Empty] Ответственный за ведение: Администратор

Закреплен за подразделением: Акционерный коммерческий банк "Базис"

Данные субсчета | Договор на РКО | Дополнительные данные

Дата открытия: 23.06.2009 | Открыт на основании: [Empty]

Дата закрытия: [Empty]

Тип: [Empty]

Валюта: [Empty]

Рис. 3.5. Форма для заповнення даних щодо рахунку клієнта в АБС "Віртуальний банк"

Приклад заповнення обов'язкових полів поданий на рис. 3.6.

З документів, які вимагаються від клієнтів банку в разі відкриття рахунків відповідно до вимог Інструкції про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземних валютах, формується справа з юридичного оформлення рахунку, яка зберігається банком протягом п'яти років після закриття рахунку [54].

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Наименование клиента	ВАТ "Біохімфарм"		
Номер счета	2600-0-016390010		
Балансовый счет	Кошти на вимогу суб'єктів господарювання		
Наименование счета	Кошти на вимогу ВАТ "Біохімфарм"		
Вид счета	поточний		
Статья учета	(6) Інші поточні рахунки		
Учет в балансе	обычный	Ответственный за ведение	Администратор
Закреплен за подразделением	Акціонерний комерційний банк "Базис"		
Данные субсчета	ГНА	Договор на РКО	Дополнительные данные
Дата открытия	19.06.2009	Открыт на основании	заявление клиента
Дата закрытия	_____		
Тип	П		
Валюта	UAH Гривня		

Рис. 3.6. Вікно із заповненими даними для відкриття поточного рахунку клієнта – юридичної особи в АБС "Віртуальний банк"

У разі відкриття всіх видів рахунків (окрім рахунків фізичних осіб та іноземних офіційних представництв) комерційний банк зобов'язаний повідомити про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунка протягом трьох робочих днів від дня відкриття рахунка (включно із цим днем). Таке повідомлення надсилається також до Національного банку України для долучення клієнта до Зведеного електронного реєстру власників рахунків [54].

З юридичною особою укладається договір про розрахунково-касове обслуговування, в якому передбачено всі умови розрахунково-касового обслуговування та розмір комісійної винагороди за надання банківських послуг і обслуговування платіжного обороту.

Одночасно з відкриттям рахунку юридичній особі видається чекова книжка для оформлення видаткових операцій з готівкою. Виконання операцій за поточними рахунками здійснюється на підставі розрахункових документів у паперовій та електронній формах [54].

Датою початку операцій за видатками за рахунком суб'єкта господарської діяльності в установі банку є дата реєстрації отримання банком повідомлення про взяття рахунку на облік податковим органом. Повідомлення зберігається у справі з юридичного оформлення рахунку.

Поточні рахунки закриваються в установах банку на підставі [54]:

- а) заяви власника рахунку;
- б) рішення органу, на якого законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) відповідного рішення суду про ліквідацію підприємства;
- д) рішення уповноваженого державного органу про скасування державної реєстрації юридичної особи або державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи; визнання в установленому порядку юридичної особи фіктивною або оголошення фізичної особи померлою чи визнання безвісно відсутньою;
- е) на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунку [54].

Установа банку може в порядку, визначеному чинним законодавством, закрити поточні рахунки юридичних осіб, їхніх відокремлених підрозділів, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, якщо операції за цими рахунками не здійснюються протягом 30 днів [54].

За наявності коштів на рахунку банк здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання коштів; виплати коштів готівкою; перерахування залишку коштів на підставі платіжного доручення на інший рахунок підприємства, зазначений у заяві, тощо). Датою закриття рахунку вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день. У день закриття рахунку банк зобов'язаний видати клієнтові довідку про закриття рахунку. Справа з юридичного оформлення рахунку залишається в установі банку [54].

Відкриття рахунків клієнтам банку необхідно не тільки для того, щоб знімати готівку, а переважно для здійснення безготівкових розрахунків з контрагентами. Загальновідомо, що безготівкові розрахунки є найшвидшою формою розрахунків, що в цілому веде до прискорення обігу коштів

і підвищення рівня контролю за платіжними операціями юридичних і фізичних осіб.

В організації безготівкових розрахунків і платежів на їх основі суттєвим є момент здійснення платежу, який має максимально відповідати моменту відвантаження продукції, виконання робіт, надання послуг. Виконання платіжних зобов'язань (тобто своєчасна і повна оплата продукції, виконаних робіт, наданих послуг, інших боргових зобов'язань) є основою налагодження ефективних взаємовідносин між економічними суб'єктами та ознакою ефективного функціонування економіки.

Принципи організації сучасної системи безготівкових розрахунків у господарському обороті України викладено в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженій Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [50]. Відповідно до цієї Інструкції система безготівкових розрахунків підпорядковується певним принципам (рис. 3.7), які в сукупності надають банківським установам першу роль у виконанні безготівкових розрахунків і платіжних операцій клієнтів.

Суб'єкти господарської діяльності у здійсненні розрахункових операцій можуть використовувати платіжні інструменти у формі меморіального ордеру, платіжного доручення, платіжної вимоги-доручення, платіжної вимоги, розрахункового чеку, акредитиву [50].

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в наступній послідовності:

- у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів [50];
- у другу – списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
- у третю – списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- у четверту – списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- у п'яту – списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження [50].

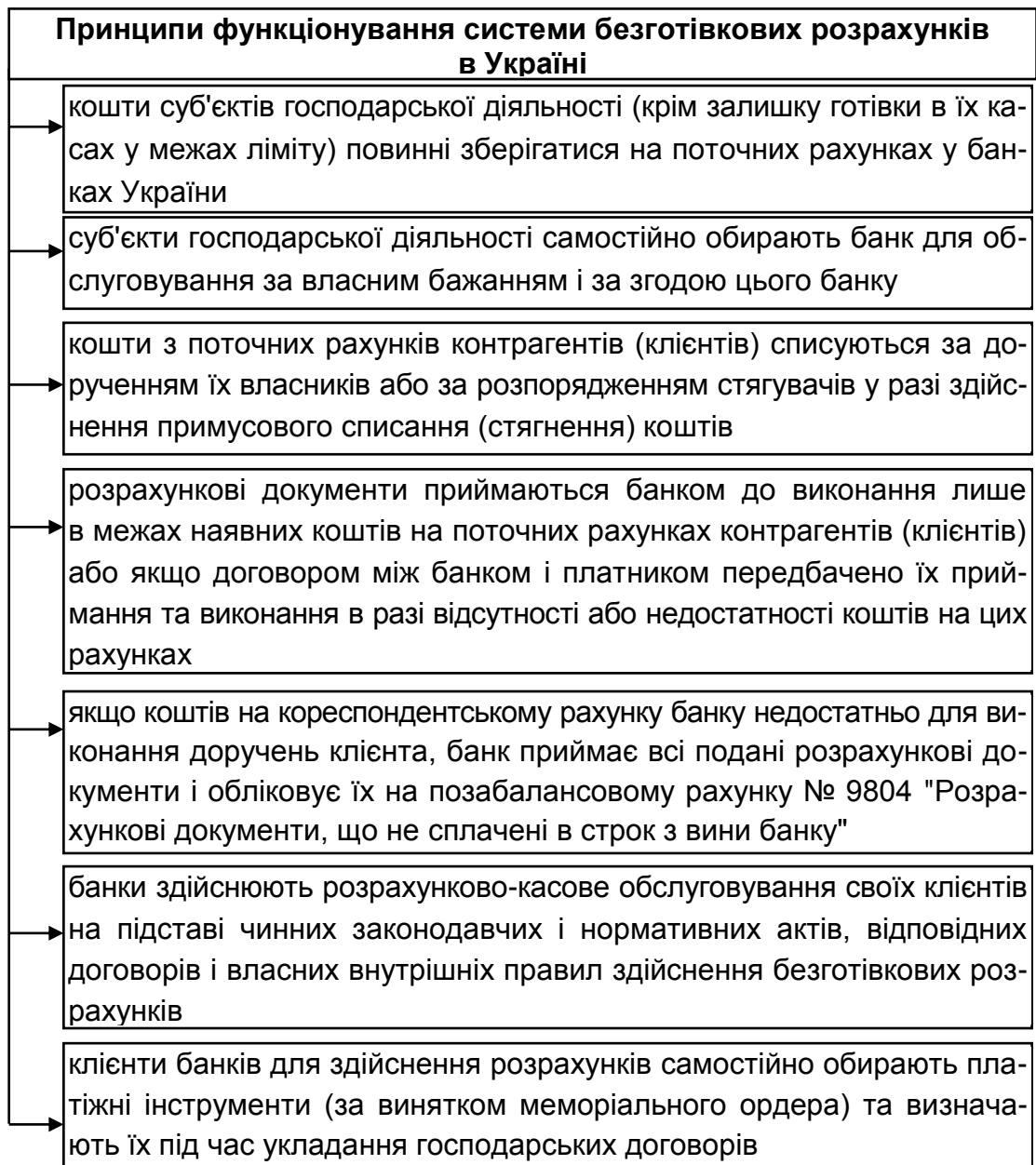

Рис. 3.7. Принципи функціонування системи безготівкових розрахунків в Україні

Важливою функцією при безготівкових розрахунках є облік.

3.2. Облік операцій із розрахунків платіжними дорученнями

Платіжне доручення є найбільш поширеним платіжним документом, який використовується для здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання. Згідно із чинним законодавством *платіжне доручення* – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми

коштів і перерахування її на рахунок отримувача. Розрахунок із застосуванням платіжних доручень присвячена глава 3 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [50]. Платіжне доручення оформлюється платником за формою, наведеною в додатку 2 до вказаної Інструкції і має виглядати так, як показано на рис. 3.8.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № _____		0410001	
від "___" _____ 20__ р.			
		Отримано банком	
		«___» _____ 20__ р.	
Платник			
Код			
Банк платника			
Код банку		Дебет рах. №	
Отримувач		Кредит рах. №	
Код			
Банк отримувача			
Код банку		Кредит рах. №	
Сума словами		Кредит рах. №	
_____		Кредит рах. №	
_____		Кредит рах. №	
Призначення платежу			
ДР			
М.П. Підписи		Проведено банком	
		"___" _____ 20__ р.	
		Підпис банку	

Рис. 3.8. Форма платіжного доручення, затверджена Національним банком України

Дата валютування та дата складання платіжного доручення (див. рис. 3.8) можуть відрізнятися. Інструкція про безготівкові розрахунки дозволяє платнику зазначати в платіжному дорученні дату валютування не пізніше десяти календарних днів після складання платіжного доручення.

Якщо розбіжність дат перевищує десять календарних днів, то банк платника не приймає таке платіжне доручення та не може здійснити платіжну операцію за таким документом [50].

Банк отримувача коштів до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на рахунок, вказаний у платіжному дорученні. Це має бути здійснено не пізніше наступного робочого дня. Потім згідно з порядком, передбаченим у договорі, банк отримувача коштів повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування. Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування [50].

Існують випадки, коли банк не може зарахувати кошти за платіжним дорученням, що пов'язано з помилками у реквізитах. Приклади помилок у номері рахунку отримувача коштів: навіть якщо одна цифра відрізняється від правильного номера рахунку, система автоматично не пропускає до виконання таке платіжне доручення і навіть, якщо документ обробляється вручну, то працівник, який помітив помилку, має про це повідомити відділ платежів та начальника операційної зали банку. Іншими поширеними помилками можуть бути неправильний код ЄДРПОУ. У цьому випадку система не може ідентифікувати клієнта банку, оскільки код ЄДРПОУ є унікальним і неповторним, тому якщо хоча б одна цифра у ньому не відповідає дійсному коду клієнта, то платіжне доручення також не обробляється. У таких випадках сума коштів, зазначена у платіжному дорученні зараховується на спеціальний рахунок, а саме – 3720 "Кредитові суми до з'ясування", який призначений для зберігання коштів за платежами, що не можуть бути зараховані. Одночасно працівник банку, що відповідає за ведення рахунку 3720, формує повідомлення-запит до банку, що був відправником коштів. У запиті вказується, що у зв'язку з помилками у реквізитах сума коштів за платіжним дорученням за номером і датою такими-то не була зарахована, і висловлюється прохання уточнити реквізити отримувача коштів. Якщо впродовж трьох робочих днів банком – відправником коштів не буде уточнено реквізити, сума повертається до відправника.

Операцію з перерахування коштів із відповідного рахунку на рахунок отримувача банк отримувача оформлює меморіальним ордером, у реквізиті "Призначення платежу" якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту "Призначення платежу" цього електронного розрахункового документа [50].

Реквізит "Призначення платежу" є вкрай важливим в аспекті контролю за легітимністю здійснюваних розрахунків між суб'єктами господарювання. Особливо це стосується платежів у іноземній валюті, оскільки недобросовісні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть зловживати платежами, спрямованими за кордон, і вивозити таким чином капітал за межі України, що має негативний вплив на національну економіку. У зв'язку із цим НБУ покладає на банки повноваження та функції поточного валютного контролю. Тому поле "Призначення платежу" у платіжному дорученні є об'єктом обов'язкової перевірки та жорсткого контролю з боку працівників банку. Згодом, у випадку перевірки банку комісією НБУ, реквізит додатково перевіряється й представниками Національного банку України.

Інструкцією про безготівкові розрахунки для платника передбачена можливість до настання дати валютування відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Із цією метою має бути оформлений відповідний документ – спеціальний лист. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів. Банк отримувача за цією вказівкою того самого операційного дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником [50].

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом тридцяти календарних днів із дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується. Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, що його сума не перевищує суму, яка є на рахунку платника. Договором між банком та платником може бути передбачений інший порядок приймання та виконання платіжних доручень [50]. Мається на увазі, що іноді банки приймають платіжні доручення від своїх клієнтів, навіть якщо сума в дорученні перевищує залишок

коштів на рахунку клієнта. Така можливість передбачена, наприклад, якщо під час укладання угоди про обслуговування рахунку до неї включено пункт про можливість овердрафту, тобто надання поточного короткострокового кредиту клієнту – можливість використовувати кошти з рахунку навіть за умов дебетового сальдо. Варто підкреслити, що за умов овердрафту поточний рахунок клієнта змінює свій тип: перестає бути пасивним (таким, що відноситься до зобов'язань банку) і стає активним (таким, що належить до активів банку).

Фізичні особи використовують платіжні доручення в разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних/депозитних рахунків згідно з режимом використання цих рахунків, що встановлений нормативно-правовими актами Національного банку з питань порядку відкриття та використання рахунків, без будь-яких підтвердних документів. Платник відповідає за дані, що зазначені в реквізиті платіжного доручення "Призначення платежу". Банк перевіряє заповнення цього реквізиту на відповідність до вимог, викладених у 3 главі Інструкції про безготівкові розрахунки, лише за зовнішніми ознаками [50]. **Зовнішні ознаки** – це зміст призначення платежу, який може бути, наприклад, таким: оплата публікації у журналі "Світ фінансів"; передплата газети "Харківські відомості" за перше півріччя 2015 року; оплата комунальних послуг водовідведення та водопостачання КП "Вода" тощо. Тобто призначення платежу має бути зрозумілим і легітимним.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку, то розрахунки з нею платник може здійснювати, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою. У реквізиті "Призначення платежу" такого платіжного доручення платник обов'язково має зазначити повністю прізвище, ім'я та по батькові цієї фізичної особи, інша інформація надається за бажанням платника [50].

Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку [50].

Банк має право відмовитися від виконання платіжного доручення, якщо клієнт не надав документи та відомості, що потрібні для з'ясування

сутності діяльності, фінансового стану, або умисно подав неправдиві відомості про себе. Банк повертає клієнту платіжне доручення без виконання та на зворотному боці платіжного доручення проставляє напис про причину його повернення [50]. Також банк має право відмовитися від виконання платіжного доручення, якщо операція, яку проводить клієнт, підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [50].

Під час оплати платіжних доручень в обліку здійснюються такі бухгалтерські записи:

якщо платник і отримувач є клієнтами одного банку:

Дебет – Поточний рахунок платника;

Кредит – Поточний рахунок отримувача.

Приклад № 1. ПАТ "Сонечко" і ПАТ "Веселка" є клієнтами АКБ "Віртуальний банку". ПАТ "Сонечко" здійснює переказ коштів ПАТ "Веселка" згідно з умовами договору на поставку товарів № 19 від 15.09.2014 р. Така операція буде оформлена у банку проведенням:

Дебет – 26003160945825 – поточний рахунок ПАТ "Сонечко";

Кредит – 26001165885496 – поточний рахунок ПАТ "Веселка".

Якщо платник і отримувач є клієнтами різних банків, то проведення у банку платника буде таким:

Дебет – Поточний рахунок платника;

Кредит – 1200 "Кореспондентський рахунок у Національному банку України".

Банк отримувача на основі електронного повідомлення з банку платника зараховує кошти на рахунок отримувача таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1200 "Кореспондентський рахунок у Національному банку України";

Кредит – Поточний рахунок отримувача.

Якщо підприємство перераховує кошти фізичній особі, яка не має рахунка в банку, то платник може здійснювати розрахунки з нею, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою.

3.3. Облік операцій із розрахунків платіжними вимогами та платіжними вимогами-дорученнями

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача [50].

Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися всіма учасниками безготівкових розрахунків. Верхня частина вимоги-доручення оформлюється отримувачем коштів і передається безпосередньо платникові не менше ніж у двох примірниках разом із товарно-транспортними документами, передбаченими угодою. Доставлення вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину згідно з вимогами та подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачеві та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення [50].

З викладеного вище стає зрозумілим, що розрахунок за вимогою-дорученням може бути здійсненим, а може й не здійснитись, оскільки платник може не погодитись з умовами вимоги та не заповнити доручення. У цьому випадку вимога-доручення повертається до банку платника, який і повідомляє клієнту про те, що його платіжна вимога-доручення не була виконана у зв'язку з відмовою платника.

Вимога-доручення подається платником до установи банку в двох примірниках згідно з формою, затвердженою НБУ (рис. 3.9). Перший примірник платіжної вимоги-доручення служить меморіальним ордером і знаходиться в документах для банку платника, другий – видається платникові з позначкою банку про отримання документа [50].

Якщо платіжні вимоги на примусове списання коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час надходження на рахунок платника немає коштів або їх недостатньо, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів (з урахуванням поточних надходжень), то вони виконуються частково [50].

ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ № _____		0410001	
від «___» _____ 20__ р.		Отримано банком «___» _____ 20__ р.	
Платник			
Код			
Банк платника	Код банку	Дебет рах. №	Сума
Отримувач		Кредит рах. №	
Код			
Банк отримувача	Код банку		
Призначення платежу			
ДР			
М. П. Підписи отримувача	_____		
Сума до оплати словами	_____		
М. П.	Підписи	_____	

		Дебет рах. №	Сума
		Кредит рах. №	
		Проведено банком "___" _____ 20__ р. Підпис банку	

Рис. 3.9. Форма платіжної вимоги-доручення, затверджена Національним банком України

Якщо на рахунку платника коштів немає і впродовж операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання [50].

Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунку платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок

наступного операційного дня на рахунку платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково [50].

Під час оплати платіжних вимог-доручень в обліку здійснюються записи, подані на рис. 3.10.

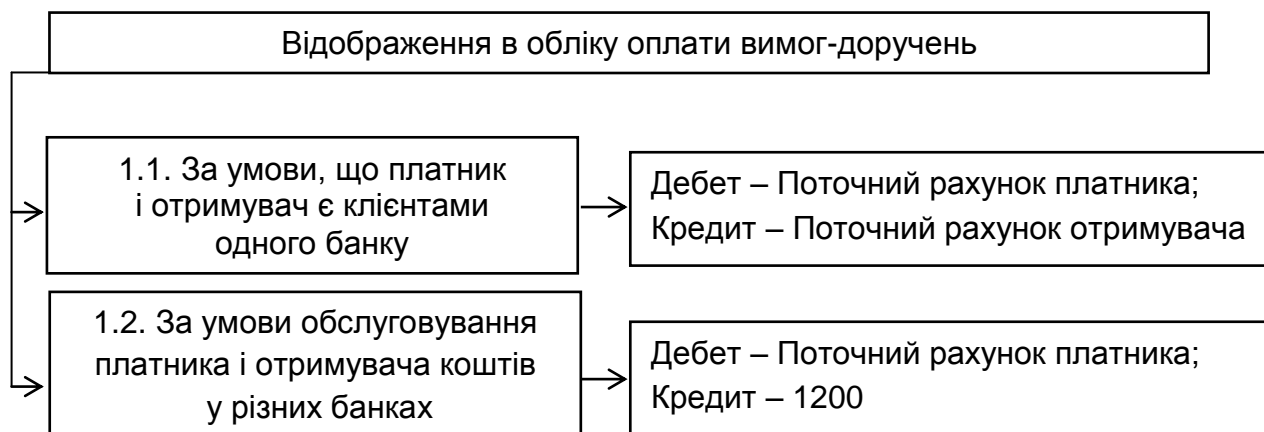

Рис. 3.10. Бухгалтерські проведення, що здійснюються під час оплати вимог-доручень

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом двадцяти календарних днів від дати оформлення її отримувачем. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, зазначена платником, перевищує суму на рахунку платника. Причини незгоди платника оплатити вимогу-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів [50].

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача [50].

Розпорядження про примусове списання (стягнення) коштів стягувач оформлює на бланку платіжної вимоги не менше ніж у трьох примірниках. Примусове списання (стягнення) коштів із рахунків платників дозволяється лише у випадках, установлених законами України. Його ініціюють [50]:

- державні виконавці, які отримали відповідне право лише на підставі визначених законом виконавчих документів;
- банки на підставі власних наказів про примусову сплату боргового зобов'язання з рахунків клієнтів-боржників, якщо це передбачено кредитними договорами [50].

Платіжну вимогу стягувач подає до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог. Банк стягувача, приймаючи від стягувача платіжні вимоги та реєстри платіжних вимог, перевіряє наявність і відповідність назви, коду, підписів і відбитка печатки стягувача з тими, що зазначені в картці зі зразками підписів та відбитком печатки. Якщо платник і стягувач обслуговуються однією установою банку, то перший примірник вимоги залишається в документах дня банку, другий видається платникові, третій – стягувачеві коштів. Перший примірник реєстру залишається в документах дня банку, а другий, як розписка, видається стягувачеві коштів [50]. Списання коштів з рахунка платника супроводжується відповідним записом:

Дебет – Поточний рахунок платника;

Кредит – Поточний рахунок отримувача коштів або 1200 "Кореспондентський рахунок у Національному банку України".

Якщо стягувач і платник обслуговуються в різних банках, то надсилання банкові платника платіжної вимоги може здійснюватися банком стягувача або самим стягувачем [50].

Якщо платіжну вимогу до банку платника надсилає банк стягувача, то в цьому випадку до банку платника надсилається не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів. Стягувачеві повертається один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку стягувача [50].

Якщо платіжну вимогу на примусове списання (стягнення) коштів до банку платника надсилає сам стягувач, то всі примірники платіжної вимоги та не менше ніж один примірник реєстру повертаються банком стягувача цьому стягувачеві. Перший примірник реєстру платіжних вимог із написом про отримання платіжної вимоги, засвідчений підписом стягувача, залишається в банку, що обслуговує його [50].

Платіжні вимоги стягувачів приймаються банком платника до виконання незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника. Банк не пізніше наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів з його рахунку, якщо умову про таке повідомлення передбачено договором про розрахунково-касове обслуговування цього платника. У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну

вимогу в межах наявного залишку коштів (здійснює часткову оплату), а в невиконаній сумі повертає її не пізніше наступного робочого дня із зазначенням причин повернення [50]:

- якщо платіжна вимога надійшла від банку стягувача, то вона повертається стягувачеві через його банк;

- якщо платіжна вимога надійшла безпосередньо від стягувача (посильним, рекомендованим або цінним листом), то банк повертає її чи безпосередньо через посильного чи рекомендованим або цінним листом. Якщо адресу стягувача в платіжній вимозі не зазначено, то вона повертається стягувачеві через банк, який його обслуговує.

Напис про причину повернення без виконання платіжної вимоги на примусове списання (стягнення) коштів засвідчують підписами керівник і головний бухгалтер установи банку [50].

Часткову оплату платіжної вимоги банк оформлює меморіальним ордером, який засвідчується підписом відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку. Перший примірник платіжної вимоги, за якою проведено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника [50].

У бухгалтерському обліку виконуються такі записи:

банком платника:

Дебет – Поточний рахунок платника;

Кредит – 1200 "Кореспондентський рахунок у Національному банку України";

банком отримувача:

Дебет – 1200 "Кореспондентський рахунок у Національному банку України";

Кредит – Поточний рахунок отримувача коштів [50].

Якщо платіжні вимоги на примусове списання (стягнення) коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час їх надходження на рахунку платника немає коштів або їх недостатньо для виконання платіжних вимог, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника впродовж операційного часу (поточні надходження) [50]. Отже, у такому випадку банківські співробітники мають чекати закінчення операційного дня, щоб сума коштів на рахунку платника стала максимальною. Проте існує ймовірність, що коштів на рахунку платника стане менше, оскільки він може здійснювати

власні платежі впродовж операційного дня та використати кошти із цього рахунку. Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів, що надійдуть на рахунок платника впродовж операційного часу, то вони виконуються частково та після закінчення операційного часу повертаються стягувачеві [50].

Платіжні вимоги, що надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунку платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунку платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково, а в неоплаченій сумі повертаються стягувачеві [50].

Якщо до банку надійшло разом кілька розрахункових документів, то в їх виконанні витримується такий пріоритет: спершу виконуються платіжні вимоги, оформлені на підставі рішень судів; потім – платіжні вимоги, оформлені на підставі інших виконавчих документів. Усі інші документи виконуються у порядку їх надходження до установи банку.

Порядок виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів із платників, рахунки яким відкриті в органах державного казначейства, визначається та регулюється нормативно-правовими актами Державного казначейства України. У разі надходження до банку платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів із цих рахунків вони передаються для виконання відповідному органу Державного казначейства, якщо це передбачено договором між банком та органом Державного казначейства, або повертаються стягувачеві без виконання [50].

Платіжні вимоги та вимоги-доручення використовуються вітчизняними банками та їх клієнтами дуже рідко, як правило, у випадку виконання судових рішень. Більш поширеними є платіжні доручення, оскільки вони оформлюються платником, який цим документом дає письмовий дозвіл на списання коштів із його рахунку.

3.4. Облік операцій із розрахунків розрахунковими чеками

Розрахункам у межах України з використанням чеків присвячена глава 7 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [50]. **Розрахунковий чек** – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банківській установі

(банкові-емітенту), що обслуговує його рахунок, оплатити чекодержателєві суму коштів, вказану в чеку. Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [50], розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках підприємств і фізичних осіб із метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Термін дії чекової книжки – один рік; розрахункового чека, що видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – три місяці від дати їх видання. День оформлення чекової книжки або розрахункового чека не враховується. Розрахункові чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними та до оплати не приймаються [50].

Чекова книжка може видаватися для розрахунків із будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками. Для отримання чекової книжки підприємство подає банкові-емітенту заяву в одному примірнику за підписами уповноважених осіб, яким надано право підписання документів для здійснення розрахунково-грошових операцій, і з відбитком його печатки. Для отримання фізичною особою чекової книжки чекодавець подає банкові-емітенту заяву в одному примірнику. Заява визначеної форми заповнюється клієнтом від руки або з використанням технічних засобів за всіма вказаними в ній реквізитами [50].

У заяві та талоні до неї чекодавець проставляє номер рахунку, з якого сплачуватимуться чеки. У разі потреби дозволяється одночасне надання підприємству за однією заявою кількох чекових книжок із зазначенням загальної суми ліміту за рахунок депонованих чекодавцем коштів. На звороті заяви чекодавець самостійно вказує суму ліміту за кожною книжкою [50].

Операційний працівник банку встановлює особу клієнта за паспортом або документом, що його замінює; перевіряє правильність заповнення заяви, наявність коштів на його рахунок, відповідність підпису і відбитка печатки чекодавця заявленим зразкам; подає заяву на підпис керівникові та головному бухгалтерові установи банку чи особам, яким надано право першого та другого підписів, та передає її разом із талоном до каси [50].

Касир проставляє на заяві та талоні до неї номери чеків і передає операційному працівникові чекову книжку разом із заявою під розпис в талоні. Талон до заяви залишається в касі [50].

Операційний працівник банку перевіряє наявність усіх чеків у чековій книжці та заповнює внутрішній бік обкладинки книжки: назву чекодавця (для фізичних осіб – прізвище, ім'я та по батькові чекодавця, дані його паспорта або документа, що його замінює); номер рахунку, з якого сплачуватимуться чеки; термін дії чекової книжки; ліміт чекової книжки. Чекодавець проставляє свій підпис на розрахунковому чеку та корінці чека [50].

Оформлена чекова книжка передається разом із заявою працівникові банку, який здійснює контроль із метою перевірки правильності її оформлення і підписує контрольним підписом. Чекова книжка (на звороті обкладинки) або розрахунковий чек завіряються печаткою банку та повертаються разом із заявою до каси. Касир перевіряє наявність чеків у чековій книжці, підписує талон і повертає його операційному працівникові для списання чекової книжки з рахунку 9821 "Бланки суворого обліку" в умовній оцінці одна гривня за видану чекову книжку [50; 68].

Банк веде позасистемний облік номерів чеків у спеціальній реєстраційній картці, в якій вказується: номер рахунку, з якого сплачуватимуться чеки; дата видання книжки; номери чеків; термін дії чекової книжки; характер розрахунків, для яких видається книжка. Якщо підприємству за однією заявою видається кілька чекових книжок, у картці вони можуть бути зареєстровані одним рядком із зазначенням першого і останнього номерів чеків із книжок, які видаються (за умови неперервності номерів). Для гарантованої оплати розрахункових чеків чекодавець разом із заявою на видання чекової книжки подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок "Розрахунки чеками" [50].

Розрахунковий чек із чекової книжки чекодавець випишує під час здійснення платежу та видає чекодержателю за отримані ним товари, виконані роботи, надані послуги. Випишуючи розрахунковий чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець випишеного та виводить новий залишок ліміту. Чек підписує службова особа, яка має право підписувати розрахункові документи, і скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком розрахункових чеків, що видаються фізичним особам) [50].

Приймаючи чек до оплати за товари, виконані роботи, надані послуги, чекодержатель перевіряє: відповідність чека встановленому зразку; правильність заповнення чека; відсутність виправлень; відповідність суми

на корінці чека сумі, вказаній на самому чеку; термін дії чека; достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека; наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та назви чекодавця (для фізичної особи – прізвище, ім'я, та по батькові, даних документа, що засвідчує особу) [50]. Під час виявлення певних недоліків або невідповідності вказаним вимогам оформлення чек не приймається банком та розрахунок за ним не здійснюється. Отже, чекодержатель має перевірити всі реквізити та у випадку порушень і недоліків не приймати чек, а вимагати його переоформлення згідно з встановленими правилами.

Після цього чекодержатель переконується в особі пред'явника розрахункового чека за документом, що її посвідчує. Зробивши вказану перевірку, чекодержатель, приймаючи чек із чекової книжки до оплати, відділяє його від корінця, ставить на звороті чека та корінці календарний штампель і підписує чек, а також робить позначку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки. Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів розрахункового чека і реєстру банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з аналітичного рахунку "Розрахунки чеками" та зараховує їх на поточний рахунок чекодержателя [50].

Для здійснення розрахунків чеками між клієнтами різних банків банк чекодержателя приймає чеки з реєстром чеків і разом із другим і третім примірниками цього реєстру інкасує їх до банку емітента. У цьому разі кошти на рахунок чекодержателя зараховуються банком, що його обслуговує, тільки після отримання їх від банку-емітента. Для контролю за оплатою чеків перший примірник реєстру оприбутковується банком чекодержателя за відповідними позабалансовими рахунками групи 983 "Документи та цінності, прийняті та відправлені на інкасо". Умови інкасування розрахункових чеків мають зазначатися в договорі про розрахунково-касове обслуговування клієнта [50].

Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з позначкою про оплату, якщо контрагенти за цією операцією обслуговуються в одній установі банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо вони обслуговуються в різних банках. Банк-емітент, отримавши розрахунковий чек разом із двома примірниками реєстру чеків, перевіряє: належність чека до цього банку; відповідність підписів і відбитка печатки чекодавця заявленим банкові у картці зі зразками підписів

та відбитком печатки зразкам; чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту чекової книжки; належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання термінів дії чекової книжки; правильність оформлення чека [50].

Здійснивши перевірку, банк-емітент на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з аналітичного рахунка чекодавця "Розрахунки чеками" та перераховує їх на рахунок чекодержателя. Сплачений розрахунковий чек разом із примірником реєстру чеків залишається в банку-емітенті. На розрахунковому чеку ставиться штамп банку "Проведено". У разі зарахування банком чекодержателя коштів, що надходять за оплаченим розрахунковим чеком, за призначенням, сума цього чека списується з відповідного позабалансового рахунку групи 983 "Документи та цінності, що прийняті та відправлені на інкасо".

Невикористані чеки після закінчення терміну дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки, або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання [50].

Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення (фізична особа – заяву про перерахування коштів) разом із відповідною чековою книжкою. У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення терміну дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає до банку чекову книжку разом із платіжним дорученням (фізична особа може подавати її з заявою про перерахування коштів) для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти [50].

Якщо після повного використання розрахункових чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцеві може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Під час здійснення розрахунків чеками в національній валюті суб'єктами господарської діяльності виконуються бухгалтерські записи, подані на рис. 3.11.

Розрахунки за допомогою чеків (рис. 3.11) стають щороку менш популярними у зв'язку з підвищенням попиту на розрахунки із використанням системи клієнт-банк, платіжних карток, смс-банкінгу та інтернет-банкінгу. Особливо це стосується розрахунків фізичних осіб вікової категорії, яка є активним користувачем сучасних технологій.

Рис. 3.11. Відображення в обліку розрахунків чеками в національній валюті суб'єктами господарської діяльності

3.5. Облік операцій із розрахунків акредитивами

Документарні акредитиви є формою забезпечення виконання обов'язків із платежів, тому вони підлягають детальному обліку. Розрахунки з використанням акредитиву в межах України регулюються Інструкцією

про безготівкові розрахунки [50]. Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива і не повинні суперечити законодавству України, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку [50].

Акредитив – це окремих договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту, навіть якщо в акредитиві є посилання на них. За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу лише з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Банк, що відкриває акредитив, називається **банком-емітентом**. Банк-емітент може відкривати такі **види акредитивів**:

- **покритий** – акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку "Розрахунки за акредитивами" відповідних балансових рахунків;

- **непокритий** – акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту [50].

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним [50]. Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкличання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару лише через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній – бенефіціар [50].

Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива (за винятком, якщо банк-емітент є виконуючим банком). Якщо виконуючий банк не є банком-емітентом, то зміна умов відкличного акредитива або його анулювання відбуваються лише після отримання від виконуючого банку відповідного повідомлення, яким підтверджується те, що до часу зміни умов або анулювання акредитива документи за акредитивом не були подані [50].

Документи за акредитивом, що відповідають умовам акредитива та подані бенефіціаром і прийняті виконуючим банком до отримання останнім повідомлення про зміну умов або анулювання акредитива, підлягають оплаті. У разі здійснення виконуючим банком платежу до отримання повідомлення про зміну або анулювання акредитива проти документів, які за зовнішніми ознаками відповідають умовам акредитива, банк-емітент зобов'язаний відшкодувати втрати виконуючому банку, який уповноважений на здійснення платежу [50].

Безвідкличний акредитив – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий. Безвідкличний акредитив, що підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку. Безвідкличний акредитив – це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива [50].

Умови акредитива є чинними для бенефіціара, поки він не повідомить про згоду на внесення змін до нього той банк, який авізував ці зміни. Бенефіціар має письмово повідомити про погодження або відмову щодо внесення змін. Прийняття часткових змін не дозволяється. Бенефіціар може достроково відмовитися від використання акредитива. Бенефіціар може подати пропозиції про внесення змін до умов акредитива, звернувшись безпосередньо до заявника акредитива, який у разі згоди вносить зміни до акредитива через банк-емітент, який надсилає повідомлення виконуючому банку. Відносини між банком-емітентом та авізуючим та/або виконуючим банком у разі необхідності регулюються договорами [50].

Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива за формою, наведеною на рис. 3.12 [50].

Якщо відкривається **покритий акредитив**, депонований у виконуючому банку, який не є банком-емітентом, то заявник, крім заяви, подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку. Банк-емітент перераховує кошти заявника на аналітичний рахунок "Розрахунки за акредитивами". У разі відкриття покритого акредитива, депонованого в банку-емітенті, заявник подає заяву та платіжне доручення на перерахування коштів зі свого рахунку на аналітичний рахунок "Розрахунки за акредитивами" у банку-емітенті [50].

ЗАЯВА ПРО ВІДКРИТТЯ АКРЕДИТИВА		[2] 041003
від	"___" _____ 20__ р.	Отримано банком
		[50]
"___" _____ 20__ р.		
Заявник акредитива [9]		Бенефіціар [15]
Код	[8] Рахунок № [10]	Код [16] Рахунок № [17]
Банк-емітент акредитива [11]		Банк бенефіціар [13]
Код банку	[12]	Код банку [14]
Відкрийте нам акредитив (вид акредитива)		Строк дії акредитива до "___" _____ 20__ р.
Сума [6] [7] (цифрами і словами)		Акредитив в іншому (виконуючому) банку виконати:
Умови акредитива до виконуючого Банку направити: а) спецзв'язком;		а) за рахунок коштів платника, депонованих у виконуючому банку;
б) коротке повідомлення; електронною поштою; телетайпом (інші засоби зв'язку, зазначити, яким саме, зайве закреслити)		б) інкасацію документів до банку-емітента;
Договір №__ від "___" _____ 20__ р.		в) через кореспондентський рахунок банку-емітента. (зайве викреслити)
Назва товарів (виконаних робіт, наданих послуг)		3 акцептом (чиїм), без акцепту
(Кількість, ціна, сума)		Платіж (чи акцепт) здійснити проти:
Додаткові умови:		
		Перелік документів, які додаються до реєстру документів за акредитивом
[40] Підписи _____ [41]		Проведено банком [51] "___" _____ 20__ р Підпис банку

Рис. 3.12. Форма заяви на відкриття акредитива [50]

Акредитив вважається відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива. Дата виконання платіжних доручень, наданих разом із заявою, і дата повідомлення бенефіціара мають збігатися. У разі відкриття покритого акредитива клієнт подає заяву в кількості примірників, необхідній для всіх учасників розрахунків. Банк-емітент інформує виконуючий (авізуючий) банк про відкриття акредитива шляхом надсилання йому електронною поштою (електронне повідомлення) або іншими засобами зв'язку, що передбачені договорами між банками, заяви або повідомлення [50].

Заяву або повідомлення банк-емітент надсилає авізуючому банку не пізніше наступного робочого дня після отримання заяви від клієнта. Тобто, якщо заява від клієнта була отримана 3 лютого 2015 року, то повідомлення має бути надіслане 4 лютого 2015 року. Повідомлення має містити номер акредитива, усі його умови, спосіб платежу, місце виконання та термін дії акредитива. У повідомленні мають чітко зазначатися повноваження авізуючого банку щодо виду операції за акредитивом. Якщо в повідомленні банку-емітента, що надіслане електронною поштою, не зазначено "подробиці далі", то його поштове підтвердження не потрібне [50].

Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати за акредитивом, про що інформує бенефіціара, і надсилає повідомлення до банку-емітента для отримання згоди на оплату документів із розбіжностями. Зазначене повідомлення має повний перелік розбіжностей з умовами акредитива, виявлених під час перевірки [50].

У разі неотримання відповіді протягом семи робочих днів після відправлення повідомлення або надходження негативної відповіді виконуючий банк повертає бенефіціару всі документи за акредитивом, зазначивши на зворотному боці першого примірника реєстру документів за акредитивом причини повернення документів і засвідчивши цей запис підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком штампа банку [50].

Не приймаються до оплати за акредитивом документи, які мають розбіжності з умовами акредитива або зміст яких суперечить один одному.

Якщо виконуючий банк необґрунтовано відмовляє у виплаті коштів за акредитивом або за рахунок заброньованих коштів оплатив документи з розбіжностями без повідомлення банку-емітента та отримання відповідних повноважень, то виконуючий банк несе відповідальність перед банком-емітентом. Якщо виконуючий банк порушив умови покритого акредитива або підтвердженого ним безвідкличного акредитива, то відповідальність перед заявником акредитива за рішенням суду може бути покладена на виконуючий банк [50].

Виконуючий банк під час використання акредитива, кошти за яким заброньовано в банку-емітенті, перевіряє за дорученням цього банку виконання всіх умов акредитива за поданим бенефіціаром реєстром документів за акредитивом та іншими документами, що передбачені акредитивом [50]. Слід зауважити, що перевірка документів є найвідповідальнішим етапом акредитивної форми розрахунків.

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення терміну та місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом і документів, передбачених умовами акредитива. Банки мають здійснювати контроль за терміном дії акредитива, який зазначений у заяві. У день закінчення терміну дії акредитива, кошти за яким заброньовані у виконуючому банку, останній в кінці операційного дня списує кошти з аналітичного рахунку "Розрахунки за акредитивами" та перераховує в банк-емітент на рахунок, з якого вони надійшли [50].

Про закриття непокритого акредитива у зв'язку із закінченням строку його дії виконуючий банк надсилає повідомлення банку-емітенту електронною поштою або іншими засобами зв'язку, що передбачені договором між банками, та списує суму акредитива з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів. Після отримання повідомлення про закриття акредитива банк-емітент списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів [50].

Щодо бухгалтерських записів, що виконуються під час здійснення розрахунків акредитивами у національній валюті, то вони подані на рис. 3.13 та у табл. 3.1.

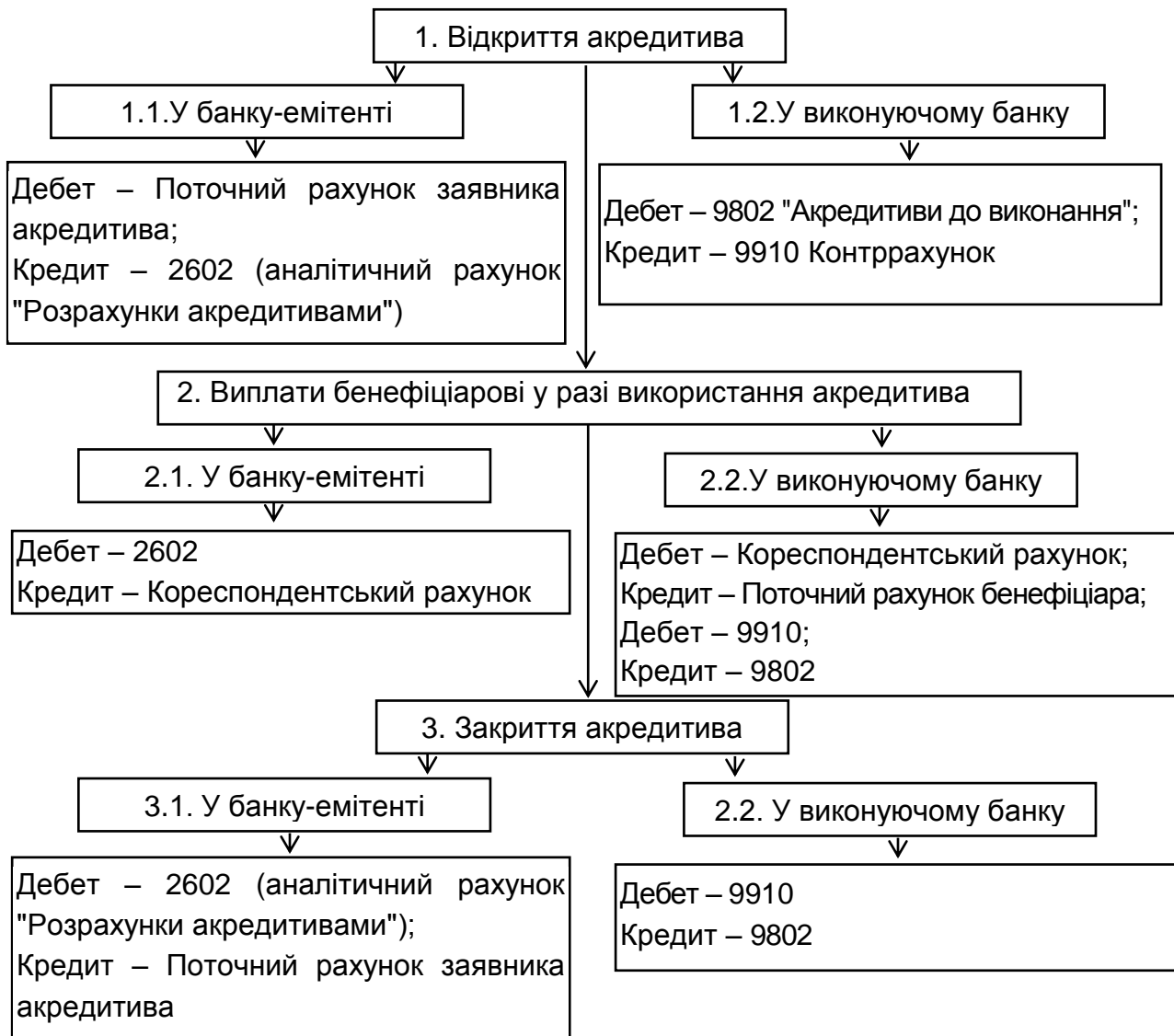

Рис. 3.13. Проведення, що здійснюють у банках – учасниках акредитивних розрахунків під час обслуговування акредитиву, депонованого у банку-емітенті

Таблиця 3.1

Проведення, що здійснюють у банках – учасниках акредитивних розрахунків під час обслуговування акредитиву, депонованого у виконуючому банку

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерське проведення
1	2	3
1	Відкриття акредитива	
1.1	У банку-емітенті	Дебет – Поточний рахунок заявника акредитиву; Кредит – Кореспондентський рахунок; Дебет – 9802 "Акредитиви до виконання"; Кредит – 9910 Контррахунок

Закінчення табл. 3.1

1	2	3
1.2	У виконуючому банку	Дебет – Кореспондентський рахунок; Кредит – 2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (аналітичний рахунок "Розрахунки акредитивами")
2	Виплати бенефіціарові за акредитивом	
2.1	У банку-емітенті	Дебет – 2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання"; Кредит – Поточний рахунок бенефіціара
2.2	У виконуючому банку	Дебет – 9910 Контррахунок; Кредит – 9802 "Акредитиви до виконання"
3	Закриття акредитива	
3.1	У банку-емітенті	Дебет – 2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (аналітичний рахунок "Розрахунки акредитивами"); Кредит – Кореспондентський рахунок
3.2	У виконуючому банку	Дебет – Кореспондентський рахунок; Кредит – Поточний рахунок заявника акредитива; Дебет – 9910 Контррахунок; Кредит – 9802 "Акредитиви до виконання"

Дані табл. 3.1 показують, що в цілому розрахунки за допомогою акредитивів та їх супровід мають три основні етапи:

- 1) відкриття акредитиву;
- 2) виплати за акредитивом;
- 3) закриття акредитиву.

Схема у три етапи зберігається як для покритих, так і непокритих акредитивів, а також для розрахунків із депонуванням коштів у різних банках. Бухгалтерські проведення, що супроводжують обслуговування непокритого акредитиву мають таку послідовність і зміст.

1. Відкриття акредитива:

у банку-емітенті:

Дебет – 9122 "Непокриті акредитиви";

Кредит – 9900 Контррахунок;

у виконуючому банку:

Дебет – 9802 "Акредитиви до виконання";

Кредит – 9910 Контррахунок.

2. Зарахування коштів бенефіціарові за непокритим акредитивом:
у виконуючому банку:
Дебет – Кореспондентський рахунок банку-емітента;
Кредит – Поточний рахунок бенефіціара;
одночасно:
Дебет – 9910 Контррахунок;
Кредит – 9802 "Акредитиви до виконання";
у банку-емітенті:
за умови наявності достатньої суми коштів до оплати на поточному
рахунку заявника акредитива:

Дебет – 9910 Контррахунок;
Кредит – 9922 "Непокриті акредитиви".

3. Закриття непокритого акредитива:

у виконуючому банку:

Дебет – 9910 Контррахунок;

Кредит – 9802 "Акредитиви до виконання";

у банку-емітенті:

Дебет – 9910 Контррахунок;

Кредит – 9122 "Непокриті акредитиви".

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Що таке платіжне доручення?
2. Назвіть загальні правила розрахунків за платіжними дорученнями.
3. Дайте визначення поняттю "платіжна вимога-доручення".
4. Назвіть загальні правила розрахунків із використанням платіжних вимог-доручень.
5. Яким документом регулюються в Україні безготівкові розрахункові операції банків?
6. Що таке розрахунковий чек?
7. Назвіть загальні правила розрахунків з використанням чеків.
8. Дайте визначення акредитиву.
9. Які види акредитивів використовуються в Україні?
10. Що таке покритий акредитив?
11. Охарактеризуйте безвідкличний акредитив.

12. Назвіть проведення, які здійснюють банком під час обліку розрахунків із використанням платіжних доручень.

13. Назвіть проведення, які здійснюють банком під час обліку розрахунків із використанням платіжних вимог-доручень.

14. Назвіть проведення, які здійснюють банком під час обліку розрахунків із використанням чеків.

15. Назвіть проведення, які здійснюють банком під час обліку розрахунків із використанням акредитивів.

Тести

1. *Розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів із рахунка платника на рахунок отримувача без участі готівки, – це:*

- а) операції з платіжними картками;
- б) операції з акредитивом;
- в) безготівкові розрахунки.

2. *В Україні безготівкові розрахунки можуть здійснювати:*

- а) будь-які фінансові інститути, які мають ліцензію;
- б) виключно банки, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій;
- в) банки, розрахункова палата, НБУ.

3. *Основною передумовою здійснення безготівкових розрахунків є:*

- а) підписання договору;
- б) відкриття рахунків;
- в) реєстрація в органах виконавчої влади.

4. *Основними видами рахунків, які відкривають банки клієнтам є:*

- а) ЛОРО, НОСТРО, на вимогу, депозитні;
- б) на вимогу, депозитні, бюджетні;
- в) поточні, депозитні, контокорентні, реверсні, бюджетні.

5. *Для відкриття банківського рахунку фізичної особи необхідно подати:*

- а) свідоцтво про народження, паспорт, довідку про присвоєння номера платника податків;
- б) паспорт, довідку про присвоєння номера платника податків, страхове свідоцтво;
- в) паспорт, довідку про присвоєння я номера платника податків.

6. *Нарахування комісій за безготівкові розрахунки здійснюється:*

а) за тарифами, встановленими НБУ;

б) за тарифами, встановленими в банку, який здійснює розрахунки;

в) за тарифами, встановленими в банку, який приймає кошти за розрахунками.

7. *Розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача – це:*

а) розрахунковий чек;

б) платіжне доручення;

в) інкасове доручення.

8. *Розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача, – це:*

а) платіжна вимога;

б) платіжне доручення;

в) платіжна вимога-доручення.

9. *Документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка банківській установі, що обслуговує його рахунок, оплатити держателеві документа суму коштів, вказану в даному документ, – це:*

а) платіжна вимога;

б) розрахунковий чек;

в) акредитив.

10. *Термін дії чекової книжки:*

а) такий, як вказано в договорі;

б) 1 рік;

в) 1 – 3 роки.

11. *Невикористані чеки після закінчення терміну дії чекової книжки або використання ліміту мають:*

а) бути продовжені в банку-емітенті;

б) бути повернені до банку-емітента;

в) залишені у власника чекової книжки.

12. *Покритий акредитив – це:*

а) акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку;

- б) акредитив, для здійснення платежів за яким не бронюються кошти платника на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку;
- в) акредитив, покритий гарантією іншого банку.

13. *Якщо немає спеціальної позначки, то акредитив є:*

- а) непокритим;
- б) безвідкличним;
- в) револьверним.

14. *Авізуючий банк – це банк, який:*

- а) відкриває акредитив;
- б) виконує акредитив;
- в) повідомляє про відкриття акредитиву.

15. *Бенефіціар – це особа, на користь якої:*

- а) відкрито чекову книжку;
- б) відкрито акредитив;
- в) відкрито інкасо.

Практичні завдання

Завдання 3.1. До банку 15 квітня надійшли такі акредитивні заяви:

1. Від деревообробного комбінату з Італії на 130 тис. євро для розрахунків з лісгоспом (Україна) за деревину. Акредитив безвідкличний, із депонуванням коштів у виконуючому банку; умовою використання акредитиву є заборона його часткового використання постачальником.

2. Від фірми-реалізатора одягу з Німеччини для розрахунків із швейною фабрикою на суму 80 тис. євро. Акредитив відкличний, непокритий.

3. Від заводу з Польщі на ім'я кабельного заводу для розрахунків за кабельну продукцію. Акредитив безвідкличний, із покриттям у виконуючому банку; платежі за акредитивом проти залізничних квитанцій без акцепту уповноваженого покупця; сума акредитиву – 115 тис. євро.

17 квітня до банку надійшли від постачальників реєстри документів:

від лісгоспу – на 125 тис. євро про відвантаження продукції Італійському деревообробному комбінату;

від швейної фабрики – про відвантаження продукції на 60 тис. євро. із повідомленням про відмову фабрики від подальшого використання акредитиву;

від кабельного заводу – про відвантаження продукції заводу в Польщі на 115 тис. грн. На реєстрах рахунків, які подав до банку кабельний

завод, були зроблені акцептовані написи уповноваженої особи заявника акредитиву.

Перелічити дії банку під час отримання заяв про виставлення акредитивів від банків-емітентів. Що зробить виконуючий банк, отримавши від постачальників реєстри документів та транспортні документи? Дії виконуючого банку з невикористаним залишком акредитиву після закінчення його терміну дії або відмови постачальника від подальшого використання акредитиву. Назвати позитивні та негативні властивості акредитивної форми розрахунків, подати схему документообігу під час використання в розрахунках документарного акредитиву.

Завдання 3.2. Вітчизняні підприємства все частіше звертаються в обслуговуючі банки для консультації щодо особливостей застосування документарного акредитиву. Класифікація документарних акредитивів подана за такими ознаками:

- підстави виконання (акредитив товарний, акредитив резервний, акредитив чистий, акредитив змішаний);
- спосіб виконання (акредитив платіжний, акредитив акцептний, акредитив з неоголошеною тратт);
- можливість відкликання (акредитив відкличний, акредитив безвідкличний);
- наявність покриття (акредитив покритий, акредитив непокритий);
- наявність підтвердження (акредитив підтверджений, акредитив непідтверджений);
- можливість переказу (акредитив переказний, акредитив непереказний);
- можливість відновлення (акредитив відновлювальний або револьверний, акредитив невідновлюваний).

Подайте документообіг за кожною формою документарного акредитиву. Заповніть таблиці, в яких необхідно визначити переваги та недоліки акредитивної форми розрахунків. Дайте визначення, в яких випадках необхідно використовувати ті чи інші види документарного акредитиву. Дайте визначення видам акредитивів за підставами виконання. За допомогою табл. 3.2 надайте характеристику акредитивів за підставами виконання, у відповідні клітинки необхідно вставити "так", "ні" або "частково".

Характеристика акредитивів за підставами виконання

Види акредитивів за підставами виконання	Функції акредитивів			
	розрахункова	забезпечувальна	кредитна	інформаційна
Товарний				
Резервний				
Чистий				
Змішаний				

Розкрийте сферу застосування та особливості використання акредитивів залежно від наявності покриття. У який момент здійснюються перерахування коштів банком-емітентом виконуючому банку при використанні покритого та непокритого акредитиву?

Назвіть особливості використання акредитивів залежно від наявності підтвердження. Під час використання підтвердженого або непідтвердженого акредитиву яку відповідальність несуть банки, що беруть зобов'язання за акредитивом (банк-емітент та виконуючий банк)?

Охарактеризуйте особливості використання акредитивів залежно від способу їх виконання.

У відповідні клітини табл. 3.3 залежно від умов платежу вставте "повністю" або "частково".

Таблиця 3.3

Характеристика платіжних акредитивів

Види платіжного акредитиву	Умови платежу	
	після пред'явлення документів	через визначений термін після пред'явлення документів
Із платежем за пред'явленням		
Із розстрочкою платежу		
Із частковою розстрочкою платежу		

У відповідні клітини табл. 3.4 вставте учасників операції "бенефіціар", "банк-емітент", "бенефіціар або третя особа" залежно від виконуваних ними функцій. Розкрийте сферу застосування та особливості використання

акредитивів залежно від можливості переказу. В яких ситуаціях можуть бути використані переказні акредитиви для спрощення документообігу та платежів?

Таблиця 3.4

Характеристика акредитивів за строком платежу

Види акредитива	Учасники та їх функції		
	векседавець	векселедержатель	акцептант
Акцептний			
Із неогоціацією тратт			

Надайте рекомендації щодо використання акредитивів залежно від можливостей поновлення. В яких випадках доцільно використовувати поновлювальні та непоновлювальні акредитиви?

Надайте характеристику акредитивів залежно від можливості їх відкликання. У відповідні клітинки табл. 3.5 необхідно вставити "так", "ні" або "частково" залежно від функцій акредитива.

Таблиця 3.5

Характеристика акредитивів за можливістю відкликання

Види акредитивів за можливістю відкликання	Функції акредитивів			
	розрахункова	забезпечувальна	кредитна	інформаційна
Відкличний				
Безвідкличний				

Завдання 3.3. Клієнти вашого банку, яким відкрито поточні рахунки в іноземній валюті, звернулися з проханням здійснити такі операції з валютними цінностями. Перелічіть необхідні документи, які клієнти повинні надати до банку. Які операції буде здійснено? Поясніть свою відповідь.

Клієнт 1. На поточний рахунок юридичної особи в іноземній валюті зарахувати 20 тис. доларів, перерахованих із-за кордону нерезидентом за зовнішньоекономічним контрактом.

Клієнт 2. На поточний рахунок юридичної особи в іноземній валюті зарахувати 5 тис. доларів, перерахованих у формі кредиту згідно з кредитним договором.

Клієнт 3. Перерахувати з поточного валютного рахунку фізичної особи – резидента за кордон 3,5 тис. доларів згідно із зовнішньоекономічним контрактом.

Клієнт 4. На поточний рахунок фізичної особи в іноземній валюті зарахувати 25 тис. доларів, куплені уповноваженим банком на міжбанківському валютному ринку України за рахунок коштів на поточному рахунку в національній валюті даної фізичної особи, з метою перерахування її за кордон як плати за навчання в університеті в США.

Висновки за темою

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів із рахунку платника на рахунок отримувача без участі готівки.

В Україні безготівкові розрахунки здійснюються виключно через банки і регулюються НБУ, зокрема Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [50]. Основною передумовою здійснення безготівкових розрахунків є відкриття банками рахунків клієнтів у національній та іноземній валютах. Порядок відкриття рахунків у національній та іноземній валютах регулюється Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492 за [54].

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача. Розрахункам із застосуванням платіжних доручень присвячена глава 3 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [50].

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної суми

коштів та перерахування її на рахунок отримувача. Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися всіма учасниками безготівкових розрахунків.

Розрахункам у межах України з використанням чеків присвячена глава 7 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [50]. **Розрахунковий чек** – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банківській установі (банкові-емітенту), що обслуговує його рахунок, оплатити чекодержателеві суму коштів, вказану в чеку.

Акредитив – це окремий договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту, навіть якщо в акредитиві є посилання на них. За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу лише з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи. Банк, що відкриває акредитив, називається банком-емітентом. Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів: покритий, непокритий; відкличний, безвідкличний. Безвідкличний акредитив – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий. Безвідкличний акредитив, що підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку. Безвідкличний акредитив – це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива. Акредитив вважається відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива. У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Про закриття непокритого акредитива у зв'язку із закінченням терміну його дії виконуючий банк надсилає повідомлення банку-емітенту електронною поштою або іншими засобами зв'язку, що передбачені договором між банками, та списує суму акредитива з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів. Після отримання повідомлення про закриття акредитива банк-емітент списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Література: [10; 17; 20; 23; 31; 38; 50; 52; 54; 88].

4. Облік депозитів та інших зобов'язань банку

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку депозитних операцій банку.

Основні питання

4.1. Визнання, оцінювання та класифікація зобов'язань банку та характеристика рахунків для їх обліку.

4.2. Облік банківських депозитів.

4.3. Облік отриманих міжбанківських кредитів.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: сутність депозитних операцій, рахунки обліку депозитних операцій, проведення обліку депозитних операцій;

уміння: відкривати рахунки обліку депозитних операцій, обліковувати номінал депозиту, вести облік нарахування та виплати відсотків за депозитом, обліковувати повернення депозиту;

комунікації: донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду щодо ведення обліку депозитних операцій банку;

автономність і відповідальність: відповідати за правильність ведення обліку депозитних операцій.

Ключові терміни: довгостроковий вклад, короткостроковий вклад, номінал депозиту, нараховані витрати за строковими коштами.

4.1. Визнання, оцінювання та класифікація зобов'язань банку та характеристика рахунків для їх обліку

Банківські установи здійснюють свою діяльність за рахунок власних та залучених коштів. У більшості випадків найбільшу питому вагу в структурі залучених коштів банку займають кошти клієнтів, в тому числі строкові вклади. З метою формування таких коштів банки здійснюють депозитні операції. **Депозитною операцією** банку є сукупність дій банку щодо залучення коштів на депозитні (вкладні) рахунки. Банки України здійснюють депозитні операції відповідно до Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними та фізичними особами, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516 [71].

Згідно з Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій **вкладна (депозитна) операція** – операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами [71]. Депозитні операції поділяються на поточні (на вимогу) та строкові, які, у свою чергу, бувають довгострокові та короткострокові (рис. 4.1).

Основними відмінностями строкових депозитів від депозитів на вимогу є:

1) депозити на вимогу можуть бути використані для розрахунків на користь інших осіб, а строкові депозити ні;

2) за строковими депозитами банк виплачує клієнту відсотки, що для банку є процентними витратами, а для клієнта – доходом; за депозитами на вимогу, як правило, відсотки не нараховують і не виплачують, а при проведенні розрахункових за цими рахунками операцій банк отримує комісійний дохід;

3) кошти, що зберігаються на рахунках строкових депозитів, не можуть бути зняті клієнтом раніше визначеного договором строку без штрафних санкцій з боку банку; кошти з рахунків на вимогу клієнт може використовувати за першою вимогою (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Види депозитних операцій банку

Грошові кошти в національній та іноземній валютах або банківські метали, залучені від юридичних і фізичних осіб, обліковуються банками на відповідних рахунках, відкриття яких здійснюється банком на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу або договору банківського рахунку [71]. Договір банківського вкладу укладається для строкових депозитних операцій, а договір банківського рахунку – для вкладів на вимогу.

Облік коштів на депозитних рахунках банку здійснюється відповідно до положень Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування та використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою Постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481 [45]. Основними рахунками, на яких здійснюється облік депозитних операцій банку, є:

1) рахунки обліку депозитів інших банків:

1600 АП – Кореспондентські рахунки інших банків;

1610 П – Депозити овернайт інших банків;

1612 П – Короткострокові вклади (депозити) інших банків;

1613 П – Довгострокові вклади (депозити) інших банків [68];

2) рахунки обліку депозитів клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України:

2520 П – Поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2523 П – Поточні рахунки цільового характеру клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2525 П – Вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2530 П – Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України;

2541 П – Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

2542 П – Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів;

2544 П – Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів цільового характеру;

2545 П – Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів цільового характеру;

2546 П – Вклади (депозити) місцевих бюджетів;

2553 П – Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

2555 П – Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціальних фондів районних, міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів [45; 68];

2560 П – Державні позабюджетні фонди;

2561 П – Галузеві позабюджетні фонди;

2562 П – Регіональні позабюджетні фонди;

2565 П – Цільові кошти позабюджетних фондів [45; 68];

3) рахунки обліку вкладів суб'єктів господарювання:

2600 АП – Кошти на вимогу суб'єктів господарювання;

2610 П – Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання;

2615 П – Довгострокові вклади суб'єктів господарювання [68];

4) рахунки обліку вкладів фізичних осіб:

2620 АП – Кошти на вимогу фізичних осіб;

2630 П – Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб;

2635 П – Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб [68];

5) рахунки обліку коштів небанківських фінансових установ:

2650 АП – Кошти на вимогу небанківських фінансових установ;

2651 П – Короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ;

2652 П – Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ [45; 68];

6) рахунки обліку нарахованих витрат за коштами клієнтів банку:

1608 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків;

2528 П – Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2548 П – Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів;

2558 П – Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя;

2568 П – Нараховані витрати за коштами позабюджетних фондів;

2608 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання;

2618 П – Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання;

2628 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб [68];

7) рахунки обліку процентних витрат банку за депозитними операціями з клієнтами:

7010 А – Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків;

7011 А Процентні витрати за депозитами овернайт інших банків;
7012 АП – Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами) інших банків;
7013 АП – Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами) інших банків;
7020 А – Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання;
7021 АП – Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання;
7030 А – Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України;
7040 А Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб;
7041 АП Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб [45; 68].

Як видно з переліку рахунків обліку депозитних операцій, вони є пасивними. Виняток становлять рахунки на вимогу, оскільки за ними можуть бути проведені операції овердрафту, тобто надання коштів клієнтам, що за обсягом перевищують залишок рахунку. У цьому випадку пасивні рахунки коштів на вимогу стають активними рахунками обліку кредитування на умовах овердрафту.

4.2. Облік банківських депозитів

Номіналом депозиту вважається сума, що вказана в депозитному договорі. Номінал депозиту обліковується двома основними способами, що залежать від умов, прописаних у депозитному договорі. Перший спосіб відображує номінал депозиту, якщо відсотки виплачуються авансом. Банк відображує в бухгалтерському обліку суму залученого вкладу (депозиту) з оплатою відсотків авансом та/або сплатою банком комісій, що є невід'ємною частиною залученого вкладу (депозиту), таким бухгалтерським проведенням [45]:

Дебет – Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів;

Дебет – Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за отриманими строковими коштами;

Кредит – Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) [17].

Наприклад, якщо банк залучає депозит із виплатою відсотків авансом від суб'єкта господарювання від, то проведення будуть такі:

Дебет – 2600 – на суму за винятком дисконту;

Дебет – 2616 – на суму виплачених відсотків авансом;

Кредит – 2610 або 2615 – на номінал депозиту.

Номінал депозиту з виплатою відсотків авансом, залученого від фізичної особи, буде обліковуватися за допомогою таких проведення:

Дебет – 2620 або 1001 – на суму за винятком дисконту;

Дебет – 2636 – на суму виплачених відсотків авансом;

Кредит – 2630 або 2635 – на номінал депозиту.

Другий спосіб залучення депозиту характеризується виплатою відсотків за період, тобто через визначений договором термін. У цьому випадку номінал депозиту обліковується такими проведеннями:

1) номінал депозиту клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України:

Дебет – 2520 – поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

Кредит – 2525 – вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2) номінал депозиту місцевих бюджетів:

Дебет – 2542 – кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів;

Кредит – 2546 – вклади (депозити) місцевих бюджетів;

3) номінал депозиту суб'єкта господарювання:

Дебет – 2600 – кошти на вимогу суб'єктів господарювання;

Кредит – 2610 – короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання (або 2615 – довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання);

4) номінал депозиту фізичної особи:

Дебет – 2620 – кошти на вимогу фізичних осіб;

Кредит – 2630 – короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб (або 2635 – довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб);

5) номінал депозиту небанківських фінансових установ:

Дебет – 2650 – кошти на вимогу небанківських фінансових установ;

Кредит – 2651 – короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ (або 2652 – довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ).

В АБС це відображується за допомогою створення платіжного документа, як правило, меморіального ордера (рис. 4.2, 4.3).

Сума вкладу враховується банком на вкладному рахунку до часу його повернення. Як правило, сума здійсненого клієнтом вкладу не змінюється впродовж дії депозитного договору. Виняток становлять депозити з можливістю додаткового внесення коштів або з можливістю капіталізації відсотків [45].

Відсотки на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передуює поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших підстав [45; 71].

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Вид документа: Меморіальний ордер

Статусы: Р | Пачка: | Проведен: 13.07.2009 | Лебідь О.В.

№ документа: а6 | от: 13.07.2009 | Принят банком: 13.07.2009

Валюта: ЦАН | Принят банком

Плательщик Дт: 2620-2-018670020 | Кошти на вимогу Лебідь А.М.
Код: 4502065645 | Страна: |

Получатель Кт: 2635-4-018670020 | Лебідь А. М.
Код: 4502065645 | Страна: |

Сумма: 25 000,00 | Символ кассы: |

Тип платежа: По договору

Назначение платежа: vnesenie sredstv na depozitnyj schet soglasno dogovoru 45/0 ot 13.07.2009

Не взимать плату за обслуживание: Дебетуемого счета Кредитуемого счета
 Платеж в послеоперационное время Документ оформлен банком

Рис. 4.2. Приклад обліку номіналу депозиту в АБС "Віртуальний банк"

Файл Платежі ІсCard Сервіс Окоа Помощь

Страница 1 из 1 Экз. 1 Г На листе По ширине страницы

МЕМОРИАЛЬНИЙ ОРДЕР № а6 0410009
примірник 1

від "13" липня 2009 р.

Платник Лебідь А. М. (Кошти на вимогу Лебідь А.М.)

Код **4502065645**

Банк платника АКБ "Базис", м. Харків

Код банку **351760** ДЕБЕТ рах. № **26202018670020** СУМА **25 000,00**

Одержувач Лебідь А. М.

Код **4502065645** КРЕДИТ рах. №

Банк одержувача АКБ "Базис", м. Харків

Код банку **351760** **26354018670020**

Сума словами Двадцять п'ять тисяч грн. 00 коп.

Призначення платежу внесение sredstv na depozitny schet soglasno dogovoru 45/0 ot 13.07.2009

Рис. 4.3. Меморіальний ордер, що відображує облік номіналу депозитів в АБС "Віртуальний банк"

За кредитом проводяться суми коштів, що зараховані на депозит, а за дебетом вказаних рахунків обліковуються суми повернених депозитів. **Залишок рахунків** відображує суму коштів, які знаходяться у користуванні банком, власником яких є фізична особа. Залучення коштів на депозит здійснюється за процентною ставкою, що визначається депозитним договором. Для розрахунку нарахованих відсотків банки можуть використовувати номінальну або фактичну відсоткову ставку [45; 71].

У табл. 4.1 наведено бухгалтерський облік депозитів фізичних осіб.

Таблица 4.1

Бухгалтерські записи з формування депозитів фізичних осіб

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Внесення фізичною особою вкладу готівкою	1001	2630, 2635
Внесення фізичною особою вкладу шляхом перерахування з поточного рахунку	2620	2630, 2635
Надходження грошових коштів на вклад від фізичної особи, поточний рахунок якої в іншому банку	1200	2630, 2635
Нарахування відсотків за вкладом	7041	2638

Номінальна відсоткова ставка – це ставка, за якої величина сум нарахованих відсотків визначається множенням процентної ставки на номінал депозиту без капіталізації раніше отриманих відсотків за формулою 4.1 [45; 71]:

$$I = p \times i \times n / T, \quad (4.1)$$

де I – сума відсотків за період у n днів;

p – сума номіналу депозиту;

i – номінальна відсоткова ставка (у сотих частках);

n – кількість днів;

T – максимальна кількість днів у році за умовами договору [71].

Фактична процентна ставка – це ставка, розрахована застосуванням номінальної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму сплачених раніше відсотків. За умови застосування фактичної ставки величина майбутніх сплачених сум розраховується за формулою 4.2:

$$P = \sum \frac{I_n}{(1+i)^n}, \quad (4.2)$$

де P – сума номіналу депозиту;

I_n – сума майбутнього платежу наприкінці періоду n ;

i – річна процентна ставка (у сотих частках);

n – період, за який здійснюється платіж, у річному обчисленні [71].

Якщо депозитна операція відображується лише двома потоками – залучення депозиту та сплата номіналу депозиту й відсотків, то фактична річна процентна ставка розраховується за формулою 4.3:

$$i = \sqrt[n]{\frac{S}{P}} - 1, \quad (4.3)$$

де S – нарощена сума депозиту наприкінці періоду, тобто номінал депозиту плюс відсотки;

P – сума номіналу депозиту;

n – термін депозиту в річному обчисленні [71].

Сума нарахованих відсотків за депозитом у разі використання фактичної річної процентна ставки розраховується за формулою 4.4:

$$I = S \times (\sqrt[n]{1+i} - 1), \quad (4.4)$$

де I – сума відсотків за поточний період;

S – нарощена сума депозиту наприкінці попереднього періоду, тобто номінал депозиту плюс відсотки;

i – річна фактична відсоткова ставка;

n – кількість періодів, за якими нараховуються відсотки [71].

Процентна ставка та термін депозиту мають бути приведені до однієї бази нарахування. Це може бути рік, квартал, місяць. У зв'язку із цим відрізняють такі методи нарахування відсотків: 30/360 або 1/12 – якщо база нарахування становить 1 місяць і використовується місячна процентна ставка; факт/360 – коли вираховується фактична кількість днів перебування коштів у банку, а довжина року приймається на рівні 360 днів; факт/365 – коли вираховується фактична кількість днів перебування коштів у банку, а довжина року становить 365.

Якщо розрахунок відсотків за депозитом, тобто витрат банку, проводиться з використанням номінальної відсоткової ставки з допомогою методу рівних частин, то витрати банку в окремі періоди відображатимуться неточно стосовно поточної вартості сумарних зобов'язань за депозитом, які містять номінал і відсотки. Незалежно від методу накопичення відсотків загальна сума нарахованих відсотків на дату закінчення терміну дії депозитного договору не змінюється [71].

Відсотки за депозитами клієнтів банк може виплачувати авансом і за певний період: раз на місяць, один раз на квартал, один раз на півроку і тощо. За умови виплати відсотків авансом їх нарахування не відбувається. У випадку виплати відсотків за період вони мають бути попередньо нараховані, для чого здійснюються спеціальні проведення з використанням рахунків нарахованих витрат, які знаходяться у другому класі Плану рахунків, наприклад: 2618, 2638, 2658. Ці рахунки відображують зобов'язання банку виплатити нараховані відсотки.

Слід відзначити, що у більшості автоматизованих систем рахунки для обліку нарахованих відсотків за депозитами можуть створюватись (відкриватись) автоматично під час оформлення депозитної угоди в АБС (рис. 4.4).

Автоматизированная Банковская Система (Акціонерний комерційний банк "Базис") - [Депозиты]

Файл Задачи Функции Сервис Окна Помощь

1. Поиск | 2. Просмотр | 3. Детально

Действие версии с 13.07.2009 по _____

Договор № 45/0 Заключен 13.07.2009

Дата окончания по договору 14.07.2010 Пролонгирован до _____ Закрыт _____

Наименование клиента Лебідь А. М. i

Вид договора Классический

Валюта UAH Гривня Сумма по договору 25 000,00

С возможностью довложения

Процентная ставка 17,25 % Метод начисления процентов факт/факт

Условия выплаты процентов ежемесячно

Эффективная ставка 18,696518 % задать вручную

Счета договора | График возврата | Дополнительно | **Просмотр/коррекция детальной информации**

Депозитный	26354018670020	i	
Начисленных процентов	26384018670120	i	Расходы банка 70414019
Для выплаты процентов	26202018670020	i	Дисконт
Возврата депозита	26202018670020	i	Премия

Рис. 4.4. Оформлення депозитної угоди фізичної особи та відкриття відповідних рахунків в АБС "Віртуальний банк"

Для нарахування відсотків за депозитом використовуються спеціальні рахунки, а саме:

1608 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків;

1618 П – Нараховані витрати за строковими депозитами інших банків;

2528 П – Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;

2548 П – Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів;

2558 П – Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, включених до фонду бюджетів АРК, областей, міст Києва та Севастополя;

2568 П – Нараховані витрати за коштами позабюджетних фондів;

2608 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання;

2618 П – Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання [45; 68; 71];

2628 П – Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб [68].

Як показують дані рис. 4.4 рахунки мають довжину у 14 знаків, проте початкові 4 цифри відповідають балансовому рахунку. У бухгалтерському обліку під час нарахування відсотків за депозитом здійснюються проведення, подані на рис. 4.5.

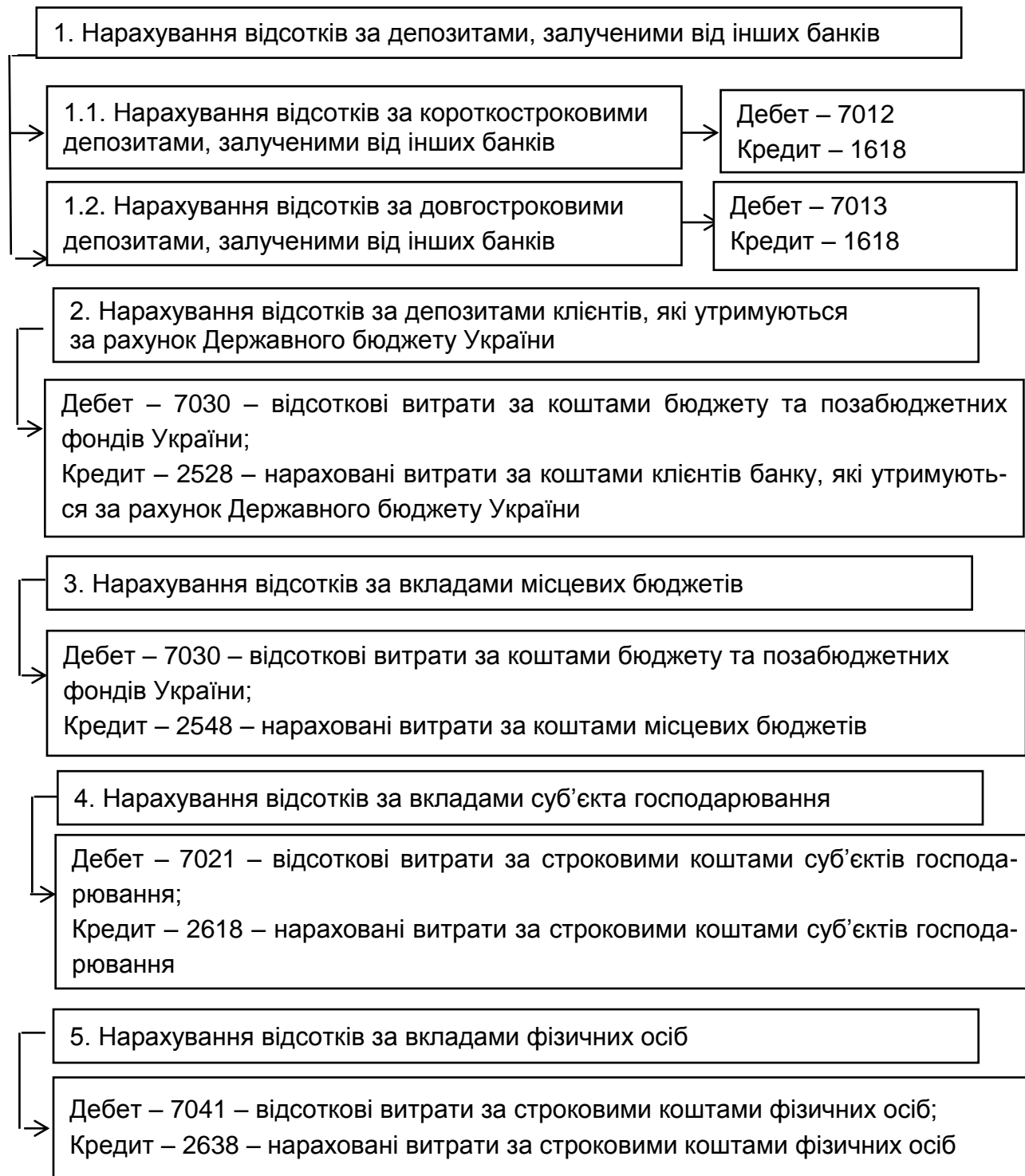

Рис. 4.5. Бухгалтерські проведення, які здійснюються у разі обліку нарахування відсотків за депозитами різних клієнтів банку

Вибір рахунків для нарахування відсотків за вкладками (рис. 4.5) залежить від виду клієнтів. Банк здійснює амортизацію суми неамортизованого дисконту не рідше одного разу на місяць з відображенням за відповідними рахунками витрат протягом строку дії депозиту. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – рахунки для обліку відсоткових витрат за залученими вкладками (депозитами);

Кредит – рахунки для обліку неамортизованого дисконту за отриманими строковими коштами (рис. 4.6).

Амортизація відсотків, виплачених клієнтам авансом (рис. 4.6), подібна до віднесення на звичайні витрати банку витрат майбутніх періодів, тобто таких витрат, які були здійснені заздалегідь. Виплата відсотків фізичним особам здійснюється через касу або рахунки вкладів на вимогу, а всім іншим клієнтам – через рахунки коштів на вимогу або рахунки, відкриті в інших банках. Здійснюються такі проведення:

1) виплата нарахованих відсотків за депозитом суб'єкта господарювання:

Дебет – 2618;

Кредит – 2600 або 1200;

2) виплата нарахованих відсотків за депозитом фізичної особи:

Дебет – 2638;

Кредит – 1001 або 2620.

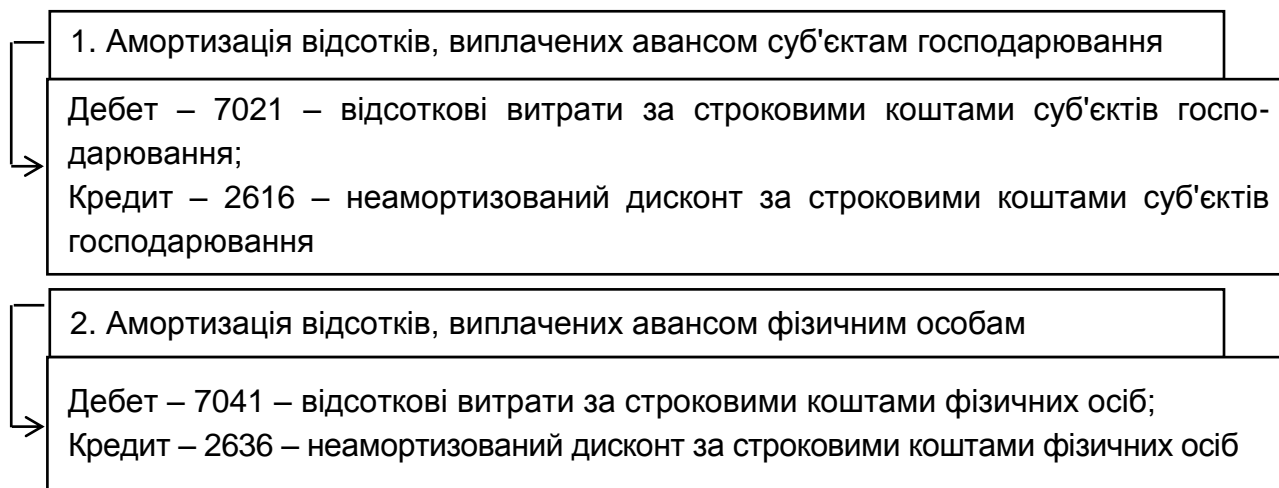

Рис. 4.6. Бухгалтерські проведення, які здійснюються у разі обліку амортизації відсотків за депозитом, виплачених авансом

Погашення депозиту, як правило, відбувається після закінчення терміну дії депозитного договору. Проте клієнт має право зняти кошти і раніше, але в цьому випадку банківська установа застосовує штрафні санкції, наприклад, зменшує відсоткову ставку за депозитом. Банк відображує в обліку повернення депозиту у визначений договором банківського вкладу термін такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет – рахунки для обліку залучених депозитів – на суму вкладу з урахуванням суми відсотків у разі їх капіталізації;

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів [45].

Для різних типів клієнтів будуть здійснені різні проведення (рис. 4.7).

1. Повернення депозиту клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України:
Дебет – 2525 – вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України; Кредит – 2520 – поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
2. Повернення депозиту місцевих бюджетів
Дебет – 2546 – вклади місцевих бюджетів; Кредит – 2542 – кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів
3. Повернення депозиту суб'єкта господарювання
Дебет – 2610 – короткострокові вклади суб'єктів господарювання (або 2615 – довгострокові вклади суб'єктів господарювання); Кредит – 2600 – кошти на вимогу суб'єктів господарювання
4. Повернення депозиту фізичної особи
Дебет – 2630 – короткострокові вклади фізичних осіб (або 2635 – довгострокові вклади фізичних осіб); Кредит – 2620 – кошти на вимогу фізичних осіб
5. Повернення депозиту небанківських фінансових установ
Дебет – 2651 – короткострокові вклади небанківських фінансових установ (або 2652 – довгострокові вклади небанківських фінансових установ); Кредит – 2650 – кошти на вимогу небанківських фінансових установ

Рис. 4.7. Бухгалтерські проведення, які здійснюються у разі обліку повернення депозитів клієнтам банку

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення терміну, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором [45].

Банк здійснює перерахування відсотків за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, якщо інше не передбачено договором, у разі дострокового повернення вкладу (депозиту) за вимогою вкладника. У цьому разі, якщо упродовж дії договору банківського вкладу (депозиту) відсотки вкладникові не сплачувалися, у бухгалтерському обліку зменшення суми відсоткових витрат відображується такими бухгалтерськими проведеннями [45]:

Дебет – рахунки для обліку нарахованих витрат за залученими вкладками (депозитами) – на суму нарахованих відсотків за вкладом (депозитом);

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів – на суму відсотків за вкладом (депозитом) за ставкою, що застосовується до вкладів на вимогу;

Кредит – рахунок для обліку інших операційних доходів – на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою [45].

Наприклад 1:

1) виплата нарахованих відсотків за депозитом суб'єкта господарювання за зменшеною депозитною ставкою:

Дебет – 2618 – на суму нарахованих відсотків за звичайною ставкою;

Кредит – 2600 або 1200 – на суму відсотків, що фактично сплачуються, тобто за зниженою ставкою;

Кредит – 6399 – інші операційні доходи – на різницю між нарахованими та сплаченими відсотками за зниженою ставкою;

2) виплата нарахованих відсотків за депозитом фізичної особи за зменшеною депозитною ставкою:

Дебет – 2638 – на суму нарахованих відсотків за звичайною ставкою;

Кредит – 1001 або 2620 – на суму відсотків, що фактично сплачуються, тобто за зниженою ставкою.

Кредит – 6399 – інші операційні доходи – на різницю між нарахованими та сплаченими відсотками за зниженою ставкою.

Якщо відсотки сплачувалися вкладникові періодично протягом дії договору банківського вкладу (депозиту), то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, відсотками повертається банку відповідно до умов цього договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми вкладу [45].

Приклад 2: Іваненко Ю. В. 27 грудня 2013 року здійснив вклад у банк на суму 1 000 грн терміном на 12 місяців з умовою виплати відсотків щомісячно; річна ставка за вкладом 20 %. 27 квітня клієнт звернувся до банку з вимогою повернути йому здійснений вклад. За весь період операції у банку були здійснені такі проведення:

1) 27.12.2013 р. – відкриття депозиту та прийняття коштів від клієнта:

Дебет – 1001 – 1 000 грн;

Кредит – 2630 – 1 000 грн;

2) 27.01.2014 р. – нарахування відсотків за депозитом:

Дебет – 7041 – 16,67 грн;

Кредит – 2630 – 16,67 грн;

3) 31.01.2014 р. – виплата відсотків за депозитом:

Дебет – 2630 – 16,67 грн;

Кредит – 2625 – 16,67 грн;

4) 27.02.2014 р. – нарахування відсотків за депозитом:

Дебет – 7041 – 16,67 грн;

Кредит – 2630 – 16,67 грн;

5) 28.02.2014 р. – виплата відсотків за депозитом:

Дебет – 2630 – 16,67 грн;

Кредит – 2625 – 16,67 грн;

6) 27.03.2014 р. – нарахування відсотків за депозитом:

Дебет – 7041 – 16,67 грн;

Кредит – 2630 – 16,67 грн;

7) 31.03.2014 р. – виплата відсотків за депозитом:

Дебет – 2630 – 16,67 грн;

Кредит – 2625 – 16,67 грн;

27.04.2014 р. клієнт звернувся з проханням повернути йому депозит. Знижена процентна ставка за депозитом становить 10 %. Отже, клієнту за весь період з урахуванням мають сплатити 33,34 грн, але на момент звернення вже сплатили 50,01 грн, тому клієнт має повернути 16,67 грн. У цьому випадку будуть здійснені такі проведення:

8) 27.04.2014 р. – повернення клієнту депозиту:

Дебет – 2630 – 1 000 грн;

Кредит – 2625 – 983,33 грн;

Кредит – 6399 – 16,67.

Таким чином, проведення, які супроводжують депозитні операції клієнтів банку, залежать від типу клієнта, від способу внесення коштів

на депозитний рахунок, від способу виплати відсотків та від того, чи дотримується клієнт усіх умов депозитного договору.

4.3. Облік отриманих міжбанківських кредитів

Міжбанківські кредити як джерело позикових коштів банку відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банку, оскільки вони більш дешеві, ніж депозити фізичних і юридичних осіб. Облік коштів, що відносяться до міжбанківських операцій, здійснюється за кореспондентськими рахунками банків. Для того щоб здійснювати міжбанківські розрахунки банк має бути учасником Системи електронних платежів НБУ (далі СЕП НБУ). Перевірити, чи є банк учасником СЕП НБУ, можна за допомогою довідника банків – учасників СЕП. Щоб зарахувати чи списати кошти під час здійснення міжбанківських розрахунків, банку необхідно мати відкритий у розрахунковій палаті технічний рахунок.

Обсяги міжбанківських платежів можуть бути здійснені виключно в межах поточного залишку технічного рахунку банку. Уся інформація за такими розрахунками передається в електронному вигляді. Документи та будь-які службові запити чи повідомлення СЕП опрацьовуються в порядку черги за часом їх надходження до системи. Облік міжбанківських розрахунків ведеться на кореспондентських рахунках, відкритих на балансі банків – учасників СЕП та на балансі територіальних управлінь НБУ.

Для обліку міжбанківських розрахунків використовуються рахунки першого класу Плану рахунків "Казначейські та міжбанківські операції". Ці рахунки згруповані в розділах: 12 "Кошти в Національному банку України", 13 "Кошти Національного банку України", 15 "Кошти в інших банках", 16 "Кошти інших банків". Для обліку розрахунків між філіями та установами одного банку використовуються рахунки 3-го класу, групи 39 "Розрахунки між філіями банку" [52; 68]. За кореспондентськими рахунками в аналітичному обліку відкриваються особові рахунки за кожним банком та видом валют. Номер особового рахунку складається з таких параметрів: резидентність банку; код банку; вид валюти.

Відображення операцій за прямими кореспондентськими угодами проводиться на рахунках:

1500 "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках";

1600 "Кореспондентські рахунки інших банків".

Рахунок 1500 є активно-пасивним і призначається для: обліку коштів на кореспондентських рахунках, відкритих в інших банках; вкладів

(депозитів) на вимогу в інших банках; отриманих кредитів овердрафт. За дебетом рахунка проводяться суми, що надходять на користь банку та його клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми, що списуються згідно з дорученням банку за власними операціями, за операціями його клієнтів; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; суми, що обумовлені договором між банком-кореспондентом та банком – власником рахунка, у тому числі отримані кредити овердрафт [52; 68].

Рахунок 1600 є активно-пасивним і призначається для обліку коштів на кореспондентських рахунках, що відкриті іншим банком; вкладів (депозитів) на вимогу, залучених від інших банків; облік кредитів овердрафт, що надані іншим банкам. За дебетом рахунка проводяться суми коштів, що списуються банком на підставі розпоряджень банків – власників рахунків за власними операціями та за операціями його клієнтів; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; у випадках, обумовлених договором між банком та банком-кореспондентом; суми наданих кредитів овердрафт; за кредитом рахунку проводяться суми коштів, що надходять на користь банків-кореспондентів та їх клієнтів; суми непогашених кредитів овердрафт, що перераховуються на рахунки простроченої та сумнівної заборгованості за кредитами [52; 68].

Облік операцій, що здійснюються за прямими кореспондентськими рахунками, наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

**Облік операцій, що здійснюються за прямими
кореспондентськими рахунками**

Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
Отримання платежу на користь клієнта	1500	2600
Сплата банком комісійних за обслуговування рахунку	7100	1500
Банк вирішив розмістити надлишок коштів на своєму коррахунку на короткостроковий депозит	1512	1500
За дорученням банка-кореспондента з його коррахунку здійснено платіж на користь клієнта	1600	2600

Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися також через СЕП НБУ. **Система електронних міжбанківських переказів НБУ** – система, яка складається із системи електронних платежів та системи термінових переказів, координацію роботи яких забезпечує система моніторингу технічних рахунків. Додатковими складовими СЕП є інформаційно-пошукова система, система резервування та відновлення функціонування СЕП.

СЕП може виконувати міжбанківський переказ у мультивалютному режимі, який забезпечує відокремлене передавання та зберігання інформації про платежі в будь-якій валюті з однаковим функціональним призначенням цієї інформації та технології її оброблення.

Для розрахунків через СЕП використовуються рахунки двох типів [27; 38; 81]:

1) консолідований кореспондентський рахунок – кореспондентський рахунок, на якому обліковуються підсумкові обороти за день. Він відкривається у територіальному управлінні НБУ, і на ньому об'єднані гроші банку та його філій (або певної кількості філій) у разі роботи банку (філії) у СЕП за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка. Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕП є сукупністю механізмів і правил роботи СЕП, банку та його філій, згідно з якими виконується міжбанківський переказ за консолідованим кореспондентським рахунком;

2) технічний рахунок є, по суті, інформацією в електронній формі, що зберігається у системі моніторингу технічних рахунків, і поновлюється під час оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів і фактично відображує стан кореспондентського рахунку банківської установи на певний час або обороти філій, що не мають кореспондентських рахунків, на певний час. Тобто технічний рахунок існує для відображення операцій за кожним платіжним документом [27; 38; 81].

Відображення операцій при розрахунках через СЕП проводиться на балансових рахунках: 1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"; 1300 "Кореспондентський рахунок НБУ в банку".

Рахунок 1200 є активним і призначається для обліку коштів на кореспондентському рахунку банку, який відкрито в НБУ. За дебетом рахунку проводяться суми коштів, які надходять на користь банку, його клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми коштів, які списуються за дорученням комерційного банку за власними операціями, за операціями клієнтів та суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до зако-

нодавства України; у випадках, обумовлених договором між НБУ та банком [52; 68].

Рахунок 1300 є пасивним і призначається для обліку коштів НБУ на кореспондентському рахунку в банку. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять на користь НБУ та його клієнтів. За дебетом рахунку проводяться суми, що списуються банком згідно з дорученням НБУ за його власними операціями та за операціями клієнтів [52; 68].

Облік операцій, що здійснюється через систему електронних платежів, наведено у табл. 4.3.

Доцільно розглянути схему можливих бухгалтерських проведення для розрахунків у межах регіону. Так, наприклад, до банку надійшло платіжне доручення клієнта щодо переказу коштів за матеріальні цінності на поточний рахунок постачальника, відкритий в іншому банку. Слід зазначити, що платник і отримувач перебувають в одному регіоні.

Таблиця 4.3

Облік операцій, що здійснюється через систему електронних платежів

Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
Надходження коштів на користь банку	1200	Рахунок призначення платежу
Розміщення коштів у НБУ на короткостроковий депозит	1212	1200
Отримання суми депозиту в НБУ по закінченню строку	1200	1212
Здійснення платежу за дорученням клієнта	2600	1200
Банк отримав платіж і зарахував на рахунок клієнта	1200	2600

У банку-платнику виконується бухгалтерське проведення:

Дебет – рахунок клієнта (2600).

Кредит – кореспондентський рахунок банку (1200).

У територіальному управлінні Національного банку проводиться операція списання коштів із кореспондентського рахунку банку-платника.

Перш ніж переказану суму, списану з кореспондентського рахунку банку-платника, буде зараховано на поточний рахунок отримувача в банку-отримувачі, у розрахункових палатах (регіону платника та регіону

отримувача) відбудеться складне оброблення документів за внутрішньою схемою бухгалтерського обліку міжбанківських розрахунків СЕП, що її побудовано з використанням внутрішніх технологічних рахунків.

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Дайте визначення депозитній операції банку.
2. Чим відрізняється вклад на вимогу від строкового вкладу?
3. Дайте визначення короткострокового депозиту.
4. Дайте визначення довгострокового депозиту.
5. Охарактеризуйте проведення, які здійснюються банком під час обліку номіналу депозиту за умови виплати відсотків авансом.
6. Охарактеризуйте проведення, які здійснюються банком під час обліку номіналу депозиту за умови виплати відсотків за період.
7. Поясніть проведення, які здійснює банк при нарахуванні відсотків за строковими вкладами.
8. Які проведення необхідно здійснити для амортизації відсотків за вкладом, які були виплачені авансом?
9. Яким чином обліковується повернення депозиту?
10. Дайте визначення міжбанківському кредиту.
11. Що таке кореспондентський рахунок банку?
12. Які види кореспондентських рахунків ви знаєте?

Тести

1. *Короткостроковим депозитом банку є кошти, що залучені від клієнта на строк:*
 - а) менше 3-х років;
 - б) менше 2-х років;
 - в) менше 1-го року.
2. *Довгостроковим депозитом банку є кошти, що залучені від клієнта на термін:*
 - а) більше 3-х років;
 - б) більше 2-х років;
 - в) більше 1-го року.

3. Для відображення в обліку залучення від фізичної особи готівкового депозиту строком на 6 місяців здійснюється проведення:

- а) Дебет 2620; Кредит 2630;
- б) Дебет 1001; Кредит 2630;
- в) Дебет 1001; Кредит 2635.

4. Проведення, які здійснює банк під час залучення депозиту від іншого банку терміном на 18 місяців:

- а) Дебет 1200; Кредит 1613;
- б) Дебет 1613; Кредит 1200;
- в) Дебет 1001; Кредит 1612.

5. Для відображення в системі обліку залучення депозиту від суб'єкта господарювання з виплатою відсотків авансом на термін у 6 місяців здійснюються проведення:

- а) Дебет 1001; Кредит 2615, 2616;
- б) Дебет 2600; Кредит 2615, 2616;
- в) Дебет 2615, 3500; Кредит 2610.

6. Нарахування відсотків за депозитом фізичної особи відображується проведенням:

- а) Дебет 7021; Кредит 2630;
- б) Дебет 7041; Кредит 2638;
- в) Дебет 2638; Кредит 7021.

7. Для обліку капіталізації відсотків за депозитом суб'єкта господарювання здійснюється проведення:

- а) Дебет 2600; Кредит 2618;
- б) Дебет 2610; Кредит 7041;
- в) Дебет 2618; Кредит 2615.

8. Амортизація виплачених авансом відсотків за депозитом фізичної особи обліковується за допомогою такого проведення:

- а) Дебет 7041; Кредит 2618;
- б) Дебет 7041; Кредит 2636;
- в) Дебет 7041; Кредит 2638.

9. Виплата відсотків за депозитом банку обліковується проведенням:

- а) Дебет 1618; Кредит 1600;
- б) Дебет 7011; Кредит 1600;
- в) Дебет 7011; Кредит 1618.

10. Повернення депозиту фізичної особи разом із нарахованими відсотками обліковується проведенням:

- а) Дебет 1001; Кредит 7041, 2630;
- б) Дебет 2635, 2638; Кредит 1001;
- в) Дебет 7041, 2630; Кредит 1001.

Практичні завдання

Завдання 4.1. Банком "Золотий календар" упродовж звітного періоду здійснені операції:

- 1. Видана готівка до обмінного пункту у сумі 325 525 грн.
- 2. Прийнята готівка на вклад на вимогу фізичної особи 10 000 грн.
- 3. Клієнт банку СПДФО Романенко П. В. сплатив 25 000 грн перерахуванням зі свого поточного рахунку (отримувач коштів знаходиться в іншому банку).
- 4. Виданий розрахунковий чек СПДФО Юрченко П. В. на 25 000 грн.
- 5. 3 філії КБ перераховані кошти на короткостроковий депозит СПДФО Романенко П. В. 15 000 грн.
- 6. Нараховано відсотки за депозитом СПДФО Романенко П. В. 250 грн.
- 7. Відкрито довгостроковий депозит на 50 000 грн інвестиційному фонду "Зростання", що є клієнтом нашого банку, і виплачено авансом 15 000 грн відсотків за цим депозитом.
- 8. Економісту банку видано 3 000 грн готівкою аванс на відрядження. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 4.2. Банком "Видатні підприємці" упродовж звітного періоду здійснені операції:

- 1. Продано 15 000 доларів США за 120 750 грн, офіційний курс НБУ 7,95 грн за 1 долар США.
- 2. Економісту банку видано аванс на господарські витрати 5 045 грн перерахуванням на його платіжну картку.
- 3. Прийнято готівкову торговельну виручку ПуАТ "Зірка" 215 349 грн.
- 4. Отримано у безготівковій формі 385 000 грн від іншого банку для подальшого підкріплення його готівкою.
- 5. Відправлено готівку до іншого банку з інкасаторами нашого банку 385 000 грн.
- 6. Продано золотий зливочок 10 г за 3 645,00 грн. Ціна НБУ на 1 г золота 354,5 грн.

7. Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб 283 942 грн.

8. З поточного рахунку ПуАТ "Зірка" перераховано комунальні платежі 13 788 грн (отримувач коштів АТ "Міськсвітло" обслуговується в нашому банку).

Необхідно скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 4.3. Банком "Платинум Банк" упродовж звітнього періоду здійснені операції:

1. Амортизовано виплачені авансом відсотки за депозитами небанківських фінансових установ.

2. Завантажено готівкою банкомат на 500 000 грн в самому банку.

3. Інкасована торговельна виручка ПуАТ "Сандра" 18 300 грн.

4. Виплачено відсотки за депозитом ПуАТ "Сандра" 2 500 грн без нарахування.

5. ПуАТ "Сандра", що є клієнтом банку, повернено депозит 25 000 грн перерахуванням у інший банк.

6. Перераховано в безготівковій формі 350 000 грн у інший банк із метою підкріплення операційної каси нашого банку.

7. Отримана від іншого банку готівка для підкріплення каси банку 350 000 грн.

8. Куплено готівкою 1 000 євро за 10 700 грн, офіційний курс НБУ 10,506 980 грн.

9. Нараховані комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування ПуАТ "Сандра" 250 грн.

10. Сформовано загальний резерв банку за рахунок прибутку поточного року 250 000 грн.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 4.4. Банком "Унікальний Банк" упродовж звітнього періоду здійснені такі операції:

1. Прийнято перерахуванням з іншого банку короткостроковий депозит ТОВ "Смак" у сумі 250 000 грн.

2. Повернуто депозит овернайт ПАТ КБ "Приват" у сумі 500 000 грн разом із відсотками у сумі 300 грн.

3. Нараховано відсотки за перший місяць за депозитом ТОВ "Смак", процентна ставка у 24 % річних.

4. Прийнята та зарахована на поточний рахунок торговельна виручка ПуАТ "Сова" – 218 450 грн.

5. ПуАТ "Сова", що є клієнтом банку, перерахувало у інший банк 215 000 грн передплату за товар згідно з укладеним договором.

6. До банку надійшли 3 500 грн, проте у реквізитах отримувача коштів є помилки.

7. Після уточнення реквізитів отримувача коштів сума 3 500 грн зарахована на рахунок ТОВ "Веселка".

8. Продано готівкою 5 200 євро за курсом 17,97; офіційний курс НБУ 17,9 506 грн.

9. ПуАТ "Сова" перерахував з іншого банку 250 грн комісійних доходів за розрахунково-касове обслуговування.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Висновки за темою

Вкладна (депозитна) операція – операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами [71]. Депозитні операції поділяються на поточні (на вимогу) та строкові, які, у свою чергу, бувають довгострокові та короткострокові. Облік коштів на депозитних рахунках банку здійснюється відповідно до положень Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування та використання резервів під кредитні ризики в банках України. Банк відображує в бухгалтерському обліку суму залученого вкладу (депозиту) таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит – рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів).

Відсотки на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передуює поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших підстав. Виплата відсотків фізичним особам здійснюється через касу або рахунки вкладів на вимогу, а всім іншим клієнтам – через рахунки коштів на вимогу або рахунки, відкриті в інших банках.

Погашення депозиту, як правило, відбувається після закінчення терміну дії депозитного договору. Проте клієнт має право зняти кошти і раніше, але в цьому випадку банківська установа застосовує штрафні санкції, наприклад, зменшує відсоткову ставку за депозитом. Банк відображує в обліку повернення вкладу (депозиту) у визначений договором банківського вкладу строк такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет – рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) – на суму вкладу (депозиту) з урахуванням суми відсотків у разі їх капіталізації;

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів.

Література: [2; 3; 6; 9; 16; 17; 27; 31; 45; 54; 68; 71; 84].

5. Облік власного капіталу банку

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку власного капіталу, а саме – з обліку операцій з формування капіталу та з обліку операцій з власними акціями при їх викупі та перепродажу, нарахування та виплати дивідендів.

Основні питання

5.1. Система рахунків для обліку статутного капіталу банку.

5.2. Облік операцій з формування капіталу

5.3. Облік операцій з власними акціями при їх викупі і перепродажу, нарахування та виплати дивідендів

Компетентності, що формуються за темою:

знання: знати характеристику рахунків, призначених для обліку капіталу банку; знати основні правила обліку операцій, пов'язаних з формуванням капіталу, з власними акціями, з нарахуванням та виплатою дивідендів; розуміти структуру капіталу та вимоги до його відображення у фінансовій звітності;

уміння: обліковувати операції з формування статутного фонду до реєстрації банку за тимчасовим рахунком; вести облік сум несплаченого та сплаченого зареєстрованого статутного капіталу банку; вести облік емісійних різниць у процесі первинного розміщення акцій; вести облік операцій, пов'язаних із нарахуванням дивідендів та розрахунками з акціонерами;

комунікації: встановлення комунікативного контакту з акціонерами банку та зі співробітниками фінансової установи; донесення інформації про структуру капіталу банку; внески акціонерів, дивіденди та про формування та розподіл прибутку;

автономність і відповідальність: відповідальність за якість сформованих аналітичних рахунків та бухгалтерських проведень, за якість сформованих документів стосовно власного капіталу банку, здатність до подальшого навчання, самовдосконалення та навчання інших осіб.

Ключові терміни: капітал банку, статутний капітал, основний капітал, емісійні різниці, додатковий капітал, акція, дивіденди.

5.1. Система рахунків для обліку статутного капіталу банку

Капітал банку – це кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку [65]. В аспекті фінансового обліку капітал банку – це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [28]. Законом України "Про банки і банківську діяльність" визначено такі види капіталу банку: приписний, регулятивний та статутний [28; 65].

Приписний капітал – сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації [28].

Регулятивний капітал – сукупність основного (1-го рівня) та додаткового (2-го рівня) капіталів [28; 55].

Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільної діяльності банків [55].

Основний капітал є незмінним, не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Розмір додаткового капіталу піддається змінам.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається з:

- а) фактично сплаченого зареєстрованого статутного капіталу;
- б) додаткових внесків акціонерів у статутний капітал;

в) прибутку, спрямованого на збільшення статутного капіталу;

д) розкритих резервів – резервів і фондів, створених або збільшених за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднених у фінансовій звітності банку. До розкритих резервів банку належать:

- емісійні різниці (емісійний дохід) – сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від емісії (випуску) власних акцій (інших корпоративних прав), над номінальною вартістю таких акцій (інших корпоративних прав) під час їх первинного розміщення резервні фонди, що створюються згідно із законами України;

- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківської діяльності;

- інші фонди банку.

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) складається з:

а) резервів під заборгованість за кредитними операціями (крім резервів за наданими банком фінансовими зобов'язаннями) та за операціями з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, які віднесені до I (найвищої) категорії якості;

б) результатів переоцінки основних засобів, що включалися до суми регулятивного капіталу банків за станом на 31.12.2010 р.;

в) результатів поточного року (прибуток), що зменшений на суму доходів, не отриманих понад 30 днів з дати їх нарахування, зменшених на суму сформованих під ці нараховані доходи резервів;

д) субординованого боргу, що враховується до капіталу (субординований капітал);

е) нерозподіленого прибутку минулих років;

є) прибутку звітного року.

Статутний капітал – сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [28]. Формування статутного капіталу банку здійснюється згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" [28]. Банки в Україні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку. Статутний капітал банку формується за рахунок сплачених учасниками банків грошових внесків, які відповідають вартості акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [28].

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим за 500 млн гривень [28].

Формування та капіталізація банку здійснюються шляхом грошових внесків, крім випадків, передбачених Законом України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" [72] протягом терміну його дії. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

Банк не має права без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Регулятивний капітал банку не може бути меншим за статутний капітал. Ця вимога не поширюється на новостворений банк протягом одного року з дня отримання ним банківської ліцензії [28; 55].

Фінансовий облік капіталу банку ґрунтується за принципом джерел капіталу. Тобто кожне джерело капіталу банку відображується в обліку окремо. За цим принципом п'ятий клас Плану рахунків розподіляється на три розділи рахунків:

- розділ 50 – Статутний капітал та інші фонди банку;
- розділ 51 – Результати переоцінки;
- розділ 52 – Приписний капітал філії іноземного банку (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Рахунки для обліку капіталу банку

Номер рахунку /групи рахунків /Тип рахунку	Назва рахунку/групи рахунків	За дебетом/кредитом рахунків проводяться суми
1	2	3
500	Статутний капітал банку	
5000 П	Статутний капітал банку. Призначення рахунку: облік статутного капіталу банку. Облік акцій ведеться за номінальною вартістю	За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення статутного капіталу

1	2	3
5002 КП	<p>Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників).</p> <p>Призначення рахунку: облік вартості викуплених банком акцій (часток, паїв). Акції обліковуються за номінальною вартістю. Різниця між номінальною вартістю та вартістю викупівлі списується в межах кредитових залишків спочатку з рахунку 5010, а потім – з рахунку 5022</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми викуплених акцій (часток, паїв).</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми проданих та анульованих акцій (часток, паїв)</p>
5004 П	<p>Незареєстрований статутний капітал.</p> <p>Призначення рахунку: облік сум коштів, що отримані від засновників (акціонерів, учасників) банку за акціями або паями, а також сум прибутку або його частини до реєстрації статутного капіталу</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми, що отримані банком в оплату акцій або паїв до реєстрації статутного капіталу.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого статутного капіталу або суми, що повертаються в разі відмови в погодженні статуту банку</p>
501	Емісійні різниці	
5010 П	<p>Емісійні різниці.</p> <p>Призначення рахунку: облік сум витрат на операцію; різниці між номінальною вартістю акції та ціною її розміщення. Під час подальшої викупівлі власних акцій різниця між номінальною вартістю та ціною викупівлі акцій списується з цього самого рахунку в межах залишку</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми позитивної різниці в разі первинного та подальшого розміщення акцій.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми витрат на операцію; суми списання різниці між ціною викупівлі та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупівлі власних акцій</p>
502	Загальні резерви та фонди банку	
5020 П	<p>Загальні резерви.</p> <p>Призначення рахунку: облік загальних резервів, що створені за рішенням акціонерів (учасників) під різноманітні ризики</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми прибутку, що спрямовані на формування резервів.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів</p>
5021 П	<p>Резервні фонди.</p> <p>Призначення рахунку: облік резервних фондів банку. Фонди створюються згідно із законодавством України. Резервні фонди банку утворюються за рахунок прибутку. Кошти резервних фондів призначені для покриття можливих збитків та інших витрат</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми надходжень у резервні фонди.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми на покриття збитків та інших витрат, передбачених законодавством України</p>

1	2	3
5022 П	Інші фонди банку Призначення рахунку: облік інших фондів банку, що створені за рахунок прибутку	За кредитом рахунку проводяться суми надходжень в інші фонди банку. За дебетом рахунку проводяться суми на покриття збитків звітного та/або минулих років; суми відраховань до загальних і резервних фондів; суми списань емісійних різниць у разі недостатності коштів на рахунку 5010; суми сплати дивідендів за привілейованими акціями та інші суми відповідно до законодавства України
503	Результати минулих років	
5030 П	Нерозподілені прибутки минулих років Призначення рахунку: облік сум прибутків минулих років до їх розподілу	За кредитом рахунку відображуються суми прибутків минулих років; перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок вартості активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття; суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За дебетом рахунку відображуються суми розподіленого прибутку згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) відповідно до законодавства України; суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок
5031 А	Непокриті збитки минулих років Призначення рахунку: облік сум збитків минулих років до їх покриття	За дебетом рахунку відображуються суми непокритих збитків минулих років, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За кредитом рахунку відображуються суми покриття збитків минулих років; суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок

1	2	3
504	Результати звітнього року	
5040 П	<p>Прибуток звітнього року</p> <p>Призначення рахунку: облік прибутку звітнього року</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітнього року.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітнього року; суми розподілу прибутку; суми прибутку на рахунок 5030</p>
5041 А	<p>Збиток звітнього року</p> <p>Призначення рахунку: облік збитку звітнього року</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітнього року.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітнього року; суми покриття збитку; суми збитків на рахунок 5031 до їх покриття</p>
510	Результати переоцінки	
5100 П	<p>Результати переоцінки основних засобів</p> <p>Призначення рахунку: облік результатів переоцінки основних засобів</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми дооцінки основних засобів і відновлення їх корисності; суми визнаних відстрочених податків за результатами уцінки основних засобів.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми уцінки основних засобів і втрат від зменшення їх корисності; суми перевищення попередніх дооцінок залишкової вартості об'єктів основних засобів і відновлення їх корисності над сумою попередніх уцінок залишкової вартості та втрат від зменшення їх корисності за об'єктом, що раніше був переоцінений, у разі його вибуття; суми визнаних відстрочених податків за результатами дооцінки основних засобів</p>
5101 П	Результати переоцінки нематеріальних активів Призначення рахунку: облік результатів переоцінки нематеріальних активів	За кредитом рахунку проводяться суми дооцінки нематеріальних активів і відновлення їх корисності

1	2	3
		За дебетом рахунку проводяться суми уцінки нематеріальних активів і втрат від зменшення їх корисності; суми перевищення попередніх дооцінок залишкової вартості об'єктів нематеріальних активів і відновлення їх корисності над сумою попередніх уцінок залишкової вартості та втрат від зменшення їх корисності за кожним об'єктом, що раніше був переоцінений, у разі його вибуття
5102 АП	Результати переоцінки фінансових інструментів у портфелі банку на продаж Призначення рахунку: облік результатів переоцінки до справедливої вартості фінансових інструментів, що обліковуються у портфелі банку на продаж до часу їх реалізації	За дебетом рахунку проводяться суми зменшення вартості фінансових інструментів, що обліковуються в портфелі банку на продаж за вартістю; суми раніше визнаних дооцінок у разі реалізації фінансових інструментів. За кредитом рахунку проводяться суми збільшення вартості фінансових інструментів, що обліковуються в портфелі банку на продаж за справедливою вартістю; суми раніше визнаних уцінок у разі визнання зменшення корисності фінансових інструментів або їх реалізації
5104 АП	Результати переоцінки за операціями хеджування Призначення рахунку: облік результатів переоцінки інструментів хеджування	За кредитом рахунку проводяться суми збільшення вартості інструменту хеджування. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення вартості інструменту хеджування
5105 АП	Результати коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання Призначення рахунку: облік результатів коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання за операціями з акціонерами	За дебетом рахунку проводиться сума збитку під час первісного визнання фінансового інструменту за операціями з акціонерами банку не за справедливою вартістю

1	2	3
		За кредитом рахунку проводиться сума прибутку під час первісного визнання фінансового інструменту за операціями з акціонерами банку не за справедливою вартістю
520	Приписний капітал філії іноземного банку	
5200 П	Приписний капітал філії іноземного банку Призначення рахунку: облік приписного капіталу філії іноземного банку	За кредитом рахунку проводяться суми грошових коштів, наданих іноземним банком філії для її акредитації; суми збільшення приписного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення приписного капіталу

Рахунки 5-го класу кореспондують з рахунками дебіторської та кредиторської заборгованості, з окремими рахунками третього класу та з рахунками готівкових коштів або кореспондентськими рахунками клієнтів у разі сплати дивідендів та отримання внесків від акціонерів банку. В інших випадках рахунки п'ятого класу кореспондують між собою [38].

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, стосовно яких отримано дозвіл Національного банку України на врахування їх до капіталу банку, обліковуються за рахунком 3660 "Субординований борг банку".

Банки формують статутний капітал завдяки емісії власних акцій та оголошенню підписки на паї. Акція засвідчує пайову участь у статутному капіталі банку. Згідно з нормативними актами НБУ, банківські акції можуть бути лише іменними. Обіг іменних акцій фіксується у реєстрах власників іменних цінних паперів [87].

За типом акції банку можуть бути простими та привілейованими. **Прості акції** дають їх власникам право голосу в ухваленні прийняття важливих управлінських рішень, дохід за ними залежить від результатів діяльності банку та способу їх розподілу. Такі акції не мають фіксованої дивідендної ставки, і їх ринкова вартість може значно змінюватися.

Привілейовані акції дають власникові право на отримання дивідендів, але власники цих акцій не мають права брати участь в управлінні банком. Привілейовані акції можуть випускатися з фіксованою ставкою дивідендів (у відсотках до їх номінальної вартості), сума яких виплачується щорічно [87].

Облік простих і привілейованих акцій ведеться окремо за відповідними аналітичними рахунками балансового рахунку 5000 "Статутний капітал банку".

Інформація про капітал банку відображується у таких звітах фінансової звітності:

- Звіт про фінансовий стан (баланс);
- Звіт про зміни у власному капіталі (звіт про власний капітал);
- Примітки до фінансової звітності, а саме:

Примітка 1: інформація про банк;

Примітка 28: статутний капітал та емісійні різниці (емісійний дохід);

Примітка 39: управління фінансовими ризиками;

Примітка 40: управління капіталом;

Примітка 46: операції з пов'язаними сторонами.

У Звіті про зміни у власному капіталі (Звіті про власний капітал) відображується рух капіталу за звітний період [56]:

- загальний сукупний дохід банку за звітний період із зазначенням окремо загальних сум, що належать власникам материнської компанії та неконтрольованій частці;

- для кожного компонента капіталу вплив ретроспективного застосування або перерахунку, визнаного у зв'язку з виправленням помилок та/або впливом змін в обліковій політиці;

- для кожного компонента власного капіталу узгодження балансової вартості на початок та кінець звітного періоду із зазначенням кожної зміни, що обумовлена прибутком або збитком, кожної статті іншого сукупного доходу, операцій із власниками.

5.2. Облік операцій із формування капіталу

Засновники юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, акумулюють кошти для формування статутного капіталу на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні Національного банку України [72]. Уповноважена особа юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для відкриття накопичувального рахунку протягом п'яти робочих днів після дати подання документів для погодження статуту подає до територіального управління Національного банку України документи щодо відкриття рахунків для формування статутного капіталу новостворюваного банку [28; 72].

До часу внесення коштів для формування статутного капіталу на накопичувальний рахунок, відкритий у територіальному управлінні НБУ, ці кошти можуть акумулюватися на рахунку в будь-якому банку України на підставі відповідного рішення зборів засновників. Кошти можуть

перераховуватися лише з власних поточних рахунків юридичними особами та фізичними особами в безготівковій формі та вноситися фізичними особами в готівковій формі. Учасники банку зобов'язані не пізніше, ніж за 10 календарних днів до закінчення строку для розгляду документів перерахувати кошти на накопичувальний рахунок у заявленому розмірі. Грошові внески для формування або збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або в гривнях.

Перерахунок коштів в іноземній вільно конвертованій валюті, внесених нерезидентами, у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату надходження іноземної валюти до банку в оплату його акцій або паїв.

Після реєстрації банку акумульовані кошти перераховуються на його кореспондентський рахунок у відповідній установі Національного банку України.

У разі відмови в реєстрації банку кошти з тимчасового рахунку повертаються засновникам банку за їх заявою. Банк здійснює емісію акцій та розповсюджує їх серед акціонерів до реєстрації статутного капіталу. Внески акціонерів за незареєстрованим статутним капіталом обліковуються за балансовим рахунком 5004 "Незареєстрований статутний капітал". Статутний капітал реєструється в повній сумі оголошеної емісії. При цьому загальна сума зареєстрованого статутного капіталу банку обліковується за кредитом рахунку 5000 "Статутний капітал банку". Сальдо цього рахунку має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованому в установчих документах банку, і дорівнювати сумарній номінальній вартості випущених акцій [48].

Операції з формування та збільшення статутного капіталу банку відображаються в обліку таким чином (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Облік операцій з формування та збільшення статутного капіталу банку

Зміст операції	Дебет	Кредит
Внесення сум акціонерами за ще не зареєстрованим статутним капіталом банку	1200	5004
Державна реєстрація банку	5004	5000
Після реєстрації змін до статуту банку у зв'язку зі збільшенням статутного капіталу	5004	5000

Акції банку можуть продаватися за ціною, відмінною від їх номінальної вартості. Банк не може реалізувати акції за ціною, нижчою від номіналу. У разі продажу акцій банку за ціною, вищою від їх номінальної вартості, виникають емісійні різниці.

Емісійні різниці (емісійний дохід) – це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупівлі [48].

Емісійні різниці враховуються за кредитом балансового рахунку 5010 "Емісійні різниці" (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Відображення в обліку емісійної різниці (емісійного доходу)

Бухгалтерські проведення за рахунками групи 500 "Статутний капітал банку" відображуються в обліковій системі тільки головного банку – юридичної особи.

5.3. Облік операцій із власними акціями під час їх викупівлі та перепродажу, нарахування та виплати дивідендів

Банки, як публічні акціонерні товариства, мають право згідно із законодавством України виконувати наступні дії з акціями: викупівля власних акцій у акціонерів із метою їх подальшого перепродажу та викупівля

власних акцій з метою анулювання. Банк зобов'язаний реалізувати або анулювати ці акції у термін не більше одного року з дати їх викупівлі та з дати відображення на відповідних рахунках фінансового обліку.

Власні акції, викуплені в акціонерів, обліковуються за балансовим рахунком 5002 "Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)". За своєю характеристикою рахунок 5002 є контрпасивним. Отже, розмір статутного капіталу банку (підсумок за рахунками групи 500 "Статутний капітал банку") зменшується на суму несплаченої його частки, а також на суму вартості власних акцій банку, що викуплені в акціонерів.

Якщо ціна викупівлі акцій є вищою від їх номінальної вартості, різниця між ціною викупівлі та номінальною вартістю відноситься на рахунок 5010 "Емісійні різниці" в межах залишку цього рахунка. У разі недостатності залишку першим дебетується рахунок 5030 "Нерозподілені прибутки минулих років" у межах позитивного залишку, потім – рахунок 5022 "Інші фонди банку" (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Відображення в обліку викупівлі банком власних простих акцій, що перебували в обігу, за ціною вище за номінальну

Якщо під час продажу викуплених акцій, їх вартість відрізняється від номінальної, то така різниця обліковується на пасивному рахунку 5010 "Емісійні різниці" за допомогою двох проведення:

перше проведення відображує номінальну вартість акцій:

Дебет – 1200;
Кредит – 5002;

друге проведення відображує різницю між вартістю реалізації та номінальною вартістю акцій:

Дебет – 1200;

Кредит – 5010.

Якщо акції анулюються, вони списуються з балансу банку шляхом зменшення рахунків статутного капіталу банку та власних акцій, що куплені в акціонерів (учасників):

Дебет – 5000;

Кредит – 5002.

Нарахування та сплата дивідендів за акціями банку відображується в обліку двома різними проведеннями, бо оголошення дивідендів загальними зборами акціонерів та їх сплата відбувається не одночасно. На дату оголошення дивідендів банк здійснює їх нарахування наступним проведенням:

Дебет – 5040;

Кредит – 3631 "Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами".

На відповідну дату згідно з реєстром акціонерів банку визначається перелік акціонерів, яким банк повинен виплатити дивіденди. Якщо відбулася зміна власників акцій до дати нарахування дивідендів, то дивіденди будуть виплачуватися новому власникові акцій.

На дату виплати дивідендів виконується проведення:

Дебет – 3631;

Кредит – 1001, 1200, 2600, 2620, 2650.

Сума прибутку чи збитку банку (з урахуванням результатів коригуючих проведення) відображується на пасивному рахунку 5040 "Прибуток звітного року".

Прибуток звітного року відображується таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – рахунки 6-го класу;

Кредит – 5040.

Збиток звітного року відображується таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 5040;

Кредит – рахунки 7-го класу.

Напрями розподілу прибутку банку визначаються та затверджуються загальними зборами акціонерів.

У фінансовому обліку розподіл прибутку банку відображується таким чином:

– формування резервного фонду банку:

Дебет – 5040;

Кредит – 5021;

– формування загальних банківських резервів:

Дебет – 5040;

Кредит – 5020;

– формування інших фондів банку:

Дебет – 5040;

Кредит – 5022.

Залишок нерозподіленого прибутку банку обліковується за пасивним балансовим рахунком 5030 "Нерозподілені прибутки минулих років" та відображується таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 5040;

Кредит – 5030.

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Дайте визначення капіталу банку.
2. Назвіть і охарактеризуйте джерела капіталу.
3. Охарактеризуйте рахунки 5-го класу Плану рахунків банків України.
4. У чому полягають особливості обліку зареєстрованого статутного капіталу банку?
5. Як відображується в обліку формування статутного капіталу?
6. Що таке дивіденди та що є їх джерелом?
7. Визначте порядок бухгалтерського обліку дивідендів за власними акціями банку.
8. Як обліковується результат звітного року та розподіляється прибуток банку?
9. Як відображується в обліку викупівля власних акцій у акціонерів?
10. Як обліковуються емісійні різниці?

Тести

1. *Приписний капітал банку – це:*

а) кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку;

б) грошові кошти у вільно конвертованій валюті, надані іноземним банком філії для її акредитації;

в) власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

2. *Що входить до основного капіталу банку:*

а) додаткові внески акціонерів у статутний капітал;

б) результат переоцінки основних засобів;

в) прибуток звітного року?

3. *Що входить до додаткового капіталу банку:*

а) загальні резерви;

б) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;

в) результат поточного року?

4. *Статутний капітал – це:*

а) сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій;

б) резерви та фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку;

в) сукупність основного та додаткового капіталів.

5. *Облік простих і привілейованих акцій ведеться:*

а) окремо за відповідними аналітичними рахунками балансових рахунків 5-го класу Плану рахунків;

б) окремо за відповідними аналітичними рахунками балансового рахунку 5000;

в) разом за балансовим рахунком 5000.

6. *Кошти для формування статутного капіталу:*

а) акумулюються на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні НБУ до реєстрації;

б) акумулюються на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні НБУ після реєстрації;

в) зараховуються на рахунок 5000 незалежно від реєстрації.

7. Внесення сум акціонерами за ще не зареєстрованим статутним капіталом банку відображується проведенням:

- а) Дебет – 1200; Кредит – 5004;
- б) Дебет – 5004; Кредит – 1200;
- в) Дебет – 1200; Кредит – 5010.

8. Якщо суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій, перевищують їх номінал, то в обліку робиться запис:

- а) Дебет – 1200; Кредит – 5004 та 5010;
- б) Дебет – 1200; Кредит – 5004;
- в) Дебет – 5004 та 5010; Кредит – 1200.

9. На дату оголошення здійснюється нарахування дивідендів, що відображується таким бухгалтерським проведенням:

- а) Дебет – 3631; Кредит – 5040;
- б) Дебет – 5040; Кредит – 3631.
- в) Дебет – 5030; Кредит – 3631.

10. Формування резервного фонду відображується:

- а) Дебет – 5040; Кредит – 5020;
- б) Дебет – 5040; Кредит – 5021;
- в) Дебет – 5040; Кредит – 5022.

Практичні завдання

Завдання 5.1. Відобразити в обліку внесення коштів за оголошеним і незареєстрованим статутним капіталом у розмірі 550 млн грн та реєстрацію статутного капіталу банку.

Завдання 5.2. Банком зареєстровано статутний капітал у розмірі 600 млн грн. Отримання коштів для формування статутного капіталу відбувалося наступним чином: 80 млн грн перераховано з поточного рахунку акціонера; 10 млн грн внесено у касу банку; залишок перераховано акціонером з іншого банку. Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5.3. ПАТ "Нова ера-банк" протягом звітного періоду здійснено операції:

1. Зареєстровано статутний капітал другої емісії 30 млн грн.
2. Продано акції банку номіналом 1 млн грн суб'єкту господарської діяльності, що є клієнтом іншого банку, загальною вартістю 1 млн 20 тис. грн.
3. Продано акції банку суб'єкту господарської діяльності, що є клієнтом нашого банку, за номінальною вартістю.

4. Продано акції фізичній особі, що розраховувалась готівкою, на суму 12 000 грн, номінальна вартість акцій – 10 000 грн.

5. Викуплені власні акції у акціонера – суб'єкта господарської діяльності за номінальною вартістю 20 000 грн.

6. Нараховані дивіденди для виплати акціонерам 200 000 грн.

7. Виплачено дивіденди акціонерам – фізичним особам – 20 000 грн.

8. Виплачено дивіденди акціонерам – юридичним особам 180 000 грн.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5.4. ПАТ "Пілот-банк" протягом звітнього періоду здійснено операції:

1. Банком викуплені акції у акціонерів за номіналом на суму 9 000 грн.

2. Перепродаж викуплених акцій за номіналом за готівку.

3. Перепродаж викуплених акцій за номіналом; надходження грошових коштів з другого банку.

4. Перепродаж викуплених акцій за ціною, вищою від номіналу; надходження грошових коштів із другого банку – 9 500 грн при номіналі 9 000 грн.

5. Перепродаж викуплених акцій за ціною, нижчою від номіналу; надходження готівки – 8 500 грн при номіналі 9 000 грн.

6. Анулювання викуплених акцій.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5.5. У травні поточного року на загальних зборах акціонерів ПАТ "VIP-банк" було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом випуску 18 млн простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1 грн.

У червні (до реєстрації збільшення статутного капіталу) банком було продано 10 млн простих іменних акцій на загальну суму 10 млн грн (20 000 грн – за готівку; 3 млн 455 тис. грн – перерахуванням з другого банку; 4 млн 755 тис. грн – ВАТ "Клас", що є клієнтом цього банку та 1 млн 770 тис. грн – Петренко А. А., який має поточний рахунок у цьому банку). Після реєстрації змін до статутного капіталу банком було продано решту 8 млн емітованих акцій на загальну суму 8 млн 800 тис. грн (перерахуванням із іншого банку). Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5.6. У жовтні поточного року загальними зборами акціонерів банку було прийнято рішення про викупівлю 30 000 власних простих

акцій (номіналом 1 грн) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викуплялися в акціонерів за такими договірними цінами:

3 000 акцій за ціною 0,95 грн за акцію (кошти виплачувались через касу банку);

15 000 акцій за ціною 1 грн за акцію (кошти були перераховані на поточний рахунок юридичної особи в іншому банку);

12 000 акцій за ціною 1,1 грн за акцію (кошти були перераховані на поточний рахунок фізичної особи в цьому банку).

Усі викуплені акції були перепродані одній юридичній особі за ціною 1,2 грн за одну акцію.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5.7. 25 березня 2015 року ПАТ "Новий-банк" реалізував 700 простих акцій за ціною 13 грн за акцію (кошти надійшли з іншого банку), що попередньо були викуплені в акціонерів за номіналом за 7 000 грн.

5 квітня 2009 року ПАТ "Новий-банк" перепродає за ціною 9 грн за акцію ще 900 власних простих акцій, що були викуплені в акціонерів, тобто за ціною, нижчою від номіналу (кошти надійшли з іншого банку).

Підсумками проведених операцій банку з акціями власної емісії із 2 200 простих акцій, викуплених у акціонерів, залишилося ще не реалізованими 200 акцій. ПАТ "Новий-банк" приймає рішення про анулювання решти нереалізованих акцій, про що вносяться відповідні зміни до статутного капіталу. Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Висновки за темою

Законом України "Про банки і банківську діяльність" визначено такі види капіталу банку: приписний, регулятивний та статутний.

Приписний капітал – сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації.

Регулятивний капітал – сукупність основного (1-го рівня) та додаткового (2-го рівня) капіталів. Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків.

Облік капіталу ґрунтується на концепції джерел капіталу. Кожне джерело капіталу відображується в обліку окремо. За таким підходом у 5-му класі Плану рахунків вирізняють два розділи рахунків:

розділ 50 – Статутний капітал та інші фонди банку;

розділ 51 – Результати переоцінки;

розділ 52 – Приписний капітал філії іноземного банку.

Рахунки 5-го класу можуть кореспондувати з розрахунками дебіторської та кредиторської заборгованості, окремими рахунками 3-го класу та рахунками готівкових коштів або кореспондентським рахунком лише у разі сплати дивідендів та отримання внесків від акціонерів. У всіх інших випадках рахунки 5-го класу кореспондують між собою.

Банки формують статутний капітал завдяки емісії власних акцій та оголошенню підписки на паї. Акція засвідчує пайову участь у статутному капіталі банку. Згідно з нормативними актами НБУ, банківські акції можуть бути лише іменними. Обіг іменних акцій фіксується у реєстрах власників іменних цінних паперів.

Інформація о капіталі банку відображується у таких звітах фінансової звітності:

Звіт про фінансовий стан (баланс);

Звіт про зміни у власному капіталі (звіт про власний капітал);

Примітки до фінансової звітності (примітки 1, 28, 39, 40, 46).

Література: [28; 38; 48; 55; 56; 65; 72; 75].

Розділ 2. Облік основних активних операцій та фінансових результатів діяльності банку

6. Облік кредитних активів

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку кредитних активів банку, а саме – із обліку наданих кредитів, операцій РЕПО, кредитних операцій, пов'язаних із вексельним обігом, факторингових та лізингових операцій.

Основні питання

6.1. Сутність кредитних операцій. Документальне оформлення видачі кредиту.

6.2. Облік прямого банківського кредитування.

6.3. Облік операцій кредитного характеру.

6.4. Облік формування та використання резервів під кредитні ризики.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: знати поняття та складові кредитної політики банку, знати організацію обліку кредитних операцій банку, розуміти сутність кредитних операцій та організацію кредитної роботи в банку;

уміння: вести облік наданих кредитів, номіналу кредиту, кредитного договору та зобов'язань із кредитування, гарантій та застави; вести облік нарахованих доходів та витрат, пов'язаних із кредитною діяльністю; вести облік операцій РЕПО, кредитних операцій, пов'язаних із вексельним обігом, факторингових та лізингових операцій; формувати та обліковувати резерви під кредитні ризики;

комунікації: встановлення комунікативного контакту з клієнтами та контрагентами банку, із співробітниками фінансової установи; донесення інформації про особливості, переваги та недоліки використання різноманітних видів кредитних договорів;

автономність і відповідальність: відповідальність за якість сформованих аналітичних рахунків та бухгалтерських проведення; відповідальність за якість сформованих документів стосовно кредитних операцій банку; здатність до подальшого навчання, самовдосконалення та навчання інших осіб.

Ключові терміни: кредитний актив, кредитні операції, РЕПО, факторинг, лізинг, інвестиційні кредити, іпотечні кредити, надані кредити, резерви під кредитні ризики.

6.1. Сутність кредитних операцій. Документальне оформлення видачі кредиту

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей; будь-яка гарантія; будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу; будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми [28].

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 "Фінансові інструменти: подання", надані банками кредити відносяться до фінансових активів, які є одним із видів фінансових інструментів [59]. Кредит визнається фінансовим активом із моменту виникнення зобов'язання з кредитування (укладання та підписання кредитної угоди), незважаючи на фактичне перерахування коштів.

Банк припиняє визнання фінансового активу, якщо:

а) термін дії прав на грошові потоки від фінансового активу, що визначені умовами договору, закінчується;

б) банк передає володіння фінансовим активом [45].

Банки здійснюють кредитні операції відповідно до вимог законодавства України та відображують у фінансовому обліку за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого Постановою Правління Національного банку України № 280 від 17.06.2004 р., зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.07.2004 р. за № 918/9517 (зі змінами), залежно від категорії контрагентів, виду кредиту та строків його використання [68]. Таким чином, в обліковій системі банків України, згідно з нормативно-правовими актами НБУ, кредити класифікують за наступними ознаками:

- за терміном кредитування;
- за суб'єктами кредитування;
- за видом валютних цінностей, в якому надано кредит, кредити поділяються на: кредити в національній валюті, кредити в іноземній валюті, кредити в банківських металах;

- за критерієм забезпечення;
- за об'єктом, що кредитується.

За терміном кредитування кредити класифікуються на короткострокові (надані кошти на строк, що не перевищує один рік) та довгострокові (надані кредити на строк більше, ніж один рік).

За суб'єктами кредитування розрізняють кредити, надані іншим банкам, суб'єктам господарювання, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та фізичним особам.

Згідно з **критерієм забезпечення** розрізняють такі види банківського кредиту: кредити забезпечені та незабезпечені (бланкові). Більшість банківських кредитів надається під відповідне забезпечення. Формою забезпечення банківських кредитів, у більшості випадків, є рухоме та нерухоме майно позичальника. Незабезпечені, або бланкові, кредити банки надають рідше – в основному постійним, достатньо надійним клієнтам або інсайдерам банку [15, с. 153].

За об'єктом, що кредитується, виділяються поточні, іпотечні та інвестиційні.

Поточні кредити розрізняють на кредити, що надані на поточні потреби фізичним особам, та кредити у поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання.

Іпотечні кредити – це кредити, що надані для придбання, будівництва або реконструкції нерухомого майна, забезпеченням яких є іпотека [78; 81].

Інвестиційні кредити – це кредити, які надаються для технічного переоснащення підприємств; придбання обладнання, устаткування; на реконструкцію, будівництво та для реалізації інших інвестиційних проектів [80].

Для цілей фінансового обліку кредитні активи банку поділяються на кредити, надані та розміщені на міжбанківському ринку, та кредити, надані клієнтам, та обліковуються за рахунками першого, другого та дев'ятого класів Плану рахунків (рис. 6.1) [68].

Окремо обліковуються кредити в поточну діяльність та кредити в інвестиційну діяльність (рис. 6.2).

Банківський кредит надається суб'єктам кредитування всіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором [45].

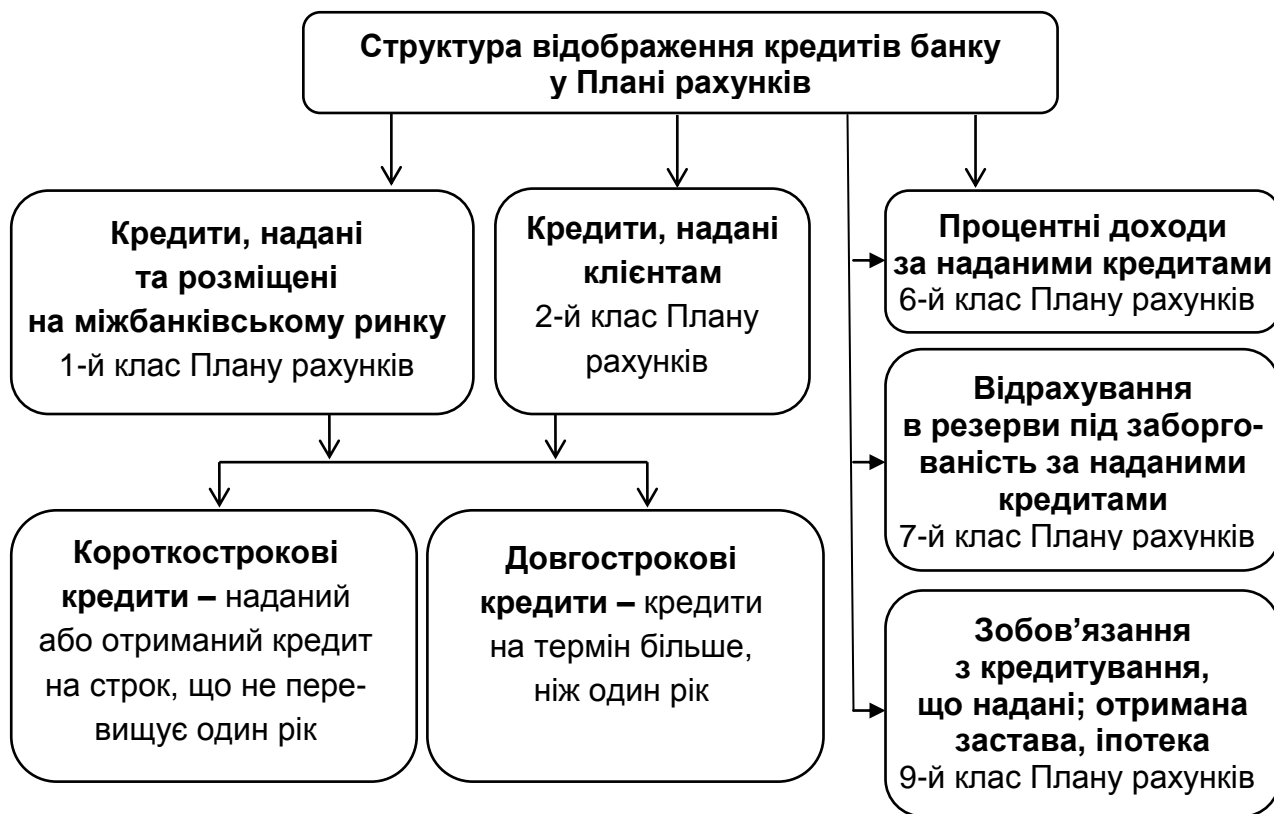

Рис. 6.1. Структура відображення кредитів у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України

Рис. 6.2. Кредити в поточну та інвестиційну діяльність

Договір, якщо інше не передбачено законом, повинен містити:

- 1) назву документа;
- 2) назву, адресу та реквізити суб'єкта господарювання;
- 3) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, її адресу або найменування, місцезнаходження юридичної особи;
- 5) найменування фінансової операції;
- 6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;
- 7) строк дії договору;
- 8) порядок зміни та припинення дії договору;
- 9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- 10) інші умови за згодою сторін;
- 11) підписи сторін.

Під час укладання договору юридична або фізична особа мають право вимагати від банку надання балансу або довідки про фінансове становище, підтверджені аудитором (аудиторською фірмою), а також бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України.

Банку забороняється в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки або інших платежів, передбачених кредитним договором або графіком погашення боргу, за винятком випадків, встановлених законом також забороняється вимагати дострокового погашення несплаченої частини боргу за кредитом та розривати в односторонньому порядку укладені кредитні договори в разі незгоди позичальника із пропозицією фінансової установи збільшити процентну ставку або інший платіж, передбачений кредитним договором або графіком погашення боргу [86]. Основні рахунки, на яких здійснюється облік кредитних операцій банку, наведені в табл. 6.1.

Усі рахунки обліку кредитних активів банку є активними. За дебетом цих рахунків відображуються суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення заборгованості та суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості [45].

Облік неамортизованої премії за наданими кредитами ведеться на активних рахунках, за дебетом яких проводяться суми премії за наданими кредитами. За кредитом цих рахунків проводяться суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку кредитних операцій банку

Види кредитів	Заборгованість	Прострочена заборгованість	Неамортизована премія	Неамортизований дисконт	Нараховані доходи	Прострочені нараховані доходи
	Номер рахунку					
Кредити, що надані іншим банкам						
Фінансовий лізинг (оренда)	1520	1527	1525	1526	1528	1529
Кредити овернайт	1521					
Кредити за операціями РЕПО	1522					
Короткострокові кредити	1523					
Довгострокові кредити	1524					
Кредити, що надані суб'єктам господарювання						
Кредити за операціями РЕПО	2010	–	–	2016	2018	–
Кредити за врахованими векселями	2020	2027	–	2026	2028	2029
Вимоги, що придбані за операціями факторингу	2030	2037	–	2036	2038	2039
Короткострокові кредити в поточну діяльність	2062	2067	2065	2066	2068	2069
Довгострокові кредити в поточну діяльність	2063					
Фінансовий лізинг (оренда)	2071	2077	2075	2076	2078	2079
Короткострокові іпотечні кредити	2082	2087	–	2086	2088	2089
Довгострокові іпотечні кредити	2083					
Кредити, що надані органам державної влади						
Короткострокові кредити	2102	2107	2105	2106	2108	2109
Довгострокові кредити	2103					
Короткострокові іпотечні кредити	2122	2127	2125	2126	2128	2129
Довгострокові іпотечні кредити	2123					
Кредити, що надані органам місцевого самоврядування						
Короткострокові кредити	2112	2117	2115	2116	2118	2119
Довгострокові кредити	2113					
Короткострокові іпотечні кредити	2132	2137	2135	2136	2138	2139
Довгострокові іпотечні кредити	2133					
Кредити, що надані фізичним особам						
Короткострокові кредити на поточні потреби	2202	2207	2205	2206	2208	2209
Довгострокові кредити на поточні потреби	2203					
Фінансовий лізинг (оренда)	2211	2217	2215	2216	2218	2219
Кредити, що надані за врахованими векселями	2220	2227	–	2226	2228	2229
Короткострокові іпотечні кредити	2232	2237	2235	2236	2238	2239
Довгострокові іпотечні кредити	2233					

Облік неамортизованого дисконту за наданими кредитами ведеться на контраktivних рахунках. За кредитом рахунку проводиться сума дисконту за наданими кредитами. За дебетом рахунку проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період.

Облік нарахованих доходів за наданими кредитами ведеться на активних рахунках, за дебетом яких проводяться суми нарахованих доходів. За кредитом проводяться суми нарахованих доходів під час їх отримання та суми, що перераховані на рахунок прострочених нарахованих доходів.

Облік прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами, ведеться на активних рахунках, за дебетом яких проводяться суми прострочених нарахованих доходів. За кредитом цих рахунків проводяться суми отриманих доходів.

Суми сформованих резервів за кредитами, що оцінюються на індивідуальній та на портфельній основі, обліковуються на контраktivних рахунках 2400 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі" та 2401 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі". За кредитом цих рахунків проводяться суми сформованих резервів, суми збільшення резервів. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів [52].

Процентні доходи банку за наданими кредитами клієнтам відображуються в обліку наростаючим підсумком із початку року з використанням наступних груп рахунків:

602 "Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання";

603 "Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади";

604 "Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам".

За кредитом цих рахунків проводяться суми нарахованих, отриманих доходів, що належать до звітного періоду. За дебетом рахунків проводяться суми зменшення доходів, що виникають за даними операціями; суми, що списуються під час формування результату роботи за звітний рік.

Витрати банків на формування спеціальних резервів під заборгованість за наданими кредитами обліковуються на активно-пасивному рахунку 7702 "Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам".

На 9-му класі плану рахунків відображуються: різноманітні гарантійні зобов'язання (групи пасивних рахунків 901 та 903); зобов'язання

з кредитування, що надані клієнтам (група активних рахунків 912); отримана застава (група активних рахунків 950); іпотека (група активних рахунків 952); списана у збиток заборгованість за кредитними операціями (активний рахунок 9611).

6.2. Облік прямого банківського кредитування

У випадках, якщо дата укладання кредитної угоди не збігається з датою фактичного перерахування коштів на рахунок позичальника, кредит відображується у фінансовому обліку на позабалансових рахунках на дату укладання угоди. Банк відображує в фінансовому обліку надані зобов'язання з кредитування такими проведеннями (рис. 6.3).

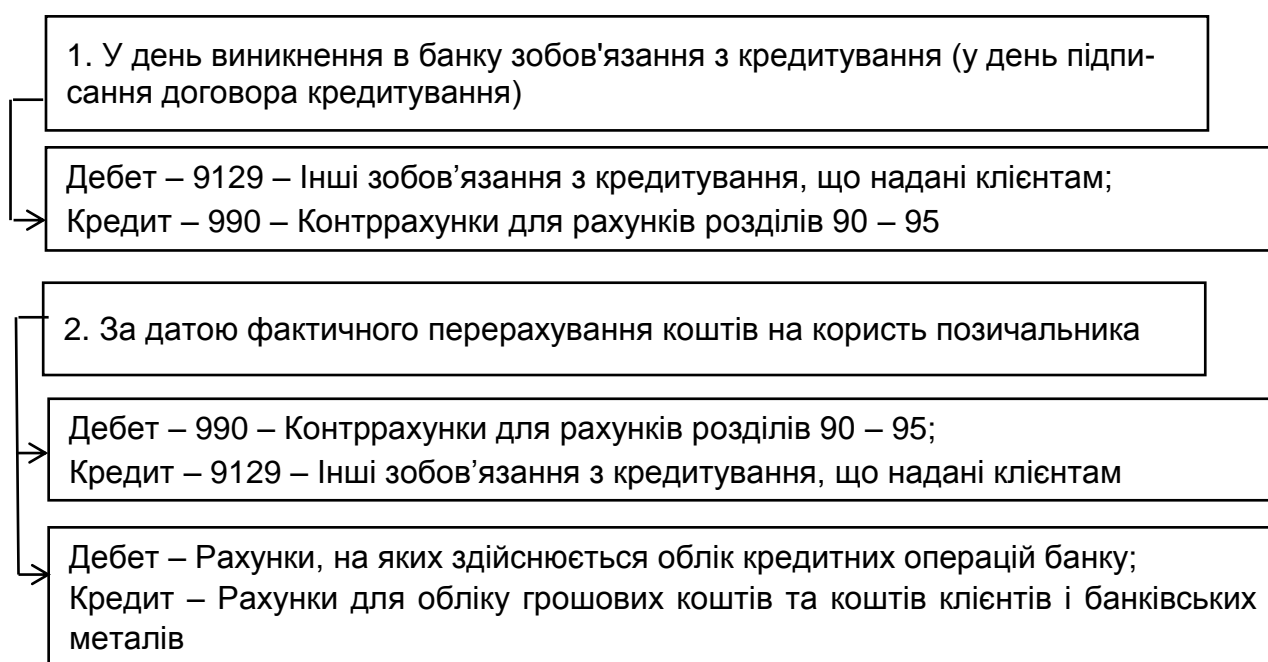

Рис. 6.3. Бухгалтерські проведення, які здійснюються під час обліку наданих банком зобов'язань з кредитування

Більшість кредитів не відображуються як позабалансові активи, бо укладання кредитної угоди та перерахування коштів на рахунок позичальника здійснюються впродовж одного операційного дня.

У випадках надання кредиту позабалансово в обліку відображується кредитний договір, а також (за рішенням банку) інші документи з кредитної справи клієнта. У фінансовому обліку такі операції відображуються в умовній оцінці та виконується таке проведення:

Дебет 9819 – "Інші цінності і документи";

Кредит 991 – "Контррахунки розділів 96 – 98".

Банк відображує в фінансовому обліку надані кредити такими проведеннями (рис. 6.4).

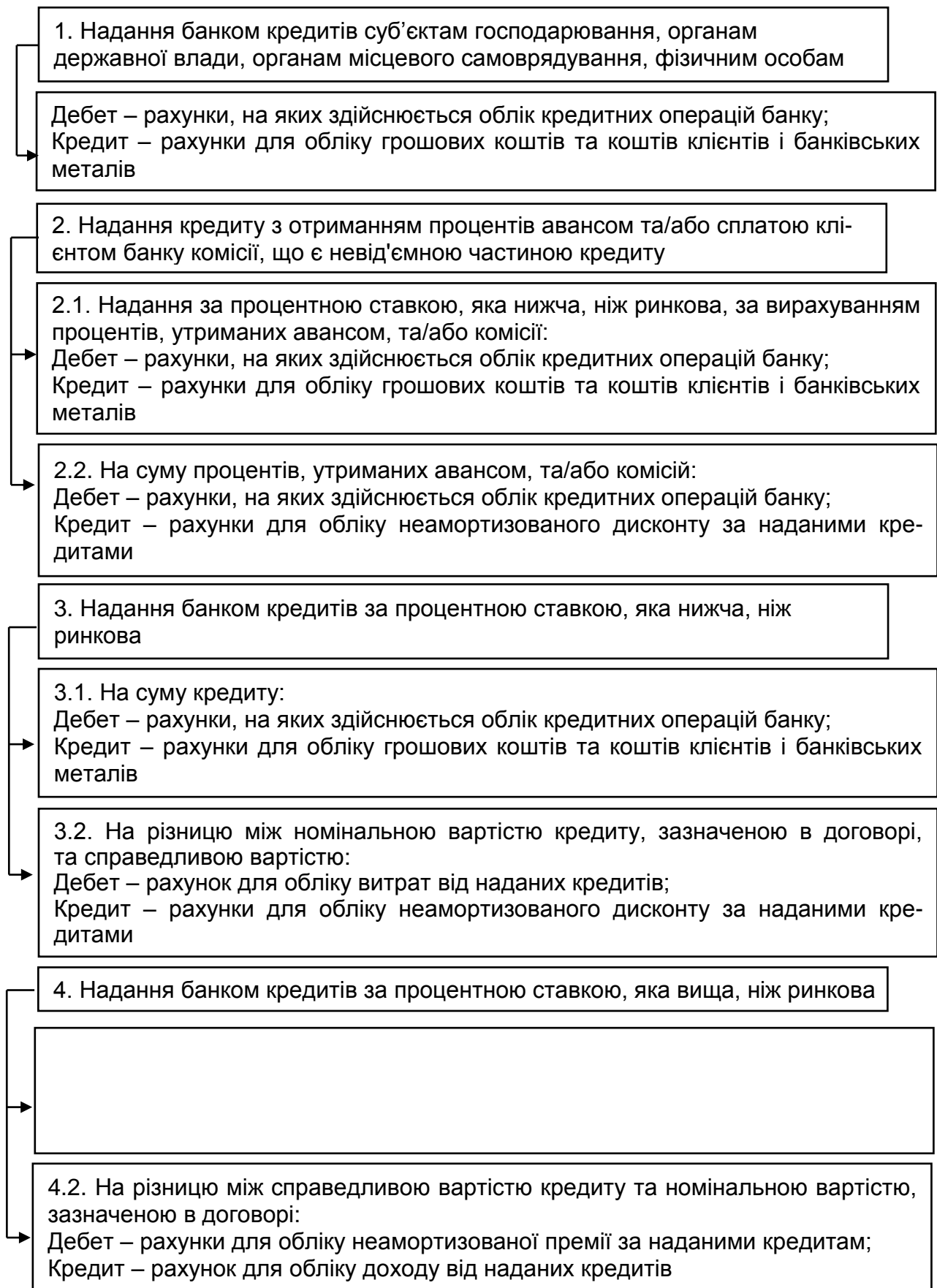

Рис. 6.4. Бухгалтерські проведення наданих банком кредитів

Банк відображує у фінансовому обліку операцію з продажу активів із відстроченням платежу аналогічно до обліку операцій із надання кредитів [45].

Банк амортизує суму неамортизованого дисконту та премії за наданими кредитами не рідше одного разу на місяць. У цьому разі здійснюється такі проведення:

- якщо амортизується дисконт:

Дебет – рахунки з обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами;

Кредит – рахунки з обліку процентних доходів за наданими кредитами;

- якщо амортизується премія:

Дебет – рахунки з обліку процентних доходів за наданими кредитами;

Кредит – рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами.

Банк зменшує зобов'язання з кредитування, що обліковуються за позабалансовими рахунками, на суму наданого кредиту [45].

Банк має визначити на дату операції справедливу вартість компенсації в разі укладення договору про продаж активів із відстроченням платежу. **Справедлива вартість** визначається шляхом дисконтування суми грошових надходжень із використанням ринкової процентної ставки на подібний фінансовий інструмент емітента з аналогічним кредитним рейтингом або застосуванням ставки, яка точно дисконтує номінальну суму компенсації інструменту до поточної ціни продажу активів. Різниця між справедливою вартістю компенсації та номінальною сумою компенсації визнається як процентний дохід й амортизується протягом дії договору.

Значна кількість банківських кредитів надається під заставу. Предметом застави можуть бути: нерухомість; товарно-матеріальні цінності; цінні папери; готова продукція; сировина; дорогоцінні метали; майнові права на грошові кошти, що розміщені на вклад, тощо [79]. Вартість предмета застави визначається банком за ринковою вартістю. Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його ринкової вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань. Застава оформлюється договором застави відповідно до Закону України "Про заставу" [79]. У разі порушення заставодавцем (позичальником) умов кредитного

договору банк може реалізувати об'єкти застави для задоволення своїх вимог.

Залежно від виду забезпечення позики банки виконують позабалансовий облік отриманої застави або отриманих гарантій за кредитами в розрізі таких груп рахунків і рахунків (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Позабалансовий облік отриманої застави та гарантій

Отримана застава				Отримані гарантії			
950	Отримана застава	952	Іпотека	901	Гарантії, що отримані від банків	903	Гарантії, що отримані від клієнтів
9501 А	Застава за іпотечними кредитами	9520 А	Земельні ділянки	9010 П	Прості гарантії, що отримані від банків	9030 П	Прості гарантії, що отримані від Уряду України
9500 А	Отримана застава	9521 А	Нерухоме майно житлового призначення	9015 П	Контргарантії, що отримані від банків	9031 П	Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України
9503 А	Застава за складськими свідоцтвами	9523 А	Інші об'єкти нерухомого майна			9036 П	Контргарантії, що отримані від клієнтів

Банк обліковує забезпечення за наданими кредитами на позабалансових рахунках за справедливою вартістю таким проведенням:

а) отриману заставу:

Дебет – групи рахунків для обліку отриманої застави 950, 952;

Кредит – 9900;

б) отриману гарантію (поручительство):

Дебет – 9900;

Кредит – групи рахунків для обліку отриманих гарантій 901, 903.

Банк відображує списання з позабалансових рахунків вартості забезпечення в разі виконання зобов'язання боржником, а також у разі припинення дії договору про забезпечення, такими проведеннями:

Дебет – 9900;
Кредит – 950, 952;
або Дебет – 901, 903;
Кредит – 9900.

Банк відображує в обліку задоволення вимог кредитора за рахунок предмета застави такими проведеннями:

Дебет – рахунки з обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів, рахунки з обліку коштів у розрахунках, рахунки з обліку залучених вкладів (депозитів), рахунки з обліку розміщених ощадних (депозитних) сертифікатів, рахунки з обліку активів банку;

Кредит – рахунки з обліку наданих кредитів, рахунки з обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами;

Кредит – рахунки з обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки з обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів, рахунок з обліку сплачених штрафів та пені.

Банк відображує в фінансовому обліку зміну вартості застави такими проведеннями:

а) у разі збільшення вартості застави:

Дебет – 950, 952;
Кредит – 9900;

б) у разі зменшення вартості застави:

Дебет – 9900;
Кредит – 950, 952.

У разі погашення позичальником заборгованості за кредитом на підставі його платіжного доручення виконується таке бухгалтерське проведення:

Дебет – поточний рахунок позичальника або кореспондентський рахунок банку;

Кредит – рахунки, на яких здійснюється облік наданих кредитів банку.

Згідно з умовами кредитного договору погашення заборгованості за кредитом може виконуватися як у повній його сумі, так і частками.

У процесі пролонгації кредитної угоди, що є підтвердженням продовження відносин із платоспроможним позичальником, такий кредит і далі обліковується за балансовим рахунком строкової заборгованості. Додаткові бухгалтерські проведення у цьому випадку не виконуються. У випадку продовження кредитної угоди, пов'язаного із погіршенням фінансового стану позичальника та, якщо у банку немає впевненості, що виплати

за кредитом будуть виконуватися вчасно, такий кредит обліковується за рахунками сумнівної заборгованості. У цьому випадку на дату продовження кредитної угоди виконується наступне бухгалтерське проведення:

Дебет – сумнівна заборгованість за кредитом;

Кредит – рахунки, на яких здійснюється облік кредитних операцій банку.

У разі, якщо позичальник не погасив заборгованість за кредитом у визначений угодою термін і не звернувся із заявою про продовження дії кредитної угоди, банк обліковує таку заборгованість на рахунках простроченої заборгованості:

Дебет – прострочена заборгованість за кредитом;

Кредит – рахунки, на яких здійснюється облік кредитних операцій банку.

За рішенням керівництва банку прострочена заборгованість за наданими кредитами, повернення якої є неможливим, списується з відповідного балансового рахунка та відображується на позабалансових рахунках до настання терміна позовної давності. Це рішення оформлюється протоколом кредитного комітету банку або іншим аналогічним органом банку на підставі аналізу заборгованості за позикою та відповідних документів, які підтверджують стан заборгованості за позикою. В обліку для відображення цієї заборгованості використовується позабалансовий активний рахунок 9611 "Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями".

Нараховані доходи за кредитними операціями відображуються:

1) при кредитуванні в національній валюті:

Дебет – рахунки нарахованих доходів;

Кредит – рахунки 6-го класу з ознакою "нараховані доходи" – на суму нарахованих доходів.

2) при кредитуванні в іноземній валюті:

Дебет – рахунки нарахованих доходів;

Кредит – 3800 "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Дебет – 3801 "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – рахунки 6-го класу з ознакою "нараховані доходи".

Проведення здійснюється на суму нарахованих доходів.

Сплата відсотків відображується наступним проведенням:

Дебет – поточний рахунок клієнта (гаранта, поручителя), коррахунок, (для фізичної особи також 1001 "Банкноти та монети в касі банку");

Кредит – рахунки нарахованих доходів, прострочених нарахованих доходів та одночасно виконується таке проведення:

Дебет – рахунки 6-го класу з ознакою "нараховані доходи";

Кредит – рахунки 6-го класу з ознакою "фактично отримані доходи" – на суму сплачених доходів.

У разі несвоєчасної сплати доходів за наданими кредитами нараховані доходи мають бути перенесені на рахунки прострочених нарахованих доходів:

Дебет – прострочені нараховані доходи;

Кредит – нараховані доходи – на суму нарахованих доходів, сплата яких не здійснена вчасно.

У разі визнання доходів сумнівними вони списуються та переносяться на позабалансові рахунки:

Дебет – рахунки 6-го класу з ознакою "нараховані доходи";

Кредит – нараховані доходи, прострочені нараховані доходи – на суму сумнівних доходів та одночасно здійснюється таке проведення:

Дебет – 9601 "Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами";

Кредит – 991 Контррахунки для розділу 96 – 98 – на суму сумнівних доходів, списаних з балансу.

6.3. Облік операцій кредитного характеру

Згідно з принципом фінансового обліку "Превалювання сутності над формою", до кредитних операцій банку належать:

- кредитування за овердрафтом (кредитування рахунку);
- операції РЕПО;
- операції з врахування векселів;
- факторингові операції;
- операції з фінансового лізингу.

В обліковій системі банків дані операції обліковуються як кредитні. Банки часто застосовують таку форму взаємовідносин із клієнтами, як відкриття рахунку овердрафт. Такий рахунок припускає тимчасове перевищення суми списання коштів з рахунку клієнта над їх залишком на поточному рахунку, це є формою залучення в оборот банку кредиту.

У випадку, якщо у клієнта не вистачає коштів на поточному рахунку для виконання платежу відповідно до розрахункових документів, нестача покривається за рахунок овердрафту.

У процесі виникнення дебетового сальдо на рахунках клієнтів кредити овердрафт відображуються, відповідно, на поточних та карткових рахунках юридичних та фізичних осіб. Дебетове сальдо може виникнути під час проведення операцій на поточних (карткових) рахунках клієнтів, за якими в угоді на розрахунково-касове обслуговування передбачено виникнення овердрафту. Проведення за дебетом цих рахунків виконуються автоматично у випадку оплати розрахункових документів клієнтів. Сума, яка відображується за дебетом цього рахунку, дорівнює різниці між сумою, зазначеною в розрахункових документах, та сумою залишку на поточному (картковому) рахунку клієнта. Але ця різниця не повинна перевищувати ліміт овердрафту, якщо це не передбачено в договорі на розрахунково-касове обслуговування.

У фінансовому обліку зазначені операції відображуються бухгалтерськими проведеннями, поданими в табл. 6.3.

Операція РЕПО – операція купівлі (продажу) цінних паперів із зобов'язанням зворотного їх продажу (купівлі) через визначений строк за заздалегідь обумовленою ціною, що здійснюється на основі єдиного договору РЕПО [77].

Таблиця 6.3

Фінансовий облік кредитів овердрафт (кредитування рахунку)

Зміст операцій	Дебет	Кредит
1	2	3
На дату укладення договору, відповідно до якого передбачається надання кредиту овердрафт, банк відображує в обліку зобов'язання з кредитування	9129	990
Надання кредиту овердрафт	2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655	Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)
Списання сум зобов'язання з кредитування	9900	9129
Нарахування відсотків за кредитами овердрафт: <ul style="list-style-type: none"> • наданими суб'єктам господарювання; • наданими фізичним особам 	2607 (2657) 2627	6020 (6016) 6040

1	2	3
Відображення заборгованості за нарахованими процентними доходами за кредитом овердрафт, що не сплачена позичальником у визначений договором строк, наступного робочого дня: <ul style="list-style-type: none"> • наданими суб'єктам господарювання; • наданими фізичним особам 	2069 2209	2607 (2657) 2627
Відображення заборгованості за кредитом овердрафт, що не погашено у визначений договором термін: <ul style="list-style-type: none"> • наданими суб'єктам господарювання; • наданими фізичним особам 	2067 2207	2600(2605) 2620 (2625)
Погашення простроченої заборгованості	Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)	2067 (2207)

В основу пасивних операцій РЕПО (або операцій прямого РЕПО) покладено механізм залучення ресурсів банками за рахунок продажу якісних, достатньо ліквідних і з низьким ступенем ризику активів, які відповідно до договору про зворотну викупівлю можуть бути викуплені банком через визначений термін за встановленою ціною. В якості таких активів вітчизняні банки використовують, як правило, облігації внутрішньої державної позики, депозитні сертифікати НБУ, муніципальні облігації, ліквідні цінні папери провідних українських підприємств [38]. Для обліку даних операцій використовуються наступні пасивні рахунки: 1311 "Кошти, що отримані від Національного банку України за операціями РЕПО", 1622 "Кредити, що отримані від інших банків за операціями РЕПО", 2611 "Кошти, що отримані від суб'єктів господарювання за операціями РЕПО" [52, 68].

Економічна сутність активних операцій РЕПО (або операцій зворотного РЕПО) полягає в тому, що це кредитна операція, яка проводиться під заставу цінних паперів. За формою – це купівля банком цінних паперів з умовою їх зворотного продажу продавцю. Відповідно до принципу пріоритету сутності над формою, операція РЕПО обліковується як наданий

кредит, а не як актив у вигляді цінних паперів [38]. За даними операціями РЕПО фінансові ризики та вигоди від володіння цінними паперами залишаються у продавця, тобто не переходять в банк, який отримує цінні папери з умовою їх зворотного продажу. Це означає, що при падінні вартості цінних паперів збитки несе продавець, а не банк, який їх придбав; так само як відсотки або дивіденди за цими паперами отримує також продавець.

У процесі здійснення операцій РЕПО банк-покупець отримує винагороду у вигляді обумовленого відсотка або різниці від продажу цінних паперів за ціною вищою, ніж ціна купівлі.

Для обліку операцій зворотного РЕПО використовуються такі активні рахунки: 1211 "Кошти, що надані Національному банку України за операціями РЕПО", 1522 "Кредити, що надані іншим банкам за операціями", 2010 "Кредити, що надані за операціями РЕПО суб'єктам господарювання" [52; 68].

Облік операцій прямого та зворотного РЕПО наведено на рис. 6.5 та 6.6.

До **кредитних операцій із векселями** відносяться урахування векселів та кредити під заставу векселів. Урахування векселів є формою кредитування банком юридичної або фізичної особи шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою отримання прибутку від погашення векселя в повній сумі [45].

З врахуванням векселя дисконт за ним (який за своїм економічним змістом є процентним доходом за вказаною операцією) обліковується на контраktivних рахунках 2026 "Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарювання" та 2226 "Неамортизований дисконт за врахованими векселями фізичних осіб". Ці рахунки є контраktivним, що дає змогу відобразити у фінансовій звітності банку реальну суму наданої позики, яка дорівнює сумі номіналу векселя за мінусом дисконту.

Ураховуючи вексель банк надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит. Як правило, можуть бути враховані векселі на визначений строк платежу, а саме:

- визначено-строкові (на певну дату);
- дато-векселі (у визначений строк від дати складання);
- візо-векселі (у визначений строк від пред'явлення). Крім того, на них має бути дата про пред'явлення.

Відображення в обліку операцій прямого РЕПО		
I частина операції – продаж цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного викупу		Під час підписання договору до дати розрахунку зобов'язання враховуються на позабалансових рахунках: Дебет – 990; Кредит – 9110, 9111
		Отримання коштів за операцією РЕПО (отримання кредиту): Дебет – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів Кредит – 1311, 1622, 2611
		Списання суми зобов'язань із позабалансових рахунків: Дебет – 9110, 9111; Кредит – 990
		Відображення цінних паперів, що надані за операцією РЕПО, як застава: Дебет – 990; Кредит – 9510
		Нарахування процентних витрат за операціями РЕПО: Дебет – 7002, 7015; Кредит – 1318, 1628, 2618
II частина операції – зворотна викупівля цінних паперів	У разі повернення позичальником коштів	Погашення заборгованості за кредитом: Дебет – 1311, 1622, 2611; Кредит – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів
		Погашення заборгованості за нарахованими витратами за операцією РЕПО: Дебет – 1318, 1628, 2618 (якщо не були нараховані 7002, 7015); Кредит – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів
		Зворотне отримання цінних паперів, що були надані за операцією РЕПО: Дебет – 9510; Кредит – 990
	У разі неповернення коштів за операцією РЕПО	Списання вартості цінних паперів із позабалансових рахунків: Дебет – 9510; Кредит – 990
		Зарахування вартості цінних паперів: Дебет – 1311, 1622, 2611; Кредит – рахунки для обліку цінних паперів
		Відображення витрат за операціями РЕПО: Дебет – 1318, 1628, 2618 (якщо не були нараховані 7002, 7015); Кредит – рахунки для обліку цінних паперів

Рис. 6.5. Облік операцій прямого РЕПО

Відображення в обліку операцій зворотного РЕПО

I частина операції – купівля цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу		Під час підписання договору до дати розрахунку зобов'язання враховуються на позабалансових рахунках: Дебет – 9100, 9129; Кредит – 990
		Перерахування коштів за операцією РЕПО (надання кредиту): Дебет – 1211, 1522, 2010; Кредит – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів
		Списання суми зобов'язань із позабалансових рахунків: Дебет – 990; Кредит – 9100, 9129
		Відображення цінних паперів, що придбані за операцією РЕПО, як отриману заставу: Дебет – 9500; Кредит – 990
		Відображення комісійних витрат за операціями з цінними паперами: Дебет – 7103; Кредит – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів
		Нарахування процентних доходів за наданими кредитами за операціями РЕПО: Дебет – 1218, 1528, 2018; Кредит – 6002, 6015, 6021
	II частина операції – зворотний продаж цінних паперів	У разі повернення позичальником коштів
Погашення заборгованості за нарахованими доходами за операцією РЕПО: Дебет – рахунки обліку грошових коштів, банківських металів, рахунки клієнтів; Кредит – 1218, 1528, 2018 (якщо не були нараховані 6002, 6015, 6021)		
Зворотне отримання цінних паперів, що були придбані за операцією РЕПО: Дебет – 990; Кредит – 9500		
У разі неповернення позичальником коштів		Списання вартості цінних паперів з позабалансових рахунків: Дебет – 990; Кредит – 9500
		Зарахування вартості цінних паперів: Дебет – рахунки для обліку цінних паперів; Кредит – 1211, 1522, 2010
		Відображення доходів за операціями РЕПО: Дебет – рахунки для обліку цінних паперів; Кредит – 1218, 1528, 2018 (або 6002, 6015, 6021)

Рис. 6.6. Облік операцій зворотного РЕПО

Векселедержатель, який має бажання пред'явити векселі до врахування, подає в банк заяву за встановленим банком зразком. До такої заяви на вимогу банку можуть додаватися інші документи, що, зокрема, характеризують фінансове становище векселедержателя, його кредитоспроможність, а також угоди, на підставі яких придбалися векселі, тощо. Рішення про можливість прийняття векселів до врахування (відмову у врахуванні) приймається уповноваженим органом банку або уповноваженою на це банком особою [45].

Урахування банком векселів здійснюється в межах конкретної суми. Розмір цієї суми визначається розміром кредитної лінії, яку банк відкриває цьому клієнту. За умови укладання угоди на відкриття кредитної лінії банк відображує її на небалансових рахунках, якщо дата укладання договору не співпадає з датою валютування:

Дебет – 9100 "Зобов'язання з кредитування, що надані банкам", 9129 "Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам";

Кредит – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95".

Якщо дата укладання договору співпадає з датою валютування, це проведення не здійснюється. Договір може укладатися на певний термін (генеральна угода про врахування векселів) та/або врахування визначених векселів (окремий договір про врахування векселів).

Згідно з "Положенням про порядок здійснення банками операцій із векселями в національній валюті на території України" [65] векселі щонайменше у двох примірниках подаються пред'явником до врахування з реєстром пред'явлених до врахування векселів, форма якого встановлюється банком. Під час приймання реєстрів банк перевіряє відповідність даних пред'явника до реквізитів векселя. Реєстри з неправильними даними повертаються на переоформлення [65].

Якщо векселі прийняті банком для розгляду, то пред'явнику видається розписка про отримання векселів та призначається орієнтовний термін кредитування або ж день, у який він має забрати невраховані векселі. Векселі, що не відповідають вимогам, викреслюються з реєстрів для повернення пред'явнику. Остаточне рішення щодо врахування конкретних векселів банк приймає на підставі проведеного аналізу векселів і доводить до відома пред'явника. Після прийняття банком позитивного рішення про врахування всіх або окремих векселів устанавлюється сума дисконту та інших утримань із клієнта за кожним векселем, а з клієнтом укладається договір про врахування векселів. Невраховані векселі повертаються клієнту під розпис [45; 65].

За врахованими іногородніми векселями банки, крім дисконту, мають право утримувати дамно і порто.

Дамно – це комісія банку за інкасування (здійснення банком за дорученням векселедержателя операції з векселем з метою отримання платежу) іногородніх векселів; **порто** – сума для відшкодування поштово-телеграфних видатків банку за пересилання векселя, яка стягується з векселедавця за векселем із платежем не за місцем його врахування [45; 65].

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом:

- перерахування на поточний рахунок пред'явника у термін, установлений у договорі про врахування, суми, що належить до сплати пред'явнику векселя;

- сплати кредиторської заборгованості пред'явника іншим кредиторами за умови подання документів, що підтверджують наявність такої заборгованості (акт звірки заборгованості, договори про поставку продукції, товарно-транспортні накладні тощо) у межах суми, яка належить до сплати пред'явнику векселя. У цьому разі банк перераховує кошти на поточний рахунок відповідного кредитора пред'явника в порядку, установленому чинним законодавством [45; 65].

Банк відображує у фінансовому обліку операцію з урахування векселів такими проведеннями (табл. 6.4).

Таблиця 6.4

**Відображення в обліку кредитних операцій,
пов'язаних із вексельним обігом**

Зміст операцій	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4
Відображення суми зобов'язань з кредитування на дату укладання договору про врахування векселя	9100 (9129)	990	Сума зобов'язань
Кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання (фізичним особам)	2020 (2220)	Рахунки для обліку грошових коштів; банківських металів рахунки клієнтів – на суму наданих коштів	Номінальна сума векселя
		2026 (2226) – на суму дисконту	

Закінчення табл. 6.4

1	2	3	4
Зменшення зобов'язання з кредитування	990	9100 (9129)	Балансова вартість врахованих векселів
Облік врахованих векселів за позабалансовим рахунком	9819	991	Номінальна сума векселя
Банк здійснює амортизацію суми дисконту за векселем за період від дати придбання до дати погашення векселя не рідше одного разу на місяць	2026 (2226)	6022 (6045)	Сума амортизації дисконту
За датою нарахування процентних доходів за врахованими векселями	2028 (2228)	6022 (6045)	Сума процентних доходів
У разі ненадходження коштів	2029 (2229)	2028 (2228)	Сума процентних доходів
Відображення в обліку погашення врахованого векселя в установлений строк	Рахунки для обліку грошових коштів, банківських металів; рахунки клієнтів – на суму, отриману від платника за векселем	2020 (2220)	Номінальна сума векселя
Непогашення врахованих векселів в установлений строк	2027 (2227)	2020 (2220)	Номінальна сума векселя
Погашення простроченої заборгованості за кредитами, що надані за врахованими векселями	Рахунки для обліку грошових коштів; банківських металів; рахунки клієнтів – на суму, отриману від платника за векселем	2027 (2227)	Номінальна сума векселя
Визнання банком заборгованості за кредитами, що надані за врахованими векселями, безнадійною щодо отримання (списується за рахунок спеціальних резервів)	Рахунки спеціальних резервів	2027 (2227)	Номінальна сума векселя

Треба зазначити, що банк здійснює облік операцій з урахування векселів, якщо передбачає їх утримання до строку погашення. Якщо банк здійснює купівлю векселя для подальшого продажу або дострокового пред'явлення до погашення, то він має обліковувати ці векселі за рахунками з обліку цінних паперів у портфелі банку на продаж.

Надання банком кредитів під заставу векселів є кредитною операцією та здійснюється на загальних принципах банківського кредитування [45; 65].

Факторинг – це кредитна операція, за якою банк придбає право на стягнення дебіторської заборгованості у клієнта. Взаємовідносини між банком-фактором та клієнтом-постачальником регулюються договором на факторингове обслуговування. За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [37].

Після укладання договору факторингу банк визнає на позабалансових рахунках загальну суму платіжних документів, які будуть пред'явлені за цим договором, тобто суму, яку банк зобов'язаний сплатити своєму клієнтові:

Дебет – 9129 "Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам";

Кредит – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95" – на загальну суму факторингової угоди.

У разі, якщо загальна сума факторингової угоди невідома, на за позабалансових рахунках з обліку факторингових операцій визнається сума ліміту, відносно якої банк сплатить платіжні документи клієнта.

Після оплати та отримання платіжних документів клієнта банк враховує їх на позабалансовому рахунку 9800 "Розрахункові документи за факторинговими операціями" за сумами, вказаними на платіжних документах клієнта. За дебетом цього рахунку проводяться суми номінальної вартості платіжних документів, що підлягають оплаті. За кредитом рахунку суми, що сплачені боржником за платіжними документами або в разі списання:

Дебет – 9800 "Розрахункові документи за факторинговими операціями";

Кредит – 991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98" – за номінальною вартістю платіжних документів.

Після придбання у клієнтів прав на стягнення їх дебіторської заборгованості банк здійснює наступні бухгалтерські проведення:

Дебет – 2030 "Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання";

Кредит – Рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів – на суму, обумовлену в угоді про факторинг.

Одночасно в обліку відповідним проведенням на позабалансових рахунках відображується сплачена клієнту сума як зменшення зобов'язань банку перед клієнтом:

Дебет – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95";

Кредит – 9129 "Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам".

Якщо банк утримує авансом процентні або комісійні доходи за факторинговими операціями виконуються такі проведення:

Дебет – 2030 "Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання";

Кредит – Рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів;

Кредит – 2036 "Неамортизований дисконт за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання".

Банк (фактор) відображує у фінансовому обліку отримані від боржника кошти як погашення заборгованості за кредитом та процентами. У разі перевищення надходжень над сумою заборгованості за кредитом та процентами банк (фактор) повертає клієнту різницю, якщо інше не встановлено договором факторингу [45]. У цьому разі здійснюються проведення, наведені на рис. 6.7.

Банк у разі часткового погашення боржником заборгованості робить відмітку про дату та суму частково погашених зобов'язань на відповідному платіжному документі [45].

Оскільки особливістю факторингових операції є те, що кредит надається одній особі, а фактичним платником за цими операціями є інша особа, то передбачається контроль за якістю такого кредиту, а саме – враховується фінансовий стан платника, який може й не бути клієнтом банку.

Прострочення оплати боргу за факторинговими операціями або при визнанні заборгованості сумнівною її облік та облік резервів для цієї заборгованості здійснюється аналогічно до обліку інших кредитів.

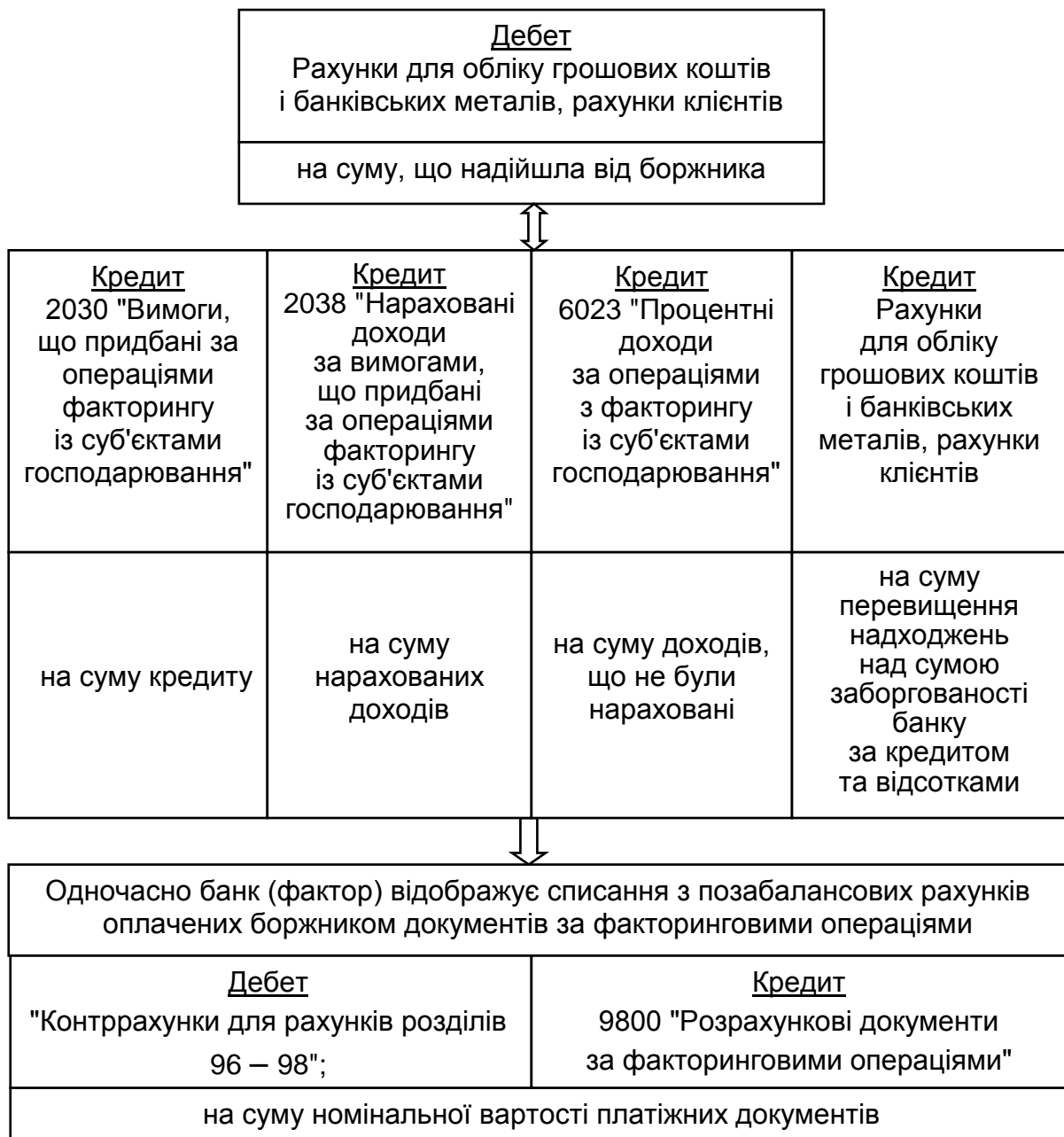

Рис. 6.7. Облік перевищення надходжень над сумою заборгованості за кредитом та відсотками за факторинговими операціями

Відсоткові та комісійні доходи, прирівняні до процентних, обліковуються на пасивному рахунку 6023 "Відсоткові доходи за операціями факторингу з суб'єктами господарювання". Комісійні доходи від факторингових операцій банк розподіляє між пасивними рахунками 6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів" та 6111 "Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів" відповідно до суті отриманих доходів.

Нарахування доходів в обліку здійснюється такими проведеннями:

Дебет – 2038 "Нараховані доходи за факторинговими операціями із суб'єктами господарювання" – на суму раніше нарахованих доходів за факторинговою операцією;

Кредит – рахунки 6023 "Процентні доходи за операціями з факторингу із суб'єктами господарювання", 6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів", 6111 "Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів" – на суму доходів за цією операцією, що не були нараховані.

Одночасно банк здійснює часткове або повне списання з позабалансу документів за факторинговими операціями, що були оплачені боржником:

Дебет – 991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98";

Кредит – 9800 "Розрахункові документи за факторинговими операціями" – за вартістю платіжних документів, що були погашені боржником.

Якщо за умовами договору боржник перераховує безпосередньо суму боргу на рахунок клієнта, банк-фактор виконує в обліку проведення, наведені на рис. 6.8.

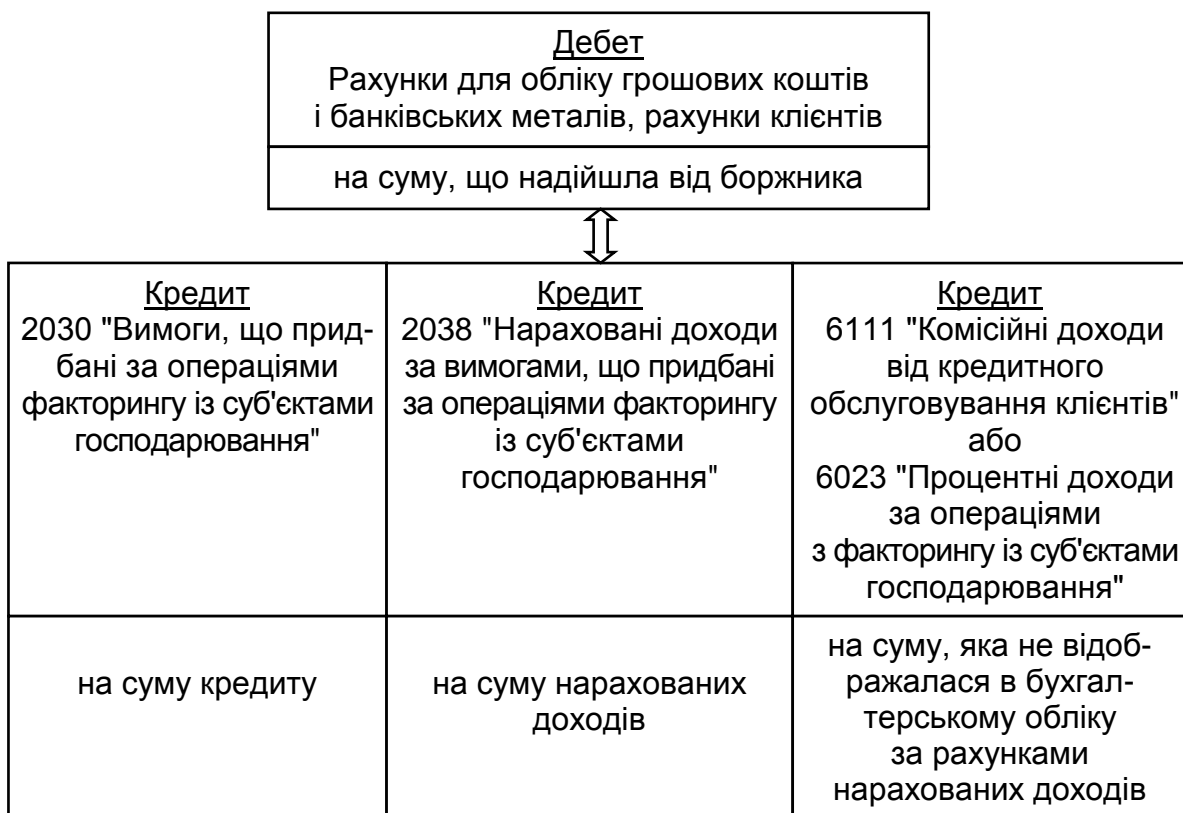

Рис. 6.8. Відображення банком-фактором в обліку сплати коштів безпосередньо боржником на рахунок клієнта

Виникнення простроченої заборгованості за факторинговим операціям банк відображує в обліку таким проведенням: Дебет – 2037; Кредит – 2030.

Заборгованість за нарахованими процентними доходами за факторинговими операціями наступного робочого дня відображується таким проведенням: Дебет – 2039; Кредит – 2038.

Під час погашення простроченої заборгованості виконуються такі проведення:

Дебет – Рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (на суму, що надійшла від боржника);

Кредит – 2037 (на суму кредиту);

Кредит – 2039 (на суму нарахованих доходів).

У разі визнання банком заборгованості за факторинговою операцією безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів [74].

Активи, що передані у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються лізингодавцем як виданий кредит, на який поширюються вимоги Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої Постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами) [45; 49]. Лізингоодержувач відображує в балансі отримані необоротні активи одночасно як актив і зобов'язання.

Для обліку основних засобів і нематеріальних активів банк-лізингодавець використовує рахунки, наведені на рис. 6.9. та 6.10.

Різниця між сумою мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) та теперішньою його вартістю, що визначена за лізинговою (орендною) ставкою процента, є доходом лізингодавця [49].

Наданий у фінансовий лізинг (оренду) об'єкт необоротних активів у сумі мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості лізингодавець відображує у фінансовому обліку такими проведеннями:

1) Дебет – 1520, 2071, 2211;

Кредит – 4300, 4400 – на суму справедливої вартості переданого активу;

2) Дебет – 4309, 4409, 7490;

Кредит – 4300, 4400 – на суму накопиченої амортизації переданого активу.

Рис. 6.9. Рахунки для обліку об'єктів, наданих у фінансовий лізинг

Рис. 6.10. Рахунки для обліку доходів за наданий фінансовий лізинг

Різниця між сумою мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) та теперішньою його вартістю, що визначена за лізинговою (орендною) ставкою процента, є доходом лізингодавця [45; 49].

Витрати, що пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), включаються до вартості кредиту під час первісного визнання та амортизуються протягом строку лізингу (оренди). У цьому разі у фінансовому обліку здійснюється таке проведення:

Дебет – 1525, 2075, 2215;

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та інше).

Розподіл доходу між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку заборгованості лізингоодержувача за кредитом на початок звітного періоду [45, 49]:

Дебет – 1528, 2078, 2218;

Кредит – 6018, 6028, 6044 – на суму нарахованого доходу за наданим фінансовим лізингом.

Амортизація витрат лізингоодержувача, що пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), у фінансовому обліку відображується таким проведенням:

Дебет – 6018, 6028, 6044;

Кредит – 1525, 2075, 2215 – на суму амортизації премії.

Отримана лізингодавцем сума лізингового (орендного) платежу відображується в фінансовому обліку такими проведеннями:

1) Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та ін.);

Кредит – 1528, 2078, 2218 – на суму отриманого доходу;

2) Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та ін.);

Кредит – 1520, 2071, 2211 – на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Якщо за умовами договору об'єкт фінансового лізингу (оренди) повертається лізингодавцю, то в обліку лізингодавця на суму негарантованої ліквідаційної вартості здійснюється таке проведення:

Дебет – 4300, 4400;

Кредит – 1520, 2071, 2211.

Не сплачені вчасно нараховані доходи та платежі за фінансовим лізингом лізингоодержувачем обліковуються таким чином:

1) Дебет – 1529, 2079, 2219;

Кредит – 1528, 2078, 2218 – на суму прострочених нарахованих доходів.

2) Дебет – 1527, 2077, 2217;

Кредит – 1520, 2071, 2211 – на суму лізингового платежу.

Погашення простроченої заборгованості з фінансового лізингу відображується в обліку такими проведеннями:

1) Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та ін.);

Кредит – 1529, 2079, 2219 – на суму прострочених нарахованих доходів;

2) Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та ін.);

Кредит – 1527, 2077, 2217 – на суму простроченої заборгованості з фінансового лізингу.

Отримані лізингоодержувачем у фінансовий лізинг (оренду) основні засоби та нематеріальні активи обліковуються за найменшою оцінкою на початок строку лізингу: справедливою вартістю необоротного активу або теперішньою вартістю суми мінімальних лізингових платежів на окремому аналітичному рахунку "Фінансовий лізинг (оренда)" рахунків 4300 "Нематеріальні активи", 4400 "Основні засоби". Виконується проведення:

Дебет – 4300: аналітичний рахунок "Фінансовий лізинг (оренда)", 4400: аналітичний рахунок "Фінансовий лізинг (оренда)";

Кредит – 3615 "Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)".

Таким чином, отримання необоротних активів в фінансовий лізинг (оренду) є не кредитною операцією, а операцією з обліку основних засобів та нематеріальних активів.

6.4. Облік формування та використання резервів під кредитні ризики

Банк із метою визначення можливих втрат через невиконання боржником зобов'язань із наданих кредитних активів здійснює оцінку ризику невиконання таких зобов'язань (тобто ризику того, що виконання боржником зобов'язання проводитиметься з перевищенням термінів, передбачених умовами договору, або в обсягах, менших, ніж передбачено

договором, або взагалі не проводитиметься) за кредитними активами банку [74].

Банк оцінює ризик невиконання боржником зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним, до встановленого строку подання статистичної звітності за формою № 10 (місячна) "Оборотно-сальдовий баланс банку", затвердженою НБУ (**додаток А**).

Якщо в наступних періодах після формування резерву за кредитним активом сума резерву зменшується, то банк зменшує (коригує) попередньо сформований резерв за таким кредитним активом.

Банки формують резерви за кредитами, наданими фізичним та юридичним особам (у тому числі банкам та бюджетним установам), які обліковуються за балансовими рахунками наступних груп (рис. 6.11).

Рис. 6.11. Балансові групи рахунків для обліку наданих кредитів

Не формуються резерви за кредитними операціями між установами в системі одного банку (для банків із 100 % іноземним капіталом, – за розрахунками з материнською компанією, якщо ця компанія має кредитний

рейтинг не нижчий, ніж "інвестиційний клас") та за коштами, що перераховані Національному банку України [74].

З метою розрахунку резервів кредитні активи класифікуються за ступенем ризику (категоріями якості):

I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;

II – помірний ризик;

III – значний ризик;

IV – високий ризик;

V (найнижча) – реалізований ризик.

Заборгованість за кредитними активами, що віднесені до V категорії, є безнадійною [74].

Для розподілу кредитних активів за категоріями якості використовується методика, наведена на рис. 6.12.

З метою розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається показник ризику активу.

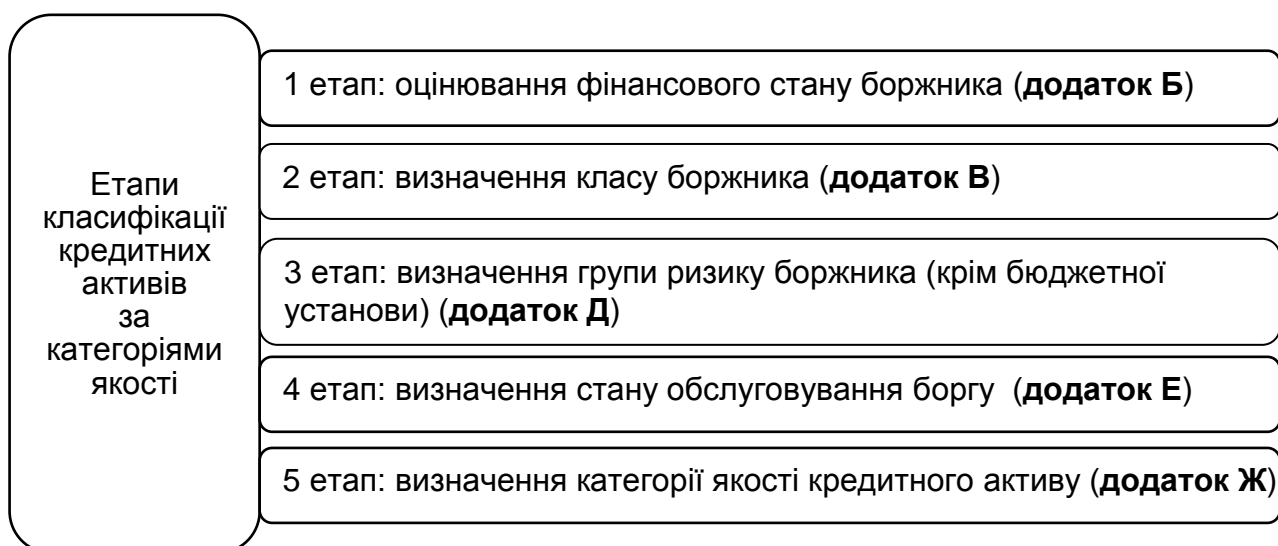

Рис. 6.12. **Етапи класифікації кредитних активів за категоріями якості**

Показник ризику активу – це кількісний показник ризику невиконання боржником своїх зобов'язань перед банком [74].

Банк самостійно встановлює порядок визначення показника ризику активу в межах діапазонів, визначених для відповідних категорій якості кредитних активів, у тому числі з урахуванням кредитної історії боржника, а також іншої інформації, що забезпечує об'єктивну оцінку подій та обставин, які можуть свідчити про наявність ризиків погашення боргу боржником

із перевищенням термінів, передбачених умовами договору, або невиконанням договірних умов. А саме для боржника – юридичної особи з урахуванням:

- динаміки фактичних значень інтегрального показника;
- коефіцієнта покриття боргу;
- якості менеджменту боржника – юридичної особи;
- ринків збуту продукції;
- наявності бізнес-планів;
- визначених рейтингів боржника – юридичної особи (за наявності);
- інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність

і повноту погашення боргу.

Для банка-боржника з урахуванням рейтингів банку-боржника (за наявності) та інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу [74] (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

**Визначення показника ризику кредиту,
наданого боржнику – юридичній особі, боржнику – фізичній особі,
банку – боржнику, боржнику – бюджетній установі**

Категорія якості за кредитом	Значення показника ризику кредиту, (K_{PK})
I – найвища	0,01 – 0,06
II	0,07 – 0,20
III	0,21 – 0,50
IV	0,51 – 0,99
V – найнижча	1,0

Для формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними активами банк має право поділяти фінансові активи на суттєві та несуттєві кредитні активи. **До несуттєвих кредитних активів** належать кредити, надані фізичній особі, у тому числі як суб'єкту підприємницької діяльності, загальна сума боргу за якими не перевищує 50 000 грн, або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, визначений за офіційним валютним курсом, установленим НБУ на дату формування резервів. Усі інші активи є **суттєвими** [74].

Банк має право об'єднувати фінансові активи, які не є суттєвими, у групи фінансових активів та оцінювати ризик за ними на портфельній основі, ґрунтуючись на кількості днів прострочення боргу [74].

За суттєвими фінансовими активами банк оцінює ризик на індивідуальній основі.

Розмір резерву для відшкодування можливих втрат за кредитом на індивідуальній основі (без урахування суми раніше сформованого резерву) розраховується за формулою (6.1):

$$P_{\text{Инд}} = \text{БВ}_K - \text{ТВ}_K, \quad (6.1)$$

де $P_{\text{Инд}}$ – сума резерву за наданим кредитом, розрахованого на індивідуальній основі;

БВ_K – балансова вартість кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ТВ_K – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом (6.2).

$$\text{ТВ}_K = \sum_{i=1}^n \frac{\text{ГП}_i \times \text{К}_{\text{БР}} \times \text{К}_{\text{ЛЗ}}}{(1 + I_{\text{ЕФ}})^t}, \quad (6.2)$$

де ГП_i – попередньо оцінений майбутній грошовий потік за період t ;

$\text{К}_{\text{БР}}$ – коефіцієнт безризикованості кредитного активу (6.3);

$\text{К}_{\text{ЛЗ}}$ – коефіцієнт ліквідності забезпечення (**додаток 3**);

$I_{\text{ЕФ}}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу або під час останньої зміни номінальної процентної ставки (для активів із плаваючою процентною ставкою);

t_i – тривалість періоду (термін) до виникнення i -го грошового потоку;

$i = 1 \dots n$;

n – кількість потоків грошових коштів.

$$\text{К}_{\text{БР}} = 1 - \text{К}_{\text{РК}}, \quad (6.3)$$

де $\text{К}_{\text{РК}}$ – показник ризику кредиту (табл. 6.4).

Для розрахунку розміру резерву за кредитами овердрафт та кредитними лініями, за якими невідомі кількість траншів і строк їх погашення, використовують формулу (6.4).

$$P_{\text{КО}} = \text{БВ}_{\text{КО}} - (\text{Б}_{\text{КО}} \times \text{К}_{\text{БР}} + \text{В}_{\text{ЗК}} \times \text{К}_{\text{ЛЗ}}), \quad (6.4)$$

де $P_{\text{КО}}$ – сума резерву за кредитом овердрафт;

BV_{KO} – балансова вартість кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву);

B_{KO} – борг за кредитом овердрафт та кредитними лініями, за якими невідомі кількість траншів і строк їх погашення, на дату розрахунку резерву;

$V_{зк}$ – вартість забезпечення; якщо забезпечення немає або воно не відповідає критеріям прийнятності, то до розрахунку береться значення, що дорівнює 0.

Розмір резерву для відшкодування можливих втрат за кредитами на портфельній основі (без урахування суми раніше сформованого резерву) розраховується за формулою (6.5).

$$P_{\text{ПОРТ}} = \sum_{i=1}^j BV_{Ki} - \sum_{i=1}^j B_K \times K_{BRi}, \quad (6.5)$$

де $P_{\text{ПОРТ}}$ – сума резерву за групою кредитних активів;

BV_{Ki} – балансова вартість за групою кредитних активів (без урахування суми раніше сформованого резерву);

j – загальна кількість кредитів у групі фінансових активів;

i – порядковий номер кредиту в групі фінансових активів;

B_K – борг за кредитом на дату розрахунку резерву;

K_{BRi} – коефіцієнт безризикованості групи кредитних активів (6.3).

$$K_{BRi} = 1 - K_{PKi}, \quad (6.3)$$

де K_{PKi} – показник ризику групи кредитних активів (табл. 6.6).

Таблиця 6.6

Визначення показника ризику групи кредитних активів

Кількість календарних днів прострочення боргу (включно)	Стан обслуговування боргу	Категорія якості активу	Значення показника ризику групи фінансових активів, K_{PKi}
до 7	"високий"	I – найвища	0,02
до 30	"добрий"	II	0,10
до 90	"задовільний"	III	0,40
до 180	"слабкий"	IV	0,80
понад 180	"незадовільний"	V – найнижча	1,0

Для обліку спеціальних резервів за кредитними активами банку використовуються контраktivні рахунки 2400 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі" та 2401 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі". За кредитом цих рахунків проводяться суми сформованих резервів та суми збільшення резервів. За дебетом рахунків проводяться суми зменшення резервів або суми використаних резервів у встановленому порядку [52].

Для обліку відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам та нарахованими доходами використовуються рахунки 7702 та 7720.

Банк відображує в обліку формування (збільшення) резерву за наданими кредитами таким проведенням:

Дебет – 7702;

Кредит – 2400 або 2401.

У разі формування (збільшення) резервів в іноземній валюті сума таких резервів розраховується з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції:

Дебет – 7702;

Кредит – 3801 "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів" та

Дебет – 3800 "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – 2400, 2401.

Переоцінка резервів в іноземній валюті в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют виконується за балансовим рахунком 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами" [52; 68].

У разі сторнування (зменшення) попередньо розрахункового розміру спеціальних резервів, що пов'язано з подією, яка відбувалася після визнання зменшення корисності (наприклад, покращення кредитного рейтингу боржника) [45], виконується таке проведення:

Дебет – 2400, 2401;

Кредит – 7702, 7720.

У разі зменшення розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті, виконуються такі проведення:

Дебет – 2400, 2401;

Кредит – 3800.

Проведення виконується на величину коригування резерву, розраховану за офіційним валютним курсом на дату коригування.

Одночасно:

Дебет – 3801;

Дебет / Кредит – 6204;

Кредит – 7702, 7720.

За рахунками 3801, 7702 (7720) проведення виконується на величину коригування резерву, розраховану за офіційним курсом на дату його формування. Запис за рахунком 6204 здійснюється в розмірі різниці між величиною коригування резерву, розрахованою за офіційним валютним курсом на дату його коригування, та цією величиною, розрахованою за офіційним валютним курсом на дату формування резерву.

Списання безнадійних активів у банку здійснюється за рахунок спеціальних резервів. Списання безнадійної заборгованості за кредитними операціями відображується в обліку такими проведеннями:

Дебет – 2400, 2401;

Кредит – 2027, 2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2217, 2227, 2237.

Банк обліковує списану за рахунок спеціальних резервів безнадійну заборгованість за наданим кредитом за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків [28; 45; 74]:

Дебет – 9611 "Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями";

Кредит – 991 "Контррахунок".

Банк відображує в обліку часткове або повне погашення раніше списаної за рахунок спеціального резерву суми безнадійної заборгованості такими проведеннями:

1) якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та ін.);

Кредит – 7702;

2) якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625, 2650 та інше);

Кредит – 6712 "Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам".

Одночасно на суму отриманого платежу здійснюється проведення:

Дебет – 991 "Контррахунок";

Кредит – 9611 "Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями".

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Які види забезпечення кредиту ви знаєте?
2. В якому документі визначаються умови кредитної операції?
3. Яким вимогам повинна відповідати застава за кредит і як вона відображується в обліку?
4. На яких рахунках ведеться облік кредитів, наданих контрагентам?
5. Дайте визначення проблемних кредитів та охарактеризуйте рахунки, призначені для їх обліку.
6. На рахунках якого класу ведеться облік відсотку доходів за наданим кредитом?
7. Як формуються резерви під кредитні ризики?
8. Як здійснюється облік формування та використання резервів під кредитні ризики?
9. Охарактеризуйте порядок обліку операцій з овердрафту.
10. Як здійснюється облік операцій РЕПО?
11. Як обліковуються факторингові та лізингові операції банків?

Тести

1. Кредити, які надаються для технічного переоснащення підприємств, придбання обладнання, устаткування, на реконструкцію, будівництво та для реалізації інших інвестиційних проектів, є:

- а) іпотечними кредитами;
- б) інвестиційними кредитами;
- в) поточними кредитами.

2. *Кредитні активи банку, надані та розміщені на міжбанківському ринку, та кредити, надані клієнтам обліковуються на рахунках:*

- а) першого, п'ятого та дев'ятого класу Плану рахунків;
- б) другого, третього та дев'ятого класу Плану рахунків;
- в) першого, другого та дев'ятого класу Плану рахунків.

3. *За кредитом рахунків обліку кредитних активів відображуються:*

- а) суми наданих кредитів;
- б) суми погашення заборгованості;
- в) суми погашення заборгованості та суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості.

4. *Прострочена заборгованість за наданими кредитами фізичним особам відображується на таких рахунках:*

- а) 2216, 2226, 2236;
- б) 2217, 2227, 2237;
- в) 2219, 2229, 2239.

5. *Якщо укладання кредитного договору та перерахування коштів позичальникові – суб'єкту господарювання здійснюються протягом одного операційного дня, то виконується проведення:*

- а) Дебет – 990; Кредит – 9129;
- б) Дебет – 2010; Кредит – 1200;
- в) Дебет – 1522; Кредит – 1200.

6. *Нарахування процентних доходів за наданими кредитами за операціями РЕПО відображується таким проведенням:*

- а) Дебет – 1218; Кредит – 6002;
- б) Дебет – 1200; Кредит – 1218;
- в) Дебет – 1200; Кредит – 6002.

7. *Премія за фінансовим лізингом – це:*

- а) суми наперед отриманих комісій, які амортизуються на процентні доходи протягом дії договору;
- б) процентні доходи банку від фінансового лізингу, які банк отримає в майбутньому;
- в) суми наперед отриманого банком процентного доходу.

8. *До якої групи належать безнадійні активи за категоріями якості:*

- а) I категорії;
- б) V категорії;
- в) VI категорії?

9. До несуттєвих кредитних активів належать:

а) кредити, надані фізичній особі, загальна сума боргу за якими не перевищує 50 000 грн;

б) кредити, надані фізичній особі, у тому числі як суб'єкту підприємницької діяльності, загальна сума боргу за якими не перевищує 50 000 грн;

в) кредити, надані фізичній особі, у тому числі як суб'єкту підприємницької діяльності та юридичній особі, загальна сума боргу за якими не перевищує 50 000 грн.

10. Банк відображує погашення раніше списаної за рахунок спеціального резерву в поточному році суми безнадійної заборгованості таким проведенням:

а) Дебет – 1200; Кредит – 7702;

б) Дебет – 1200; Кредит – 6712;

в) Дебет – 9611; Кредит – 991.

11. У процесі проведення факторингової операції банк надає клієнту аванс, що зараховується на його рахунок. Це відображується проведенням:

а) Дебет – 2030; Кредит – 1200, 2600;

б) Дебет група – 990; Кредит – 9129

в) Дебет – 9129; Кредит група – 990.

12. Передача банком-лізингодавцем об'єктів лізингу банку-лізингоотримувачу лізингодавцем відображується:

а) Дебет – 4400; Кредит – 3615;

б) Дебет – 1520; Кредит – 4400;

в) Дебет – 4400; Кредит – 3510.

13. Відображення в обліку несплачених вчасно доходів із фінансового лізингу, наданому клієнту банку, здійснюється проведенням:

а) Дебет – 1200; Кредит – 1529;

б) Дебет – 1529; Кредит – 1528;

в) Дебет – 2079; Кредит – 2078.

14. Формування резерву під кредитні ризики за кредитами (за операціями із клієнтами – фізичними особами) оформлюється записом:

а) Дебет – 7702; Кредит – 2400;

б) Дебет – 7702; Кредит – 2401;

в) Дебет – 7702; Кредит – 1590.

15. *Нараховані банком, але не отримані доходи за списаною простроченою заборгованістю необхідно списати з балансу та виконати таке позабалансове проведення (кредит був наданий в інвестиційну діяльність фізичній особі):*

- а) Дебет – 9601; Кредит – група 991;
- б) Дебет 9611; Кредит – група 991;
- в) Дебет – група 991; Кредит – 9601.

16. *Бухгалтерський запис на відображення документів за факторинговими операціями (розрахункові або платіжні документи на продані дебітору товари), які клієнт передає банку при укладанні факторингового договору, здійснюється так:*

- а) Дебет – 9129; Кредит – група 990;
- б) Дебет – група; 991 Кредит – 9800;
- в) Дебет – 9800; Кредит – група 991.

17. *Отримання банком-лізингоотримувачем основних засобів за фінансовим лізингом відображується так:*

- а) Дебет – 4400; Кредит – 3615;
- б) Дебет – 1520; Кредит – 4400;
- в) Дебет – 4400; Кредит – 1520.

18. *Нарахування доходів за фінансовим лізингом банком-лізингодавцем (якщо основні засоби були надані підприємству-лізингоотримувачу) відображується таким проведенням:*

- а) Дебет – 1200; Кредит – 1528;
- б) Дебет – 1528; Кредит – 6018;
- в) Дебет – 2078; Кредит – 6028.

19. *Формування резерву під кредитні ризики за міжбанківськими кредитами оформлюється записом:*

- а) Дебет – 7701; Кредит – 2400;
- б) Дебет – 7702; Кредит – 2401;
- в) Дебет – 7701; Кредит – 1590.

20. *Погашено короткостроковий кредит, наданий фізичній особі на поточні цілі, за рахунок резерву (раніше він був визнаний безнадійним):*

- а) Дебет – 2400; Кредит – 2207;
- б) Дебет – 2401; Кредит – 2202;
- в) Дебет – 2401; Кредит – 2207.

Практичні завдання

Завдання 6.1. ПАТ "Альфа-Банк" 1 вересня 2014 р. надав кредит Іванову А. А. в розмірі 5 000 грн, терміном на 2 роки під 12 % річних. Відсотки за кредитом виплачуються кожні 6 місяців. Кінець звітного періоду – 31.12.2014 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати ПАТ "Альфа-Банк". Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 6.2. Банк отримав кредит від НБУ терміном на 6 місяців 1 вересня 2014 р. у розмірі 50 000 грн під 15 % річних. Відсотки за кредитом виплачуються банком 1 раз по закінченні терміна кредитування. Закінчення звітного періоду – 31.12.2014 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати банку. Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 6.3. ПАТ "Соло-Банк" 1 листопада 2014 р. отримав кредит на суму 1 млн 500 тис. грн від ПАТ "Прайм-Банк" під 12 % річних терміном на 7 днів на умовах сплати відсотків одночасно з поверненням кредиту. Банк нараховує відсотки, використовуючи метод визначення кількості днів – факт/365. Складіть бухгалтерські проведення для ПАТ "Соло-Банк".

Завдання 6.4. 01.07.2014 р. ПАТ "Соло-Банк" отримав кредит від свого банка-кореспондента (ПАТ "Прайм-Банк") у сумі 1 млн 345 тис грн терміном на 14 місяців під 15 % річних. Суму кредиту зараховано на нострорахунок у ПАТ "Прайм-Банк". Банк нараховує відсотки, використовуючи метод визначення кількості днів – 30/365 щомісячно, які сплачуються під час повернення кредиту. Скласти бухгалтерські проведення для ПАТ "Соло-Банк".

Завдання 6.5. ПАТ "Емітент" протягом операційного дня були здійснені такі операції:

1. Наданий міжбанківський кредит ПАТ "Гарант" у сумі 2 млн грн на 1 місяць.
2. Нараховані доходи за міжбанківський кредит у сумі 50 000 грн.
3. Сплачені нараховані доходи за операціями РЕПО із суб'єктами господарювання у сумі 3 000 грн.
4. Довгостроковий кредит, наданий на будівництво ВАТ "Стелла" у сумі 500 000 грн, визнаний простроченим.
5. Нараховані доходи за кредитом, наданим ВАТ "Стандарт" за експортно-імпортними операціями в сумі 10 000 доларів США (офіційний курс НБУ складає 8,35 грн за 1 долар США).

6. З поточного рахунку ВАТ "Крона" перераховані відсотки за коротко-строковим кредитом на будівництво – 4 000 грн.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 6.6. 01.06.2014 р. банк видав готівкою споживчий кредит фізичній особі у сумі 16 000 грн терміном на 2 місяці. Відсоткова ставка за кредитом становить 18 % річних. Щомісячна комісія банку за обслуговування кредитної заборгованості – 1,25 % щомісячно. Метод визначення кількості днів – факт/факт. Відсотки, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються щомісяця з 1 по 5 число місяця, наступного за звітним, згідно з графіком (табл. 6.7). Кредит був наданий без застави. Необхідно розрахувати дані таблиці та скласти бухгалтерські проведення.

Таблиця 6.7

Графік сплати відсотків, комісійних та заборгованості за кредитом

Дата	Сума нарахованих відсотків, грн	Виплата заборгованості за кредитом, грн	Сума нарахованих комісійних за обслуговування кредитної заборгованості, грн	Платіж всього, грн	Залишок заборгованості за кредитом, грн
01.06.14	0	0	0	0	16 000
30.06.14		8 000			
31.07.14		8 000			
Усього		16 000			0

Висновки за темою

Банки здійснюють кредитні операції відповідно до вимог законодавства України та відображують у фінансовому обліку за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.07.2004 р. за № 918/9517 (зі змінами), залежно від категорії контрагентів, виду кредиту та термінів його використання. Таким чином, в обліковій

системі банків України, згідно з нормативно-правовими актами НБУ, кредити класифікують за такими ознаками:

- за терміном кредитування;
- за суб'єктами кредитування;
- за видом валютних цінностей, в якому надано кредит;
- за критерієм забезпечення;
- за об'єктом, що кредитується.

Основними рахунками, на яких здійснюється облік кредитних операцій банку, є:

- 1) кредити, що надані іншим банкам: 1520, 1521, 1522, 1523, 1524;
- 2) кредити, що надані суб'єктам господарювання: 2010, 2020, 2030, 2062, 2063, 2071, 2074, 2082, 2083;
- 3) кредити, що надані органам державної влади: 2102, 2103, 2122, 2123;
- 4) кредити, що надані органам місцевого самоврядування: 2112, 2113, 2132, 2133;
- 5) кредити, що надані фізичним особам: 2202, 2203, 2211, 2220, 2232, 2233.

Усі рахунки обліку кредитних активів банку є активними. За дебетом цих рахунків відображуються суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення заборгованості та суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості. Прострочена заборгованість за наданими кредитами та за нарахованими доходами обліковується на окремих активних рахунках.

У випадках, коли дата укладання кредитного договору не збігається з датою фактичного перерахування коштів на користь позичальника, кредит обліковується позабалансово за датою укладання угоди. Більшість кредитів не обліковуються як позабалансові активи, оскільки укладання кредитного договору та перерахування коштів позичальникові здійснюються протягом одного операційного дня.

Згідно з принципом превалювання сутності над формою, до кредитних операцій банку належать:

- кредитування за овердрафтом (кредитування рахунку);
- операції РЕПО;
- операції з врахування векселів;
- факторингові операції;
- операції з фінансового лізингу.

Якщо у клієнта не вистачає коштів на поточному рахунку для проведення платежів за розрахунковими документами, нестача покривається за рахунок овердрафту цього клієнта.

Операція РЕПО – операція купівлі (продажу) цінних паперів із зобов'язанням зворотного їх продажу (купівлі) через визначений термін за заздалегідь обумовленою ціною, що здійснюється на основі єдиного договору РЕПО.

Ураховуючи вексель, банк надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит. Як правило, векселі можуть бути враховані на визначений термін платежу, а саме:

визначено-строкові (на певну дату);

дато-векселі (у визначений строк від дати складання);

візо-векселі (у визначений строк від пред'явлення). Крім того, на них має бути дата про пред'явлення.

Факторинг – це кредитна операція, за якої банк купує у клієнта право на стягнення його дебіторської заборгованості. Взаємовідносини між банком-фактором та клієнтом-постачальником регулюються договором про факторингове обслуговування.

Оскільки особливістю факторингової операції є те, що кредит надається одній особі, а фактичним платником за нею є інша особа, слід передбачити відповідний контроль за якістю такого кредиту. Тобто необхідно враховувати фінансовий стан платника, що може не бути клієнтом банку, особливо за відсутності права регресу.

У разі прострочення оплати боргу за факторинговою операцією або визнання заборгованості сумнівною її облік, а також облік резервів під неї здійснюється аналогічно до обліку інших кредитів.

Активи, що передані у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються лізингодавцем як виданий кредит, на який поширюються вимоги Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої Постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами). Лізингоотримувач відображує в балансі отримані необоротні активи одночасно як актив і зобов'язання.

Банк із метою визначення можливих втрат через невиконання боржником зобов'язань із наданих кредитних активів здійснює оцінювання ризику невиконання таких зобов'язань. Банк оцінює ризик невиконання

боржником зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним, до встановленого строку подання статистичної звітності.

З метою розрахунку резервів кредитні активи класифікуються за ступенем ризику (категоріями якості):

I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;

II – помірний ризик;

III – значний ризик;

IV – високий ризик;

V (найнижча) – реалізований ризик.

Заборгованість за кредитними активами, що віднесені до V категорії, є безнадійною.

З метою розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається показник ризику активу.

Показник ризику активу – це кількісний показник ризику невиконання боржником своїх зобов'язань перед банком. Банк самостійно встановлює порядок визначення показника ризику активу в межах діапазонів, визначених для відповідних категорій якості кредитних активів, у тому числі з урахуванням кредитної історії боржника, а також іншої інформації, що забезпечує об'єктивну оцінку подій та обставин.

Для формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними активами банк має право поділяти фінансові активи на суттєві та несуттєві кредитні активи. До несуттєвих кредитних активів належать кредити, надані фізичній особі, у тому числі як суб'єкту підприємницької діяльності, загальна сума боргу за якими не перевищує 50 000 грн, або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, визначений за офіційним валютним курсом, установленим НБУ на дату формування резервів. Усі інші активи є суттєвими.

Для обліку спеціальних резервів за кредитними активами банку використовуються контрактивні рахунки 2400 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі" та 2401 "Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі". За кредитом цих рахунків проводяться суми сформованих резервів та суми збільшення резервів. За дебетом рахунків проводяться суми зменшення резервів або суми використаних резервів у встановленому порядку.

Переоцінка резервів в іноземній валюті в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют виконується за балансовим рахунком 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

Банк обліковує списану за рахунок спеціальних резервів безнадійну заборгованість за наданим кредитом за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків.

Література: [15; 28; 37; 38; 45; 49; 52; 59; 68; 74; 77–81; 85; 86].

7. Облік операцій банку із цінними паперами

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку операцій банку із цінними паперами, а саме – з обліку цінних паперів у торговому портфелі, в портфелі банку на продаж та до погашення, комісійних операцій із цінними паперами та цінними паперами власної емісії.

Основні питання

7.1. Принципи оцінювання та обліку цінних паперів у портфелі банку.

7.2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку.

7.3. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж та до погашення.

7.4. Облік зменшення корисності цінних паперів, формування резервів та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

7.5. Облік комісійних операцій із цінними паперами та цінними паперами власної емісії.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: знати характеристику операцій із цінними паперами та вимоги щодо відображення їх у звітності, структуру відображення цінних паперів у Плані рахунків бухгалтерського обліку; розуміти сутність та класифікацію цінних паперів та видів банківської діяльності на фондовому ринку;

уміння: вміти вести облік комісійних операцій із цінними паперами та із цінними паперами власного боргу; відображати в обліку придбання акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком та придбання боргових цінних паперів із дисконтом або з премією; відображати в обліку

операції із цінними паперами в торговому портфелі, в портфелі банку на продаж та до погашення;

комунікації: встановлення комунікативного контакту з клієнтами та контрагентами банку, зі співробітниками фінансових установ та з різноманітними типами суб'єктів фондового ринку; донесення інформації про особливості різних типів цінних паперів;

автономність і відповідальність: відповідальність за якість сформованих аналітичних рахунків, бухгалтерських проведень та за якість сформованих документів стосовно інвестиційних та комісійно-посередницьких операцій банку. Здатність до подальшого навчання, самовдосконалення та навчання інших осіб.

Ключові терміни: цінні папери, цінні папери власної емісії, облік цінних паперів, цінні папери в портфелі банку, цінні папери у торговому портфелі банку, цінні папери в портфелі банку на продаж, цінні папери в портфелі банку до погашення.

7.1. Принципи оцінювання та обліку цінних паперів у портфелі банку

Вкладеннями (інвестиціями) банку є активи, які утримуються банком (інвестором) з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для банку (інвестора) [28; 70; 80; 87]. До таких активів відносяться цінні папери, зокрема: акції, облигації, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання.

Згідно із Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" **цінні папери** – це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам [85].

Для цілей фінансового обліку інвестиції банку в цінні папери можна класифікувати за такими ознаками:

- за терміном інвестування;
- за формами власності на інвестиційні ресурси;
- за характером участі в інвестуванні;
- за рівнем впливу банку на інвестовану структуру;
- за об'єктом інвестування (рис. 7.1).

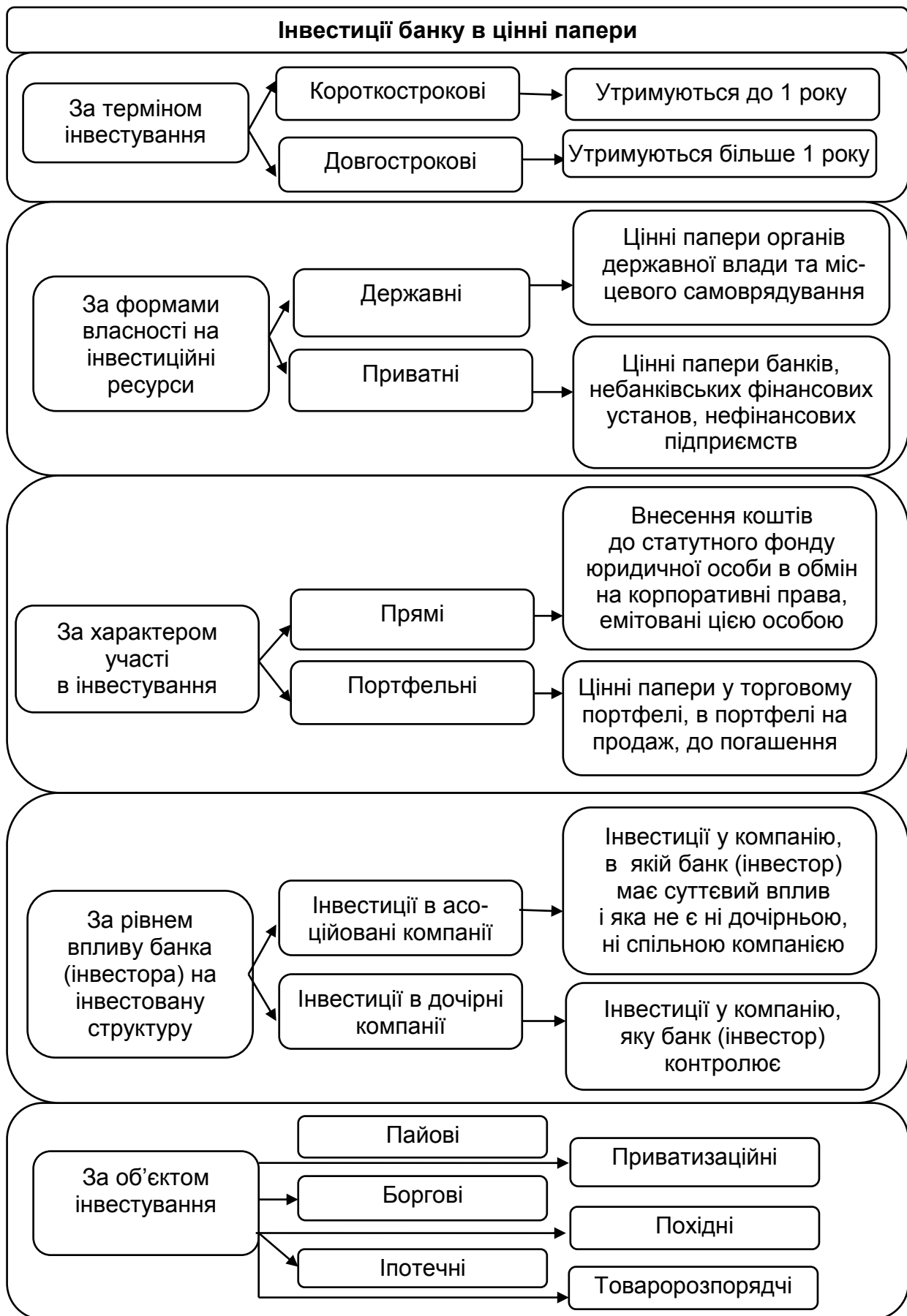

Рис. 7.1 Класифікація інвестицій банку в цінні папери

Згідно із законом України "Про цінні папери та фондовий ринок":

- **пайові цінні папери** – це цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна в разі ліквідації емітента [87]. До пайових цінних паперів належать: акції, інвестиційні сертифікати, сертифікати ФОН, акції корпоративного інвестиційного фонду;

- **боргові цінні папери** – це цінні папери, що посвідчують відносини позики та передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений термін кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання [87]. До боргових цінних паперів належать: облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, облігації міжнародних фінансових організацій, облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

- **іпотечні цінні папери** – це цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів [87]. До іпотечних цінних паперів належать: іпотечні облігації, іпотечні сертифікати, заставні;

- **приватизаційні цінні папери** – це цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне отримання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду [87];

- **похідні цінні папери** – це цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом терміну, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів [87];

- **товаророзпорядчі цінні папери** – цінні папери, які надають їх держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах [87].

Згрупована інформація з обліку інвестицій у цінні папери за їх видами та призначенням з метою складання фінансової звітності є **портфелем цінних паперів** банку [48]. Розрізняють три види портфеля цінних паперів банку (рис. 7.2).

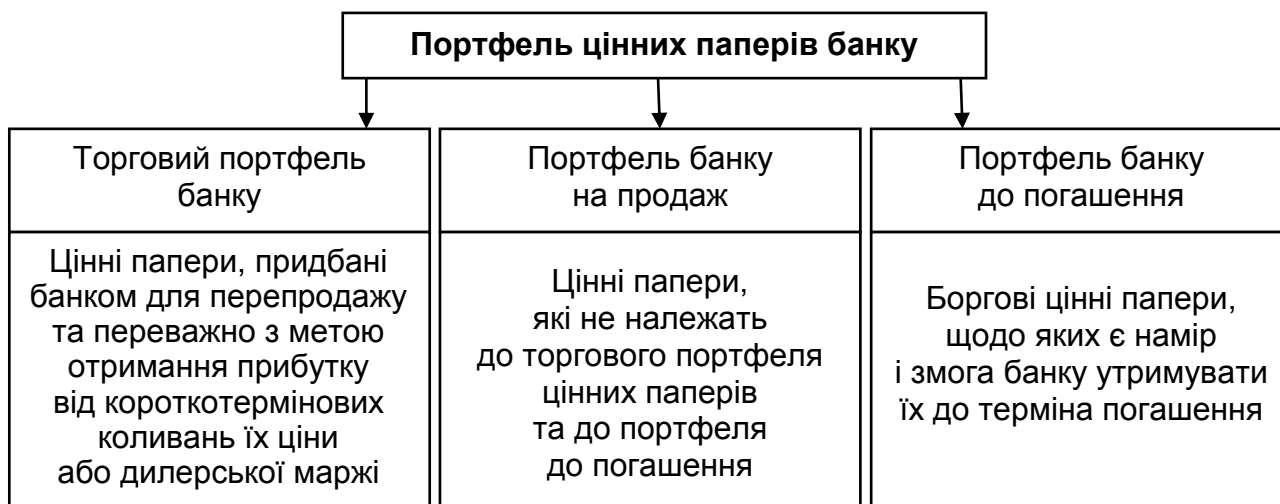

Рис. 7.2. Класифікація портфеля цінних паперів банку

До торгового портфеля банку належать:

а) боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що використовуються банком для отримання прибутків у результаті короткотермінових коливань ціни або дилерської маржі та продажу в найближчий час [48];

б) будь-які інші цінні папери, що визначаються банком на етапі первісного визнання як такі, щодо яких банк має намір і змогу обліку за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки (крім акцій, які не мають котирувальної ціни на активному ринку та справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити) [48].

До портфеля цінних паперів банку на продаж належать акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а саме:

- боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру або змоги тримати до дати їх погашення або за наявності певних обмежень щодо обліку цінних паперів у портфелі до погашення;
- цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових відсоткових ставок, його потребами, пов'язаними з ліквідністю, а також наявністю альтернативних інвестицій;
- акції й інші цінні папери з нефіксованим прибутком, за якими неможливо достовірно визначити справедливую вартість;
- фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані й утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців;
- інші цінні папери, придбані з метою утримання їх у портфелі на продаж [48].

Переведення цінних паперів із торгового портфеля в інші портфелі банку або, навпаки, з інших портфелів цінних паперів у торговий портфель не допускається [48].

У разі закінчення терміну, протягом якого банк був позбавлений права формувати портфель до погашення, цінні папери з портфеля банку на продаж можуть бути переведені в портфель банку до погашення [48].

У разі продажу значної суми інвестицій, утримуваних до погашення, цінні папери з портфеля банку до погашення мають бути переведені в портфель на продаж. У такому разі банк має анулювати портфель до погашення шляхом переведення залишку інвестицій у портфель на продаж [48].

Придбані цінні папери первісно оцінюються та відображуються у фінансовому обліку за справедливою вартістю, а саме – за сумою, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між зацікавленими та незалежними сторонами, до якої додаються витрати на операції з придбання таких цінних паперів (крім цінних паперів у торговому портфелі, інвестицій в асоційовані та дочірні компанії).

Витрати на операції з придбання цінних паперів:

- для цінних паперів у торговому портфелі: визнаються за рахунками витрат під час первісного визнання таких цінних паперів;
- для цінних паперів у портфелі на продаж: додаються до справедливої вартості придбаних цінних паперів, а для боргових цінних паперів визнаються за рахунками з обліку дисконту (премії) на дату їх придбання;
- для цінних паперів у портфелі до погашення: додаються до справедливої вартості придбаних цінних паперів, а для боргових цінних паперів визнаються за рахунками з обліку дисконту (премії) на дату їх придбання.

Справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу, визначається за їх ринковою вартістю (сума коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів на активному ринку). На кожному наступному після визнання дату балансу всі цінні папери, що придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- а) цінних паперів, що утримуються до погашення;
- б) акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;
- в) інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж відображаються на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

Інвестиції в асоційовані компанії відображаються на дату балансу за методом участі в капіталі.

Інвестиції в дочірні компанії в індивідуальній фінансовій звітності відображаються на дату балансу за їх собівартістю.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, які обліковуються в торговому портфелі, переглядаються на зменшення корисності [48]. **Зменшення корисності** визнається на кожну дату балансу, якщо є об'єктивні докази однієї або кількох подій, які мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами. Об'єктивними доказами, що свідчать про зменшення корисності цінних паперів, можуть бути відомості про:

- фінансові труднощі емітента;
- фактичне розірвання контракту;
- високу ймовірність банкрутства;
- реорганізацію емітента;
- зникнення активного ринку для цих цінних паперів через фінансові труднощі емітента;
- значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю.

Зменшення балансової вартості цінних паперів унаслідок визнання зменшення їх корисності відображується в фінансовому обліку лише на суму, що не приводить до від'ємного значення їх вартості. Якщо балансова вартість таких цінних паперів досягає нуля, то в обліку вони відображаються за нульовою вартістю до прийняття банком рішення про їх списання.

За борговими цінними паперами окремо обліковуються дисконт або премія. Дисконт або премія за борговими цінними паперами в портфелях на продаж та до погашення амортизуються протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Дисконт – це різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання відсотків, якщо така вартість нижча номінальної вартості [48].

Премія – це перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на час придбання відсотків над їх номінальною вартістю [48].

Сума амортизації дисконту збільшує відсотковий дохід, а сума амортизації премії зменшує відсотковий дохід за цінними паперами.

Амортизація дисконту (премії) не здійснюється для боргових цінних паперів, якщо величина дисконту (премії) на дату придбання є несуттєвою, тобто менша за 1 % від суми номіналу. У такому разі вся сума дисконту (премії) збільшує (зменшує) відсоткові доходи під час первісного визнання цінного папера.

За купонними цінними паперами окремо обліковуються накопичені відсотки. Нарахування відсотків здійснюється залежно від умов випуску цінних паперів, але не рідше одного разу на місяць протягом періоду від дати придбання цінного папера до дати його продажу або погашення.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотків.

Для обліку цінних паперів банку розрізняють:

- дату балансу – це дата, на яку складений баланс банку (останній день звітного періоду);
- дату операції – це дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив (дата підписання договору);
- дату розрахунку – це дата, з якої актив передається банку (визнається активом) або з якої актив передається банком (припинення визнання активу). Дата розрахунку є датою, з якої починається (у разі придбання) і припиняється (у разі реалізації) нарахування відсотків за активами та зобов'язаннями банку [48].

7.2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

Цінні папери, що придбані в торговий портфель, обліковуються за справедливою вартістю в розрізі їх емітентів та випусків із визнанням переоцінки через прибутки/збитки та відображуються за балансовими рахунками (табл. 7.1) [48; 52; 68].

**Балансові рахунки для обліку цінних паперів,
що придбані в торговий портфель**

Номер рахунку /групи рахунків	Типи рахунків	Назви рахунків/групи рахунків	За дебетом/кредитом рахунків проводяться суми
1	2	3	4
140		Боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ України, у торговому портфелі банку	
1401	A	Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку	Призначення рахунків: облік номінальної вартості боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку
1402	A	Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку	
1403	A	Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку	За дебетом рахунків проводяться суми номінальної вартості боргових цінних паперів, що придбані.
1404	A	Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку	За кредитом рахунків проводяться суми номінальної вартості цінних паперів, що продані
1405	АП	Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку. Призначення рахунку: облік результатів переоцінки до справедливої вартості боргових цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі банку	За дебетом рахунку проводяться суми збільшення вартості (дооцінки) боргових цінних паперів; списані суми уцінки за цінними паперами під час їх продажу. За кредитом рахунку проводяться суми зменшення вартості (уцінки) боргових цінних паперів списані суми дооцінки за цінними паперами під час їх продажу
1406	КА	Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку. Призначення рахунку: облік неамортизованого дисконту за борговими цінними паперами, що придбані з дисконтом, у торговому портфелі банку	За кредитом рахунку проводяться суми неамортизованого дисконту за цінними паперами, що придбані. За дебетом рахунку проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період; суми неамортизованого дисконту в разі продажу

Продовження табл. 7.1

1	2	3	4
1407	A	Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку. Призначення рахунку: облік неамортизованої премії за борговими цінними паперами, що придбані з премією, у торговому портфелі банку	За дебетом рахунку проводяться суми неамортизованої премії за цінними паперами, що придбані. За кредитом рахунку проводяться суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період; суми неамортизованої премії в разі продажу
1408	A	Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку. Призначення рахунку: облік нарахованих доходів за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку	За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих відсотків; суми сплачених накопичених відсотків під час купівлі цінних паперів. За кредитом проводяться суми нарахованих відсотків під час їх отримання; суми відсотків у разі продажу цінних паперів
300	Акції та інші фінансові інвестиції, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток		
3002	A	Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку	Призначення рахунків: облік інвестицій банку в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку. За дебетом рахунків проводяться суми цінних паперів, що придбані. За кредитом рахунків проводяться суми цінних паперів у разі їх продажу
3003	A	Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку	
3005	АП	Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку	
3006	КА	Інші фінансові інвестиції, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток. Призначення рахунку: облік інших фінансових інвестицій, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	За дебетом рахунку проводяться суми інших фінансових інвестицій, що придбані. За кредитом рахунку проводяться суми інших фінансових інвестицій у разі їх продажу

Продовження табл. 7.1

1	2	3	4
3007	A	<p>Переоцінка акцій та інших фінансових інвестицій, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток.</p> <p>Призначення рахунку: облік результатів переоцінки до справедливої вартості акцій та інших фінансових інвестицій, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми збільшення вартості (дооцінки) акцій та інших фінансових інвестицій; списані суми уцінки за акціями та іншими фінансовими інвестиціями під час їх продажу.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми зменшення вартості (уцінки) акцій та інших фінансових інвестицій; списані суми дооцінки за акціями та іншими фінансовими інвестиціями під час їх продажу</p>
3008	A	<p>Нараховані доходи за акціями та іншими фінансовими інвестиціями, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток.</p> <p>Призначення рахунку: облік нарахованих доходів за акціями та іншими фінансовими інвестиціями, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих доходів.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми отриманих доходів</p>
301	Боргові цінні папери в торговому портфелі банку		
3010	A	Боргові цінні папери органів державної влади в торговому портфелі банку	Призначення рахунків: облік номінальної вартості боргових цінних паперів у торговому портфелі банку
3011	A	Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в торговому портфелі банку	
3012	A	Боргові цінні папери, випущені банками, у торговому портфелі банку	<p>За дебетом рахунків проводяться суми номінальної вартості цінних паперів, що придбані.</p> <p>За кредитом рахунків проводяться суми номінальної вартості цінних паперів, що продані</p>
3013	A	Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку	
3014	A	Боргові цінні папери нефінансових підприємств у торговому портфелі банку	

Закінчення табл. 7.1

1	2	3	4
3015	АП	<p>Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку.</p> <p>Призначення рахунку: облік результатів переоцінки до справедливої вартості боргових цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі банку</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми збільшення вартості (дооцінки) боргових цінних паперів; списані суми уцінки за цінними паперами під час їх продажу.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми зменшення вартості (уцінки) боргових цінних паперів; списані суми дооцінки за цінними паперами під час їх продажу</p>
3016	КА	<p>Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку.</p> <p>Призначення рахунку: облік неамортизованого дисконту за борговими цінними паперами, що придбані з дисконтом</p>	<p>За кредитом рахунку проводяться суми неамортизованого дисконту за цінними паперами, що придбані.</p> <p>За дебетом рахунку проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період; суми неамортизованого дисконту в разі продажу</p>
3017	А	<p>Неамортизована премія за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку.</p> <p>Призначення рахунку: облік неамортизованої премії за борговими цінними паперами, що придбані з премією</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми неамортизованої премії за цінними паперами, що придбані.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період; суми неамортизованої премії в разі продажу</p>
3018	А	<p>Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку.</p> <p>Призначення рахунку: облік нарахованих доходів за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку</p>	<p>За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих відсотків; суми сплачених накопичених відсотків під час купівлі цінних паперів.</p> <p>За кредитом рахунку проводяться суми нарахованих відсотків під час їх отримання; суми нарахованих відсотків у разі продажу цінних паперів</p>

На дату операції придбання акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком та придбання боргових цінних паперів у торговий портфель обліковується банком за позабалансовими рахунками із здійсненням таких проведення:

а) відображення вартості цінних паперів до отримання:

Дебет – 9350 "Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами";

Кредит – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95";

б) відображення грошових коштів до відсилання:

Дебет – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95";

Кредит – 9360 "Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами".

На дату розрахунку банк виконує зворотні проведення.

Цінні папери в торговому портфелі підлягають переоцінці в разі зміни їх справедливої вартості. Обов'язково на дату балансу результат переоцінки відображується за рахунком 6203 "Результат від торгових операцій із цінними паперами в торговому портфелі банку" на суму різниці між справедливою вартістю цінного папера і його балансовою вартістю в кореспонденції з рахунками переоцінки. Відображення придбання цінних паперів у торговий портфель банк здійснює з використанням наступних проведення (табл. 7.2)

Таблиця 7.2

Відображення на дату розрахунку придбання цінних паперів у торговий портфель банку

Зміст операцій	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4
Придбання акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком	3002, 3003, 3005	1200, 1500, 2600, 2650	Сума, що зазначена в угоді
Придбання боргових цінних паперів:	1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 (на суму номіналу)	1200, 1500, 2600, 2650	Сума, що зазначена в угоді

Закінчення табл. 7.2

1	2	3	4
<ul style="list-style-type: none"> • якщо з премією; • якщо з дисконтом 	1407, 3017 (на суму премії)	1406, 3016 (на суму дисконту)	
Придбання купонного цінного папера з накопиченими відсотками	1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 (на суму номіналу) 1408, 3018 (на суму накопичених відсотків)	1200, 1500, 2600, 2650	Сума придбання з урахуванням накопичених відсотків
<ul style="list-style-type: none"> • якщо з премією; • якщо з дисконтом 	1407, 3017 (на суму премії)	1406, 3016 (на суму дисконту)	
Переоцінка (зміна справедливої вартості): <ul style="list-style-type: none"> • дооцінка цінних паперів; • уцінка цінних паперів 	3007, 1405, 3015 6203	6203 3007, 1405, 3015	Сума дооцінки Сума уцінки
Відображення витрат на операції з цінними паперами, придбані у торговий портфель	7103	1200, 1500, 2600, 2650	Сума витрат на операції з придбання цінних паперів

За борговими цінними паперами в торговому портфелі банк визнає процентні доходи (група рахунків 605 "Процентні доходи за цінними паперами") згідно із встановленою процентною ставкою купона за цими цінними паперами.

Процентні доходи банк нараховує на дату їх переоцінки, але не рідше одного разу на місяць:

Дебет – 1408, 3018;

Кредит – 6056, 6057.

Надходження нарахованих процентних доходів за цінними паперами у торговому портфелі відображується таким проведенням:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1408, 3018.

Від володіння цінними паперами з невизначеним доходом банк отримує доходи у вигляді дивідендів (6300 "Дохід у вигляді дивідендів"):

- нарахування доходу у вигляді дивідендів за акціями у торговому портфелі: Дебет – 3008; Кредит – 6300;

- отримання нарахованих дивідендів: Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 3008.

У разі реалізації цінних паперів із торгового портфеля банку банк-продавець на дату операції здійснює такі проведення:

а) відображення вартості цінних паперів до отримання:

Дебет – 9350 "Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами";

Кредит – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95";

б) відображення грошових коштів до відсилання:

Дебет – 990 "Контррахунки для рахунків розділів 90 – 95";

Кредит – 9360 "Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами".

Переоцінка цінних паперів, за якими укладений договір про продаж за визначеною вартістю реалізації, між датою операції та датою розрахунку в обліку не відображується. На дату розрахунку банк виконує зворотні проведення на позабалансових і на балансових рахунках:

1. За акціями й іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 3002, 3003, 3005 – на суму продажу.

На суму списання дооцінки виконується проведення:

Дебет – 6203;

Кредит – 3007.

На суму списання уцінки виконується проведення:

Дебет – 3007;

Кредит – 6203.

2. За борговими цінними паперами:

а) Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1408, 3018 – на суму нарахованих доходів за цінними паперами, що реалізуються, до дати продажу;

б) Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1400, 1401, 1402, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 – на суму номіналу;

в) Дебет – 1406, 3016;

Кредит – 1200, 2600 – на суму недоамортизованого до дати продажу дисконту.

Якщо цінні папери були придбані з премією, то необхідно відобразити неамортизовану премію такою проводкою:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1407, 3017.

На суму списання дооцінки робиться проводка:

Дебет – 6203;

Кредит – 1405, 3015.

На суму списання уцінки робиться проводка:

Дебет – 1405, 3015;

Кредит – 6203.

7.3. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж і до погашення

У портфелі цінних паперів на продаж обліковуються: акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери. На дату балансу цінні папери в портфелі на продаж відображаються:

- за справедливою вартістю;
- за собівартістю з урахуванням часткового списання внаслідок зменшення корисності (акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо);
- за найменшою з двох величин: балансовою вартістю та справедливою вартістю за вирахуванням витрат на операції, пов'язані з продажем (інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що переведені в портфель на продаж та утримуються для продажу протягом 12 місяців);
- за найменшою з двох величин: вартістю придбання (собівартістю) та справедливою вартістю за вирахуванням витрат на операції, пов'язані з продажем (інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців) [48].

У портфелі до погашення обліковуються: придбані боргові цінні папери з фіксованими платежами або з платежами, які можна визначити,

а також із фіксованим терміном погашення. Боргові цінні папери належать до портфеля до погашення, якщо банк має намір та змогу утримувати їх до строку погашення з метою отримання процентного доходу. Банк постійно на дату балансу оцінює свій намір та змогу утримувати цінні папери до погашення.

Після первісного визнання боргові цінні папери в портфелі до погашення на дату балансу відображаються за їх амортизованою собівартістю.

Цінні папери в портфелі банку на продаж, що обліковуються за справедливою вартістю, на дату балансу підлягають переоцінці. Результати переоцінки відображаються в капіталі банку. Також, усі цінні папери в портфелі банку на продаж та до погашення на дату балансу підлягають перегляду на зменшення корисності.

Відображення у фінансовому обліку операцій з придбання цінних паперів до портфеля на продаж та до погашення здійснюється аналогічно до відображення операцій із придбання цінних паперів до торгового портфеля. Змінюється лише група рахунків (табл. 7.3, рис. 7.3).

Дохід за борговими цінними паперами визнається під час кожної переоцінки, але не рідше одного разу на місяць. Амортизація дисконту (премії) здійснюється одночасно з нарахуванням відсотків [48].

Таблиця 7.3

**Рахунки для обліку цінних паперів
в портфелі банку на продаж та до погашення**

Назви рахунків	Види рахунків	У портфелі банку на продаж	У портфелі банку до погашення
		Номер рахунку	
1	2	3	4
Обліковується номінальна вартість цінних паперів			
Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються НБУ	A	1410	1420
Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються НБУ	A	1411	1421
Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються НБУ	A	1412	1422
Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються НБУ	A	1413	1423
Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються НБУ	A	1414	1424

Продовження табл. 7.3

1	2	3	4
Боргові цінні папери, емітовані НБУ	A	1430	1440
Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками	A	3102	–
Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами	A	3103	–
Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком	A	3105	–
Інші фінансові інвестиції	A	3106	–
Боргові цінні папери органів державної влади	A	3110	3210
Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування	A	3111	3211
Боргові цінні папери, випущені банками	A	3112	3212
Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами	A	3113	3213
Боргові цінні папери нефінансових підприємств	A	3114	3214
Обліковується дооцінка/уцінка цінних паперів			
Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ	АП	1415	–
Переоцінка боргових цінних паперів, емітованих НБУ	АП	1435	–
Переоцінка акцій та інших фінансових інвестицій	АП	3107	–
Переоцінка боргових цінних паперів	АП	3115	–
Результати переоцінки фінансових інструментів	АП	5102	–
Обліковується дисконт			
Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ	КА	1416	1426
Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими НБУ	КА	1436	1446
Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами	КА	3116	3216
Обліковується премія			
Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ	A	1417	1427
Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими НБУ	A	1437	1447
Неамортизована премія за борговими цінними паперами	A	3117	3217
Обліковуються нараховані доходи			
Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ	A	1418	1428
Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ	A	1419	1429
Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими НБУ	A	1438	1448

Закінчення табл. 7.3

1	2	3	4
Нараховані доходи за акціями та іншими фінансовими інвестиціями	А	3108	–
Нараховані доходи за борговими цінними паперами	А	3118	3218
Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами	А	3119	3219
Обліковуються резерви			
Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ	КА	1490	1491
Резерви під знецінення фінансових інвестицій	КА	3190	3290
Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів	АП	7703	7704
Обліковуються результати від операцій із цінними паперами			
Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України	АП	6050	6051
Процентні доходи за іншими цінними паперами	АП	6052	6053
Результат від продажу цінних паперів та інших фінансових інвестицій	АП	6393	–
Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів	П	6713	–

Витрати на операції, пов'язані з придбанням боргових цінних паперів у портфель на продаж, відображуються за рахунками з обліку дисконту (премії) під час первісного визнання цих цінних паперів [48].

Цінні папери можуть бути переведені як із портфеля на продаж до портфеля до погашення, так і навпаки:

у разі продажу значної суми інвестицій у портфелі до погашення банк має анулювати портфель до погашення шляхом переведення залишку інвестицій в портфель на продаж;

у разі закінчення терміну, протягом якого банк був позбавлений права формувати портфель до погашення, цінні папери з портфеля банку на продаж можуть бути переведені в портфель до погашення.

Цінні папери в портфелі банку на продаж, які обліковуються за справедливою вартістю, підлягають переоцінці. Обов'язково на дату балансу результат переоцінки відображується в капіталі за аналітичним рахунком балансового рахунку 5102 "Результати переоцінки фінансових інструментів у портфелі банку на продаж" на суму різниці між справедливою вартістю цінного папера і його балансовою вартістю, визначеною на дату переоцінки [48].

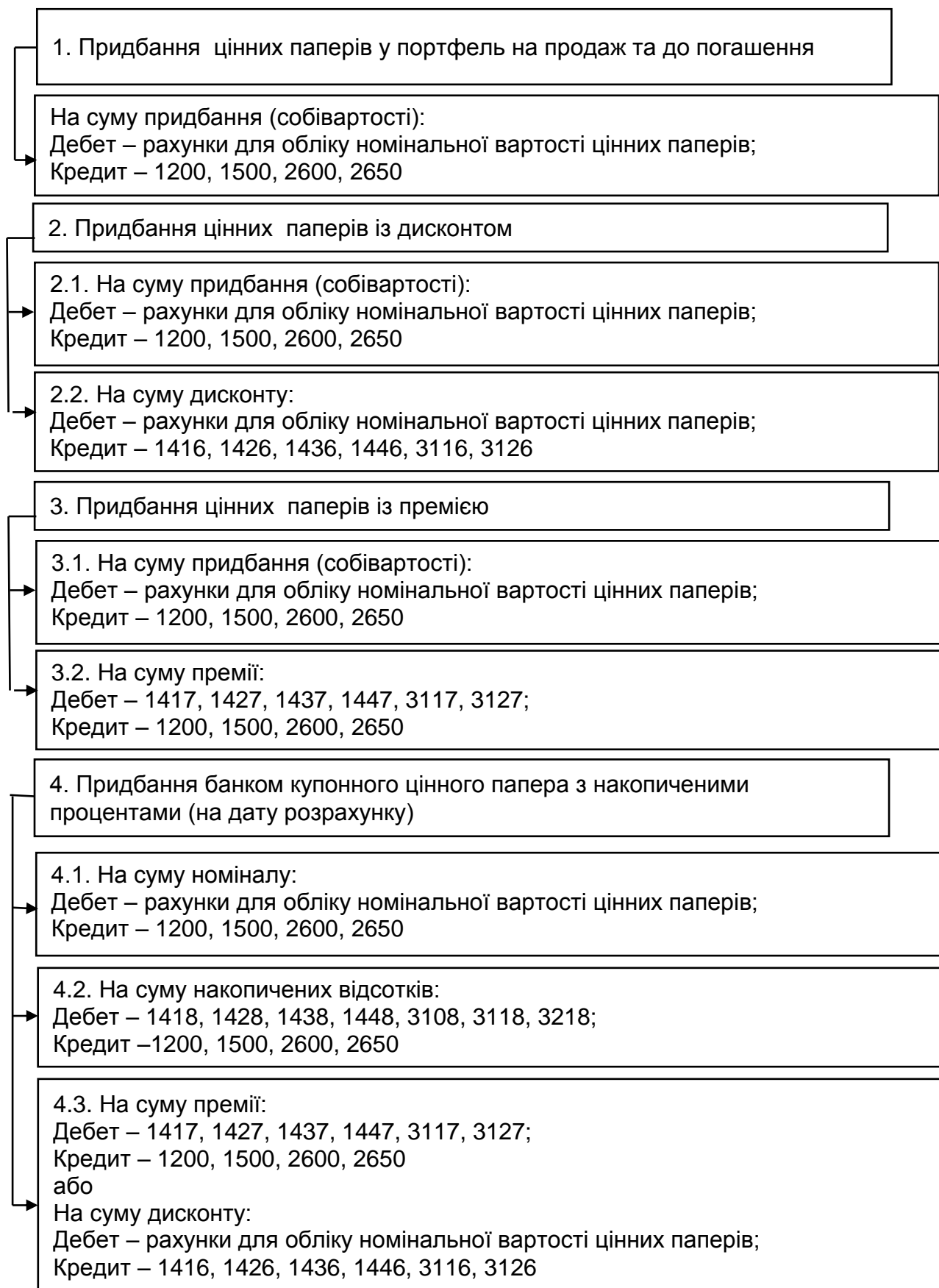

Рис. 7.3. Бухгалтерські проведення придбання цінних паперів у портфель банку на продаж та до погашення

Якщо між датою операції та датою розрахунку відбулась переоцінка цінних паперів у портфелі на продаж, то на дату розрахунку здійснюються такі проведення:

- на суму дооцінки цінних паперів:

Дебет – 3107, 1415, 1435, 3115; Кредит – 5102;

- на суму уцінки цінних паперів:

Дебет – 5102; Кредит – 3107, 1415, 1435, 3115.

Нарахування відсотків, які мають бути сплачені емітентом, за борговими цінними паперами здійснюється за процентною ставкою купона та відображується таким проведенням:

Дебет – 1418, 1438, 3118, 1428, 1448, 3218;

Кредит – 6050, 6052, 6054, 6051, 6053, 6055.

Надходження коштів за нарахованими процентами відображується таким чином:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1428, 1438, 3118, 1428, 1448, 3218.

Амортизація дисконту та премії за цінними паперами в портфелі банку на продаж та до погашення відображується такими проведеннями:

- амортизація дисконту:

Дебет – 1416, 1436, 3116, 1426, 1446, 3216;

Кредит – 6050, 6052, 6054, 6051, 6053, 6055;

- амортизація премії:

Дебет – 6050, 6052, 6054, 6051, 6053, 6055;

Кредит – 1417, 1437, 3117, 1427, 1447, 3217.

Несвоєчасно погашені відсотки за купонними цінними паперами відображуються в обліку як прострочені й обліковуються таким проведенням на суму прострочених нарахованих відсотків:

Дебет – 1419, 3119, 1429, 3219;

Кредит – 1418, 3118, 1428, 3218.

У разі часткового або повного погашення заборгованості за простроченими нарахованими доходами за цінними паперами здійснюється таке проведення:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 1419, 3119, 1429, 3219.

Отримання доходу за акціями в портфелі банку на продаж у вигляді дивідендів відображується такими проведеннями:

- нарахування доходу:

Дебет – 3108; Кредит – 6300;

- отримання дивідендів:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 3108.

Прибуток чи збиток (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю), який виникає при реалізації цінних паперів з портфеля на продаж, відображується в банку за рахунком 6393 "Результат від продажу цінних паперів та інших фінансових інвестицій із портфеля банку на продаж" (рис. 7.4, 7.5).

У разі погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення з настанням терміну у фінансовому обліку здійснюються такі проведення:

- на суму номіналу:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650 (емітента);

Кредит – 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214;

- на суму нарахованих відсотків:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650 (емітента);

Кредит – 1428, 1448, 3218.

Реалізація (продаж) цінних паперів із портфеля на продаж розрахунку	
Відображення суми переоцінки, яка була визнана в капіталі:	
У разі уцінки: Дебет – 3107; Кредит – 5102	У разі дооцінки: Дебет – 5102; Кредит – 3107
Відображення раніше створених резервів: Дебет – 3190; Кредит – 7703	
Відображення реалізації цінних паперів:	
<ul style="list-style-type: none"> • у разі отримання прибутку: Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 3102, 3103, 3105 (балансова вартість) 	<ul style="list-style-type: none"> • у разі отримання збитку: Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 3102, 3103, 3105 (балансова вартість)
Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 6393 (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю)	Дебет – 6393; Кредит – 3102, 3103, 3105 (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю)

Рис. 7.4. Бухгалтерські проведення реалізації (продажу) акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком із портфеля банку на продаж

Реалізація (продаж) боргових цінних паперів з портфеля на продаж	
Відображення суми переоцінки:	
У разі уцінки: Дебет – 1415, 1435, 3115; Кредит – 5102	У разі дооцінки: Дебет – 5102; Кредит – 1415, 1435, 3115
Відображення раніше створених резервів: Дебет – 1490, 3190; Кредит – 7703	
Відображення реалізації цінних паперів:	
Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 (балансова вартість)	
Дебет – 1416, 1436, 3116; Кредит – 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114; (сума неамортизованого дисконту) або Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 1417, 1437, 3117 (сума неамортизованої премії)	
Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 1418, 1438, 3118, 1419, 3119 (сума нарахованих доходів)	
• у разі отримання прибутку: Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650; Кредит – 6393 (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю)	• у разі отримання збитку: Дебет – 6393; Кредит – 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю)

Рис. 7.5. Бухгалтерські проведення реалізації (продажу) боргових цінних паперів із портфеля банку на продаж на дату розрахунку

Якщо раніше були створені резерви, то здійснюються такі проведення:

- на суму номіналу:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650 (емітента);

Кредит – 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214;

- на суму резерву:

Дебет – 1491, 3290;

- на суму неамортизованого дисконту:

Дебет – 1426, 1446, 3216;

Кредит – 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214;

або

- на суму неамортизованої премій:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650 (емітента);

Кредит – 1427, 1447, 3217;

- на суму нарахованих (прострочених нарахованих) відсотків:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650 (емітента);

Кредит – 1428, 1448, 3218, 1429, 3219.

Боргові цінні папери, що не погашені у визначений емітентом термін, відображуються в обліку за правилами і на рахунках обліку цінних паперів.

7.4. Облік зменшення корисності цінних паперів, формування резервів та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії

Зменшення корисності цінних паперів – це втрата економічної вигоди, яка спричинена однією або кількома збитковими подіями, які відбулися після первісного визнання цінних паперів і мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами [42; 74]. На дату балансу цінні папери в портфелі банку на продаж та до погашення переглядаються щодо можливого зменшення їх корисності на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку на продаж та до погашення відображується в фінансовому обліку шляхом формування резерву.

Банк формує резерви за цінними паперами, які класифіковані до портфеля на продаж і портфеля до погашення, а також за інвестиціями банку, що не оформлені цінними паперами та які обліковуються банком за балансовими рахунками таких груп:

- боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж;
- боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення;
- акції й інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж;
- боргові цінні папери в портфелі банку на продаж;
- інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу;
- інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу;
- боргові цінні папери в портфелі банку до погашення.

Резерв не формується за цінними паперами, які емітовані центральними органами виконавчої влади та Національним банком України,

а також за вкладеннями в акції (частки) бірж, депозитаріїв, платіжних систем, бюро кредитних історій.

Резерви формуються залежно від їх класифікації до відповідного портфеля, виду цінних паперів (боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком) та їх оцінки (за справедливою вартістю, за собівартістю або за амортизованою собівартістю).

В обліку формування резервів під знецінення цінних паперів у портфелі на продаж відображується такими проведеннями:

а) для акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, які обліковуються за собівартістю:

Дебет – 7703;

Кредит – 3190 (на різницю між балансовою вартістю та поточною вартістю оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою доходу для подібного фінансового активу);

б) для цінних паперів, що обліковуються в портфелі банку на продаж за справедливою вартістю:

Дебет – 3107, 1435, 3115;

Кредит – 5102;

одночасно формується резерв:

Дебет – 7703

Кредит – 1490, 3190.

в) у разі збільшення справедливої вартості боргових цінних паперів у портфелі на продаж, на відповідну суму в межах раніше створеного резерву зменшується сума сформованого резерву:

Дебет – 1490, 3190;

Кредит – 7703;

г) у разі повного сторнування суми сформованого резерву:

Дебет – 1415, 1435, 3115;

Кредит – 5102;

д) у разі зменшення справедливої вартості (уцінці) боргових цінних паперів, за якими раніше визнавалося зменшення корисності:

Дебет – 5102;

Кредит – 1415, 1435, 3115;

е) у разі списання знецінених цінних паперів за рахунок резерву:

за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:

Дебет – 3190;

Кредит – 3102, 3103, 3105;

є) за борговими цінними паперами:

на суму номіналу:

Дебет – 1490, 3190;

Кредит – 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 3112, 3113, 3114;

ж) на суму неамортизованого дисконту:

Дебет – 1416, 3116;

Кредит – 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 3112, 3113, 3114;

або на суму неамортизованої премії:

Дебет – 1490, 3190;

Кредит – 1417, 3117;

з) на суму нарахованих (прострочених нарахованих) доходів:

Дебет – 1490, 3190;

Кредит – 1418, 1419, 3118, 3119;

и) у разі списання за рахунок резервів цінні папери обліковуються за позабалансовими рахунками:

Дебет – 9613;

Кредит – 991;

одночасно на суму списаної заборгованості за нарахованими доходами:

Дебет – 9600, 9601

Кредит – 991.

В обліку формування резервів під знецінення цінних паперів у портфелі до погашення відображується такими проведеннями (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

**Відображення в обліку формування резервів
під знецінення цінних паперів у портфелі до погашення**

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	2	3
Формування резервів при зменшенні корисності цінних паперів	7704	1491, 3290
Визнання зменшення корисності цінних паперів, які були переведені з портфеля банку на продаж:		
• списання залишку попередньої дооцінки;	5102	6399
• списання залишку попередньої уцінки	7399	5102
Зменшення резерву	1491, 3290	7704

Закінчення табл. 7.4

1	2	3
Списання цінних паперів за рахунок резерву:		
• на суму номіналу;	1491, 3290	1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214
• на суму неамортизованого дисконту	1426, 3216	1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214
або	1491, 3290	1427, 3217
• на суму неамортизованої премії;		
• на суму нарахованих (прострочених) доходів	1491, 3290	1428, 1429, 3218, 3219
Списання цінних паперів за рахунок резервів	9613	991
Одночасно на суму списаної заборгованості за нарахованими доходами	9600, 9601	991

До інвестицій в асоційовані та дочірні компанії належать акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів, які є асоційованою або дочірньою компанією банку. Не є інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії ті цінні папери, що придбані та/або утримуються для продажу протягом 12 місяців із дати придбання [48].

Згідно із Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг":

- **асоційована компанія** – це юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20 або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів;

- **дочірня компанія** – це юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією) [86].

Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України дає такі визначення [48]:

- **асоційована компанія** – це компанія, в якій інвестор має суттєвий вплив і яка не є ні дочірньою компанією, ні спільним підприємством інвестора;

• **дочірня компанія** – компанія, що контролюється іншою компанією. Контроль передбачає, що материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє більше ніж 50 % голосів об'єкта інвестування.

Суттєвий вплив передбачає, що інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більше голосів об'єкта інвестування. Суттєвий вплив є, якщо інвестор (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 20 % голосів об'єкта інвестування, але виконуються щонайменше дві з таких умов:

- інвестор (банк) має представників у раді директорів або аналогічному керівному органі компанії;
- інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії й операцій компанії;
- здійснюється обмін управлінським персоналом між інвестором (банком) і компанією;
- інвестор (банк) надає компанії суттєву технічну інформацію.

Контроль є, якщо материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 50 % голосів об'єкта інвестування, але має:

- частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50 %, завдяки договорам з іншими інвесторами;
- право визначати фінансову та операційну політику підприємства згідно з установчими документами;
- право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу компанії;
- право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі компанії.

Емісійні різниці (емісійний дохід) – це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав) над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу.

Здійснені інвестиції в асоційовані та дочірні компанії первісно оцінюються та відображаються у фінансовому обліку за собівартістю. Витрати на операції, пов'язані з придбанням інвестиції, збільшують суму такої інвестиції на дату її придбання.

Інвестиції в асоційовані компанії обліковуються за методом участі в капіталі.

Якщо вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії перевищує частку банку-інвестора в справедливій вартості чистих активів на дату придбання, то виникає гудвіл [86]. **Гудвіл** відображується в обліку як складова вартості інвестиції та оцінюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності. Гудвіл повинен щорічно перевірятися на зменшення корисності.

Якщо частка банку в справедливій вартості придбаних чистих активів перевищує вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії на дату придбання, то виникає негативний гудвіл. Він визнається доходом під час первісного визнання інвестиції (рис. 7.6).

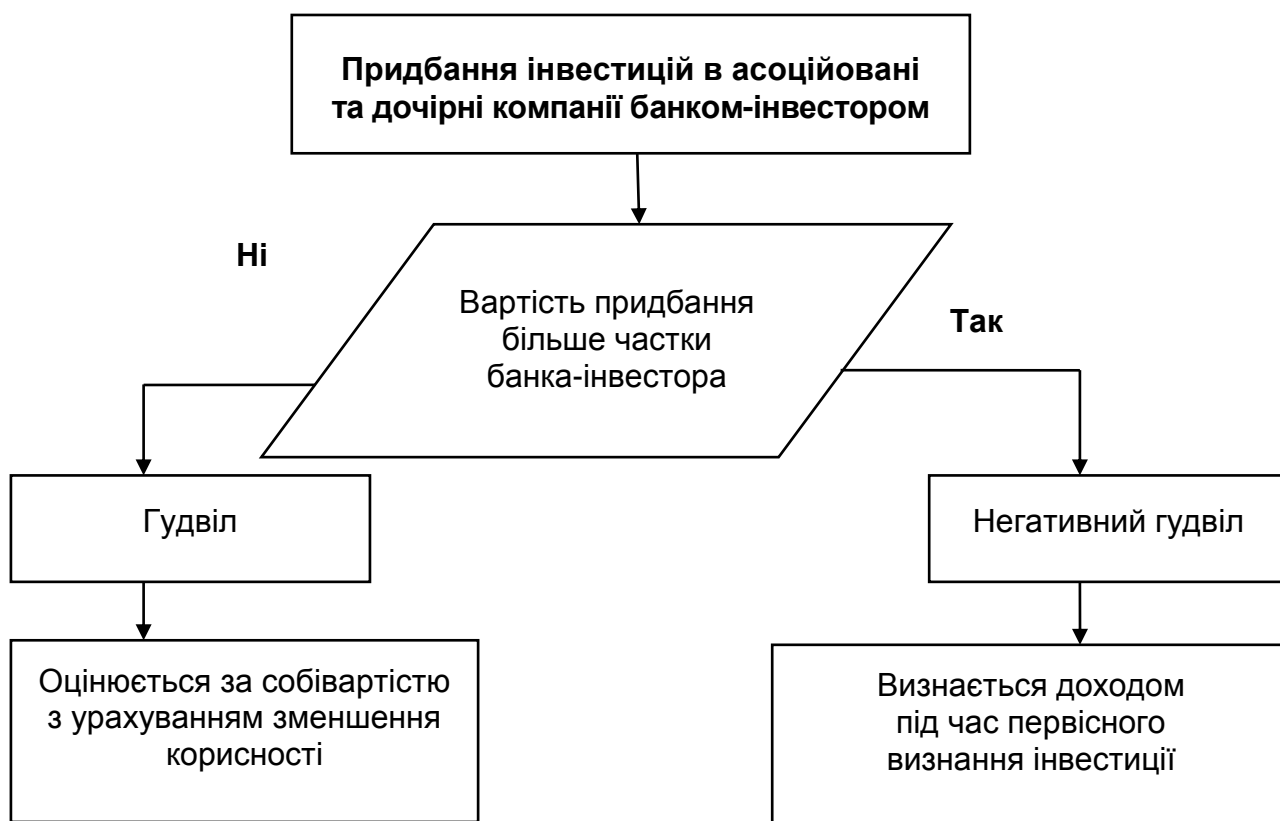

Рис. 7.6. Схема визнання гудвілу та негативного гудвілу у фінансовому обліку банку

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії відображуються в фінансовому обліку за балансовими рахунками розділів 41 і 42 Плану рахунків (табл. 7.5).

Балансові рахунки для обліку інвестицій в асоційовані та дочірні компанії

Номер рахунку /групи рахунків	Типи рахунків	Назви рахунків/групи рахунків	За дебетом/кредитом рахунків проводяться суми
1	2	3	4
41	Інвестиції в асоційовані компанії		
410	Інвестиції в асоційовані компанії		
4102	A	Інвестиції в асоційовані банки. Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в асоційовані компанії	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій в асоційовані компанії. За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4103	A	Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій в асоційовані компанії
		Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в асоційовані компанії	За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4105	A	Інвестиції в інші асоційовані компанії. Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в асоційовані компанії	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій в асоційовані компанії. За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4108	A	Нараховані доходи за інвестиціями в асоційовані компанії. Призначення рахунку: облік нарахованих дивідендів за інвестиціями в асоційовані компанії	За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих доходів. За кредитом рахунків проводяться суми отриманих доходів

1	2	3	4
42 Інвестиції в дочірні компанії			
420 Інвестиції в дочірні компанії			
4202	A	Інвестиції в дочірні банки. Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в дочірні компанії	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій в дочірні компанії. За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4203	A	Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи. Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в дочірні компанії	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій у дочірні компанії. За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4205	A	Інвестиції в інші дочірні компанії. Призначення рахунку: облік сум інвестицій банку в дочірні компанії	За дебетом рахунку проводяться суми інвестицій у дочірні компанії. За кредитом рахунку проводяться суми повернення інвестицій; суми переведення їх до іншого портфеля банку
4208	A	Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії. Призначення рахунку: облік нарахованих дивідендів за інвестиціями в дочірні компанії	За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих доходів. За кредитом рахунку проводяться суми отриманих доходів

В обліку здійснені інвестиції в асоційовані та дочірні компанії відображуються такими проведеннями:

- на суму вартості придбання:
Дебет – 4102, 4103, 4105, 4202, 4203, 4205;
Кредит – 1200, 1500, 2600, 2650;
- відображення негативного гудвіла:
а) на суму вартості придбання:
Дебет – 4102, 4103, 4105, 4202, 4203, 4205;
Кредит – 1200, 1500, 2600, 2650;

б) на суму різниці між вартістю придбання та часткою інвестора в справедливій вартості:

Дебет – 4102, 4103, 4105, 4202, 4203, 4205;

Кредит – 6390 "Дохід під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива";

- у разі збільшення балансової вартості інвестиції в асоційовані компанії:

Дебет – 4102, 4103, 4105;

Кредит – 6390;

- у разі зменшення балансової вартості інвестиції в асоційовані компанії:

Дебет – 7390 "Витрати під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива";

Кредит – 4102, 4103, 4105.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на частку банку в сумі зміни загальної величини власного капіталу емітента за звітний період із включенням (виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу банку [48].

Визнання змін у власному капіталі емітента відображується такими проведеннями:

- у разі збільшення вартості фінансових інвестицій у зв'язку із збільшенням власного капіталу об'єкта інвестування:

Дебет – 4102, 4103, 4105;

Кредит – 5105 "Результати коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання";

- у разі зменшення вартості фінансових інвестицій у зв'язку із зменшенням власного капіталу об'єкта інвестування:

Дебет – 5105;

Кредит – 4102, 4103, 4105.

У випадку, якщо зменшення частки банку у власному капіталі об'єкта інвестування більше залишку за рахунком 5105, то ця різниця списується з рахунку 5030 "Нерозподілені прибутки минулих років" або 5031 "Непокриті збитки минулих років". Здійснюється таке проведення:

Дебет – 5030, 5031;

Кредит – 4102, 4103, 4105.

Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій в асоційовані компанії відображується у фінансовому обліку лише на суму, що не призводить

до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій [48]. Фінансові інвестиції, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображуються в обліку за нульовою вартістю [48].

Балансова вартість інвестицій в асоційовані компанії, які обліковуються за методом участі в капіталі, зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування:

- на суму отриманих дивідендів:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 4102, 4103, 4105.

Нарахування та отримання доходу у вигляді дивідендів за інвестиціями в дочірні компанії, які обліковуються за собівартістю, відображується проведенням:

Дебет – 4208;

Кредит – 6300 "Дохід у вигляді дивідендів".

- на суму отриманих дивідендів:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2650;

Кредит – 4208.

Зменшення корисності інвестицій в асоційовані та дочірні компанії (у тому числі гудвілу) відображується проведенням:

Дебет – 7390;

Кредит – 4102, 4103, 4105, 4202, 4203, 4205.

У разі продажу інвестицій в асоційовані та дочірні компанії вони переводяться в портфель цінних паперів на продаж [48].

7.5. Облік комісійних операцій із цінними паперами та цінними паперами власної емісії

Комісійні операції – це посередницькі операції, не пов'язані з наданням кредитів чи залученням коштів, які банки виконують за дорученням клієнтів відповідно до укладених договорів комісії за певну плату – комісійну винагороду [65].

Під час виконання комісійних операцій банк (комісіонер) формально стає агентом клієнта (комітентом). До комісійних операцій належать обслуговування рахунків, здійснення переказів, приймання платежів, конвертація іноземної валюти, купівля-продаж цінних паперів, операції з готівкою тощо [21].

Згідно з інструкцією з бухгалтерського обліку [48] до комісійних операцій банку із цінними паперами відносяться:

- операції зі зберігання цінних паперів клієнтів;
- купівля цінних паперів за дорученням клієнтів;
- продаж цінних паперів за дорученням клієнтів;
- інкасування векселів;
- доміциляція векселів;
- андеррайтинг.

За виконання комісійних операцій банки встановлюють комісійну винагороду, яка є платою, що стягується банком із клієнта за виконання певних банківських операцій за дорученням клієнта. **Комісійна винагорода** є одним із видів непроцентних доходів банків. Розмір і порядок стягнення комісійної винагороди банки встановлюють самостійно з урахуванням чинного законодавства на основі тарифів, затверджених рішенням правління банку, та відповідно до укладених із клієнтами договорів [65].

Цінні папери в документарній формі, що прийняті банком на зберігання, відображаються в обліку за номінальною вартістю таким проведенням:

Дебет – 9702 "Цінні папери на зберіганні";

Кредит – 991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98".

Видача цінних паперів, що були в банку на зберіганні, відображується зворотним проведенням.

Отримання коштів для купівлі цінних паперів банком за дорученням клієнтів відображується проведенням:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 2901 "Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів".

Оплата цінних паперів для клієнта за ціною купівлі відображується:

Дебет – 2901;

Кредит – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Цінні папери в документарній формі, що куплені для клієнта, банк обліковує за позабалансовими рахунками та на номінальну суму здійснює проведення:

Дебет – 9704 "Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)";

Кредит – 991.

Видача цінних паперів клієнту за його дорученням відображується зворотним проведенням.

Якщо цінні папери були придбані за ціною, нижчою, ніж замовлена комітентом, та визначена умовами договору на комісійне обслуговування, то сума такої винагороди або її частина належить банку-комісіонеру [48]. Цей дохід банк обліковує за пасивним рахунком 6113 "Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів".

Якщо після закінчення операції із купівлі цінних паперів за дорученням клієнта банк повинен повернути залишок невикористаних коштів, то в обліку здійснюється проведення:

Дебет – 2901;

Кредит – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Операції з продажу цінних паперів за договором доручення банк відображує проведенням:

Дебет – 9704 "Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)";

Кредит – 991.

Передавання цінних паперів покупцю на їх номінальну суму відображується зворотним проведенням.

Отримання коштів в оплату за продані цінні папери відображується проведенням:

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 2901.

Перерахування отриманих коштів клієнту-продавцю на суму, що зазначена в договорі, обліковується проведенням:

Дебет – 2901;

Кредит – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Якщо цінні папери були продані за ціною, вищою, ніж доведена комітентом, та умовами договору на комісійне обслуговування передбачено, що сума такої винагороди або її частина належить банку-комісіонеру, то такий дохід банк обліковує за рахунком 6113 [48].

Інкасування (інкасо) векселя – здійснення банком за дорученням клієнта (векселедержателя) операції з векселем з метою отримання платежу на підставі укладеного з векселедержателем договору про інкасування [45].

Інкасування векселів здійснюється за двома видами: чисте інкасо (інкасування векселів без супровідних документів) та документарне інкасо (інкасування векселів із супровідними документами: рахунки, транспортні, товаророзпорядчі документи тощо).

Сторонами в операції з інкасування є: комітент (принципал), банкеремітент, інкасувальний банк, банк-пред'явник та платник, якому має бути зроблене пред'явлення векселів та супровідних документів згідно з дорученням на інкасування.

Комітент може зазначити в дорученні на інкасування назву інкасувального банку (банку-пред'явника), якщо його вибір обумовлений сторонами угоди (комітентом і платником). Таким банком, як правило, має бути банк, з яким банк-пред'явник уклав договір про інкасування, та/або кореспондент банку-пред'явника.

Якщо з інкасувальним банком (банком-пред'явником) банк не уклав договір про інкасування або перший не є кореспондентом банку-пред'явника, то останній може, але не зобов'язаний, прийняти від комітента (іншого банку) доручення на інкасування.

Якщо угодою між комітентом і платником не передбачений банк-пред'явник, то вибір останнього (і заповнення відповідного реквізиту доручення на інкасування) здійснюється безпосередньо банком-ремітентом.

Якщо платежі забезпечені гарантією, то комітент у дорученні на інкасування додатково включає вимогу про платіж за рахунок гарантії на випадок несплати платником документів, що інкасуються, у встановлений термін. Однак це лише за умови, що така вимога не суперечитиме положенням виданої гарантії.

Під час передавання векселя для інкасування комітент має здійснити на векселі передоручений індосамент на користь банку-ремітента.

Документи на інкасо із зазначенням точного терміну оплати мають оплачуватися не пізніше наступного дня після настання відповідного строку платежу.

Акцепт тратт, а також виставлення простих векселів здійснюється платником у термін, зазначений у дорученні на інкасування, а якщо термін не зазначений – не пізніше трьох діб із дня отримання документів банком-пред'явником.

За здійснення операцій з інкасування банк має право утримувати на свою користь комісію; а за іногородніми векселями, крім того, **дамно** (комісія банку за інкасування іногородніх векселів) і **порто** (сума для відшкодування поштово-телеграфних видатків банку за пересилання векселя, яка стягується з векселедавця за векселем із платежем не за місцем його врахування).

В обліку операції з інкасування векселів відображуються такими проведеннями (табл. 7.6).

Відображення в обліку операцій з інкасування векселів

Зміст операції	Дебет	Кредит
Прийняття векселя на інкасо (номінальна вартість)	9830 "Документи і цінності, прийняті на інкасо"	991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98"
Відсилання векселя на інкасо (номінальна вартість)	9831 "Документи і цінності, відправлені на інкасо"	9830 "Документи і цінності, прийняті на інкасо"
Надходження коштів для оплати векселя	1200, 1500, 2600, 2620, 2650	2901 "Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів"
Списання з позабалансових рахунків документів, що передані згідно з дорученням на інкасо	991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98"	9831 "Документи і цінності, відправлені на інкасо"
Перерахування коштів клієнту на оплату векселя	2901 "Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів"	1200, 1500, 2600, 2620, 2650
У випадку, якщо вексель не оплачено в строк і банк-ремітент відповідно до наданої принципалом інструкції пред'являє вексель до платежу або вчиняє протест	9898 "Інші цінності та документи в підзвіті", 9899 "Інші цінності та документи в дорозі"	9830 "Документи і цінності, прийняті на інкасо"
Повернення від платника векселів і доручень на інкасування	9830 "Документи і цінності, прийняті на інкасо"	9831 "Документи і цінності, відправлені на інкасо"
Повернення принципалу векселів і доручень на інкасування	991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98"	9830 "Документи і цінності, прийняті на інкасо"

Доміциляція векселів – це призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем шляхом проставлення доміциляційної формули (напис на векселі робить векселедавець) [45]. Під час складання векселя векселедавець може зазначити не лише особливе місце платежу, а й особу, яка оплатить вексель у місці доміциляції.

Оплата векселя банком як особливим платником (доміциліатом) здійснюється за рахунок коштів, перерахованих платником за векселем на рахунок 2901 "Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів":

Дебет – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 2901.

Під час пред'явлення векселя до оплати банк як особливий платник (доміциліат) здійснює платіж за векселем:

Дебет – 2901;

Кредит – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Повернення коштів на вимогу платника на його поточний рахунок відображується проведенням:

Дебет – 2901;

Кредит – 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Згідно з Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" [87], **андеррайтинг** – це укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом. Вимоги та зобов'язання за андеррайтингом, умовами якого передбачений викуп (частковий або повний) цінних паперів банком-андеррайтером, обліковуються за позабалансовими рахунками 9300 "Вимоги за андеррайтингом цінних паперів" та 9310 "Зобов'язання за андеррайтингом цінних паперів" (рис. 7.7).

В обліку операції з андеррайтингу відображуються такими проведеннями:

- якщо банк бере на себе зобов'язання реалізувати цінні папери, емітовані клієнтом, то вимоги банку щодо отримання цінних паперів на суму договору після закінчення їх випуску з дати договору до дати розрахунку відображуються таким проведенням:

Дебет – 9300;

Кредит – 990;

Рис. 7.7. Призначення рахунків для обліку операцій з андеррайтингу

- отримання цінних паперів згідно з договором:

Дебет – 990;

Кредит – 9300;

- зобов'язання щодо відсилання цінних паперів, які розміщені банком, із часу укладення договору до дати розрахунку:

Дебет – 990;

Кредит – 9310;

- відсилання цінних паперів згідно з договором:

Дебет – 9310;

Кредит – 990;

- придбані банком-андеррайтером цінних паперів із метою їх подальшого перепродажу інвесторам обліковуються в портфелі банку на продаж за рахунками груп:

310 "Акції та інші фінансові інвестиції в портфелі банку на продаж";

311 "Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж".

За результатами андеррайтингу банк отримує комісійний дохід, що обліковується за рахунком 6113 "Комісійні доходи за операціями із цінними паперами для клієнтів".

До **боргових цінних паперів власної емісії** належать ощадні (депозитні) сертифікати та векселі, які відображуються у фінансовому обліку за допомогою таких груп рахунків:

330 "Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком";

331 "Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком";

332 "Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком";

333 "Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком";

334 "Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком" (табл. 7. 7).

Боргові цінні папери власної емісії можуть бути реалізовані банком за номінальною вартістю, з дисконтом або з премією (рис. 7.8).

Продаж цінних паперів власного боргу відображується у фінансовому обліку такими проведеннями:

- у разі продажу за номінальною вартістю:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;

- у разі продажу з дисконтом:

на номінальну вартість:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;
Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;
на суму дисконту:
Дебет – 3306, 3316, 3326, 3336, 3346;
Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340

- у разі продажу з премією:
на номінальну вартість:
Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;
Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340

на суму премії:
Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;
Кредит – 3307, 3317, 3327, 3337, 3347.

Таблиця 7.7

**Балансові рахунки для обліку боргових цінних паперів
власної емісії**

Номера групи /рахунків	Види рахунків	Назви групи/рахунків, призначення рахунків	Правила відображення
1	2	3	4
330	Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком		
3300	П	Короткострокові прості векселі, емітовані банком. Призначення рахунку: облік номінальної вартості короткострокових простих векселів, емітованих банком	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених короткострокових простих векселів. За дебетом рахунку проводяться суми номінальної вартості короткострокових простих векселів, що погашаються
3305	П	Інші короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком. Призначення рахунку: облік номінальної вартості інших короткострокових цінних паперів власного боргу, крім ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих банком	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених цінних паперів власного боргу. За дебетом рахунку проводяться суми номінальної вартості короткострокових цінних паперів власного боргу, що погашаються

Продовження табл. 7.7

1	2	3	4
331	Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком		
3310	П	Довгострокові прості векселі, емітовані банком. Призначення рахунку: облік номінальної вартості довгострокових простих векселів, емітованих банком	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості довгострокових простих векселів. За дебетом рахунку проводяться суми номінальної вартості довгострокових простих векселів, що погашаються
3315	П	Інші довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком. Призначення рахунку: облік номінальної вартості інших довгострокових цінних паперів власного боргу, крім ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих банком	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених довгострокових цінних паперів власного боргу. За дебетом рахунку проводяться суми номінальної вартості довгострокових цінних паперів власного боргу, що погашаються
332	П	Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком	
3320	П	Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком. Призначення рахунку: облік залучених депозитів банку, що оформлені короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених короткострокових ощадних депозитних) сертифікатів. За дебетом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами
333	Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком		
3330	П	Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком. Призначення рахунку: облік залучених депозитів банку, що оформлені довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених довгострокових ощадних (депозитних) сертифікатів. За дебетом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами

1	2	3	4
334	Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком		
3340	П	Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком. Призначення рахунку: облік залучених депозитів банку, що оформлені ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, та облік не отриманих у встановлений строк сум за строковими ощадними (депозитними) сертифікатами	За кредитом рахунку проводяться суми номінальної вартості розміщених ощадних (депозитних) сертифікатів на вимогу. За дебетом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу

Рис. 7.8. Рахунки для обліку неамортизованого дисконту, премії та нарахованих витрат боргових цінних паперів власної емісії

Продаж банком купонного цінного папера власної емісії (з дисконтом) між датами сплати купонів в обліку здійснюються такі проведення:

- на суму номіналу:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;

- на суму дисконту:

Дебет – 3306, 3316, 3326, 3336, 3346;

Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;

- на суму накопичених відсотків:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3308, 3318, 3328, 3338, 3348.

Дебетове сальдо рахунків 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 відображує суму вартості продажу з урахуванням накопичених відсотків.

Продаж банком купонного цінного папера власної емісії (з премією) між датами сплати купонів відображується в обліку такими проведеннями:

- на суму номіналу:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;

- на суму премії:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3307, 3317, 3327, 3337, 3347;

- на суму накопичених відсотків:

Дебет – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

Кредит – 3308, 3318, 3328, 3338, 3348.

Дебетове сальдо рахунків 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 відображує суму вартості продажу з урахуванням накопичених відсотків.

Сума амортизації дисконту (премії) за звітний період розраховується за методом ефективної ставки відсотка. За операціями з борговими цінними паперами власної емісії сума амортизації дисконту збільшує процентні витрати, а сума амортизації премії зменшує процентні витрати. Амортизація дисконту (премії) відображується в обліку проведеннями:

- амортизація дисконту:

Дебет – рахунки групи 705 "Процентні витрати за цінними паперами власного боргу";

Кредит – 3306, 3316, 3326, 3336, 3346;

- амортизація премії:

Дебет – 3307, 3317, 3327, 3337, 3347;

Кредит – рахунки групи 705 "Процентні витрати за цінними паперами власного боргу".

Нарахування та сплата відсотків за цінними паперами власного боргу здійснюються такими проведеннями:

- нарахування витрат:

Дебет – рахунки групи 705 "Процентні витрати за цінними паперами власного боргу";

Кредит – 3308, 3318, 3328, 3338, 3348;

- виплата відсотків за борговими цінними паперами:

Дебет – 3308, 3318, 3328, 3338, 3348;

Кредит – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

Погашення боргових цінних паперів відображується проведеннями:

- на суму номіналу:

Дебет – 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3330, 3340;

Кредит – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650;

- на суму нарахованих відсотків:

Дебет – 3308, 3318, 3328, 3338, 3348;

Кредит – 1001, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650.

У разі дострокового погашення цінного папера здійснюється амортизація відповідної частини дисконту (премії) до дати погашення, а також застосовується знижений відсоток (рівень якого визначається умовами договору) [48].

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Як можна класифікувати інвестиції банку в цінні папери для цілей фінансового обліку?
2. Які цінні папери можна віднести до торгового портфеля?
3. Які цінні папери можна віднести до портфелю на продаж та до погашення?
4. На яких рахунках ведеться облік цінних паперів, що придбані в торговий портфель?
5. Охарактеризуйте порядок обліку реалізації (продажу) цінних паперів з портфеля на продаж на дату розрахунку.
6. Дайте визначення терміна "зменшення корисності цінних паперів".

7. Як здійснюється облік формування резервів під знецінення цінних паперів у портфелі на продаж?

8. На рахунках якого класу ведеться облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії?

9. Дайте визначення термінам "гудвіл" та "негативний гудвіл".

10. Які операції банків належать до комісійних операцій банку з цінними паперами?

11. Як в обліку відображуються інкасування та доміциляція векселів?

12. Як обліковуються боргові цінні папери власної емісії?

Тести

1. *Інвестиції банку, які утримуються з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), для зростання вартості капіталу або інших вигод для банку (інвестора) є:*

- а) активами;
- б) зобов'язаннями;
- в) капіталом.

2. *Згідно із Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" цінні папери – це:*

а) документи установленої форми, що засвідчують внесення його власником грошових коштів і підтверджують зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість із виплатою певного доходу або передати йому майно, надати послуги;

б) документи установленої форми з відповідними реквізитами, що засвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера й особи, що має права на цінний папір;

в) документи установленої форми, які є свідоцтвом про власність на визначену частку статутного капіталу та надають її власнику певні права, зокрема: право на участь в управлінні, право на частину прибутку у випадку його розподілу, а у випадку ліквідації — на частину залишкової вартості.

3. *Пайові цінні папери – це:*

а) цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку (зокрема у вигляді дивідендів) та частини майна у разі ліквідації емітента;

б) цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які засвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів;

в) цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом терміну, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

4. На дату операції придбання акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком та придбання боргових цінних паперів у торговий портфель обліковуються таким проведенням:

а) Дебет – 9350; Кредит – 990 та Дебет – 990; Кредит – 9360;

б) Дебет – 990; Кредит – 9350 та Дебет – 9360; Кредит – 990;

в) Дебет – 1401; Кредит – 1200 та Дебет – 1407; Кредит – 1200.

5. На яких рахунках обліковується переоцінка цінних паперів у портфелі на продаж, яка відбулася між датою операції та датою розрахунку:

а) на позабалансових;

б) на балансових;

б) не відображується в обліку?

6. Амортизація дисконту за цінними паперами в портфелі банку до погашення відображується таким проведенням:

а) Дебет – 3216; Кредит – 6053;

б) Дебет – 6053; Кредит – 3216;

в) Дебет – 3216; Кредит – 6052.

7. За дебетом рахунку 4102 "Інвестиції в асоційовані банки" проводяться суми:

а) повернення інвестицій;

б) здійснення інвестицій;

в) переведення інвестицій до іншого портфеля банку.

8. Доміциляція векселя – це:

а) відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних із таким відчуженням;

б) призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставлення напису на векселі;

в) здійснення банком за дорученням клієнта (векселедержателя) операції з векселем із метою отримання платежу на підставі укладеного з векселедержателем договору.

9. Відсилання векселя на інкасо відображується проведенням:

- а) Дебет – 9831; Кредит – 9830;
- б) Дебет – 9830; Кредит – 9831;
- в) Дебет – 9899; Кредит – 9830.

10. Нарахування доходу у вигляді дивідендів за інвестиціями в дочірні компанії, які обліковуються за собівартістю, відображуються проведенням:

- а) Дебет – 1200; Кредит – 6300;
- б) Дебет – 1200; Кредит – 4208;
- в) Дебет – 4208; Кредит – 6300.

Практичні завдання

Завдання 7.1. ПАТ "Рейтинг" здійснив операції:

1. Придбано акції на продаж, випущені іншим банком – 100 000.
2. Придбані облигації Державної позики на продаж (номинал – 10 000 грн, дисконт – 100 грн).
3. Придбані облигації Державної позики в портфель до погашення (номинал – 20 000 грн, премія – 500 грн).
4. Нарахована амортизація премії за борговими цінними паперами в портфелі до погашення – 25 000.
5. Нарахована амортизація дисконту за борговими цінними паперами на продаж – 5 000.
6. Створений резерв під знецінення акцій на продаж – 10 000.
7. Нараховані дивіденди за акціями в портфелі банку на продаж – 30 000.
8. Дивіденди, отримані банком – 30 000.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7.2. 01.01.2015 р. ПАТ "Фортуна-банк" уклало угоду про купівлю 15 000 акцій АТ "Успіх" у торговий портфель на суму 1 500 000 грн.

05.01.2015 р. ПАТ "Фортуна-банк" перерахувало кошти акціонерному товариству та отримало куплені акції.

05.02.2015 р. ПАТ "Фортуна-банк" переоцінило акції, оскільки їх справедлива вартість підвищилась до 120 грн за акцію.

15.03.2015 р. банк нарахував доходи за акціями у зв'язку з отриманням від емітента інформації про виплату дивідендів у сумі 10 грн за акцію.

05.04.2015 р. ПАТ "Фортуна-банк" отримало дивіденди за акціями.

05.05.2015 р. ПАТ "Фортуна-банк" уклало угоду про продаж 100 тис. акцій АТ "Успіх" на загальну суму 3 млн грн.

05.06.2015 р. на кореспондентський рахунок ПАТ "Фортуна-банк" надійшли 3 000 000 грн за продані акції.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7.3. Упродовж 2015 р. ПАТ "Еліт-банк" здійснило наступні операції.

05.01.2015 р. ПАТ "Еліт-банк" уклало угоду про купівлю 35 000 акцій АТ "Клокс" за ціною 120 грн за акцію до свого портфеля на продаж.

05.02.2015 р. банк сплатив куплені акції АТ "Клокс", отримав їх та визнав акції в портфелі на продаж за справедливою вартістю.

05.03.2015 р. банк переоцінив акції АТ "Клокс", оскільки їх справедлива вартість зросла до 130 грн за акцію.

05.04.2015 р. банк нарахував доходи за акціями у зв'язку з отриманням від емітента інформації про виплату дивідендів у сумі 12 грн за акцію.

15.04.2015 р. банк отримав дивіденди за акціями у повній сумі.

25.04.2015 р. банк уклав угоду про продаж всіх акцій АТ "Клокс" за ціною 131 грн за акцію.

30.04.2015 р. на кореспондентський рахунок банку надійшли кошти в повному обсязі за продані акції АТ "Клокс".

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7.4. 22.12.2014 р. банк уклав угоду про придбання 32 000 облігацій небанківської фінансової компанії "Фінанс" із дохідністю 20 % річних (номіналом 900 грн) за 28 млн 800 тис. грн. Ефективна ставка відсотка – 18 % річних. Облігації були придбані банком із наміром утримання їх до терміну погашення. Дата випуску облігацій 20.12.2014 р., дата погашення – 20.12.2015 р. Відсотки сплачуються на дату погашення облігацій.

01.01. 2015 р. банк перерахував кошти й отримав облігації компанії "Капітал".

В останній день кожного місяця банк нараховував відсотки та здійснював амортизацію премії за облігаціями.

20.12.2015 р. емітент погасив облігації та сплатив нараховані відсотки.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення

Завдання 7.5. 01.01.2014 р. банк уклав угоду про купівлю 1 100 облігацій органу місцевого самоврядування з дохідністю 19 % річних (номіналом 930 грн за акцію) на загальну суму 1 млн 55 тис. грн. Ефективна

ставка відсотка – 18 %. Облігації були придбані банком з наміром утримання їх до терміну погашення. Дата погашення облігацій – 01.01.2015 р. Відсотки сплачуються на дату погашення облігацій.

01.02.2014 р. банк сплатив кошти та отримав облігації.

В останній день кожного місяця та на дату погашення облігацій банк нараховував процентні доходи та здійснював амортизацію премії.

01.01.2015 р. емітент погасив облігації та сплатив нараховані відсотки.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення та розрахувати суми нарахованих відсотків та амортизації премії за весь період.

Висновки за темою

Інвестиціями банку є активи, які утримуються банком (інвестором) з метою збільшення прибутку, зростання вартості капіталу або інших вигод для банку (інвестора). До таких активів відносяться цінні папери, зокрема: акції, облігації, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання.

Згідно із Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" цінні папери – це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) й особи, що має права на цінний папір; та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, та можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Для цілей фінансового обліку інвестиції банку у цінні папери можна класифікувати за такими ознаками:

за терміном інвестування;

за формами власності на інвестиційні ресурси;

за характером участі в інвестуванні;

за рівнем впливу банку на інвестовану структуру;

за об'єктом інвестування.

Згрупована інформація з обліку інвестицій у цінні папери за їх видами та призначенням з метою складання фінансової звітності є портфелем цінних паперів банку. Розрізняють три види портфеля цінних паперів банку: торговий портфель банку, портфель цінних паперів на продаж та портфель цінних паперів до погашення.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображуються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж відображуються на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Інвестиції в дочірні компанії в індивідуальній фінансовій звітності відображуються на дату балансу за їх собівартістю.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, які обліковуються в торговому портфелі, переглядаються на зменшення корисності

Для обліку цінних паперів банку розрізняють:

дату балансу – це дата, на яку складений баланс банку (останній день звітного періоду);

дату операції – це дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив (дата підписання договору);

дату розрахунку – це дата, з якої актив передається банку (визнається активом) або з якої актив передається банком (припинення визнання активу). Дата розрахунку є датою, з якої починається (у разі придбання) і припиняється (у разі реалізації) нарахування відсотків за активами та зобов'язаннями банку.

До комісійних операцій банку із цінними паперами належать:

операції зі зберігання цінних паперів клієнтів;

купівля цінних паперів за дорученням клієнтів;

продаж цінних паперів за дорученням клієнтів;

інкасування векселів;

доміциляція векселів;

андеррайтинг.

За виконання комісійних операцій банки встановлюють комісійну винагороду, яка є платою, що стягується банком із клієнта за виконання певних банківських операцій за дорученням клієнта. Комісійна винагорода є одним із видів непроцентних доходів банків.

Література: [28; 45; 48; 52; 65; 68; 70; 74; 80; 85 – 87].

8. Облік операцій банку в іноземній валюті

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку операцій банку в іноземній валюті, а саме – з обліку безготівкових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти та з обліку валютних операцій з використанням платіжних карток.

Основні питання

8.1. Загальні вимоги до обліку операцій в іноземній валюті.

8.2. Облік безготівкових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти.

8.3. Бухгалтерський облік валютних операцій із використанням платіжних карток.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: знати характеристику рахунків, призначених для обліку операцій в іноземній валюті; знати правила відображення операцій за офіційним валютним курсом, за ринковим курсом та курсової різниці; розуміти основи обліку розрахунків із використанням платіжних карток;

уміння: уміти вести облік операцій із купівлі безготівкової іноземної валюти; уміти відобразити в обліку форвардний валютний контракт; уміти вести бухгалтерські записи операції емісії, а саме – вкладення, перерахування або поповнення коштів на картрахунки шляхом вкладення коштів через банкомат, касу банку-емітента;

комунікації: встановлення комунікативного контакту з клієнтами та контрагентами банку, із співробітниками фінансових установ; донесення інформації про особливості здійснення валютних операцій;

автономність і відповідальність: відповідальність за якість сформованих аналітичних рахунків та бухгалтерських проведення; відповідальність за якість сформованих документів стосовно валютного обслуговування клієнтів.

Ключові терміни: іноземна валюта, валютні операції, валютний курс, офіційний валютний курс, ринковий курс, курсові різниці, валютна позиція, закрита валютна позиція, коротка відкрита валютна позиція, довга відкрита валютна позиція, картрахунок, платіжна картка міжнародна платіжна система.

8.1. Загальні вимоги до обліку операцій в іноземній валюті

У міжнародній практиці фінансового обліку досі не існує єдиної універсальної схеми обліку операцій в іноземній валюті, і зарубіжні країни у своїх національних системах фінансового обліку використовують різноманітні методи відображення у фінансовій звітності операцій з іноземною валютою. Найбільш відомими є:

метод обліку за курсом на дату закриття – всі операції з іноземною валютою відображаються в обліку за курсом на дату балансу;

метод оборотно-необоротної оцінки – поточні активи та пасиви переоцінюються за курсом на дату балансу, а довгострокові – відображаються в обліку за історичною вартістю;

монетарно-немонетарний метод – облік відбувається на основі розподілу статей балансу на монетарні та немонетарні за грошовою ознакою;

темпоральний метод – активи та пасиви відображаються за поточними (або майбутніми) цінами за курсом на дату звітності, а статті, що виражені за історичною вартістю, – за курсом на дату відображення в обліку.

Вибір методу обліку валютних операцій здійснюється країною самостійно залежно від історичного розвитку, традицій, рівня розвитку науки й економіки та умов господарювання. У країнах із високим рівнем інфляції практикується оцінювання валютних коштів за поточним курсом [25; 38; 65].

В Україні облік операцій банків з іноземною валютою здійснюється відповідно до вимог Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів", яке визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах і відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України та Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України [46; 69].

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" [69] в основу фінансового обліку валютних операцій в Україні покладено монетарно-немонетарний метод. Тобто усі статті балансу, за якими відображаються операції в іноземній валюті та валютні цінності, поділяються на монетарні та немонетарні. До **монетарних статей** належать утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти; всі інші статті належать до **немонетарних статей** балансу [46].

Операції банку в іноземній валюті обліковуються за принципом мультивалютності. **Мультивалютність Плану рахунків** полягає в тому, що операції в різних валютах (як в іноземних, так і в національній) обліковуються за одними й тими ж балансовими рахунками.

Мультивалютність притаманна не всім класам Плану рахунків. Мультивалютними є рахунки лише 1 – 4 та 9 класів. Облік за рахунками

5, 6 та 7 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків ведеться тільки в національній валюті. Порядок обліку операцій за мультивалютними рахунками передбачає розмежування облікових записів за видами валют на аналітичному рівні. Тож валюта операції є параметром аналітичного обліку. У номері аналітичного рахунку код валюти позначається останніми знаками номера рахунку.

Облік операцій за валютними рахунками ведеться за двома оцінками: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ.

Аналітичний облік здійснюється в подвійному оцінюванні – в іноземній валюті за номінальною вартістю та в національній валюті за офіційним курсом НБУ. Зв'язок між операціями в іноземній та національній валютах забезпечують технічні рахунки – рахунки валютних позицій і еквівалента валютних позицій.

Для цілей фінансового обліку операцій в іноземній валюті розрізняють такі поняття:

офіційний валютний курс – установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни;

ринковий (комерційний) курс – курс, який встановлюється банком для проведення операцій купівлі-продажу іноземної валюти;

курсова різниця – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Операції в іноземній валюті відображуються у валюті подання (тобто у валюті, у якій подається фінансова звітність) шляхом перерахунку суми в іноземній валюті зі застосуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат [46].

Операції з іноземною валютою на кожному наступному після визнання дати балансу за балансовими рахунками відображуються за такими курсами:

1) усі монетарні статті в іноземній валюті відображуються в обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют під час кожної зміни офіційного курсу;

2) немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за собівартістю, відображуються в обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату здійснення операції;

3) немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за справедливою вартістю, відображуються в обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визначення їх справедливої вартості;

4) за ринковим курсом гривні в разі купівлі-продажу іноземної валюти за гривні;

5) за офіційним валютним курсом гривні на дату нарахування, отримання та сплати доходів і витрат в іноземній валюті.

Банк відображує у фінансовому обліку операції з купівлі-продажу іноземної валюти з використанням методу обліку за датою розрахунку, тобто за датою, з якої актив передається банку або банком, за умовами:

тод угода – при угоді *TODay* (сьогодні) конвертація валюти здійснюється у день укладання угоди [73];

том угода – при угоді *Tomorrow* (завтра) конвертація валюти здійснюється на наступний день укладання угоди, але курс конвертації фіксується у день укладання угоди [73];

спот угода – конвертація валюти здійснюється на другий робочий день після дня укладання угоди, але курс конвертації фіксується у день укладання угоди [73].

В окремих випадках:

своп – угода, умови якої передбачають купівлю (продаж, обмін) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею, обміном) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій (курсів, обсягів, дат валютування тощо) під час укладання договору. Стосується тільки купівлі-продажу іноземної валюти, яка входить до першої групи Класифікатора (**додаток И**); виконується в термін, що не перевищує 365 календарних днів [73];

форвард – валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання валютної операції (з поставкою валюти за договором) пізніше, ніж на другий робочий день після дня укладання договору. Уповноважені банки мають право здійснювати валютні операції на умовах "форвард" для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами першої групи Класифікатора [73].

Основними правилами відображення курсової різниці є:

- визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції в її межах або за всією статтею (відповідно до облікової політики);

- для визначення курсових різниць на дату балансу застосовується валютний курс на кінець дня дати балансу;

- при визначенні курсових різниць на дату здійснення господарської операції застосовується валютний курс на початок дня дати здійснення операції.

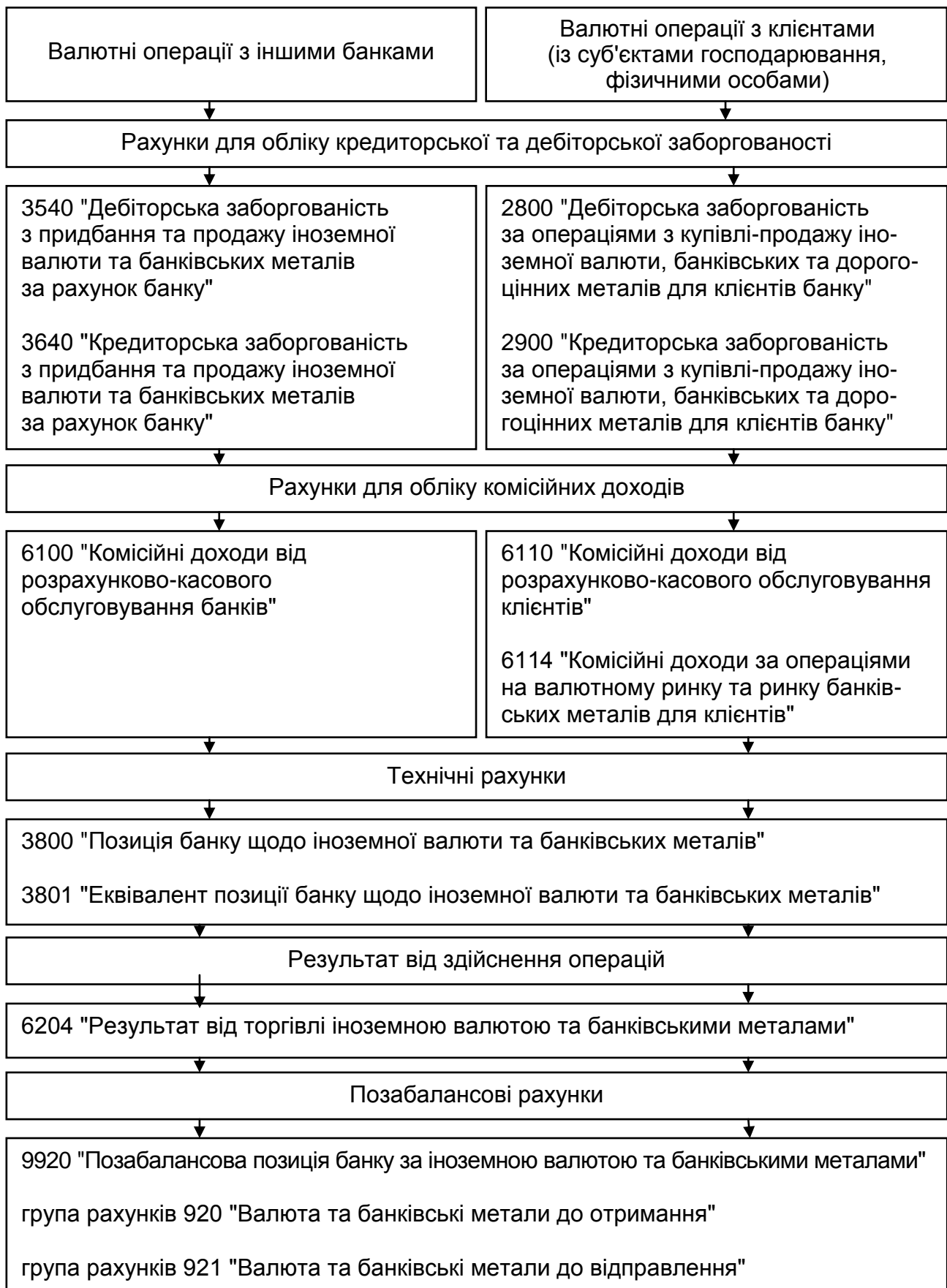

Рис. 8.1. Рахунки для обліку безготівкових операцій банків з іноземною валютою

Під час обліку операцій з іноземною валютою використовуються технічні рахунки, рахунки з обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей, балансові та позабалансові рахунки (див. рис. 8.1).

Під час відображення у фінансовому обліку операцій з іноземною валютою можна використовувати технічні рахунки 3800 та 3801 Плану рахунків (див. рис. 8.1). Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають бути тотожними [46]. Різниці між сумами залишків у гривневому еквіваленті іноземної валюти за цими рахунками, що виникають у зв'язку з математичним округленням, відображуються за рахунком 6204.

Банк на дату операції відображує в обліку операції з купівлі, продажу, обміну іноземної валюти, що (згідно з умовами договору) здійснюються на нетто-основі, без поставки іноземної валюти, за окремими аналітичними рахунками позабалансових рахунків 9200 та 9210. Результат за такими операціями банк має відображати в бухгалтерському обліку як фінансовий актив або фінансове зобов'язання за балансовими рахунками 3540 або 3640 у кореспонденції з рахунком 6204 [46].

Доходи та витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображуються у фінансовому обліку за рахунками класів 6 і 7. Плану рахунків у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату їх визнання [46].

Іноземна валюта та банківські метали, що прийняті банком на зберігання, обліковуються за позабалансовим рахунком 9703 "Інші активи на зберіганні" в національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату прийняття їх на зберігання.

Діяльність банків на валютному ринку, що полягає в управлінні активами та пасивами в іноземній валюті, пов'язана з валютними ризиками, які виникають у зв'язку з використанням різноманітних валют під час проведення банківських операцій. Індикатором валютного ризику банку є валютна позиція. **Валютна позиція** – це співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті [82].

У разі рівності вимог та зобов'язань позиція вважається закритою, у разі нерівності – відкритою. Відкрита, у свою чергу, може бути короткою (обсяг зобов'язань за іноземними валютами перевищує обсяг вимог) або довгою (обсяг вимог за іноземними валютами перевищує обсяг зобов'язань) (табл. 8.1).

Види валютної позиції

Закрита валютна позиція	Відкрита валютна позиція	
	Коротка	Довга
Вимоги = Зобов'язання	Вимоги < Зобов'язання	Вимоги > Зобов'язання

До банківських операцій, що впливають на розмір відкритої валютної позиції, належать [15; 21; 54; 69; 82; 91]:

- купівля та продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти;
- строкові угоди (форварди, опціони, ф'ючерси та ін.);
- отримання іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які обліковуються на відповідних рахунках;
- купівля (продаж) основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду;
- погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті (списання якої здійснюється з відповідного рахунку витрат);
- формування резервів в іноземній валюті за рахунок витрат;
- інші обмінні операції з іноземною валютою.

8.2. Облік безготівкових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти

Безготівкові операції з іноземною валютою на території України резидентами та нерезидентами – юридичними особами – здійснюється через уповноважені банки та інші фінансові установи, що отримали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України, виключно на міжбанківському валютному ринку України [32]. Структура міжбанківського валютного ринку, а також порядок та умови торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку визначаються Національним банком України.

Уповноважені банки та інші фінансові установи, що отримали ліцензію Національного банку України, мають право від свого імені купувати та продавати іноземну валюту на міжбанківському валютному

ринку України за дорученням і за рахунок резидентів і нерезидентів [32]. Тобто суб'єктами валютного ринку, яким дозволяється здійснювати безготівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти, є:

- Національний банк України;
- уповноважені банки;
- уповноважені фінансові установи.

Уповноважені банки, які отримали право відповідно до банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій відкривати кореспондентські рахунки в банках-нерезидентах в іноземній валюті та проводити операції за ними, зобов'язані купувати та продавати іноземну валюту самостійно без посередництва інших уповноважених банків [32; 73].

Безготівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти за іноземну валюту проводяться суб'єктами ринку на міжнародних та внутрішньому валютних ринках. Безготівкові операції з купівлі – продажу іноземної валюти розподіляються на:

- операції, що виконуються за дорученням клієнтів;
- операції, що виконуються за рішенням банку та для задоволення його власних потреб.

Облік операцій купівлі безготівкової іноземної валюти, що виконуються за рішенням банку та для задоволення його власних потреб (за умовами спот), відображується в обліку наступними проведеннями (рис. 8.2).

Операції з купівлі іноземної валюти за національну валюту за дорученням клієнтів в обліку відображуються такими проведеннями:

1) перерахування клієнтом національної валюти на купівлю іноземної валюти:

Дебет – 2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655;

Кредит – 2900;

2) перерахування національної валюти продавцю іноземної валюти:

Дебет – 2900;

Кредит – 1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2625, 2650;

3) зарахування іноземної валюти та банківських металів, що отримані для клієнтів:

Дебет – 1500, 1600;

Кредит – 2900;

4) зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта:

Дебет – 2900;

Кредит – 2600, 2620, 2625, 2650;

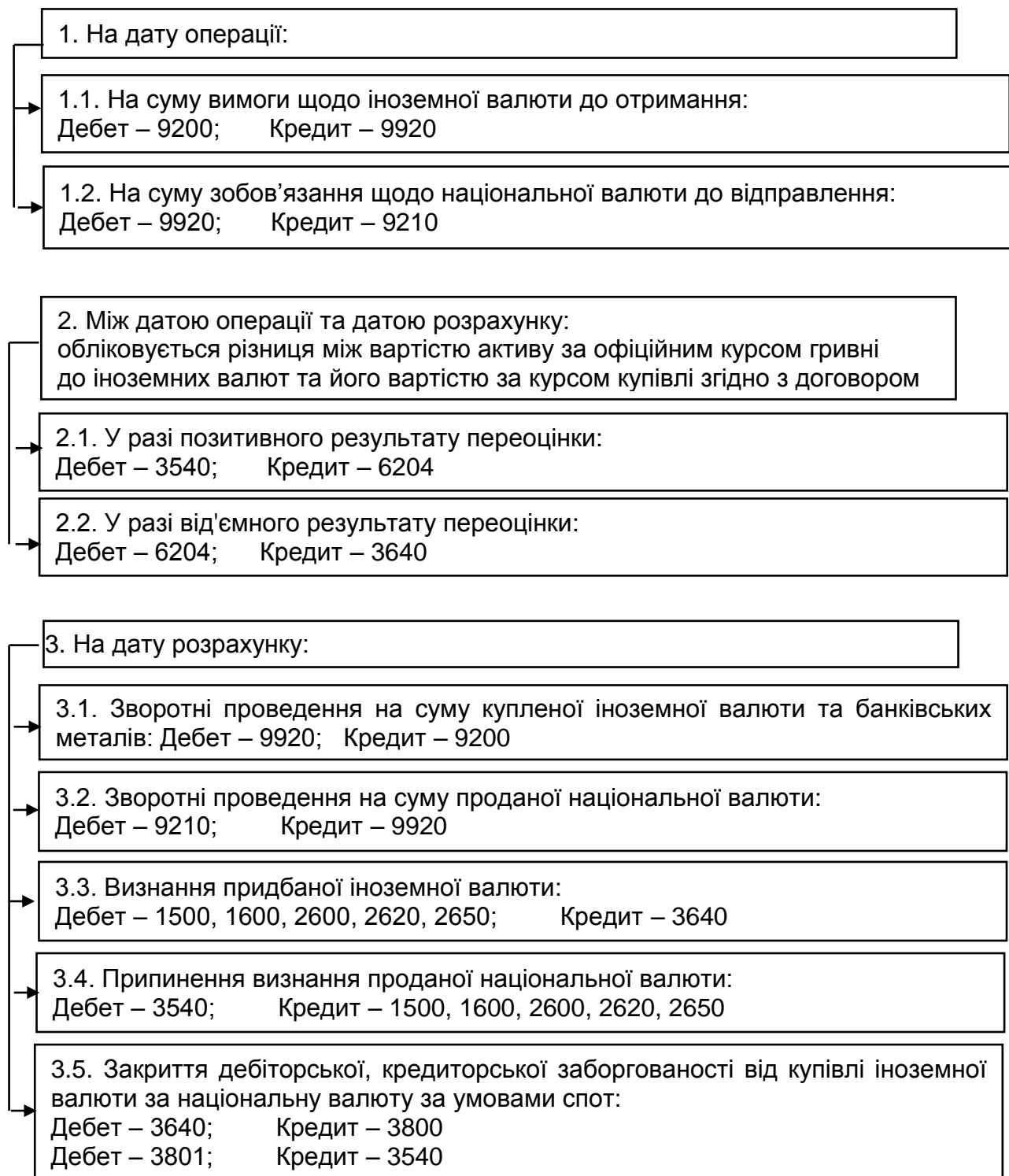

Рис. 8.2. Облік операцій купівлі безготівкової іноземної валюти, що виконуються за рішенням банку та для задоволення його власних потреб

5) утримання комісії банку та повернення клієнту коштів у національній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом:

- на суму комісії банку:

Дебет – 2900;

Кредит – 6114;

• на суму коштів у національній валюті, що повертається клієнту, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом, за вирахуванням комісії:

Дебет – 2900;

Кредит – 2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти за форвардними, ф'ючерсними контрактами у фінансовому обліку відображаються за позабалансовими рахунками як вимоги щодо отримання однієї валюти та зобов'язання з поставки іншої. У цьому разі на дату укладання контракту здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- а) на суму валюти, що купується:

Дебет – 9201, 9202;

Кредит – 9920;

- б) на суму валюти, що продається:

Дебет – 9920;

Кредит – 9211, 9212.

На дату розрахунку за форвардними контрактами за позабалансовими рахунками здійснюються зворотні бухгалтерські проведення.

8.3. Бухгалтерський облік валютних операцій із використанням платіжних карток

Безготівкові валютні операції в Україні можуть здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем.

Міжнародна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі однієї країни в іншу [84]. На сьогодні існують такі міжнародні платіжні системи [19; 24; 61]:

- Міжнародна електронна система SWIFT;
- Система клірингових розрахунків CHAPS;
- Міжнародні клірингові системи APACS і BACS;
- Міжнародна платіжна система TARGET;

- Міжнародна платіжна система TOPAZ;
- Міжнародна платіжна система INTERNET;
- Європейська міжнародна асоціація ЄМА.

На сьогоднішній день для здійснення міжнародних платежів використовується переважно міжнародна платіжна система SWIFT – співробітництво всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій. Система SWIFT є системою передавання даних і не виконує жодних розрахункових функцій [19; 24].

Система SWIFT гарантує абсолютну безпеку платежів багаторівневою комбінацією фізичних, технічних і організаційних методів захисту, повну збереженість та секретність інформації. Повідомлення в будь-яку частину світу може бути доставлено за 1 – 20 хвилин. Система SWIFT працює цілодобово, 365 днів на рік [61].

Основне досягнення міжнародних платіжних систем – це створення та використання стандартів банківської документації, яку визнано Міжнародною організацією інформації (ISO). Передавання повідомлень за допомогою міжнародних платіжних систем здійснюється в такій послідовності:

1) клієнт банку подає заяву на переказ грошей, в якій повинно бути відзначено, що повідомлення буде передано з використанням системи міжнародної платіжної системи. Співробітник банку формує повідомлення та, отримавши доступ до мережі, відправляє повідомлення на свій вхідний регіональний процесор. Система присвоює повідомленню послідовний вхідний номер;

2) повідомлення пересилається з регіонального процесору на маршрутний процесор. Процесори надсилають один одному підтвердження про отримання та здійснюють запис повідомлення на диск;

3) вихідний маршрутний процесор-отримувач доставляє повідомлення від вихідного регіонального процесора отримувачу. Отримувач підтверджує достовірність отриманого повідомлення. Оформлюється позитивне чи негативне повідомлення про доставку;

4) історія доставки повідомлення передається відправнику.

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [84].

Міжбанківський переказ коштів за операціями, що здійснені в межах України з використанням платіжних карток, виконується розрахунковим банком на основі клірингу або за кожним платіжним повідомленням

окремо. У розрахунковому банку для обліку коштів у розрахунках платіжними картками кожному банку – члену платіжної системи – відкривається кореспондентський рахунок 1600 "Кореспондентські рахунки інших банків" (або використовується раніше відкритий кореспондентський рахунок).

Для обліку взаємних грошових зобов'язань і зведення результатів клірингу в розрахунковому банку відкривається кліринговий рахунок 3705 "Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками" [26; 76].

У разі переказу коштів в іноземній валюті з кореспондентського рахунку банку, що за результатами клірингу перебуває в дебетовій позиції, на кліринговий рахунок у розрахунковому банку здійснюється таке проведення:

- на суму отримання коштів в іноземній валюті:

Дебет – 1600;

Кредит – 3800;

- на суму гривневого еквівалента отриманих коштів в іноземній валюті:

Дебет – 3801;

Кредит – 3705.

Банк – член платіжної системи на підставі платіжного повідомлення з розрахункового банку здійснює такі проведення:

- за результатами клірингу:

Дебет – 2924;

Кредит – 1500;

- під час зарахування коштів на відповідні рахунки:

Дебет – 2924;

Кредит – поточні рахунки клієнтів, 2920;

- під час списання коштів із відповідних рахунків клієнтів:

Дебет – поточні рахунки клієнтів, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток;

Кредит – 2924.

Зарахування коштів на кореспондентський рахунок банку – члена платіжної системи, що за результатами клірингу перебуває в кредитовій кліринговій позиції, з клірингового рахунку в розрахунковому банку здійснюється таке проведення:

Дебет – 3705;

Кредит – 1600.

Банк – член платіжної системи – на підставі платіжного повідомлення з розрахункового банку здійснює такий запис:

- за результатом клірингу:

Дебет – 1500;

Кредит – 2924;

- під час зарахування коштів на відповідні рахунки:

Дебет – 2924;

Кредит – поточні рахунки клієнтів, 2920;

- під час списання коштів із відповідних рахунків:

Дебет – поточні рахунки клієнтів, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток;

Кредит – 2924.

У разі виконання банком – членом платіжної системи функцій банку – агента з розрахунків за операціями з платіжними картками між банками – учасниками платіжної системи банк – агент із розрахунків за результатами проведеного розрахунковим банком переказу та на підставі платіжних повідомлень платіжної системи виконує розрахунки (рис. 8.3).

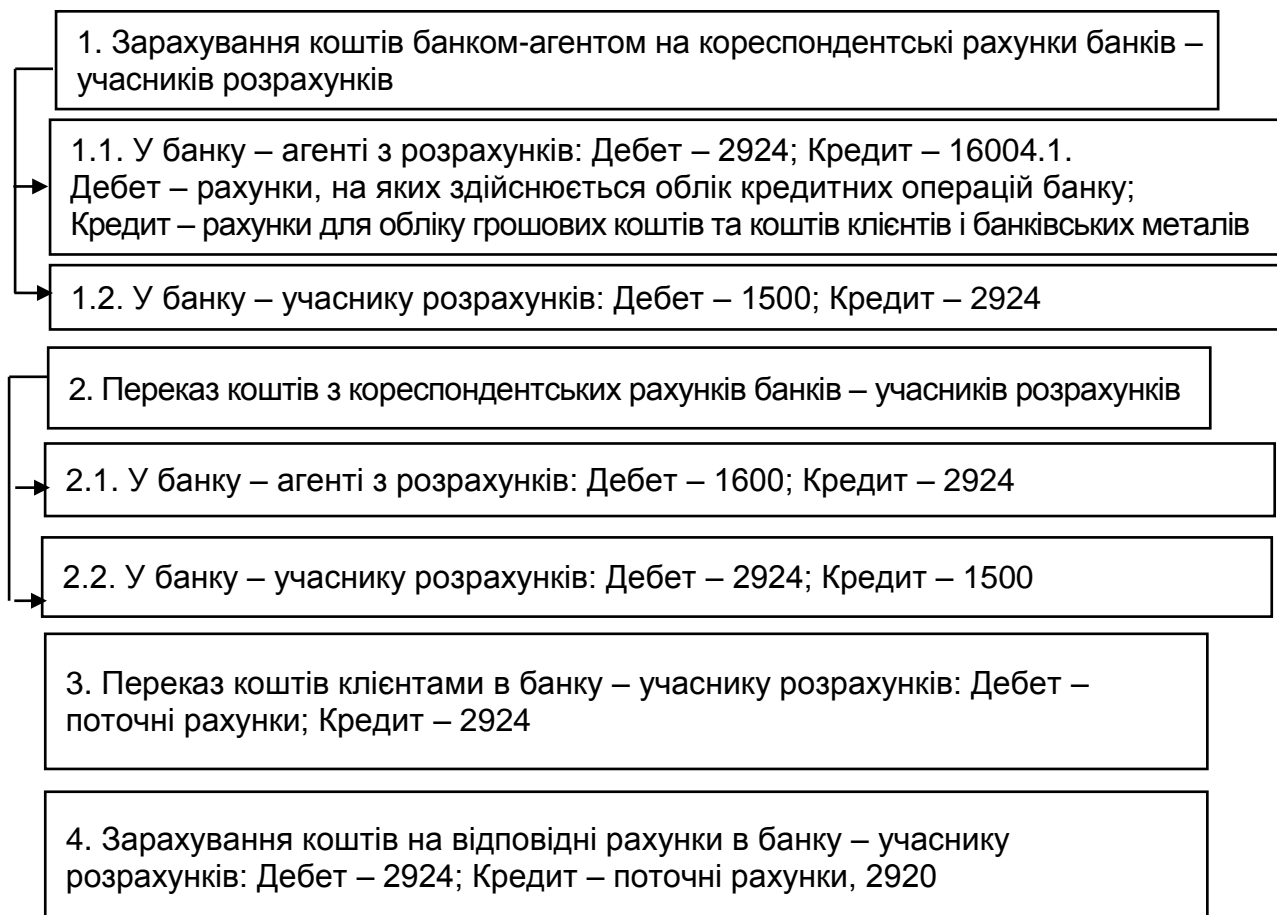

Рис. 8.2. Облік розрахунків з банками – учасниками розрахунків за кожним платіжним повідомленням

Якщо розрахунковим банком є Національний банк України, то фінансовий облік у банках – членах платіжної системи здійснюється з використанням рахунку 1200, відкритого в Національному банку України.

Бланки платіжних карток внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем обліковуються банком відповідно до умовної оцінки (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового рахунку 9821 "Бланки суворого обліку".

Банк має відображати в бухгалтерському обліку операції з придбання заготовок платіжних карток та конвертів із ПІН-кодами такими проведеннями:

попередня оплата вартості заготовок платіжних карток та конвертів із ПІН-кодами за іноземну валюту:

- на суму в іноземній валюті:

Дебет – 3800;

Кредит – 1500;

- на суму гривневого еквівалента:

Дебет – 3510;

Кредит – 3801.

Банк-емітент відкриває клієнтам для обліку коштів за операціями з платіжними картками поточні рахунки за балансовими рахунками 2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655.

Банк-емітент здійснює облік коштів банків за операціями з платіжними картками за балансовим рахунком 1600.

Під час застосування в розрахунках платіжної картки банком-емітентом для власних потреб використовуються такі рахунки:

3550 – під час використання корпоративної платіжної картки для оплати витрат у відрядженні;

3551 – під час використання корпоративної платіжної картки для здійснення розрахунків, пов'язаних із господарськими витратами;

3559 – під час використання корпоративної платіжної картки для здійснення інших операцій.

Переказ (зарахування) коштів на картрахунки фізичної особи може виконуватися за рахунок внесення готівкових коштів через програмно-технічний комплекс самообслуговування (ПТКС), касу банку-емітента, іншого банку шляхом переказу коштів зі своїх поточних або депозитних рахунків, а також із рахунків інших осіб за їх дорученням [76].

Банк-емітент відображує в обліку переказ (зарахування) коштів на поточні рахунки фізичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток, таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1001, 1002, 2630, поточні рахунки фізичних осіб;

Кредит – поточні рахунки фізичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток.

Банк у разі потреби може використовувати транзитний рахунок 2924.

Банк-емітент у разі переказу (зарахування) коштів на поточні рахунки фізичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток через банк-учасник, здійснює такі записи:

Дебет – 1200, 1500;

Кредит – 2924;

Дебет – 2924;

Кредит – поточні рахунки фізичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток.

Банк-емітент відображує в обліку операції із зарахування коштів на поточні рахунки юридичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток, таким проведенням:

Дебет – 1001, 1002, поточні рахунки юридичних осіб;

Кредит – поточні рахунки юридичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток.

У банку-емітенті під час зарахування суми переказу на поточні рахунки юридичних осіб здійснюються такі записи:

- у разі зарахування коштів на кореспондентський рахунок:

Дебет – 1200, 1500;

Кредит – 2924;

- у разі зарахування на поточні рахунки:

Дебет – 2924;

Кредит – поточні рахунки юридичних осіб, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток.

У разі внесення готівкових коштів через депозитні ПТКС для зарахування на рахунки держателів платіжних карток здійснюються такі проведення:

- у банку-екваєрі на суму внесеної готівки:

Дебет – 1004;

Кредит – 2920;

- під час зарахування внесених коштів на рахунки отримувачів у банку-екваєрі:

Дебет – 2920;

Кредит – поточні рахунки клієнтів, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток.

Міжбанківський переказ коштів між членами міжнародних платіжних систем за операціями із застосуванням платіжних карток, емітованих нерезидентами, що здійснені в межах України, та за операціями із застосуванням платіжних карток, емітованих резидентами, що здійснені за межами України, проводиться через кореспондентські рахунки, відкриті в розрахунковому банку міжнародної платіжної системи або в банку – кореспонденті розрахункового банку міжнародної платіжної системи [76].

Розрахунки з платіжною системою банком – членом платіжної системи здійснюються після надходження платіжного повідомлення з розрахункового банку. У цьому разі в банку – члені платіжної системи здійснюються такі проведення:

- під час списання коштів із кореспондентського рахунку банку:

Дебет – 2924;

Кредит – 1500;

- під час зарахування коштів на кореспондентський рахунок банку:

Дебет – 1500;

Кредит – 2924.

У разі пред'явлення вимоги щодо сплати комісійної винагороди міжнародними платіжними системами уповноваженим банкам за обслуговування операцій із платіжними картками здійснюються такі проведення:

Дебет – 2924;

Кредит – 1500;

- на суму встановлених комісійних винагород в іноземній валюті:

Дебет – 3800;

Кредит – 2924;

- на суму гривневого еквівалента комісійних винагород в іноземній валюті:

Дебет – 7100;

Кредит – 3801.

У разі отримання банком – членом платіжної системи від міжнародних платіжних систем суми комісійної винагороди за проведення операцій із платіжними картками цих платіжних систем здійснюються такі записи:

- на суму винагороди:

Дебет – 1500;

Кредит – 2924;

- на суму винагороди в іноземній валюті:

Дебет – 2924;

Кредит – 3800;

- на суму гривневого еквівалента винагороди:

Дебет – 3801;

Кредит – 6110.

Якщо валюта, в якій проводиться міжбанківський переказ, не відповідає валюті, переказаній із рахунку клієнта, то банк може виконати операції з купівлі-продажу необхідної валюти на міжбанківському валютному ринку відповідно до порядку, встановленого законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку України [76].

Під час списання з кореспондентського рахунку банку коштів в іноземній валюті, якщо поточні рахунки клієнтів відкриті в національній валюті, здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- під час списання коштів в іноземній валюті з кореспондентського рахунку банку платіжною системою:

Дебет – 3800;

Кредит – 1500;

- на суму гривневого еквівалента іноземної валюти:

Дебет – 2924;

Кредит – 3801;

- під час списання коштів у національній валюті з відповідних рахунків:

Дебет – поточні рахунки клієнтів, операції за якими здійснюються з використанням платіжних карток;

Кредит – 2924.

Під час зарахування на кореспондентський рахунок банку коштів в іноземній валюті, якщо розрахунок з клієнтами здійснюється в національній валюті, банк здійснює такі проведення:

- під час зарахування коштів на кореспондентський рахунок банку:

Дебет – 1500;

Кредит – 3800;

- на суму гривневого еквівалента іноземної валюти:

Дебет – 3801;

Кредит – 2924;

• під час зарахування коштів у національній валюті на відповідні рахунки:

Дебет – 2924;

Кредит – 1600, 2600.

Курсові різниці, що виникають під час здійснення зазначених операцій, обліковуються за рахунком 6204.

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Назвіть методи відображення у фінансовій звітності операцій з іноземною валютою.

2. Який метод покладено в основу фінансового обліку валютних операцій в Україні? Розкрийте його сутність.

3. Розкрийте сутність принципу мультивалютності обліку операції банку в іноземній валюті.

4. Розкрийте сутність понять "офіційний валютний курс", "ринковий курс" та "курсова різниця".

5. У чому відмінність угод тод, том, спот?

6. Розкрийте сутність угоди форвард.

7. Які основні правила відображення курсової різниці?

8. Які рахунки є технічними рахунками?

9. Охарактеризуйте види валютних позицій.

10. Хто є суб'єктами валютного ринку, яким дозволяється здійснювати безготівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти?

11. Як обліковуються операції з купівлі безготівкової іноземної валюти, що виконуються за рішенням банку та для задоволення його власних потреб?

12. Дайте визначення поняттю "міжнародна платіжна система".

13. Як обліковуються валютні операції з використанням платіжних карток?

14. Які рахунки використовуються під час розрахунків платіжною картою банком-емітентом для власних потреб?

Тести

1. Метод обліку операцій в іноземній валюті за курсом на дату закриття охоплює:

- а) усі операції з іноземною валютою відображаються в обліку за курсом на дату балансу;
- б) поточні активи та пасиви переоцінюються за курсом на дату балансу, а довгострокові – відображаються в обліку за історичною вартістю;
- в) активи та пасиви відображаються за поточними (або майбутніми) цінами за курсом на дату звітності, а статті, що виражені за історичною вартістю, – відповідно за курсом на дату відображення в обліку.

2. Монетарно-немонетарний метод обліку операцій в іноземній валюті здійснюють за такими операціями:

- а) поточні активи та пасиви переоцінюють за курсом на дату балансу, а довгострокові відображають в обліку за історичною вартістю;
- б) усі операції з іноземною валютою відображають в обліку за курсом на дату балансу;
- в) облік проводять на основі розподілу статей балансу на монетарні та немонетарні за грошовою ознакою.

3. В основу фінансового обліку валютних операцій в Україні покладено:

- а) монетарно-немонетарний метод;
- б) метод обліку за курсом на дату закриття;
- в) метод оборотно-необоротної оцінки.

4. Принцип мультивалютності притаманний таким класам Плану рахунків:

- а) 6 "Доходи";
- б) 7 "Витрати";
- в) 9 "Позабалансові рахунки".

5. Угода тод – це:

- а) валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладання договору;
- б) валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладання договору;
- в) валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій під час укладання договору.

6. Міжнародна платіжна система – це:

а) платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України;

б) платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система;

в) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн.

7. Різниця між сумами залишків у гривневому еквіваленті іноземної валюти за технічними рахунками відображаються на рахунку:

а) 6114 "Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів";

б) 6119 "Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами";

в) 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

8. Коротка відкрита валютна позиція – це:

а) обсяг вимог за іноземними валютами перевищує обсяг зобов'язань;

б) обсяг зобов'язань за іноземними валютами перевищує обсяг вимог;

в) обсяг зобов'язань за іноземними валютами дорівнює обсягу вимог.

9. Перерахування клієнтом національної валюти на купівлю іноземної валюти банку в обліку відображується таким проведенням:

а) Дебет – 2605; Кредит – 2900;

б) Дебет – 2900; Кредит – 2605;

в) Дебет – 2900; Кредит – 2600.

10. Попередня оплата вартості заготовок платіжних карток за іноземну валюту відображується в обліку:

а) Дебет – 3801; Кредит – 1500;

Дебет – 3510; Кредит – 3800;

б) Дебет – 3800; Кредит – 1500;

Дебет – 3510; Кредит – 3801;

в) Дебет – 3801; Кредит – 2620;

Дебет – 3510; Кредит – 3800.

Практичні завдання

Завдання 8.1. 05.01.2015 р. АТ "Вайт" подало в ПАТ "Преміумбанк" заяву на купівлю 90 000 доларів США за курсом 12,90 грн за один долар та перерахувало на відповідний банківський рахунок 1 172 610 грн. У цей самий день банк купив 90 000 доларів США за курсом 12,85 USD/UAH та зарахував їх на валютний рахунок клієнта. Залишок гривні банк повернув на рахунок клієнта. Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 1 % й утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту.

Необхідно відобразити операції з купівлі безготівкової іноземної валюти в обліку.

Завдання 8.2. 12.01.2015 р. АТ "Полюс" подало в ПАТ "Крокбанк" заяву на продаж 50 000 євро. У цей самий день банк продав 50 000 євро за курсом 16,85 EUR/UAH на МВРУ. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти становить 1,2 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Кошти, отримані від продажу доларів, зменшені на суму комісійної винагороди, банк зарахував на поточний рахунок компанії. Необхідно відобразити операції з продажу безготівкової іноземної валюти в обліку.

Завдання 8.3. 01.02.2015 р. ПАТ "Форумбанк" від свого імені уклало угоду на МВРУ про продаж 150 000 євро за гривні на умовах спот за курсом 16,25 EUR/UAH. Офіційний курс НБУ гривні до євро становив:

на 01.02.2015 р. – 16,24 EUR/UAH;

на момент виконання угоди – 16,29 EUR/UAH.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення та визначити, на яку дату припадає виконання угоди.

Завдання 8.4. 11.01 2015 р. ПАТ "Промбанк" від свого імені уклало угоду на МВРУ про продаж 200 000 USD за гривні на умовах том за курсом 10,27 EUR/UAH. Офіційний курс НБУ гривні до долару становив:

на 11.01.2015 р. – 10,24 USD/UAH;

на момент виконання угоди – 10,31 USD /UAH.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення та визначити, на яку дату припадає виконання угоди.

Завдання 8.5. 10.02.2015 р. АТ "Порт" подало в ПАТ "Алексбанк" заяву на продаж 130 000 доларів США. У цей самий день банк продав

130 000 євро за курсом 12,81 USD/UAH на МВРУ. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти становить 0,9 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Кошти, отримані від продажу доларів, зменшені на суму комісійної винагороди, банк зарахував на поточний рахунок компанії.

Необхідно відобразити операції з продажу безготівкової іноземної валюти в обліку.

Висновки за темою

В Україні облік операцій банків з іноземною валютою здійснюється відповідно до вимог Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів".

В основу фінансового обліку валютних операцій в Україні покладено монетарно-немонетарний метод. Тобто усі статті балансу, за якими відображуються операції в іноземній валюті та валютні цінності, поділяються на монетарні та немонетарні. До монетарних статей належать утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти; всі інші статті належать до немонетарних статей балансу.

Операції банку в іноземній валюті обліковуються за принципом мультивалютності. Мультивалютність Плану рахунків полягає в тому, що операції в різних валютах (як в іноземних, так і в національній) обліковуються за одними й тими ж балансовими рахунками.

Мультивалютність притаманна не всім класам Плану рахунків. Мультивалютними є рахунки лише 1 – 4 та 9 класів. Облік за рахунками 5, 6 та 7 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків ведеться тільки в національній валюті. Облік операцій за валютними рахунками ведеться за двома оцінками: у валюті – за номіналом і в гривнях – за офіційним курсом НБУ.

Для цілей фінансового обліку операцій в іноземній валюті розрізняють такі поняття:

офіційний валютний курс – установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни;

ринковий (комерційний) курс – курс, який встановлюється банком для проведення операцій купівлі-продажу іноземної валюти;

курсова різниця – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Основними правилами відображення курсової різниці є:

визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції в її межах або за всією статтею (відповідно до облікової політики);

для визначення курсових різниць на дату балансу застосовується валютний курс на кінець дня дати балансу;

у разі визначення курсових різниць на дату здійснення господарської операції застосовується валютний курс на початок дня дати здійснення операції.

Діяльність банків на валютному ринку, що полягає в управлінні активами та пасивами в іноземній валюті, пов'язана з валютними ризиками, які виникають у зв'язку з використанням різних валют під час проведення банківських операцій. Індикатором валютного ризику банку є валютна позиція. Валютна позиція – це співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті.

Суб'єктами валютного ринку, яким дозволяється здійснювати безготівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти є: Національний банк України; уповноважені банки; уповноважені фінансові установи.

Безготівкові валютні операції в Україні можуть здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем.

Міжнародна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

На сьогодні для здійснення міжнародних платежів використовується переважно Міжнародна платіжна система SWIFT – Співробітництво всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій.

Основне досягнення міжнародних платіжних систем – це створення та використання стандартів банківської документації, яку визнано Міжнародною організацією інформації (ISO).

Міжбанківський переказ коштів за операціями, що здійснені в межах України з використанням платіжних карток, виконується розрахунковим

банком на основі клірингу або за кожним платіжним повідомленням окремо. У розрахунковому банку для обліку коштів у розрахунках платіжними картками кожному банку – члену платіжної системи відкривається кореспондентський рахунок 1600 "Кореспондентські рахунки інших банків" (або використовується раніше відкритий кореспондентський рахунок).

Якщо розрахунковим банком є Національний банк України, то фінансовий облік у банках – членах платіжної системи – здійснюється з використанням рахунку 1200, відкритого в Національному банку України.

Бланки платіжних карток внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем обліковуються банком відповідно до умовної оцінки (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового рахунку 9821 "Бланки суворого обліку".

Література: [15; 19; 24; 28; 32; 38; 46; 61; 65; 68; 69; 73; 76; 82; 84].

9. Облік доходів, витрат і фінансового результату діяльності банку

Мета – сформувати компетентності з ведення обліку доходів та витрат банку.

Основні питання

9.1. Класифікація доходів та витрат банку.

9.2. Загальні принципи відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат.

9.3. Відображення в бухгалтерському обліку доходів банку.

9.4. Відображення в бухгалтерському обліку витрат банку.

Компетентності, що формуються за темою:

знання: знати структуру та характеристику 6-го і 7-го класу Плану рахунків бухгалтерського обліку; особливості формування фінансового результату банку та прибутку до оподаткування;

уміння: вміти застосовувати методику складання балансу банку; застосовувати методику складання звіту про фінансові результати та звіту про рух грошових коштів;

комунікації: встановлення комунікативного контакту зі співробітниками фінансової установи; донесення інформації щодо доходів та витрат банку;

автономність і відповідальність: відповідальність за якість сформованих аналітичних рахунків та бухгалтерських проведення; відповідальність за якість сформованої звітності банку; здатність до подальшого навчання, самовдосконалення та навчання інших осіб.

Ключові терміни: доходи, витрати, фінансовий результат, процентні доходи, процентні витрати, комісійні доходи, комісійні витрати.

9.1. Класифікація доходів і витрат банку

Доходи банку – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що приводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів) [75].

Витрати банку – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками) [75].

У результаті операційної діяльності в банку виникають такі доходи та витрати [75]:

- процентні доходи та витрати;
- комісійні доходи та витрати;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій;
- дохід у вигляді дивідендів;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- доходи від повернення раніше списаних активів;
- інші операційні доходи та витрати;
- загальні адміністративні витрати;
- податок на прибуток;
- непередбачені доходи та витрати.

Процентні доходи та витрати – операційні доходи та витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких

обчислюються пропорційно до часу та суми активу або зобов'язання. До них належать:

- доходи (витрати) за операціями з коштами, розміщеними в інших банках (залученими від інших банків);
- доходи (витрати) за кредитами та депозитами, наданими (отриманими) юридичним та фізичним особам, та за іншими фінансовими інструментами, у тому числі за цінними паперами;
- доходи у вигляді амортизації дисконту (премії).

Комісійні доходи та витрати – операційні доходи та витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно до суми активу або зобов'язання чи є фіксованою; в окремих випадках суми їх можуть обчислюватися пропорційно до часу та суми зобов'язання.

До комісійних доходів (витрат) належить плата за:

- розрахунково-касове обслуговування;
- операціями на валютному ринку з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб та клієнтів (контрагентів);
- операціями із цінними паперами від імені третіх осіб;
- зберігання та управління цінними паперами;
- відкриття рахунків;
- здійснення переказів;
- позабалансовими операціями (надання гарантій, зобов'язань із кредитування) тощо.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій – результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різноманітних фінансових інструментів. У тому числі за операціями із цінними паперами, за операціями з іноземною валютою та банківськими металами банк визнає прибутки та збитки від:

- реалізації фінансових інвестицій;
- змін в оцінці (переоцінці) інвестицій до справедливої вартості;
- результату переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах у разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют (банківських металів).

Дохід у вигляді дивідендів – дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів із нефіксованим прибутком.

Витрати на формування спеціальних резервів банку – це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Доходи від повернення раніше списаних активів – кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи та витрати – доходи та витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів та витрат:

- доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди);
- витрати за послуги аудиту;
- витрати на інкасацію;
- неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями.

Загальні адміністративні витрати – операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. До них належать:

- витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо);
- амортизація необоротних активів;
- витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо);
- гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо);
- витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо);
- сплата податків й інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток; інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

Непередбачені доходи (витрати) виникають у результаті надзвичайних подій, мають одноразовий характер, не повторюються по суті та визнаються за фактом події. До них належать утрати від стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо; суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій.

За результатами інвестиційної діяльності банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії;

- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;
- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів і нематеріальних активів тощо.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу тощо.

9.2. Загальні принципи відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат

Визнані банком доходи та витрати відображуються в бухгалтерському обліку зі застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою.

Разом із тим, бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо.

Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату балансу, то банк може не відобразити їх за рахунками нарахованих доходів і витрат.

Доходи та витрати банку відображуються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6 та 7 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Рахунки для обліку доходів і витрат банку

Номера рахунків /групи рахунків	Назви рахунків
1	2
Рахунки для обліку процентних доходів	
група 600	Процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України

1	2
група 601	Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках
група 602	Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання
група 603	Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади
група 604	Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам
група 605	Процентні доходи за цінними паперами
група 608	Процентні доходи за операціями з філіями банку
група 609	Інші процентні доходи
Рахунки для обліку комісійних доходів	
група 610	Комісійні доходи за операціями з банками
група 611	Комісійні доходи за операціями з клієнтами
група 618	Комісійні доходи за операціями з філіями банку
Рахунки для обліку результатів від торгівельних операцій	
група 620	Результат від торговельних операцій
Рахунки для обліку інших доходів	
група 630	Дохід у вигляді дивідендів
група 631	Дохід від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії
група 638	Інші операційні доходи за операціями з філіями банку
група 639	Інші операційні доходи
група 649	Інші доходи
Рахунки для обліку повернення раніше списаних безнадійних боргів минулих років	
рахунок 6715	Повернення раніше списаної безнадійної й іншої дебіторської заборгованості й інших активів банку
рахунок 6717	Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років
Рахунки для обліку процентних витрат	
група 700	Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України
група 701	Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків
група 702	Процентні витрати за операціями з суб'єктами господарювання
група 703	Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України
група 704	Процентні витрати за операціями з фізичними особами
група 705	Процентні витрати за цінними паперами власного боргу

1	2
група 706	Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
група 707	Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами
група 708	Процентні витрати за операціями з філіями банку
група 709	Інші процентні витрати
Рахунки для обліку комісійних витрат	
група 710	Комісійні витрати
група 718	Комісійні витрати за операціями з філіями банку
Рахунки для обліку інших витрат	
група 731	Втрати від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії
група 738	Інші операційні витрати за операціями з філіями банку
група 739	Інші операційні витрати
Рахунки для обліку загальних адміністративних витрат	
група 740	Витрати на утримання персоналу
група 741	Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток
група 742	Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів
група 743	Інші експлуатаційні та господарські витрати
група 744	Витрати на телекомунікації
група 745	Інші адміністративні витрати
група 749	Інші витрати
Рахунки для обліку	
рахунок 7705	Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку
рахунок 7720	Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

Залишки за рахунками доходів і витрат відображуються наростаючим підсумком із початку року та в кінці звітного фінансового року закриваються за умови:

- перевищення доходів над витратами – на рахунок 5040 П "Прибуток звітного року";
- перевищення витрат над доходами – на рахунок 5041 А "Збиток звітного року" (рис. 9.1).

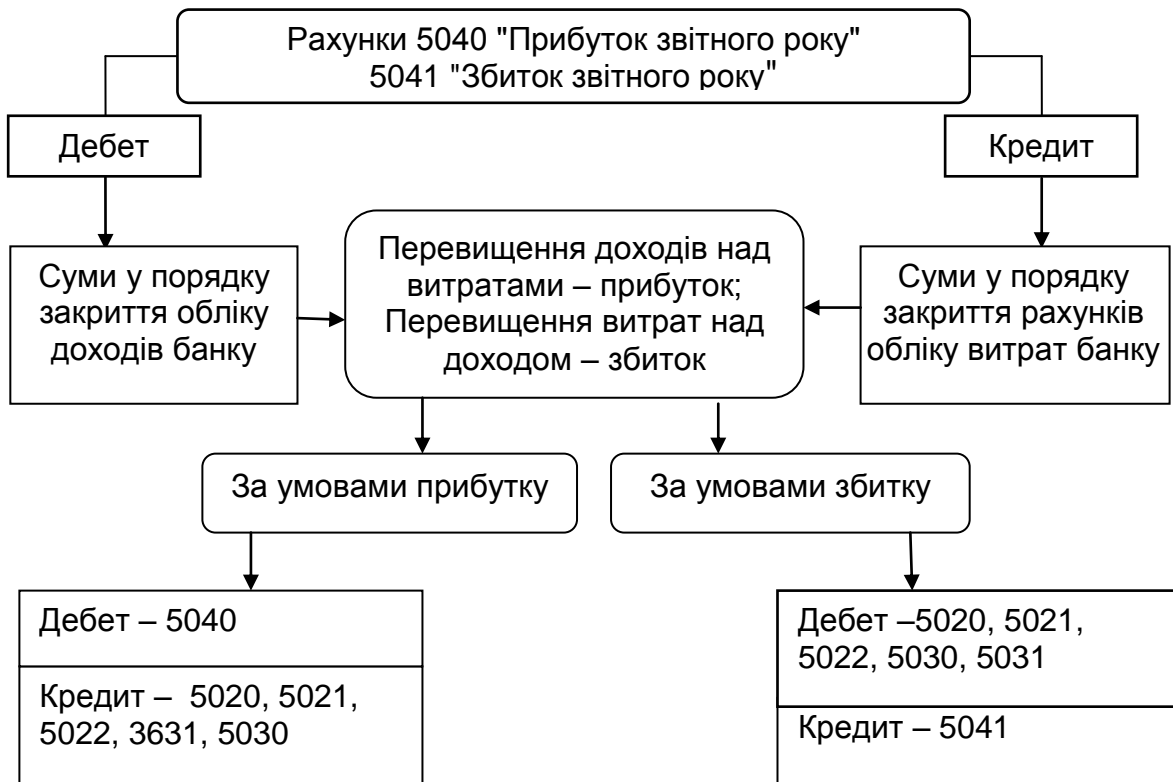

Рис. 9.1. Схема організації бухгалтерського обліку фінансових результатів банку

Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками класів 6 і 7. Облік нарахованих доходів і витрат, та фактично отриманих доходів або сплачених витрат та також доходів і витрат, що підлягають чи не підлягають оподаткуванню, здійснюється на розсуд банку на окремих аналітичних рахунках.

Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками класів 1, 2, 3 у кореспонденції з рахунками класів 6 та 7 [28; 52; 75].

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються, відповідно, за рахунками 3600 П "Доходи майбутніх періодів" та 3500 А "Витрати майбутніх періодів".

Доходи та витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Під час відображення в бухгалтерському обліку цих доходів і витрат банки можуть використовувати технічні рахунки 3800 та 3801.

Доходи та витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за монетарними активами та зобов'язаннями переоцінюються у валюту звітності

під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання (відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді).

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3.

Для обрахування відсоткових доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

метод "факт/факт" – передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;

метод "факт/360" – передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;

метод "30/360" – передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році – 360, у місяці – 30.

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною та обліковується за відповідними рахунками сумнівної заборгованості, то подальше нарахування доходів та їх облік банк здійснює за позабалансовими рахунками групи 960 "Не сплачені в строк доходи" до часу їх погашення клієнтом (поручителем) або до терміну, визначеного угодою [38].

9.3. Відображення в бухгалтерському обліку доходів банку

Під час нарахування доходів здійснюються такі бухгалтерські проводки:

1) за операціями в національній валюті:

Дебет – рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3;

Кредит – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших доходів за класом 6;

2) за операціями в іноземній валюті з використанням технічних рахунків валютної позиції:

Дебет – рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3;

Кредит – 3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів".

Одночасно на суму гривневого еквівалента здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших доходів за класом 6.

Під час отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1 – 3.

У разі отримання коштів у сумі, більшій, ніж визнано за рахунками нарахованих доходів на певну дату, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1 – 3; 3600 П "Доходи майбутніх періодів" (на суму доходів, що отримані авансом та належать до майбутніх звітних періодів).

У цьому разі банк щомісяця визначає суму доходу, що належить до звітного періоду, здійснюючи такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 3600 П "Доходи майбутніх періодів";

Кредит – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших доходів за класом 6;

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших доходів за класом 6.

Якщо нараховані доходи своєчасно не отримані в обумовлений угодою термін, то наступного робочого дня здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1 – 3;

Кредит – рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1 – 3.

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така бухгалтерська проводка:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1 – 3.

У разі визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною щодо отримання в обліку здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами за класами 1 – 3;

Кредит – рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1 – 3;

Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1 – 3 (у разі визнання їх сумнівними без відображення за рахунками для обліку прострочених нарахованих доходів).

Формування спеціального резерву під заборгованість за нарахованими доходами відображується такими бухгалтерськими проводками:

1) за заборгованістю за нарахованими доходами в національній валюті:

Дебет – 7720 АП "Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами";

Кредит – рахунки для обліку резервів під заборгованість за нарахованими доходами за класами 1 – 3;

2) за заборгованістю за нарахованими доходами в іноземній валюті:

Дебет – 3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – рахунки для обліку резервів під заборгованість за нарахованими доходами за класами 1 – 3.

Одночасно здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 7720 АП "Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами";

Кредит – 3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів".

Під час списання за рахунок сформованих резервів заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку резервів під заборгованість за нарахованими доходами за класами 1 – 3;

Кредит – рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами за класами 1 – 3.

Одночасно на суму списаної заборгованості за позабалансовими рахунками здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 9600 А "Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками"; 9601 А "Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами";

Кредит – 991 "Контррахунки для рахунків розділів 96 – 98".

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються за рахунками сумнівних нарахованих доходів, виконується така бухгалтерська проводка:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами за класами 1 – 3.

Непередбачені доходи відображуються в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дебет – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

Кредит – рахунки для обліку непередбачених доходів за класом 6.

9.4. Відображення в бухгалтерському обліку витрат банку

Під час нарахування процентних, комісійних та інших витрат у національній валюті здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших витрат за класом 7;

Кредит – рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1 – 3.

Нараховані витрати в іноземній валюті відображуються в бухгалтерському обліку з використанням технічних рахунків валютної позиції. У цьому разі здійснюються такі проводки:

Дебет – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших витрат за класом 7;

Кредит – 3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів".

Одночасно здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет – 3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1 – 3.

Під час сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1 – 3;

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки.

У разі сплати коштів за операціями, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших витрат за класом 7;

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки.

Витрати за операціями в іноземній валюті, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу, відображуються в бухгалтерському обліку з використанням технічних рахунків валютної позиції. У цьому разі здійснюються такі проводки:

Дебет – рахунки для обліку процентних, комісійних та інших витрат за класом 7;

Кредит – 3801 АП "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів".

Одночасно здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 3800 АП "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів";

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки.

Попередня оплата (аванс) процентних, комісійних та інших витрат відображується в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дебет – 3500 А "Витрати майбутніх періодів";

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки.

Банк кожного місяця визначає суму витрат, що належить до звітного періоду, та здійснює такі бухгалтерські проводки:

Дебет – рахунки для обліку відсоткових, комісійних та інших витрат за класом 7;

Кредит – 3500 А "Витрати майбутніх періодів".

Відображення в бухгалтерському обліку витрат на утримання персоналу (нарахування та сплата заробітної плати та прирівняних до неї платежів, нарахування та утримання обов'язкових зборів) банки здійснюють відповідно до вимог чинного законодавства України та облікової політики банку.

У бухгалтерському обліку зазначені операції відображуються такими проводками:

а) нарахування заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) протягом місяця відображується в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дебет – 7400 А "Основна і додаткова заробітна плата"; 7403 А "Матеріальна допомога та інші соціальні виплати"; 7409 А "Інші витрати на утримання персоналу"; 3559 А "Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами";

Кредит – 3652 П "Нарахування працівникам банку за заробітною платою";

б) виплата заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) відображується в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дебет – 3652 П "Нарахування працівникам банку за заробітною платою";

Кредит – 1001 А "Банкноти та монети в касі банку"; 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку"; 2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб"; 2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій із використанням платіжних карток";

Інші виплати та розрахунки за авансами, виданими працівникам банку під звіт (на відрядження та інші господарські витрати), відображуються в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дебет – 3550 А "Аванси працівникам банку на витрати з відрядження"; 3551 А "Аванси працівникам банку на господарські витрати"; 3559 А "Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами";

Кредит – 1001 А "Банкноти та монети в касі банку"; 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку"; 2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій із використанням платіжних карток";

Згідно з авансовим звітом використані кошти відображуються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками для обліку витрат такими проводками:

Дебет – 7431 А "Господарські витрати"; 7433 А "Інші експлуатаційні витрати"; 7452 А "Витрати на відрядження"; 7454 А "Представницькі витрати";

Кредит – 3550 А "Аванси працівникам банку на витрати з відрядження"; 3551 А "Аванси працівникам банку на господарські витрати"; 3559 А "Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами".

Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом здійснюється проводками:

Дебет – 1001 А "Банкноти та монети в касі банку"; 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку";

Кредит 3550 А "Аванси працівникам банку на витрати з відрядження"; 3551 А "Аванси працівникам банку на господарські витрати"; 3559 А "Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами";

У разі виплати коштів працівнику банку за результатами авансового звіту здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 7431 А "Господарські витрати"; 7433 А "Інші експлуатаційні витрати"; 7452 А "Витрати на відрядження" – на суму повернення невикористаних сум; 7454 А "Представницькі витрати";

Кредит – 3650 П "Заборгованість працівникам банку на відрядження"; 3651 П "Заборгованість працівникам банку на господарські витрати"; 3659 П "Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами".

Одночасно на суму коштів, що сплачені працівнику банку за результатами авансового звіту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет – 3650 П "Заборгованість працівникам банку на відрядження"; 3651 П "Заборгованість працівникам банку на господарські витрати"; 3659 П "Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами";

Кредит – 1001 А "Банкноти та монети в касі банку"; 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку"; 2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток".

Витрати на маркетинг та рекламу відображуються в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

а) у разі сплати авансових платежів (попередньої оплати) згідно з умовами договору за послуги з маркетингу та реклами:

Дебет – 3500 А "Витрати майбутніх періодів"; 3519 А "Дебіторська заборгованість за послуги";

Кредит – рахунки для обліку грошових коштів; поточні рахунки;

б) на суму отриманих послуг із маркетингу та реклами:

Дебет – 7455 А "Витрати на маркетинг та рекламу";

Кредит – 3500 А "Витрати майбутніх періодів"; 3519 А "Дебіторська заборгованість за послуги".

Запитання та завдання для самоконтролю

Запитання

1. Охарактеризуйте доходи банку.
2. Дайте характеристики витрат банку.
3. Які доходи та витрати виникають в результаті операційної діяльності банку?
4. На яких рахунках відображуються комісійні доходи банку?
5. Що визнає банк за результатами інвестиційної діяльності?
6. За яким принципом визнані доходи та витрати відображуються у фінансовому обліку?
7. Які методи визначення кількості днів застосовуються для обрахування відсоткових доходів і витрат?
8. За яким правилом відображуються в обліку нараховані доходи та витрати?
9. Як обліковуються розрахунки за авансами, виданими працівникам банку під звіт?
10. Які рахунки застосовуються для обліку витрат на маркетинг та рекламу?

Тести

1. *До процентних доходів належать:*
 - а) доходи за операціями із цінними паперами від імені третіх осіб;
 - б) доходи у вигляді амортизації дисконту;
 - в) доходи за операціями на валютному ринку з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб.
2. *До процентних витрат належать:*
 - а) витрати за операціями з коштами, залученими від інших банків;
 - б) витрати за операціями із цінними паперами від імені третіх осіб;
 - в) витрати за зберігання та управління цінними паперами.
3. *До комісійних доходів належать:*
 - а) доходи, отримані банком за використання грошових коштів;
 - б) доходи за позабалансовими операціями;
 - в) доходи у вигляді амортизації премії.

4. Прибутки від торгівельних операцій – це:

а) прибуток від операцій з купівлі-продажу різноманітних фінансових інструментів;

б) дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів із нефіксованим прибутком;

в) доходи та витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

5. Витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком, належать до:

а) інших операційних витрат;

б) комісійних витрат;

в) загальних адміністративних витрат.

6. Визнані банком доходи та витрати відображуються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу:

а) нарахування та відповідності;

б) обачності;

в) автономності.

7. Доходи та витрати банку відображуються в бухгалтерському обліку за рахунками класів:

а) 8 та 7;

б) 5 та 7;

в) 6 та 7.

8. Виплата заробітної плати працівникам банку відображується:

а) Дебет – 3652, Кредит – 1001;

б) Дебет – 7400, Кредит – 1001;

в) Дебет – 3559, Кредит – 1001.

9. Згідно з авансовим звітом працівника використані кошти відображуються проведенням:

а) Дебет – 7431, Кредит – 3550;

б) Дебет – 7431, Кредит – 3551;

в) Дебет – 3559, Кредит – 7431.

10. Витрати на маркетинг та рекламу відображуються в бухгалтерському обліку таким проведенням:

а) Дебет – 3519, Кредит – 2600;

б) Дебет – 3500, Кредит – 7455;

в) Дебет – 3519, Кредит – 7455.

Практичні завдання

Завдання 9.1. ПАТ "Альфа-Банк" 1 вересня 2015 г. надало кредит Іванову А. А. в розмірі 5 000 грн, строком на 2 роки під 12 % річних. Відсотки за кредитом виплачуються кожні 6 місяців. Кінець звітного періоду 31.12.2015 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати ПАТ "Альфа-Банк"? Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 9.2. ПАТ "Дельта-Банк" 20 вересня 2014 р. отримало комісійний дохід у розмірі 15 000 грн за інкасаторські послуги від АТ "Супутник" у розрахунку по 1 500 грн за місяць. Інкасаторські послуги будуть надаватися з 1 жовтня 2014 р. по 1 серпня 2015 р. Кінець звітного періоду – 31.12.2014 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати ПАТ "Дельта-Банк"? Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 9.3. ПАТ "Грант-Банк" 20 вересня 2014 р. перерахувало плату за рекламні послуги з розрахунку 6 000 грн за місяць до АТ "Реклама+". Послуги будуть надаватися банку з 1 жовтня 2014 р. по 1 травня 2015 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати ПАТ "Грант-Банк" за 2010 р. Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 9.4. Банк отримав кредит від НБУ терміном на 6 місяців 1 вересня 2015 р. в розмірі 50 000 грн під 15 % річних. Відсотки за кредитом виплачуються банком 1 раз після закінчення терміну кредитування. Кінець звітного періоду 31.12.2015 р. Визначте суму, яка буде відображена у звіті про фінансові результати банку. Визначте тип доходів (витрат).

Завдання 9.5. ПАТ "Акс-Банк" здійснено такі операції:

1. Відкрито депозит овернайт банку "Праймбанк".
2. Нараховані відсотки за депозитом овернайт ПАТ "Праймбанк".
3. Повернуто вклад овернайт ПАТ "Праймбанк" та нараховані відсотки.
4. ПАТ "Акс-Банк" розмістив депозит овернайт в іншому банку.
5. Банк нарахував дохід за депозитом овернайт, який надав іншому комерційному банку.
6. Інший банк не повернув депозит і відсотки за депозитом овернайт в термін, встановлений договором.
7. Погашення іншим банком простроченої заборгованості за депозитом овернайт і відсотками за цим депозитом.

Необхідно скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 9.6. ПАТ "Емітент" протягом операційного дня здійснені операції:

1. Наданий міжбанківський кредит ПАТ "Гарант" у сумі 2 млн грн на 1 місяць.

2. Нараховані доходи за міжбанківський кредит у сумі 50 000 грн.

3. Сплачені нараховані доходи за операціями РЕПО з суб'єктами господарювання у сумі 3 000 грн.

4. Довгостроковий кредит, наданий на будівництво ВАТ "Стелла" у сумі 500 000 грн, визнаний простроченим.

5. Нараховані доходи за кредитом, наданим ВАТ "Стандарт" за експортно-імпортними операціями у сумі 10 000 доларів США (офіційний курс НБУ складає 8,35 грн за 1 доларів США).

6. З поточного рахунку ВАТ "Крона" перераховані відсотки за короткостроковим кредитом на будівництво – 4 000 грн.

7. Нараховані процентні витрати за короткостроковими депозитами фізичних осіб – 16 000 грн.

8. Зараховані кошти на короткостроковий депозит суб'єкта господарської діяльності, що є клієнтом філії іншого банку – 20 000 грн.

Необхідно скласти бухгалтерські проводки.

Завдання 9.7. ПАТ "Райт" протягом кварталу здійснило наступні операції:

1. На поточні рахунки клієнтів банку надійшли з інших банків кошти на суму 10 млн грн.

2. На депозит іншого банку розміщено 2 млн грн на два місяці.

3. Банк надав кредити своїм клієнтам на термін у три місяці на суму 1 млн грн.

4. Видано позики клієнтам інших банків на суму 200 тис. грн на 60 днів.

5. Нараховані й отримані відсотки за кредитами (29 % річних), метод розрахунку "30/360".

6. Отримано відсотки за депозитом (12 % річних), метод розрахунку "30/360".

7. Банк стягнув із клієнтів за розрахунково-касове обслуговування готівкою 7 000 грн.

8. Нарахована заробітна плата співробітникам банку у сумі 8 000 грн, податкові та обов'язкові нарахування склали 3 400 грн.

Необхідно:

- 1) скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями;
- 2) визначити залишки за рахунками доходів та витрат;
- 3) визначити фінансовий результат за квартал.

Завдання 9.8. Скласти баланс ПАТ "Алекс-банк", використовуючи такі дані.

1. Коррахунок у Національному банку України – 120 тис. грн.
2. Короткострокові кредити, які отримані від інших банків – 50 000 грн.
3. Кошти Державного казначейства України – 40 500 грн.
4. Дорожні чеки в касі банку – 3 000 грн.
5. Основні засоби – 500 тис. грн.
6. Кредити, надані фізичним особам – 47 000 грн.
7. Акції в портфелі банку на продаж – 38 000 грн.
8. Будівлі та споруди – 205 тис. грн.
9. Облігації, емітовані банком, – 157 тис. грн.
10. Короткострокові депозити суб'єктів господарської діяльності – 70 000 грн.
11. Банкноти та монети в касі банку – суму розрахувати.
12. Поточні рахунки суб'єктів господарської діяльності – 95 000 грн.
13. Кредити, які надані суб'єктам господарської діяльності, – 75 000 грн.
14. Господарські матеріали на складі – 45 700 грн.
15. Заборгованість клієнтів за фінансовим лізингом – 32 000 грн.
16. Статутний капітал – 700 тис. грн.
17. Цінні папери власного боргу – 72 000 грн.

Висновки за темою

Доходи банку – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що приводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Витрати банку – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

У результаті операційної діяльності в банку виникають такі доходи та витрати:

- процентні доходи та витрати;
- комісійні доходи та витрати;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій;
- дохід у вигляді дивідендів;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- доходи від повернення раніше списаних активів;
- інші операційні доходи та витрати;
- загальні адміністративні витрати;
- податок на прибуток;
- непередбачені доходи та витрати.

Визнані банком доходи та витрати відображуються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою.

Доходи та витрати банку відображуються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6 та 7 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Залишки за рахунками доходів та витрат відображуються наростаючим підсумком із початку року та в кінці звітного фінансового року закриваються:

за умови перевищення доходів над витратами – на рахунок 5040 П "Прибуток звітного року";

за умови перевищення витрат над доходами – на рахунок 5041 А "Збиток звітного року".

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються, відповідно, за рахунками 3600 П "Доходи майбутніх періодів" та 3500 А "Витрати майбутніх періодів".

Література: [28; 38; 52; 75].

Глосарій

Активи – це ресурси, які контролює банк у результаті минулих подій та за результатами використання яких очікується отримання майбутніх економічних вигід.

Активний рахунок – це рахунок, який відображує зміни в активах та витратах банку.

Аналітичний облік – це складова системи бухгалтерського обліку, що надає детальну інформацію про кожного контрагента та кожну операцію.

Андеррайтинг – це укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних із таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом.

Асоційована компанія – це юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20 або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів.

Банківський документ – це письмове розпорядження клієнта чи банку, що містить необхідну та достатню інформацію для здійснення банківської операції, підтверджує її законність і слугує основою для відображення операції в бухгалтерському обліку.

Банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей; будь-яка гарантія; будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу; будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів із такої суми.

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, що здійснюються перерахуванням певної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача без участі готівки.

Боргові цінні папери – це цінні папери, що посвідчують відносини позики та передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання.

Валютна позиція – це співвідношення вимог і зобов'язань банку в кожній іноземній валюті.

Витрати банку – це зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

Внутрішньодержавна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

Гудвіл – це якщо вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії перевищує частку банку-інвестора в справедливій вартості чистих активів на дату придбання.

Дамно – це комісія банку за інкасування (здійснення банком за дорученням векселедержателя операції з векселем із метою отримання платежу) іногородніх векселів.

Дата розрахунку – це дата, з якої актив передається банку (визнається активом) або з якої актив передається банком (припинення визнання активу).

Дата балансу – це дата, на яку складений баланс банку (останній день звітного періоду).

Дата операції – це дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив (дата підписання договору).

Дисконт – це різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання відсотків, якщо така вартість нижча номінальної вартості.

Довгостроковий депозит – це розміщені або залучені кошти на строк, більш за один рік.

Доміциляція векселів – це призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставлення доміциляційної формули (напис на векселі, учиняється векселедавцем).

Дохід у вигляді дивідендів – це дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

Доходи банку – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що приводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Доходи від повернення раніше списаних активів – це кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Дочірня компанія – це юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією).

Емісійні різниці (емісійний дохід) – це сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від емісії (випуску) власних акцій (інших корпоративних прав), над номінальною вартістю таких акцій (інших корпоративних

прав) під час їх первинного розміщення в резервні фонди, що створюються згідно із законами України.

Загальні адміністративні витрати – це операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків.

Зменшення корисності цінних паперів – це втрата економічної вигоди, яка спричинена однією або кількома збитковими подіями, які відбулися після первісного визнання цінних паперів і мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами.

Зобов'язання – це теперішні обов'язки банку, що випливають із подій у минулому, в результаті виконання яких очікується відтік ресурсів (активів).

Інсайдер банку – це особа, яка завдяки своєму службовому становищу або спорідненим зв'язкам має доступ до конфіденційної інформації про діяльність банку, що недоступна широкій громадськості, та може використати її у власних цілях із метою збагачення, отримання неконкурентних переваг, привілеїв тощо.

Інші операційні доходи та витрати – це доходи та витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, та ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат.

Іпотечні цінні папери – це цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів.

Капітал банку – це кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку.

Комісійні доходи та витрати – це операційні доходи та витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою; в окремих випадках суми їх можуть обчислюватися пропорційно часу та сумі зобов'язання.

Комісійні операції – це посередницькі операції, не пов'язані з наданням кредитів чи залученням коштів, які банки виконують за дорученням клієнтів відповідно до укладених договорів комісії за певну плату – комісійну винагороду.

Контрагент банку – це будь-яка фізична або юридична особа, яка має з банком відносини фінансового характеру.

Контрактивні рахунки – це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками.

Контрарні рахунки – це рахунки, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів, які відображені в інших рахунках. Це регулювання здійснюється з метою визначення справжньої вартості об'єкта, що регулюється.

Контрпасивні рахунки – це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками.

Короткостроковий депозит – це надані або отримані кошти на строк, що не перевищує один рік.

Кредити в інвестиційну діяльність – це кредити, надані позичальникам на задоволення їх тимчасової потреби в коштах при здійсненні інвестицій.

Кредити в поточну діяльність – це кредити, надані позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах для придбання поточних активів у разі розриву між часом надходження коштів та здійснення затрат.

Курсова різниця – це різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Міжнародна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

Монетарно-немонетарний метод – це облік відбувається на основі розподілу статей балансу на монетарні та немонетарні за грошовою ознакою.

Мультивалютність Плану рахунків полягає в тому, що операції в різних валютах (як в іноземних, так і в національній) обліковуються за одними й тими ж балансовими рахунками.

Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для ведення обліку, складання й подання фінансової звітності. Облікова політика окреслює методику ведення обліку в конкретній установі банку.

Операція РЕПО – це операція купівлі (продажу) цінних паперів із зобов'язанням зворотного їх продажу (купівлі) через визначений термін за заздалегідь обумовленою ціною, що здійснюється на основі єдиного договору РЕПО.

Офіційний валютний курс – це установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

Пайові цінні папери – це цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента.

Параметри контрагента банку – це структуровані дані про них, які деталізують різноманітну інформацію про контрагентів під час відкриття аналітичного рахунка для обліку операцій, а також відкриття рахунка новому клієнтові в даному банку.

Пасивний рахунок – це рахунок, який відображує зміни в пасивах та доходах банку.

Платіжна вимога – це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунка платника на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

Платіжне доручення – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача.

Податковий облік – це процес групування інформації для визначення податкової бази за податками на підставі первинних документів, згрупованих відповідно з порядком, передбаченим чинним податковим законодавством.

Показник ризику активу – це кількісний показник ризику невиконання боржником своїх зобов'язань перед банком.

Порто – сума для відшкодування поштово-телеграфних видатків банку за пересилання векселя, яка стягується з векселедавця за векселем з платежем не за місцем його врахування.

Портфель банку до погашення – це боргові цінні папери, щодо яких є намір і змога банку утримувати їх до строку погашення.

Портфель банку на продаж – це цінні папери, які не належать до торгового портфеля цінних паперів та до портфеля до погашення.

Похідні цінні папери – це цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом терміну, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Премія – це перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на час придбання відсотків над їх номінальною вартістю.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій – це результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різноманітних фінансових інструментів.

Прибуток (чи збиток) – це економічний показник діяльності банку, який відображує його фінансовий результат і визначається через вирахування витрат банку з доходів.

Приватизаційні цінні папери – це цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне отримання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

Приписний капітал – це сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації.

Процентні доходи та витрати – це операційні доходи та витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу та сумі активу або зобов'язання.

Регулятивний капітал – це сукупність основного (1-го рівня) та додаткового (2-го рівня) капіталів.

Ринковий (комерційний) курс – це курс, який встановлюється банком для проведення операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

Розрахунковий чек – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банківській установі (банкові-емітенту), що обслуговує його рахунок, оплатити чекодержателеві суму коштів, вказану в чеку.

Своп угода – це угода, умови якої передбачають купівлю (продаж, обмін) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею, обміном) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій (курсів, обсягів, дат валютування тощо) під час укладання договору. Стосується тільки купівлі-продажу іноземної валюти, яка входить до 1-ї групи Класифікатора; виконується в термін, що не перевищує 365 календарних днів.

Спот угода – це конвертація валюти здійснюється на другий робочий після дня укладання угоди, але курс конвертації фіксується у день укладання угоди.

Статутний капітал – це сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом.

Технічні рахунки – це рахунки валютних позицій та еквівалента валютних позицій.

Товаророзпорядчі цінні папери – це цінні папери, які надають їх держателю право розпоряджатися майном, указаним у цих документах.

Тод угода – при угоді Today (сьогодні) конвертація валюти здійснюється у день укладання угоди.

Том угода – при угоді Tomorrow (завтра) конвертація валюти здійснюється на наступний день укладання угоди, але курс конвертації фіксується у день укладання угоди.

Торговий портфель банку – це цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі.

Управлінський облік – це процес визначення, вимірювання, накопичення, аналізу, інтерпретації та передавання фінансової інформації, яка використовується керівництвом для планування, оцінки, контролю використання своїх ресурсів.

Урахування векселів є формою кредитування банком юридичної або фізичної особи шляхом придбання векселя до настання терміну платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою отримання прибутку від погашення векселя в повній сумі.

Факторинг – це кредитна операція, за якої банк купує у клієнта право на стягнення його дебіторської заборгованості.

Фінансовий облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції та ресурси банку внутрішнім і зовнішнім користувачам.

Форвард – це валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання валютної операції (з поставкою валюти за договором) пізніше, ніж на другий робочий день після дня укладання договору, уповноважені банки мають право здійснювати валютні операції на умовах "форвард" для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1 групи Класифікатора.

Цінні папери – це документи установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право. Визначають взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Використана література

1. Бабіч В. В. Фінансовий облік (облік активів) : навч. посіб. / В. В. Бабіч, С. В. Сагова. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2007. – 288 с.
2. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
3. Банківські операції : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
4. Белов В. С. Информационно-аналитические системы. Основы проектирования и применения : учебное пособие, руководство, практикум / В. С. Белов. – М. : Евразийский открытый институт, 2010. – 112 с.
5. Беседовський О. М. Інформаційні системи та технології в оподаткуванні [Текст] : конспект лекцій / О. М. Беседовський. – Х. : ХНЕУ, 2007. – 290 с.
6. Глебова Н. В. Облік у банках : навч. посіб. / Н. В. Глебова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 306 с.
7. Гришко Н. В. Фінансовий облік : навч. посіб. / Н. В. Гришко. – Алчевськ : ДонДТУ, 2009. – 266 с.
8. Губенко С. М. Посібник для внутрішніх аудиторів банківських установ України / С. М. Губенко, О. П. Мозгова. – Х. : Вид. "Штрих", 2000. – 359 с.
9. Завдання до практичних занять із навчальної дисципліни "Фінансовий облік у банках" для студентів спеціалізації "Банківська справа" всіх форм навчання / І. М. Чмутова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 24 с.
10. Інформаційні системи та технології обліку : навч. посіб. / В. С. Пономаренко, І. В. Журавльова, Н. С. Пасенко та ін. – Х. : ХНЕУ, 2005. – 295 с.
11. Інформаційні системи і технології у фінансових установах : навч. посіб. / А. В. Олійник, О. А. Олійник, В. М. Шацька та ін. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 436 с.
12. Івахненко С. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту / С. Івахненко. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
13. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика : монографія / Л. М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2002. – 286 с.

14. Кіреєв О. І. Внутрішній аудит у банку : навч. посіб. / О. І. Кіреєв, О. С. Любунь, М. П. Кравець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 220 с.
15. Літвін Н. Б. Фінансовий облік у банках : підручник / Н. Б. Літвін. – К. : Хай-Тек-Прес, 2010. – 608 с.
16. Лобозинська С. М. Облік і аудит у банку : навч. посіб. / С. М. Лобозинська ; за ред. проф. С. К. Реверчука. – К. : Знання, 2007. – 630 с.
17. Методические рекомендации по использованию учебного программного продукта "Виртуальный банк" для студентов образовательно-квалификационных уровней "Бакалавр" и "Магистр" специальностей "Банковское дело" и "Финансы" всех форм обучения / сост. О. Н. Колодизев, Н. Д. Лисенко, И. О. Губарева и др. – Х. : Изд. "ХНЭУ", 2011. – 172 с.
18. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з дисципліни "Інформаційні системи і технології в обліку та фінансах" для студентів напряму підготовки 6.030508 "Фінанси і кредит" спеціалізації "Фінанси" всіх форм навчання / укл. К. М. Азізова, М. В. Афанасенко, О. В. Лебідь та ін. – Х. : ХНЕУ, 2012. – 224 с.
19. Міжнародні розрахунки і валютні операції : конспект лекцій для студентів спеціальності 8.050105 усіх форм навчання / укл. І. О. Губарева. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. – 112 с.
20. Облік і аудит у банках: навч. посіб. / О. В. Васюренко та ін. ; за ред. О. В. Васюренка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 623 с.
21. Облік і аудит у банках : навч. посіб. / О. Г. Коренева, Н. Г. Слав'янська, Н. Г. Євченко та ін. ; за ред. О. Г. Кореневої, Н. Г. Слав'янської. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 493 с.
22. Облік та аудит у комерційних банках / А. М. Герасимович, Т. В. Кривов'яз, О. А. Мазур та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. – Львів : Вид. "Фенікс", 1999. – 512 с.
23. Облік у банках : навч. посіб., практикум / Л. М. Кіндрацька та ін. : за заг. ред. Л. М. Кіндрацької ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". – К. : КНЕУ, 2001. – 348 с.
24. Пиріг С. О. Платіжні системи : навч. посіб. / С. О. Пиріг. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
25. Пістунов І. М. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах : навч. посіб. / І. М. Пістунов, Т. В. Борщ. – К. : ЦУЛ, 2012. – 234 с.
26. Подольский В. И. Информационные системы бухгалтерского учета : учебник для студентов вузов / В. И. Подольский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 255 с.

27. Полтавська Є. О. Платіжні системи : навч. посіб. / Є. О. Полтавська, П. М. Куліков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 220 с.
28. Про банки та банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – С. 30.
29. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України № 80/94-ВР від 05.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – С. 286.
30. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – С. 2–86.
31. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті : Закон України від 23.09.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – С. 364.
32. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету міністрів України № 15-93 від 19.02.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – С. 184.
33. Руденко Л. В. Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції : підручник / Л. В. Руденко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 616 с.
34. Руденко Л. В. Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках : навч. посіб. / Л. В. Руденко. – К. : Вид. центр "Академія", 2002. – 376 с.
35. Спяк Г. І. Облік і аудит у банках : навч. посіб. / Г. І. Спяк, Т. І. Фаріон. – К. : Атіка, 2004. – 328 с.
36. Холодна Ю. Є. Банківська система : навч. посіб. / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
37. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – С. 356.
38. Чмутова І. М. Фінансовий облік у банках : консп. лекцій / І. М. Чмутова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 178 с.
39. Аналитический взгляд на этапы развития автоматизированных банковских систем [Электронный ресурс] // Наукова кібернетика та її застосування в економіці, медицині та техніці. – Режим доступу : <http://cybernetics.kiev.ua/content/analiticheskii-vzglyad-na-etapy-razvitiya-avtomatizirovaniykh-bankovskikh-sistem>.
40. Википедия – свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org>.

41. Все о Базе данных, системах управления базами данных (СУБД), языке SQL [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sqlhome.org.ua>.

42. Глосарій банківської термінології Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123342.

43. Единообразный закон о чеках : Приложение № 1 к Женевской конвенции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_216.

44. Зміни до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 13.12.2006 р. № 457 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1337-06>.

45. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>.

46. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України : Постанова Правління Національного банку України від 17.11.2004 р. № 555 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1511-04>.

47. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 20.10.2004 р. № 495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04>.

48. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із цінними паперами в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 03.10.2005 р. № 358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1265-05>.

49. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України: Постанова Правління Національного банку України від 20.12.2005 р. № 480 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0040-06>.

50. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р.

№ 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.

51. Інструкція про ведення касових операцій банками України, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 01.06.2011 р. № 174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0790-11>.

52. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0919-04>.

53. Інструкція про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 27.05.2008 р. № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

54. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків в національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0520-08>.

55. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

56. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України від 24.10.2011 р. № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

57. Класифікатор іноземних валют та банківських металів : Постанова Правління Національного банку України від 04.02.98 № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>.

58. Класифікація банківських документів та їх параметри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://webkonspect.ru/?room=profile&id=731&labelid=9735>.

59. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 "Фінансові інструменти: подання" від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029

60. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nau.kiev.ua.
61. Офіційний сайт SWIFT. – Режим доступу : <http://www.swift.com/>.
62. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
63. Офіційний сайт Державного казначейства України. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.
64. Офіційний сайт ДПС України. – Режим доступу : <http://www.sts.gov.ua/pro-dpa-ukraini/>.
65. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
66. Офіційний сайт Національної комісії із цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/fund/registers/exchange>.
67. Офіційний сайт НБУ: законодавча база. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua23/>.
68. План рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>.
69. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" : Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>.
70. Положення про Національну комісію із цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.
71. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.
72. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів : Постанова Правління Національного банку України від 08.09.2011 р. № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>.

73. Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою : Постанова Правління Національного банку України від 10.08.2005 р. № 281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0950-05>.

74. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

75. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.

76. Правила бухгалтерського обліку операцій із використанням платіжних карток у банках України : Постанова Правління Національного банку України від 18.04.2005 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0441-05>.

77. Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами : Рішення Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку від 12.12.2006 р. № 1449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0052-07>.

78. Про відображення в бухгалтерському обліку іпотечних кредитів : Лист Національного банку України від 28.03.2006 р. № 12-111/435-3359 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v3359500-06>.

79. Про заставу : Закон України № 2654-XII від 02.10.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.

80. Про інвестиційну діяльність : Закон України № 1560-XII від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

81. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України № 979-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

82. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

83. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України № 639-VI від 31.10.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17>.

84. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України № 2346-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

85. Про фінансовий лізинг : Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.

86. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

87. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

88. Уніфіковані звичаї та правила по документарному акредитиву (UCP-600) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988_013.

89. Уніфіковані правила по інкасо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988_002.

90. Электронный учебник по курсу "Повышение квалификации руководящих работников, специалистов и преподавателей вуза в области информационно-коммуникационных технологий (ИКТ)" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://eikt.uginfo.sfedu.ru/lectures/lecture14/lecture14_1.html.

Предметний покажчик

Акредитив	110
Активи	22
Активна банківська операція	26
Активний рахунок	28
Аналітичний облік	35
Андеррайтинг	254
Асоційована компанія	243
Банківський документ	43
Банківський кредит	171
Безвідкличний акредитив	111
Безготівкові розрахунки	84
Боргові цінні папери	220
Бухгалтерський облік	12
Валютна позиція	273
Витрати банку	292
Внутрішньодержавна платіжна система	278
Гудвіл	245
Дамно	190
Дата балансу	224
Дата операції	224
Дата розрахунку	224
Дисконт	224
Довгостроковий депозит	127
Доміциляція векселів	254
Дохід у вигляді дивідендів	293
Доходи банку	292
Доходи від повернення раніше списаних активів	293
Дочірня компанія	243
Емісійні різниці (емісійний дохід)	152
Загальні адміністративні витрати	294
Зменшення корисності цінних паперів	244
Зобов'язання	22
Інсайдер банку	39
Інші операційні доходи і витрати	293

Іпотечні цінні папери	220
Капітал банку.....	151
Комісійні доходи та витрати	293
Комісійні операції	249
Контрагент банку.....	37
Контрактивні рахунки	28
Контрарні рахунки	28
Контрпасивні рахунки	28
Короткостроковий депозит	127
Кредити в інвестиційну діяльність.....	173
Кредити в поточну діяльність	173
Курсова різниця.....	270
Міжнародна платіжна система	277
Монетарно-немонетарний метод	269
Мультивалютність.....	269
Номінал депозиту.....	130
Облікова політика	17
Операція РЕПО	184
Офіційний валютний курс	270
Пайові цінні папери	220
Параметри контрагента банку.....	37
Пасивна банківська операція	26
Пасивний рахунок	28
План рахунків	29
Платіжна вимога	101
Платіжна вимога-доручення.....	99
Платіжне доручення.....	94
Податковий облік	14
Показник ризику активу.....	202
Порто	190
Портфель банку до погашення	221
Портфель банку на продаж.....	221
Похідні цінні папери	220
Премія.....	224
Прибутки (збитки) від торгівельних операцій	293
Прибуток (чи збиток)	24
Приватизаційні цінні папери	220

Приписний капітал	151
Процентні доходи та витрати	292
Регулятивний капітал.....	152
Ринковий (комерційний) курс.....	270
Розрахунковий чек	104
Своп угода	271
Спостереження	12
Спот угода	271
Сприйняття.....	12
Статутний капітал	153
Технічні рахунки	270
Товаророзпорядчі цінні папери	220
Тод угода	271
Том угода.....	271
Торговий портфель банку.....	221
Управлінська звітність	25
Управлінський облік.....	14
Урахування векселів	186
Факторинг	192
Фінансова звітність	17
Фінансовий облік.....	14
Форвард.....	271
Цінні папери	218

Додатки

Додаток А

Оборотно-сальдовий баланс банку

Таблиця А.1

Форма № 10-НБУ (місячна)

Подається електронною поштою:

- територіальними управліннями та установами Національного банку України через Центральну розрахункову палату до 10 числа місяця, наступного за звітним, до 16 години;
- Банкотно-монетним двором, Фабрикою банкнотного паперу (м. Малин) через Центральну розрахункову палату Департаменту бухгалтерського обліку до 14 числа місяця, наступного за звітним, до 16 годин

Оборотно-сальдовий баланс за станом на _____ 20__ року

(назва територіального управління / установи Національного банку України)

(копійки)

Рахунки	Обороти за місяць														Сальдо								
	дебет							кредит															
	у с ь о г о	резиден- ти			нерези- денти				у с ь о г о	резиденти			нерези- денти				у с ь о г о	резиденти			нерезиденти		
		Н В	В К	Н К	Н В	В К	Н К	Н В		В К	Н К	Н В	В К	Н К	Н В	В К		Н К	Н В	В К	Н К		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		
Балансові рахунки																							
Активи																							
Класи 1 – 2																							

Закінчення додатка А

Закінчення табл. А.1

334

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
Номери рахунків четвертого порядку																						
Усього за кожною групою класу																						
Усього за кожним розділом класу																						
За позабалансовими активними рахунками – усього																						
пасивні																						
Номери рахунків четвертого порядку																						
Усього за кожною групою класу																						
Усього за кожним розділом класу																						
За позабалансовими пасивними рахунками – усього																						

"___" _____ 20_ р.

 (прізвище виконавця,
 номер телефону)

Керівник _____
 Головний бухгалтер _____

 (підпис)

 (підпис)

 (прізвище, ініціали)

 (прізвище, ініціали)

Визначення фінансового стану боржників банку

Оцінювання фінансового стану юридичної особи

Банк здійснює оцінювання фінансового стану юридичної особи (крім банку та бюджетної установи), якій надано кредит, шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (табл. Б.1, табл. Б.2):

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n - a_0,$$

де Z – інтегральний показник;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи – для великого або середнього підприємства. Для малого підприємства замість зазначених коефіцієнтів застосовуються коефіцієнти $MK_1, MK_2 \dots MK_n$;

$a_1, a_2 \dots a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються НБУ на підставі даних фінансової звітності боржників;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі.

Таблиця Б.1

Моделі розрахунку інтегрального показника боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства

№ п/п	Групи видів економічної діяльності	Моделі
1	2	3
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01 – 03)	$Z = 1,3 \times K_3 + 0,03 \times K_4 + 0,001 \times K_5 + 0,61 \times K_6 + 0,75 \times K_7 + 2,5 \times K_8 + 0,04 \times K_9 - 0,2$
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10 – 12)	$Z = 0,035 \times K_1 + 0,04 \times K_2 + 2,7 \times K_3 + 0,1 \times K_6 + 1,1 \times K_7 + 1,2 \times K_8 + 0,05 \times K_9 - 0,8$
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13 – 18, 31, 32)	$Z = 0,95 \times K_3 + 0,03 \times K_4 + 1,1 \times K_6 + 1,4 \times K_7 + 3,1 \times K_8 + 0,04 \times K_9 + 0,03 \times K_{10} - 0,45$

Продовження додатка Б

Закінчення табл. Б.1

1	2	3
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05 – 09); переробна промисловість: секція С (розділи 19 – 30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36 – 39)	$Z = 0,025 \times K_1 + 1,9 \times K_3 + 0,45 \times K_6 + 1,5 \times K_8 + 0,03 \times K_9 - 0,5$
5	Будівництво: секція F (розділи 41 – 43)	$Z = 0,02 \times K_1 + 1,7 \times K_3 + 0,01 \times K_4 + 0,3 \times K_6 + 0,4 \times K_7 + 2,9 \times K_8 - 0,1$
6	Гуртова та роздрібна торгівлі, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45 – 47); тимчасове розміщування й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	$Z = 1,03 \times K_3 + 0,001 \times K_4 + 0,16 \times K_6 + 0,6 \times K_7 + 2,9 \times K_8 + 0,08 \times K_9 - 0,14$
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49 – 53); електров'язок: секція J (розділ 61)	$Z = 0,07 \times K_2 + 1,27 \times K_3 + 0,32 \times K_6 + 1,98 \times K_8 + 0,04 \times K_9 + 0,04 \times K_{10} - 0,15$
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64 – 66)	$Z = 0,025 \times K_1 + 2,7 \times K_3 + 0,005 \times K_4 + 0,13 \times K_7 + 2,4 \times K_8 - 0,93$
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58 – 60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L – U (розділи 68 – 99)	$Z = 0,03 \times K_1 + 0,9 \times K_3 + 0,01 \times K_4 + 0,002 \times K_5 + 0,15 \times K_6 + 0,5 \times K_7 + 2,9 \times K_8 - 0,05$

Таблиця Б.2

Моделі розрахунку інтегрального показника боржника – юридичної особи для малого підприємства

№ п/п	Групи видів економічної діяльності	Моделі
1	2	3
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01 – 03)	$Z = 0,02 \times MK_1 + 0,02 \times MK_2 + 1,5 \times MK_3 + 0,6 \times MK_7 + 2,6 \times MK_8 + 0,008 \times MK_9 - 1,1$
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10 – 12)	$Z = 0,01 \times MK_1 + 0,03 \times MK_2 + 2,2 \times MK_3 + 0,03 \times MK_4 + 0,95 \times MK_7 + 1,3 \times MK_8 + 0,06 \times MK_9 + 0,2 \times MK_{10} - 0,7$
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13 – 18, 31, 32)	$Z = 0,03 \times MK_2 + 1,95 \times MK_3 + 0,01 \times MK_4 + 0,002 \times MK_6 + 2,5 \times MK_7 + 0,8 \times MK_8 + 0,05 \times MK_9 - 0,9$
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05 – 09); переробна промисловість: секція С (розділи 19 – 30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36 – 39)	$Z = 0,01 \times MK_1 + 2,42 \times MK_3 + 0,01 \times MK_4 + 0,05 \times MK_7 + 1,35 \times MK_8 + 0,05 \times MK_9 - 0,7$

1	2	3
5	Будівництво: секція F (розділи 41 – 43)	$Z = 0,02 \times MK_1 + 2,2 \times MK_3 + 0,001 \times MK_5 + 0,01 \times MK_6 + 0,009 \times MK_7 + 1,4 \times MK_8 + 0,2 \times MK_{10} - 0,27$
6	Гуртова та роздрібна торгівлі, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45 – 47); тимчасове розміщування й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	$Z = 0,03 \times MK_1 + 1,85 \times MK_3 + 0,004 \times MK_4 + 0,001 \times MK_5 + 0,1 \times MK_6 + 0,2 \times MK_7 + 2,2 \times MK_8 + 0,009 \times MK_9 - 0,35$
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49 – 53); електрозв'язок: секція J (розділ 61)	$Z = 0,04 \times MK_1 + 0,01 \times MK_2 + 1,8 \times MK_3 + 0,002 \times MK_5 + 0,6 \times MK_6 + 0,85 \times MK_7 + 1,7 \times MK_8 + 0,03 \times MK_9 - 0,8$
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64 – 66)	$Z = 0,02 \times MK_1 + 1,7 \times MK_3 + 0,001 \times MK_4 + 0,001 \times MK_5 + 0,15 \times MK_6 + 3,1 \times MK_8 + 0,02 \times MK_9 - 0,4$
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58 – 60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L – U (розділи 68 – 99)	$Z = 0,01 \times MK_1 + 1,92 \times MK_3 + 0,01 \times MK_6 + 0,02 \times MK_7 + 1,2 \times MK_8 + 0,01 \times MK_9 - 0,35$

Оцінювання фінансового стану юридичної особи

Банк здійснює оцінювання фінансового стану фізичної особи, якій надано кредит (у тому числі тієї, яка є суб'єктом господарювання) на підставі кількісних та якісних показників, наведених у табл. Б.3.

Таблиця Б.3

Показники для визначення фінансового стану боржника – фізичної особи

№ п/п	Показники
1	2
1	Кількісні показники
1.1	Сукупний чистий дохід (щомісячні сукупні доходи), зменшені на сукупні витрати та зобов'язання, крім зобов'язань перед банком, що здійснює оцінювання фінансового стану боржника – фізичної особи з метою формування резерву
1.2	Накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням боржника – фізичної особи)

1	2
1.3	Коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, зокрема
1.3.1	Співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань боржника – фізичної особи
1.3.2	Співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування/застави
1.3.3	Співвідношення щомісячних витрат боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів тощо
2	Якісні показники
2.1	Загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу)
2.2	Соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо)
2.3	Вік клієнта

Оцінювання фінансового стану іншого банку

Банк здійснює оцінювання фінансового стану банку, якому надано кредит, на підставі даних фінансової та статистичної звітності банку-боржника та з урахуванням інформації, наведеної в табл. Б.4.

Таблиця Б.4

Необхідна інформація для визначення фінансового стану боржника – іншого банку

№ п/п	Дані
1	2
1	Дотримання банком-боржником (резидентом) економічних нормативів
2	Дотримання банком-боржником (резидентом) нормативів обов'язкового резервування коштів
3	Аналіз якості активів і пасивів
4	Стан ліквідності
5	Аналіз прибутків і збитків

Закінчення додатка Б

Закінчення табл. Б.4

1	2
6	Виконання банком-боржником зобов'язань у минулому наданих та отриманих міжбанківських кредитів
7	Щорічний аудиторський звіт
8	Інша інформації, що може свідчити про наявність ризиків несвоєчасного виконання зобов'язань

Оцінювання фінансового стану бюджетної установи

Банк здійснює оцінювання фінансового стану боржника – бюджетної установи на підставі даних його фінансової та бюджетної звітності та з урахуванням інформації, наведеної у табл. Б.5.

Таблиця Б.5

Необхідна інформація для визначення фінансового стану боржника – бюджетної установи

№ п/п	Дані
1	Стану виконання бюджету боржника – бюджетної установи з урахуванням вимог бюджетного законодавства
2	Обсягу, структури та динаміки загального боргового навантаження бюджету
3	Передбачених у бюджеті витрат на обслуговування та/або погашення наявних зобов'язань
4	Іншої інформації, що може свідчити про наявність ризиків несвоєчасного виконання зобов'язань

Визначення класу боржників банку

Таблиця В.1

**Визначення класу боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства
залежно від значення інтегрального показника**

№ п/п	Види економічної діяльності	Класи								
		клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
340 1	Сільське господарство, лісове та рибне господарство: секція А (розділи 01 – 03)	Більше ніж +1,25	Від +1,25 до +0,81	Від +0,80 до +0,60	Від +0,59 до +0,35	Від +0,34 до +0,05	Від +0,04 до -0,25	Від -0,26 до -0,70	Від -0,71 до -3,20	Менше ніж -3,20
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10 – 12)	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,71	Від +0,70 до +0,35	Від +0,34 до 0,00	Від -0,01 до -0,36	Від -0,37 до -0,70	Від -0,71 до -1,20	Від -1,21 до -3,50	Менше ніж -3,50
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13 – 18, 31, 32)	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,81	Від +0,80 до +0,51	Від +0,50 до +0,17	Від +0,16 до -0,20	Від -0,21 до -0,50	Від -0,51 до -1,04	Від -1,05 до -3,70	Менше ніж -3,70
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05 – 09); переробна промисловість: секція С (розділи 19 – 30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36 – 39)	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,80	Від +0,79 до +0,51	Від +0,50 до +0,04	Від +0,03 до -0,40	Від -0,41 до -0,75	Від -0,76 до -1,34	Від -1,35 до -4,70	Менше ніж -4,70

Продовження додатка В

Закінчення табл. В.1

341

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5	Будівництво: секція F (розділи 41 – 43)	Більше ніж +0,60	Від +0,60 до +0,07	Від +0,06 до –0,15	Від –0,16 до –0,40	Від –0,41 до –0,67	Від –0,68 до –0,90	Від –0,91 до –1,30	Від –1,31 до –3,80	Менше ніж –3,80
6	Гуртова та роздрібна торгівлі, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45 – 47); тимчасове розміщування й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	Більше ніж +1,50	Від +1,50 до +0,91	Від +0,90 до +0,62	Від +0,61 до +0,16	Від +0,15 до –0,27	Від –0,28 до –0,60	Від –0,61 до –1,20	Від –1,21 до –4,70	Менше ніж –4,70
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49 – 53); електрозв'язок: секція J (розділ 61)	Більше ніж +1,55	Від +0,75 до +0,35	Від +1,00 до +0,76	Від +0,75 до 0,35	Від +0,34 до –0,05	Від –0,06 до –0,37	Від –0,38 до –0,95	Від –0,96 до –3,50	Менше ніж –3,50
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64 – 66)	Більше ніж +2,00	Від +2,00 до +1,20	Від +1,19 до +0,95	Від +0,94 до +0,52	Від +0,51 до +0,10	Від +0,09 до –0,25	Від –0,26 до –0,83	Від –0,84 до –4,20	Менше ніж –4,20
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58 – 60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L – U (розділи 68-99)	Більше ніж +1,15	Від +1,15 до +0,70	Від +0,69 до +0,45	Від +0,44 до +0,09	Від +0,08 до –0,26	Від –0,27 до –0,55	Від –0,56 до –1,10	Від –1,11 до –3,30	Менше ніж –3,30

**Визначення класу боржника – юридичної особи для малого підприємства
залежно від значення інтегрального показника**

342

№ п/п	Види економічної діяльності	Класи								
		клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01 – 03)	Більше ніж +1,00	Від +1,00 до +0,50	Від +0,49 до +0,28	Від +0,27 до –0,10	Від –0,11 до –0,45	Від –0,46 до –0,75	Від –0,76 до –1,26	Від –1,27 до –4,20	Менше ніж –4,20
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: секція С (розділи 10 – 12)	Більше ніж +2,00	Від +2,00 до +1,40	Від +1,39 до +1,05	Від +1,04 до +0,55	Від +0,54 до +0,01	Від 0,00 до –0,40	Від –0,41 до –1,10	Від –1,11 до –4,40	Менше ніж –4,40
3	Переробна промисловість: секція С (розділи 13 – 18, 31, 32)	Більше ніж +1,70	Від +1,70 до +1,11	Від +1,10 до +0,81	Від +0,80 до +0,35	Від +0,34 до –0,10	Від –0,11 до –0,50	Від –0,51 до –1,14	Від –1,15 до –4,10	Менше ніж –4,10
4	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів: секція В (розділи 05 – 09); переробна промисловість: секція С (розділи 19 – 30, 33); постачання електроенергії, газу: секція D (розділ 35); водопостачання, каналізація: секція Е (розділи 36 – 39)	Більше ніж +2,20	Від +2,20 до +1,25	Від +1,24 до +0,90	Від +0,89 до +0,42	Від +0,41 до –0,05	Від –0,06 до –0,50	Від –0,51 до –1,20	Від –1,21 до –4,90	Менше ніж –4,90

Продовження додатка В

Закінчення табл. В.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5	Будівництво: секція F (розділи 41 – 43)	Більше ніж +2,10	Від +2,10 до +1,40	Від +1,39 до +0,81	Від +0,80 до +0,53	Від +0,52 до +0,04	Від +0,03 до -0,35	Від -0,36 до -1,10	Від -1,11 до -4,20	Менше ніж -4,20
6	Гуртова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів: секція G (розділи 45 – 47); тимчасове розміщування й організація харчування: секція I (розділи 55, 56)	Більше ніж +1,60	Від +1,60 до +0,96	Від +0,95 до +0,71	Від +0,70 до +0,20	Від +0,19 до -0,24	Від -0,25 до -0,59	Від -0,60 до -1,25	Від -1,26 до -5,20	Менше ніж -5,20
7	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність: секція H (розділи 49 – 53); електрозв'язок: секція J (розділ 61)	Більше ніж +1,40	Від +1,40 до +0,86	Від +0,85 до +0,61	Від +0,60 до +0,20	Від +0,19 до -0,19	Від -0,20 до -0,50	Від -0,51 до -1,10	Від -1,11 до -4,40	Менше ніж -4,40
8	Фінансова та страхова діяльність (крім банків): секція K (розділи 64 – 66)	Більше ніж +2,50	Від +2,50 до +1,51	Від +1,50 до +1,20	Від +1,19 до +0,75	Від +0,74 до +0,32	Від +0,31 до -0,10	Від -0,11 до -0,75	Від -0,76 до -3,40	Менше ніж -3,40
9	Інформація та телекомунікації: секція J (розділи 58 – 60, 62, 63); інші операції та послуги: секції L –U (розділи 68-99)	Більше ніж +1,60	Від +1,60 до +0,98	Від +0,97 до +0,62	Від +0,61 до +0,23	Від +0,22 до -0,20	Від -0,21 до -0,55	Від -0,56 до -1,19	Від -1,20 до -4,20	Менше ніж -4,20

Визначення класу боржника – фізичної особи

Банк визначає клас боржника – фізичної особи на підставі результатів оцінювання його фінансового стану відповідно до табл. В.3.

Таблиця В.3

Характеристики класів боржників – фізичних осіб

Клас	Назва класу	Характеристики класу
А	Фінансовий стан "добрий" (найвищій)	Сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи перевищує внески на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу, яке за рівнем ліквідності належить до I – IV груп; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, перевищують їх оптимальні значення
Б	Фінансовий стан "задовільний"	Сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є не меншим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; простежується негативна тенденція (зміна місця роботи з погіршенням умов, зростання обсягу зобов'язань боржника – фізичної особи, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу); коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, не нижчі, ніж їх оптимальні значення
В	Фінансовий стан "незадовільний"	Сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є нижчим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період, наявні негативні зміни щодо загального матеріального стану клієнта та/або його соціальної стабільності; зростання обсягу зобов'язань боржника – фізичної особи свідчить про високу ймовірність несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, є несуттєво нижчими, ніж їх оптимальні значення
Г	Фінансовий стан "критичний" (найнижчий)	Сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є недостатнім для своєчасних та в повному обсязі внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, нижчі, ніж їх оптимальні значення

Визначення класу боржника – іншого банку

Банк визначає клас боржника – банку – на підставі результатів оцінювання його фінансового стану відповідно до табл. В.4.

Таблиця В.4

Характеристики класів боржників – іншого банку

Клас	Назва класу	Характеристики класу
А	Фінансовий стан "добрий" (найвищий)	Діяльність прибуткова; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені НБУ, дотримуються; динаміка абсолютних та відносних показників фінансової звітності є позитивно стабільною; висновок аудиторського звіту – безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "А" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств
Б	Фінансовий стан "задовільний"	Беззбиткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені НБУ, дотримуються, але немає позитивної динаміки абсолютних і відносних показників фінансової звітності; висновок аудиторського звіту – безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних вчасно з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "інвестиційний клас" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств
В	Фінансовий стан "незадовільний"	Діяльність нестабільно прибуткова; наявні окремі факти недотримання економічних нормативів та нормативів обов'язкового резервування, установлених НБУ; абсолютні і відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту – умовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних вчасно з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "В" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств
Г	Фінансовий стан "критичний" (найнижчий)	Збиткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені НБУ, не дотримуються; абсолютні та відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту – негативний або відсутній (крім банку зі строком діяльності менше, ніж один рік); є розрахункові документи, не виконані вчасно з вини банку

Визначення класу боржника – бюджетної установи

Банк визначає клас боржника – бюджетної установи на підставі результатів оцінювання його фінансового стану відповідно до табл. В.5.

Таблиця В.5

Характеристики класів боржників – бюджетної установи

Клас	Назва класу	Характеристики класу
А	Фінансовий стан "добрий" (найвищий)	Абсолютні та відносні показники фінансової та бюджетної звітності є задовільними, їх динаміка впродовж попереднього та поточного звітних років є позитивно стабільною; фінансові можливості свідчать про спроможність своєчасного виконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 85 % від планового; передбачені в бюджеті витрати на обслуговування та погашення наявних зобов'язань забезпечують покриття витрат на виконання зобов'язань за кредитом, а також інших зобов'язань; немає іншої інформації, що свідчить про ризики несвоєчасного виконання зобов'язань
Б	Фінансовий стан "задовільний"	Характеристики віднесення боржника – бюджетної установи – до цього класу близькі за характеристиками до класу "А", проте ймовірність їх підтримки на високому рівні впродовж наступних не менше ніж трьох місяців є низькою; фактичне виконання бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 70 % від планового
В	Фінансовий стан "незадовільний"	Окремі абсолютні та відносні показники поточної фінансової та бюджетної звітності є незадовільними та впродовж попереднього та поточного звітних років мають тенденцію до погіршення; фінансові можливості свідчать про високу ймовірність несвоєчасного та/або не в повній сумі виконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 50 % від планового; передбачені в бюджеті витрати на обслуговування та погашення наявних зобов'язань не забезпечують покриття витрат на виконання зобов'язань за кредитом, а також інших зобов'язань у повному обсязі; наявна інша інформація, що свідчить про ризики несвоєчасного виконання зобов'язань
Г	Фінансовий стан "критичний" (найнижчий)	Абсолютні та відносні показники поточної фінансової та бюджетної звітності є незадовільними, їх динаміка впродовж попереднього та поточного років є негативною; фінансові можливості свідчать про високу ймовірність невиконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання бюджету впродовж попереднього та поточного років становить менше ніж 50 % від планового. До цього класу також належить боржник – бюджетна установа, який не надав банку фінансову та/або бюджетну звітність за останній звітний період

Визначення групи ризиків

Таблиця Д.1

Трансформація класу боржника – юридичної особи в групу ризику

Клас боржника – юридичної особи	Номер групи ризику
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8, 9	8

Таблиця Д.2

Трансформація класу боржника – фізичної особи
та боржника – іншого банку в групу ризику

Клас боржника (фізична особа, інший банк)	Номер групи ризику
А	1
	2
Б	3
	4
	5
В	6
	7
Г	8

Визначення стану обслуговування боргу

Таблиця Е.1

Визначення стану обслуговування боргу боржником

Стан обслуговування боргу	Кількість календарних днів прострочення (включно) боржником	
	Юридичною особою, фізичною особою, бюджетною установою	Банком
"високий"	від 0 до 7	від 0 до 3
"добрий"	від 8 до 30	від 4 до 7
"задовільний"	від 31 до 90	від 8 до 14
"слабкий"	від 91 до 180	від 15 до 30
"незадовільний"	понад 180	більше 30

Класифікація кредиту, наданого боржнику за категоріями якості

Таблиця Ж.1

Класифікація кредиту, наданого боржнику – юридичній особі за категоріями якості

Клас боржника – юридичної особи	Стан обслуговування боргу				
	"високий"	"добрий"	"задовільний"	"слабкий"	"незадовільний"
1	I	I	III	IV	V
2	I	I	III	IV	V
3	I	II	III	IV	V
4	I	II	III	IV	V
5	II	II	III	IV	V
6	II	III	IV	IV	V
7	II	III	IV	IV	V
8	II	III	IV	IV	V
9	II	III	IV	V	V

Таблиця Ж.2

Класифікація кредиту, наданого боржнику – фізичній особі, боржнику – банку та боржнику – бюджетній установі за категоріями якості

Фінансовий стан боржника (клас)	Стан обслуговування боргу				
	"високий"	"добрий"	"задовільний"	"слабкий"	"незадовільний"
А	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

Критерії прийняття забезпечення за кредитними операціями під час розрахунку резерву

Таблиця 3.1

Прийнятне банком забезпечення залежно від рівня ліквідності

Номер групи ліквідності забезпечення	Складові групи
1	2
I	<p>а) безумовні та безвідкличні гарантії/безвідкличні резервні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кабінету Міністрів України; • урядів країн, що мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "А-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням; • банків та інших установ, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "А-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням; • міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація); • банків України, що забезпечені грошовим покриттям на строк, не менший, ніж термін користування активом (крім грошового покриття, розміщеного в банку, віднесеному до категорії неплатоспроможних відповідно до законодавства України або який ліквідується); <p>б) грошове покриття, що розміщене в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж термін користування активом, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором з урахуванням ризику перерахунку однієї валюти в іншу;</p> <p>в) державні цінні папери за операціями РЕПО, які ґрунтуються на двосторонньому договорі між банком та його контрагентом про купівлю державних цінних паперів із одночасним зобов'язанням контрагента викупити державні цінні папери за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату;</p>

1	2
	<p>д) предмети застави:</p> <ul style="list-style-type: none"> • майнові права на грошові кошти, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, кредитний рейтинг якого не нижчий, ніж "А-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням, за умови, що термін розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом; • іменні ощадні (депозитні) сертифікати, що випущені банком-кредитором, або майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, що розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку-кредиторі, на термін, не менший, ніж термін користування активом, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором; • банківські метали, що перебувають на зберіганні в банку-кредиторі, чи майнові права на банківські метали, які розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку-кредиторі на термін, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперешкодного доступу банку-кредитора до зазначеного предмета застави в разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором; • цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади України; • цінні папери, емітовані Національним банком України; • облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України, надану відповідно до Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік. Забезпечення, що належить до I групи, є високоліквідним
II	<p>а) безумовні та безвідкличні гарантії/безвідкличні резервні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії:</p> <ul style="list-style-type: none"> • урядів країн, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "BBB-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням; • банків, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "BBB-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства

1	2
	<p>(компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням;</p> <p>б) предмети застави:</p> <ul style="list-style-type: none"> • цінні папери емітентів, які згідно з міжнародною шкалою мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "інвестиційний клас", підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням; • майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, який згідно з міжнародною шкалою має кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "інвестиційний клас", підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням, та за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом
III	<ul style="list-style-type: none"> • нерухоме майно, що належить до житлового фонду; • легкові автомобілі
IV	<ul style="list-style-type: none"> • нерухоме майно, що належить до нежитлового фонду; • транспортні засоби (крім легкових автомобілів); • об'єкти у формі цілісного майнового комплексу; • устаткування; • іпотечні облігації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, якість іпотечного покриття за якими відповідає вимогам законодавства України
V	<ul style="list-style-type: none"> • цінні папери, що внесені до біржового реєстру та перебувають у ньому на дату розрахунку резерву (крім цінних паперів інститутів спільного інвестування), емітентами яких є резиденти; • цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування; • іпотечні облігації інших емітентів, якість іпотечного покриття за якими відповідає вимогам законодавства України; • інвестиційні сертифікати; • товари в обороті або в переробці; • біологічні активи; • майнові права на нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, – майнові права на об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, за умови

Закінчення додатка 3

Закінчення табл. 3.1

1	2
	<p>документального підтвердження боржником своїх прав щодо набуття ним у власність відповідного нерухомого майна в майбутньому;</p> <ul style="list-style-type: none"> • майнові права на нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, – майнові права на об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, за умови, що графік будівельних робіт виконується вчасно, а також документального підтвердження заставодавцем своїх прав щодо набуття ним у власність відповідного нерухомого майна в майбутньому; • майнові права на інше майно [вироби, товари, майбутній урожай, приплід тварин, отримання грошових коштів (виручки) за укладеними договорами про продаж товарів/проведення робіт/надання послуг], яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, крім майнових прав на послуги, процеси, роботи, інтелектуальну власність, корпоративні права, корисні копалини, видобуток яких не здійснено, опціони

Таблиця 3.2

**Трансформація групи забезпечення
в коефіцієнти ліквідності забезпечення ($K_{ЛЗ}$)**

Група забезпечення	Коефіцієнт ліквідності
I	1,0
II	0,8
III	0,7
IV	0,6
V	0,4

Валюти, які входять до першої групи Класифікатора валют

Таблиця И.1

Перша група Класифікатора валют

Найменування валют	Код валюти	
	Цифровий	Літерний
австралійські долари	036	AUD
англійські фунти стерлінгів	826	GBP
датські крони	208	DKK
долари США	840	USD
ісландські крони	352	ISK
канадські долари	124	CAD
норвезькі крони	578	NOK
шведські крони	752	SEK
швейцарські франки	756	CHF
японські єни	392	JPY
євро	978	EUR
СПЗ	960	XDR
золото	959	XAU
паладій	964	XPD
платина	962	XPT
срібло	961	XAG

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Облік розрахунково-касових операцій та формування ресурсів банку	7
1. Система бухгалтерського обліку в банках.....	7
1.1. Роль обліку в системі управління банком та його види.....	8
1.2. Склад фінансової звітності банків України.....	17
1.3. Опрацювання інформації в обліковій системі.....	26
1.4. Параметри та форми аналітичного обліку	35
Запитання та завдання для самоконтролю	44
Запитання	44
Тести	45
Практичні завдання	48
Висновки за темою	52
2. Облік операцій банку з готівковими коштами.....	54
2.1. Організація обліку касових операцій банку	55
2.2. Облік операцій із підкріплення каси банку готівкою.....	69
2.3. Особливості обліку операцій із готівковою іноземною валютою ..	73
Запитання та завдання для самоконтролю	78
Запитання	78
Тести	78
Практичні завдання	80
Висновки за темою	82
3. Інструменти безготівкових розрахунків та облік операцій банку за цими розрахунками	83
3.1. Характеристика грошового обігу та платіжних інструментів клієнтів банку.....	84
3.2. Облік операцій із розрахунків платіжними дорученнями.....	93
3.3. Облік операцій із розрахунків платіжними вимогами та платіжними вимогами-дорученнями.....	99
3.4. Облік операцій із розрахунків розрахунковими чеками	104
3.5. Облік операцій із розрахунків акредитивами	109
Запитання та завдання для самоконтролю	117

Запитання	117
Тести	118
Практичні завдання	120
Висновки за темою	124
4. Облік депозитів та інших зобов'язань банку	126
4.1. Визнання, оцінювання та класифікація зобов'язань банку та характеристика рахунків для їх обліку.....	126
4.2. Облік банківських депозитів.....	130
4.3. Облік отриманих міжбанківських кредитів.....	142
Запитання та завдання для самоконтролю	146
Запитання	146
Тести	146
Практичні завдання	148
Висновки за темою	150
5. Облік власного капіталу банку	151
5.1. Система рахунків для обліку статутного капіталу банку	152
5.2. Облік операцій із формування капіталу	160
5.3. Облік операцій із власними акціями під час їх викупівлі та перепродажу, нарахування та виплати дивідендів	162
Запитання та завдання для самоконтролю	165
Запитання	165
Тести	166
Практичні завдання	167
Висновки за темою	169
Розділ 2. Облік основних активних операцій та фінансових результатів діяльності банку	171
6. Облік кредитних активів	171
6.1. Сутність кредитних операцій. Документальне оформлення видачі кредиту.....	172
6.2. Облік прямого банківського кредитування	178
6.3. Облік операцій кредитного характеру	184
6.4. Облік формування та використання резервів під кредитні ризики.....	201
Запитання та завдання для самоконтролю	209
Запитання	209

Тести	209
Практичні завдання	213
Висновки за темою	214
7. Облік операцій банку із цінними паперами	218
7.1. Принципи оцінювання та обліку цінних паперів у портфелі банку	219
7.2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку.....	225
7.3. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж і до погашення.....	233
7.4. Облік зменшення корисності цінних паперів, формування резервів та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.....	241
7.5. Облік комісійних операцій із цінними паперами та цінними паперами власної емісії.....	250
Запитання та завдання для самоконтролю	262
Запитання	262
Тести	263
Практичні завдання	265
Висновки за темою	267
8. Облік операцій банку в іноземній валюті.....	268
8.1. Загальні вимоги до обліку операцій в іноземній валюті	269
8.2. Облік безготівкових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти	275
8.3. Бухгалтерський облік валютних операцій із використанням платіжних карток	278
Запитання та завдання для самоконтролю	286
Запитання	286
Тести	287
Практичні завдання	289
Висновки за темою	290
9. Облік доходів, витрат і фінансового результату діяльності банку	292
9.1. Класифікація доходів і витрат банку	293
9.2. Загальні принципи відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат	296
9.3. Відображення в бухгалтерському обліку доходів банку	300
9.4. Відображення в бухгалтерському обліку витрат банку	303

Запитання та завдання для самоконтролю	307
Запитання	307
Тести	307
Практичні завдання	309
Висновки за темою	311
Глосарій	313
Використана література	320
Предметний покажчик	328
Додатки	331

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Чмутова Ірина Миколаївна
Азізова Катерина Михайлівна
Лебідь Олеся Вікторівна

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ

**Навчальний посібник
для студентів напряму підготовки
6.030508 "Фінанси і кредит"**

Відповідальний за випуск *Колодізєв О. М.*

Відповідальний редактор *Оленич М. М.*

Редактор *Ганцевич Н. І.*

Коректор *Анацька О. В.*

План 2015 р. Поз. № 67-П.

Підп. до друку 25.12.2015. Формат 60 x 90 1/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 22,5. Обл.-вид. арк. 28,13. Тираж 400 пр. Зам. № 274.

Видавець і виготівник – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Леніна, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*